

33-
ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΒΑΣΩ ΑΔΕΞΑΝΔΡΗ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Εἰσαγωγή — Μετάφρασις — Σημειώσεις

ΠΑΥΛΟΥ Γ. ΞΙΦΑΡΑ

ΕΓΚΡΙΘΕΝ ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἀριθ. ἐγκριτικῆς Ἐγκυκλίου Διαταγῆς 128480/24-9-66

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΙΩΑΝ. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΟΑ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ-ΑΡΣΑΚΗ 6
ΑΘΗΝΑΙ — 1966

ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Alexandri Vasso 42244
Alexandri

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ Classe 1st

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Εἰσαγωγή—Μετάφρασις—Σημειώσεις

ΠΑΥΛΟΥ Γ. ΞΙΦΑΡΑ

ΕΓΚΡΙΘΕΝ ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἀριθ. ἐγκριτικῆς Ἐγκυκλίου Διαταγῆς 128480/24-9-66

VIKY ALEXANDRI

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ (Ζ) Ι. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ Στοά Αρσακείου

1966

Ἰδιοκτησία—ἐκδοσις

Ἰωάννου Ν. Ζαχαροπούλου

Στοά Ἀρσακείου—Ἀρσάκη 6 — Ἀθῆναι

Copyright by Ἐκδοτικός Οἶκος

Ἰωάννου Ν. Ζαχαροπούλου—Ἀθῆναι 1966

ΒΙΟΣ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

Ὁ Θουκυδίδης ὁ Ἀθηναῖος, ὁ συγγράψας τὸν πόλεμον Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων, ἐγεννήθη εἰς τὸν δῆμον Ἀττικῆς Ἀλιμοῦντα, παρὰ τὸ σημερινὸν Καλαμάκι. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, διότι αἱ σωζόμεναι σήμερον βιογραφίαι του εἶναι ἔργα πολὺ μεταγενεστέρων ἀνδρῶν καὶ αἱ πληροφορίες των δὲν εἶναι ὅλαι ἀναμφισβήτητοι. Πιθανωτάτη φαίνεται ἡ μαρτυρία ὅτι ἐγεννήθη περὶ τὸ 470 π.Χ. Ὁ πατήρ του ὠνομάζετο Ὀλορος. Ἐκ μητρὸς ὁ Θουκυδίδης ἦτο ἔγγονος τοῦ ἐνδόξου νικητοῦ τῶν Περσῶν Μιλτιάδου, ὅστις κατὰ τὴν ἐν Θρακικῇ Χερσονήσῳ διαμονήν του εἶχε συζευχθῇ τὴν Ἡγησιπύλην, κόρην βασιλέως τινὸς τῶν Θρακῶν, ὀνομαζομένου Ὀλόρου. Ἐκ τῆς συζύγου ταύτης ὁ Μιλτιάδης ἀπέκτησεν ἓνα υἱόν, τὸν Κίμωνα, καὶ μίαν θυγατέρα, ὀνομασθεῖσαν καὶ αὐτὴν Ἡγησιπύλην, τὴν μητέρα τοῦ Θουκυδίδου. Κατὰ τινας βιογράφους, καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ Ὀλορος ἦτο ἀπόγονος τοῦ ἰδίου βασιλέως τῶν Θρακῶν, ἴσως δὲ υἱὸς ἄλλης θυγατρὸς τούτου νυμφευθείσης πολίτην Ἀθηναῖον, ὅπως καὶ ἡ Ἡγησιπύλη. Πάντως ὁ Θουκυδίδης, εἴτε μόνον ἐκ μητρὸς εἴτε ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων του, κατήγετο ἐκ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Θράκης, εἰς τοῦτο δὲ ὤφειλε τὰ μεγάλα κτήματά του ἐν Θράκῃ (σημ. Ἀνατολ. Μακεδονία) καὶ ἰδίως τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ τῆς Σκαπτῆς ὕλης, παρὰ τὸ ὄρος Παγγαῖον. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς τοῦτο ἡ καταγωγή του ἦτο ἀριστοκρατική, διότι οἱ Φιλαῖδαι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνῆκεν ὁ πάππος του Μιλτιάδης, ἦσαν ἐπιφανεστάτη οἰκογένεια τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐθεώρουν γενάρχην αὐτῶν τὸν περίφημον ὁμηρικὸν ἥρωα Αἴαντα.

Φαίνεται ὅτι ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ περιφήμου φιλοσόφου Ἀναξαγόρου, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ὁ κινῶν, ἐμψυχῶν καὶ τακτοποιῶν τὴν ἀδρανῆ ὕλην εἶναι ὁ ἀνοῦς» καὶ κατηγορηθεὶς διὰ τὴν διδασκαλίαν του ἐπὶ ἀθεΐᾳ ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἦκολούθησεν ἐπίσης τὰ μαθήματα τοῦ θαυμαζομένου διὰ τὴν δεινότητά του ρητορος Ἀντιφῶντος, ὅστις κατεδικάσθη εἰς θάνατον τὸ 411 π.Χ. ὡς ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν ἀποτυχοῦσαν προσπάθειαν μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος εἰς ὀλιγαρχικόν. Πρὸς τοῦτον ὁ Θουκυδίδης ἔτρεφεν ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν καὶ ἀναφέρων τὸν θάνατόν του εἰς τὴν ἱστορίαν του (βιβλ. Η, κεφ. 68) χαρακτηρίζει τὸν ἄνδρα ὡς «ἀρετῇ οὐδενὸς δεύτερον» καὶ «ὕπόπτως διακείμενον τῷ πλήθει διὰ δόξαν δεινότητος». Ἡ ἐπίδρασις τῶν διδασκάλων τούτων ἵσταντο μεγίστη ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ λεκτικόν τοῦ Θουκυδίδου. Πλὴν τούτων συνέβαλον πιθανῶς εἰς τὴν παιδείαν του οἱ σοφισταὶ Γοργίας καὶ Πρόδικος καὶ ἄλλοι, οἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν του συνέρρεον ἐξ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς Ἀθήνας καὶ ἐδίδασκον ἐπὶ ἀδροτάτῃ πληρωμῇ τοὺς νέους τῆς ἀριστοκρατίας. Προσέτι ἤσκησεν ἐπ' αὐτοῦ ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ὁ μέγας πολιτικὸς τῆς ἐποχῆς του Περικλῆς, τὸν ὁποῖον θαυμάζει εἰλικρινῶς, μολονότι ἀνῆκεν εἰς ἀντίπαλον κόμμα, καὶ ἐγκωμιάζει ἀνεπιφυλάκτως τὰς ἀρετάς του. Ὁ ἰσχυρότατος ὅμως παράγων καὶ συντελεστὴς τῆς ὅλης μορφώσεώς του ὑπῆρξεν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, τὸ δαιμόνιον πτολίεθρον τῆς Παλλάδος, τὸ κλεινὸν καὶ ἱστέφανον ἄστυ, ἥτις ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἦτο πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ πλεόν δὲ εἶχεν ἀποκτήσει τόσῃν αἰγλῇ λόγῳ τῆς ἱστορίας της καὶ τόσῃν οἰκονομικῇ εὐρωστίᾳ ἐκ τῆς ἡγεμονίας της, ὥστε ὁ κυβερνήτης αὐτῆς Περικλῆς νὰ προφητεύῃ ὅτι ἡ δόξα της θὰ μείνῃ ἀθάνατος.

Λέγεται περὶ τοῦ Θουκυδίδου ὅτι κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ἤκουσε τὸν Ἡρόδοτον νὰ ἀναγινώσῃ τὴν ἱστο-

ρίαν του καὶ ἐδάκρυσε, τότε δὲ ὁ Ἡρόδοτος ἐστράφη πρὸς τὸν πατέρα του καὶ εἶπεν : «ὦ Ὀλορε, ὀργᾷ ἡ φύσις τοῦ υἱοῦ σου πρὸς μαθήματα». Τοῦτο ὅμως ἀναφέρεται ὡς ἀνέκδοτον ὑπὸ τοῦ βιογράφου Μακρικελίνου (Ε' αἰὼν μ.Χ.) καὶ δὲν εἶναι βέβαιον.

Ὅταν ἐξεργάγη ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὁ Θουκυδίδης προβλέπων τὴν σοβαρότητα καὶ τὰς διχστάσεις, τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ οὗτος, ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας του, ἤρχισε δὲ ἀμέσως, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, νὰ συλλέγῃ καὶ νὰ καταγράψῃ τὸ ὕλικόν του. Ἡ φιλοδοξία του ἦτο νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὅχι μόνον τὴν ἀληθινὴν ἱστορίαν ἐνὸς σπουδαιοτάτου ἱστορικοῦ γεγονότος, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἓνα κτῆμα αἰώνιον, ἐκ τοῦ ὁποίου νὰ ἀντλή διδάγματα εἰς πᾶσαν ὁμοίαν περίπτωσιν. Κατὰ τὸ δευτερον ἔτος τοῦ πολέμου προσεβλήθη ἀπὸ τὸν ἐνσκήψαντα εἰς Ἀθήνας φοβερὸν (λοιμόν), ἀλλ' εὐτυχῶς ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν ὀλίγων διασωθέντων. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν νὰ πλουτίσῃ τὴν ἱστορίαν του μὲ μίαν ἐξοχὸν περιγραφὴν τῶν συμπτωμάτων καὶ τῆς πορείας τῆς νόσου.

Τὸ ἔτος 424 π.Χ. ὁ Θουκυδίδης εὐρίσκετο ὡς στρατηγὸς καὶ ἀρχηγὸς μικρᾶς μοίρας τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τὴν νῆσον Θάσον ἐπιβλέπων τὰ «ἐπὶ Θράκης», δηλ. τὰ παράλια τῆς σημερινῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ὅπου αἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων πόλεις ἠπειλοῦντο ὑπὸ τοῦ Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ Βρασίδα. Ἡ ἀξιολογωτέρα πόλις τῆς περιοχῆς ἐκείνης ἦτο ἡ Ἀμφίπολις, κειμένη πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος καὶ ἔχουσα ἐπίνειον τὴν Ἡϊόνα. Ἡ Ἀμφίπολις ἦτο πολύτιμος εἰς τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἦτο σπουδαία στρατηγικὴ θέσις διὰ τὴν κατοχὴν τῶν παραλίων τῆς Θράκης καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Ὡς ἐκ τούτου παρέμεναν ἐν αὐτῇ ὁ συστράτηγος τοῦ Θουκυδίδου Εὐκλῆς, ἵνα ἐπιβλέπῃ τὴν πόλιν καὶ παρακολουθῇ τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ὁ Βρασίδας ἐκκινήσας αἰφνιδίως ἐκ Χαλκιδικῆς καὶ διαβὰς τὴν γέφυραν τοῦ Στρυμόνος ἀκω-

λύτως κατα τινα χειμερινήν νύκτα, ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν τει-
 χῶν τῆς Ἀμφιπόλεως ὅλως ἀπροόπτως. Ὁ Εὐκλῆς εἶδο-
 ποίησεν εὐθὺς τὸν Θουκυδίδην, ἀπέχοντα ἡμισείας ἡμέρας
 πλοῦν, νὰ σπεύσῃ. Ἀλλ' ὁ Βρασίδης γνωρίζων ὅτι ὁ Θουκυ-
 δίδης εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ ὅτι ἡ
 ἄφιξις του θὰ ἔδιδε θάρρος εἰς τὸ πλῆθος τῆς πόλεως ἐπρό-
 τεινε μετριωτάτους ὄρους, καὶ δεδομένου ὅτι ἀρκετὸν μέρος
 τοῦ λαοῦ ἤθελε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἐπέτυχε
 νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ πόλις ἀμέσως. Τοιοῦτοτρόπως ὁ
 Θουκυδίδης ὅταν κατέπλευσε τὴν ἐσπέραν εἰς τὴν Ἥϊόνα
 ἔμαθεν ὅτι ἦτο πλεόν ἄργά. Κατῶρθωσε μὲν νὰ ἀποκρούσῃ
 δις τὸν Βρασίδαν ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Ἥϊόνος, ἀλλ' ἡ Ἀμφί-
 πολις εἶχε χαθῇ. Αὐτὰ ἀφηγεῖται ὁ ἴδιος εἰς τὸ βιβλ. Δ' κεφ.
 102-106. Κατόπιν εἰς τὸ Ε' βιβλ. 26 κεφ. μᾶς πληροφορεῖ
 ὅτι «ξυνέβη μοι φεύγειν τὴν ἑμαυτοῦ ἔτη εἴκοσι μετὰ τὴν
 ἐς Ἀμφίπολιν στρατηγίαν». Δηλαδή ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη μετὰ
 τὴν στρατηγίαν ἦτο μακρὰν τῆς πατρίδος του ὡς ἐξόριστος.
 Τὸ αἷτιον προφανῶς εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς Ἀμφιπόλεως.
 Ἀλλὰ πῶς συνέβησαν τὰ πράγματα εἰς τὸν Θουκυδίδην ;
 Ἀσφαλῶς θὰ κατηγορήθῃ καὶ θὰ ἐκλήθῃ νὰ λογοδοτήσῃ.
 Προσῆλθεν εἰς τὴν δίκην καὶ κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν ; Ἐφο-
 βήθη τὴν ὀργὴν τοῦ δήμου καὶ κατεδίκασεν αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς
 τὴν ποινὴν ταύτην, διὰ νὰ μὴ πάθῃ τίποτε χειρότερον ; Δυσ-
 τυχῶς οὔτε ὁ ἴδιος ὠμίλησε δι' αὐτὸ εἰς τὴν ἱστορίαν του,
 οὔτε αἱ σωζόμεναι βιογραφίαι του μᾶς διαφωτίζουν. Τὸ πι-
 θανώτερον φαίνεται ὅτι ὑπεβλήθη ἐκουσίως εἰς τὴν ἐξορίαν,
 διότι οἱ Ἀθηναῖοι κρίνοντες συνήθως τὰ πράγματα ἐκ τῆς
 ἐκβάσεως, ἐδεικνύοντο συχνὰ πολὺ σκληροὶ πρὸς τοὺς ἀτυ-
 χήσαντας στρατηγούς των. Ἡ σιωπὴ τοῦ Θουκυδίδου ἔθεω-
 ρήθη ὑπὸ τινων νεωτέρων ἱστορικῶν καὶ φιλολόγων ὡς ὁμο-
 λογία τῆς ἐνοχῆς του. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν. Ἱστορι-
 κὸς φιλοδοξῶν νὰ χάριση εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἓνα βιβλί-
 ον-κτῆμα αἰώνιον δὲν καταδέχεται νὰ ἀπασχολήσῃ τὸν ἀνα-
 γνῶσθην μὲ ζητήματα προσωπικά. Καὶ τὴν φράσιν αὐτὴν,

«ζυνέβη μοι φεύγειν...» τὴν ἔγραψε μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ βεβαιώσῃ εὐθὺς ἀμέσως τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ἡ ἐξορία τοῦ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς τόπους ὅπου διεδραματίσθησαν τὰ γεγονότα τοῦ πολέμου. Ποίους τόπους ἐπεσκέφθη δὲν γνωρίζομεν. Ἀσφαλῶς θὰ ἐταξίδευσεν εἰς Πελοπόννησον, διότι αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ συλλέξῃ ἐκεῖθεν ἦσαν πολλαί. Ἴσως μετέβη καὶ εἰς τὴν Σικελίαν, ἥτις ὑπῆρξε τὸ θέατρον κρισιμωτάτων πολεμικῶν γεγονότων. Δὲν ἀποκλείεται ἀκόμη νὰ ἐπεσκέφθη τὴν πρωτεύουσιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελαίου.

Τὸ 404 π.Χ., ὅτε αἱ Ἀθῆναι ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου, ἐδόθη ἡ ἄδεια εἰς τοὺς φυγάδας νὰ ἐπανέλθουν, ἀλλ' ὁ Θουκυδίδης δὲν ἐπανῆλθε τότε. Μόνον μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα τυράννων καὶ κατόπιν ψηφίσματος ἰδιαιτέρως δι' αὐτὸν ψηφισθέντος ⁽¹⁾ ἐπανῆλθε μετὰ εἰκοσαετῇ ἀπουσίᾳ. Πόσα ἔτη ἔζησε μετὰ ταῦτα καὶ ποῦ ἀπέθανε δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς. Συμπεραίνομεν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 399 π.Χ. ἔζη, διότι ὁμιλεῖ εἰς τὸ βιβλίον του περὶ τοῦ Ἀρχελάου ὡς περὶ ἀποθανόντος, γνωρίζομεν δὲ ἄλλοθεν ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἀπέθανε τὸ ἔτος τοῦτο. Δὲν ἔζη ὁμοίως τὸ 396 π.Χ., ὅτε συνέβη ἡ τετάρτη γνωστὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκρηγξίς τῆς Αἴτνης, διότι εἰς τὸ βιβλίον του ὁμιλεῖ μόνον περὶ τριῶν ἐκρήξεων τοῦ ἡφαιστείου τούτου. Ἀπέθανε, κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν ἐκδοχὴν, ἐν Σκαπτῇ ὕλῃ, τὰ δὲ λείψανά του μετεκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτάφησαν παρὰ τὰ μνήματα τῆς οἰκογενείας τοῦ Κίμωνος.

Αὐτὰ εἶναι ὅλα ὅσα γνωρίζομεν διὰ τὸν Θουκυδίδην. Εἰς ταῦτα προθέτομεν καὶ ὅτι ἦτο ἑγγαμὸς καὶ εἶχε δύο τέκνα, υἱὸν καὶ κόρην. Κατὰ τὸν ἀναφερθέντα βιογράφον του Μαρκελλῖνον, ἡ σύζυγός του κατήγετο ἐκ Θράκης, ἦτο «πλουσία σφόδρα», εἶχεν εἰς τὴν κατοχὴν τῆς μεταλλείας.

1. Πausan. Ἀττικῶν κβ. «Οἰνοβίῳ δὲ ἔργον ἐστὶν ἐς Θουκυδίδην τὸν Ὀλόρου χρηστόν· ψήφισμα γὰρ ἐνίκησεν Οἰνόβιος κατελθεῖν ἐς Ἀθήνας Θουκυδίδην...»

Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἀλλὰ δὲν στήριζεται εἰς μαρτυρίαν ἀρχαιοτέραν. Εἰς ἄλλος ἀνώνυμος βιογράφος ἱστορεῖ, ὅτι ἦτο δεινὸς τῷ λόγειν, ὅτι ὡς δικανικὸς ῥήτωρ ἐνίκησε τὸν Περικλέα εἰς τινὰ δίκην ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅτι «προέστη τοῦ δήμου», ὅτι ἐξωστραχίσθη δέκα ἔτη καὶ ὅτι διέτριβε κατὰ τὴν ἐξορίαν του ἐν Αἰγίνῃ, ὅπου κατέστρεψεν ὅλους τοὺς Αἰγινήτας δανείζων αὐτοὺς χρήματα μὲ ὑπέρογκον τόκον. Ἀλλὰ αὐτά, ὅσα δὲν εἶναι ἐντελῶς μυθώδη, κακῶς ἀποδίδονται εἰς τὸν ἱστορικὸν Θουκυδίδην. Προφανῶς ἀναφέρονται εἰς τὸν βίον τοῦ πολιτικοῦ Θουκυδίδου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μελησίου, ὅστις ἐζήσε κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ πολέμου χρόνους καὶ ἦτο ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, συνεπῶς ἀντίπαλος τοῦ Περικλέους, ὡστραχίσθη δὲ πράγματι τὸ ἔτος 444 π.Χ.

Ἀπὸ τὸ ἀναμφισβήτητον γεγονὸς τῆς ἐξορίας τοῦ ἱστορικοῦ μετὰ τὸ ἀτύχημα τῆς Ἀμφιπόλεως συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐζήσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μετεῖχεν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν αὐτῶν μόνον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς νεότητός του, δηλ. μέχρι τοῦ τεσσαρακοστοῦ πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας του. Κατόπιν ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον εἰκοσαετίαν ἐζή εἰς τὴν ξένην καὶ ἐπεκοινώνει μεθ' ὅλων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, λαμβάνων παρ' αὐτῶν πληροφορίας διὰ τὰ γεγονότα τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἔμεινεν ἐντελῶς ξένος πρὸς τὴν μεγάλην μεταβολήν, ἣ ὁποία συνέβη εἰς τὸν πνευματικὸν βίον καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο. Ὅταν πλέον ἐπανῆλθεν εὐρέθῃ μετὰξὺ ἀνθρώπων μὲ ἄλλα πνευματικὰ ἰδεώδη, ἄλλα πολιτικὰ ἔθιμα, ἄλλας ἀντιλήψεις καὶ ἄλλας ἐπιδιώξεις. Νὰ προσαρμολογῇ πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν, δηλαδὴ νὰ μεταβάλλῃ ἀποτόμως τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν νοοτροπίαν του, ἦτο βεβαίως ἀδύνατον. Τὸ βιβλίον του ὅμως μᾶς πείθει ὅτι παρέμεινε μέχρι θανάτου πιστὸς εἰς τὴν μεγάλην ἐποχὴν ἣτις τὸν ἔθρεψε καὶ τὸν ἐγαλούχησεν, ἣτις ἐπτέρωσε τὴν φαντασίαν του καὶ ἐχαλύβδωσε τὸν χαρακτῆρα του. Ἐν τούτοις ὅμως καταπίνων

τὰ δάκρυά του καὶ διατηρῶν ἀμείωτον τὴν ἐξωτερικὴν γαλήνην του, κατῴρθωσε νὰ ὁμιλήσῃ μὲ ψυχραιμίαν, ἀντικειμενικότητα καὶ μοναδικὴν ἀμεροληψίαν δι' ὅλα τὰ φρικτὰ γεγονότα ποὺ συνέτριψαν τὴν πατρίδα του καὶ ἠφάνισαν τὰς ἐλπίδας καὶ τὰ ὄνειρά του. Μαντεύομεν ἀπὸ τὸ βιβλίον του ὅτι ἡγάπα τὴν πατρίδα του καὶ ἦτο ὑπερήφανος διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς ὑπὲρ πάντα ἄλλον. Καὶ ὅμως εἶχε τὴν ἀντοχὴν νὰ παρακολουθήσῃ καὶ νὰ ἐκθέσῃ κατόπιν βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ὀδυνηρὰν πορείαν τῆς εἰς τὸν κατήφορον τῆς καταστροφῆς, παρουσιάζων εἰς τὸν ἀναγνώστην μὲ τὴν αὐτὴν ἀμεροληψίαν καὶ πειστικότητα τόσον τοὺς θριάμβους καὶ τὰς θαυμασίας ἐκλάμψεις τοῦ μεγαλείου τῆς, ὅσον καὶ τὰς ὀλεθρίας ἀτασθαλίας τῆς, τὰς ἐκδηλώσεις ἐκ μέρους τῆς τυραννικῶν διαθέσεων πολλάκις ἀπανθρώπων, καί, τὸ φρικτότερον ὅλων, διὰ τὴν πατρίδα του καὶ δι' αὐτόν, τὰς φοβεράς καταστροφάς τῆς. Ἀσφαλῶς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀνῆκεν εἰς γενεάν, τῆς ὁποίας τὸ ψυχικὸν σθένος ἦτο μέγα.

ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

Εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου δίδομεν συνήθως τὴν ὀνομασίαν «Ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου» καὶ τὸ διαιροῦμεν εἰς ὀκτὼ βιβλία. Ἡ ὀνομασία καὶ ἡ διαίρεσις δὲν εἶναι τοῦ συγγραφέως. Ὁ Θουκυδίδης εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου του καθορίζων σαφῶς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ γράφει: «Θουκυδίδης ὁ Ἀθηναῖος συνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους». Ἡ σήμερον γνωστὴ ὀνομασία τοῦ πολέμου, δηλαδὴ ἡ λέξις Πελοποννησιακός, εἶναι μεταγενεστέρα καὶ ἀπαντᾷται διὰ πρῶτην φορὰν εἰς συγγραφεῖς τοῦ Α' π.Χ. αἰῶνος. Ἐπίσης ἡ διαίρεσις τοῦ συγγράμματος εἰς βιβλία ἔγινεν ἀπὸ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς λογίους δύο περίπου αἰῶνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως. Εἰς αὐτοὺς δὲ ὀφείλεται καὶ ὁ ἐπικρα-

τῶν σήμερον ὡς ἐπίσημος τίτλος τοῦ ἔργου «Θουκυδίδου
 ξυγγραφή».

Ὁ Θουκυδίδης ἤρχισε νὰ συγγράφῃ τὸ ἔργον του, κατὰ
 τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν, «εὐθὺς καθισταμένου τοῦ πο-
 λέμου», διότι προεῖδεν ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος θὰ εἶναι μέγας
 καὶ ἀξιολογώτερος πάντων τῶν προηγουμένων. Ἀσφαλῶς
 ἐσχημάτισεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν γνώμην, ὅτι διὰ τοῦ πο-
 λέμου τούτου ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἢ θ' ἀνυψοῦτο εἰς μεγά-
 λην, παγκόσμιον, δύναμιν ἢ θὰ ἔχανε τὴν ἡγεμονίαν της καὶ
 θὰ ἐγίνετο ὁμοία μὲ οἰανδήποτε ἄλλην αὐτόνομον ἐλληνι-
 κὴν πόλιν. Διὰ τοῦτο, ὅτε διεκόπη προσωρινῶς ὁ πόλεμος
 κατὰ τὸ διάστημα τῆς Νικιείου εἰρήνης (420-415 π.Χ.) καὶ
 ἐπανελήφθη κατόπιν μὲ τὰ γεγονότα τῆς Σικελίας, ὁ Θου-
 κυδίδης διεκήρυξεν ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ
 πολέμου, ὁ ὁποῖος φαινομενικῶς μόνον εἶχε διακοπῇ.

Τὸ σύγγραμμα δὲν εἶναι ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν
 ἐποχὴν τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' αὐτὸ καθ'
 αὐτὸ ἐξιστορήσις τῶν γεγονότων τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο ὁ
 συγγραφεὺς οὐδὲν ἀναφέρει σύγχρονον πολιτικὸν ἢ ἱστο-
 ρικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον δὲν ἀφορᾷ εἰς τὸν πόλεμον, τοῦ-
 ναντίον δὲ περιλαμβάνει εἰς τὴν διήγησίν του γεγονότα καὶ
 παλαιότερα καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος συμβάντα, ὅταν ταῦτα
 σχετίζονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πρὸς αὐτόν. Ἐν τούτοις δὲν
 φθάνει εἰς τὸ τέλος. Στάματ' εἰς τὸ ἔτος 411, τὸ εἰκοστὸν
 ἔτος τοῦ πολέμου. Ὁ συγγραφεὺς εἶχε συλλέξει τὸ ὑλικόν
 του κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὸ 404 τὸ ἐτα-
 κτοποιεῖ καὶ ἐδίδεν εἰς τὸ βιβλίον του τὴν τελειωτικὴν μορ-
 φήν. Ἀλλ' ὁ θάνατος, πολὺ πιθανὸν δὲ θάνατος βίαιος, διότι
 μία παράδοσις ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ
 Πausανίου (1) λέγει ὅτι ἐφονεύθη εἰς Σκαπτὴν ὕλην, δὲν τὸν
 ἄφησε νὰ φθασῇ εἰς τὸ τέλος καὶ νὰ μᾶς διηγηθῇ ὁ ἴδιος

1. Πausan. Ἀττικῶν κβ. «...καὶ αὐτῷ (τῷ Θουκ.) δολοφο-
 νηθέντι, ὡς κατῆι, μνημὰ ἐστίν οὐ πόρρω πυλῶν Μελιτίδων».

πῶς «οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι τὴν τε ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων κατέπαυσαν καὶ τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὸν Πειραιᾶ κατέλαβον». Τὰ τελευταῖα ἑπτὰ ἔτη τοῦ πολέμου τὰ γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ «Ἑλληνικά» τοῦ Ξενοφῶντος, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ἀκριβῶς ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ἐσταμάτησεν ὁ Θουκυδίδης. Διὰ τὸ ὄγδοον βιβλίον ἐξεφράσθη παλαιόθεν ἡ γνώμη ὅτι δὲν εἶχε προλάβει νὰ τὸ γράψῃ ὁ Θουκυδίδης, ἀλλὰ τὸ ἀπῆρτισεν ἀπὸ τὰς σημειώσεις τοῦ συγγραφέως ἡ κόρη ⁽¹⁾ του. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι δὲν ἐπρόλαβεν ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐπεξεργασθῇ τοῦτο καὶ νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ὀριστικὴν μορφήν, δι' αὐτὸ δὲ στερεῖται δημηγοριῶν, εἶναι ὁμῶς γνησιώτατον ἔργον τοῦ Θουκυδίδου καὶ οὐδεμία ὑποψία περὶ τῆς γνησιότητός του εὔσταθεῖ.

Ὁ καθαυτὸ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἀρχίζει ἀπὸ τὸ δεύτερον βιβλίον. Τὸ πρῶτον βιβλίον εἶναι μία γενικὴ εἰσαγωγὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τρία μέρη. Τὸ πρῶτον μέρος, κεφ. 1-23, τὸ προοίμιον, περιέχει σύντομον ἐπισκόπησιν τῶν παλαιότερων γεγονότων, διὰ νὰ δειχθῇ ὅτι ταῦτα ἦσαν κατώτερα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, προσέτι δὲ δήλωσιν τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς μεθόδου τοῦ συγγραφέως. Τὸ δεύτερον μέρος, εἰς τὰ κεφ. 24-66, περιέχει τὰ Κερκυραϊκὰ καὶ τὰ Ποτειδιατικὰ, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὰς φανεράς αἰτίας τοῦ πολέμου, εἰς δὲ τὰ κεφ. 67-88 τὸ ἐν Σπάρτῃ συνέδριον τῶν συμμάχων καὶ τὴν ἀπόφασιν τῶν Λακεδαιμονίων. Εἰς τὸ τρίτον μέρος, κεφ. 89-146, ἐκτίθεται ἡ αὔξησης τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ ὁ ἐκ ταύτης προσελθὼν φόβος τῶν Λακεδαιμονίων, ὅστις εἶναι ἡ ἀφανὴς αἰτία τοῦ πολέμου. Ἐκτίθενται προσέτι αἱ ἀκαρποί

1. Μαρκελλ. βίος Θουκ. 43· «λέγουσι δὲ τινες τὴν ὀγδόην ἱστορίαν νοθεύεσθαι καὶ μὴ εἶναι Θουκυδίδου, ἀλλ' οἱ μὲν φασιν εἶναι τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, οἱ δὲ Ξενοφῶντος...». — Ἀνωνύμου βίος Θουκ. 9. «σφάλλονται γὰρ οἱ λέγοντες μὴ Θουκυδίδου εἶναι τὴν ὀγδόην, ἀλλ' ἑτέρου συγγραφέως».

διαπραγματεύσεις τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ ἡ διακοπὴ αὐτῶν.

Τὸ δεύτερον βιβλίον περιέχει τὰ γεγονότα τῶν τριῶν πρώτων ἐτῶν (431-428) καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ λοιμοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ τρίτον, τὰ μέχρι τοῦ 425 γεγονότα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον εἶναι ἡ ἀποστασία καὶ ὑποταγὴ τῆς Μυτιλήνης.

Τὸ τέταρτον φθάνει μέχρι τοῦ τέλους τῆς πρώτης περιόδου τοῦ πολέμου (421 π.Χ.). Ἐκ τῶν περιεχομένων αὐτοῦ ὀξιολογώτερα εἶναι τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς Πύλου καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Βρασίδα εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην.

Τὸ πέμπτον, τὰ πέντε ἔτη (420-415) τῆς Νικισίου εἰρήνης.

Τὸ ἕκτον, τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων εἰς Σικελίαν μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Γυλίππου εἰς τὰς Συρακούσας.

Τὸ ἕβδομον, τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων εἰς Σικελίαν καὶ τὴν φοβερὰν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου τῶν ὑπὸ τῶν Συρακουσίων (413 π.Χ.).

Τὸ ὄγδοον, τὰ πρῶτα γεγονότα τῆς τρίτης περιόδου τοῦ πολέμου (Δεκελειακὸς πόλεμος) μέχρι τοῦ ἔτους 411 π.Χ.

Τὰ βιβλία ταῦτα, πλὴν τοῦ ὀγδόου, περιέχουν ἐκτὸς τῆς ἀφηγήσεως τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ δημηγορίας ἐκφωνηθείσας ὑπὸ διαφόρων προσώπων πρὸς συνελεύσεις λαοῦ ἢ ὑπὸ στρατηγῶν πρὸς στρατιώτας. Τὸ πέμπτον δὲ βιβλίον περιέχει καὶ ἓνα δραματικώτατον διάλογον μεταξὺ Ἀθηναίων πρέσβων καὶ τῶν προυχόντων τῆς νήσου Μήλου.

Αἱ πηγαὶ τοῦ ἔργου τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ποικίλαι. Διὰ τὰ προϊστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει συνοπτικῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου βιβλίου, εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τοὺς ἐπικοὺς ποιητάς, πρὸ πάντων δὲ τὸν Ὅμηρον, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωντανὴν παράδοσιν, ἥτις ἔφθανε μέχρις αὐτοῦ μεταβιβαζομένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Διὰ τὰ πρὸ τοῦ Πελοποννησια-

κοῦ πολέμου ἱστορικὰ συμβάντα εἶχε μελετήσῃ τοὺς λογογράφους καὶ τὸν Ἡρόδοτον. Ἐδίδεν ὁμῶς μεγάλην σημασίαν καὶ εἰς τὰ συμπεράσματα τὰ ὁποῖα συνάγονται ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν σωζομένων ἔργων τῆς παρελθούσης ἐποχῆς καὶ ὁμιλοῦν πολλάκις εὐγλωττότερα καὶ εἰλικρινέστερα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τὰ γεγονότα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐχρησιμοποίησε τὴν προσωπικὴν του ἀντίληψιν, δι' ὅσα ἀντελήφθη μὲ τοὺς ἰδικούς του ὀφθαλμούς καὶ τὰ ἰδικὰ του ὦτα, ἢ τὰς ἀφηγήσεις αὐτοπτῶν καὶ αὐτηγόνων μαρτύρων. Ἐκτὸς τούτων εἶχεν ὑπ' ὄψιν του συνθήκας, νόμους, ἐπιστολάς, ἐπιγραφάς, λόγους καὶ ἰδιωτικὰ ἴσως ἔγγραφα σχετιζόμενα κάπως μὲ τὸν πόλεμον καὶ τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ. Ἡ Ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου εἶναι τὸ πρῶτον παράδειγμα τῆς ἀναγραφῆς συγχρόνων γεγονότων. Τὸ πρῶτον ἀλλὰ καὶ τὸ τελειότερον. Ὁ ἱστορικὸς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου συνέλεγε τὸ ὕλικόν του καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ τὸ ἐπεξεργάσθη καὶ τὸ ἐτακτοποίησε.

Μία σοβαρὰ δυσκολία τὴν ὁποίαν εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ ἦτο ἡ ἔλλειψις κοινῆς χρονολογίας εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς του. Διὰ τοῦτο ἀφοῦ καθώρισε χρονολογικῶς τὴν ἑναρξιν τοῦ πολέμου κατὰ τρόπον κατανοητὸν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν σπουδαιότερων ἑλληνικῶν πόλεων ἢ, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωστοτέρων ἡμερολογίων, ἐπροχώρησε κατόπιν μέχρι τέλους τῆς συγγραφῆς του ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος χωρίζων ἕκαστον ἔτος εἰς θέρος καὶ χειμῶνα. Ἐκτὸς τούτου φροντίζει, διὰ τὸν ἀκριβέστερον καθορισμὸν τοῦ χρόνου, νὰ συνδέῃ τὰ ἱστορικὰ συμβάντα μὲ φυσικὰ γεγονότα καὶ φαινόμενα γνωστὰ εἰς ὅλους καὶ κανονικῶς ἐπαναλαμβανόμενα. Λέγει π.χ. ταῦτα ἐγένοντο περὶ ἐκβολὴν σίτου ἢ ἀκμάζοντος τοῦ σίτου ἢ ἅμα ἦρι ἀρχομένῳ κλπ. Οἱ χρονολογικοὶ οὗτοι προσδιορισμοὶ ἦσαν καὶ εἶναι σαφέστατοι εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ ἔργου. Τὸ σύστημα τῆς διαιρέσεως κατὰ θέρη καὶ χειμῶνας διακόπτει ἐνίοτε τὰ μακροχρόνια γεγονότα, ὅπως ἡ πολιρχία τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Ποτει-

δαίας, καὶ διασπείρει τὴν ἱστορίαν αὐτῶν εἰς διάφορα μέρη τοῦ συγγράμματος, τοῦτο ὁμῶς ὄχι μόνον ἀναπόφευκτον ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητον, ἀφοῦ τὰ γεγονότα ταῦτα δὲν ἐξετάζονται ὡς μεμονωμένα καὶ αὐτοτελῇ ἐπεισόδια, ἀλλ' ὡς στοιχεῖα ἐνὸς ὀργανικοῦ συνόλου, ὧν τὰ μέρη εὐρίσκονται εἰς ἀδιάσπαστον ἐπαφὴν μὲ τὰ σύγχρονα, τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἐπόμενα χρονικῶς γεγονότα. Ἄλλως τε τότε μόνον γίνεται ἡ σημασία των σαφέστερον καὶ βαθύτερον ἀντιληπτή, ὅταν ἐκ παραλλήλου ἐκτίθεται ἡ ἐξέλιξις τῆς ὅλης καταστάσεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξαρτᾶται κυρίως ἡ ἑκβασίς των.

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ὁ Θουκυδίδης ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πολέμου ἐσχημάτισε τὴν γνώμην, ὅτι οὗτος θὰ ὑπερβάλῃ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν σημασίαν πάντας τοὺς προηγούμενους καὶ δι' αὐτὸ ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὰς γενεάς τοῦ μέλλοντος μίαν λεπτομερεῖ καὶ ἀκριβεστάτην ἐξεικόνισιν ὅλων τῶν γεγονότων του, ὅχι τόσον διὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ καθ' ἑαυτά, μολοντί καὶ ταῦτα ἦσαν ἄξια διαμνημονεύσεως, ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι ἦτο πεπεισμένος ὅτι τοιαῦτα γεγονότα θὰ συμβαίνουν πόντοτε εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἐφ' ὅσον ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων παραμένει ὁποία ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν του καὶ εἶναι μέχρι σήμερον. Διὰ τοῦτο δὲν ἐφρόντισε καθόλου νὰ συνθέσῃ καὶ νὰ περικοσμήσῃ αὐτὰ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ ἀνάγνωσις των νὰ εἶναι ἐπαγωγὸς καὶ εὐχάριστος εἰς τὸν ἀκροατὴν ἢ τὸν ἀναγνώστην, ὅπως εἶχον κάμει πρὸ αὐτοῦ οἱ λογογράφοι καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλ' ἀπέβλεψε μόνον εἰς ἐκείνους «ὅσοι βουλήσονται τῶν γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὔθις κατὰ τὸ ἀνθρώπειον τοιούτων καὶ παραπλησίον ἔσεσθαι». Ἄν αὐτοὶ κρίνουν τὸ βιβλίον του ὠφέλιμον, εἶναι ἱκανοποιημένοι. Ἐπομένως τὸ βιβλίον του δὲν συνετέθη ὡς τερπνὸν ἀνάγνωσμα διὰ τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι ζητοῦν τὴν πρόσκαιρον εὐχαριστήσιν, ἀλλ' ὡς αἰώνιον κτῆμα δι' ὅσους θέλουν μὲ τὴν μελέτην καὶ τὴν ἀκριβῆ

γνώσιν τοῦ παρελθόντος νά συναγάγουν ὠφέλιμα συμπεράσματα διὰ τὸ παρὸν (Α' κεφ. 22).

Πρῶτος ὁ Θουκυδίδης θέτει εἰς τὸ ἱστορικὸν βιβλίον τὸν ἀληθῆ καὶ ὑψηλὸν προορισμὸν του, πρῶτος δὲ αὐτὸς καθοδηγεῖ τὴν Ἱστορίαν εἰς τὸν αἰώνιον σκοπὸν της, τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας, καὶ διδύσκει εἰς αὐτὴν τοὺς τρόπους καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἐργασίας της. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Θουκυδίδου ὁ ἱστορικὸς παύει πλέον νά εἶναι ἀπλοῦς ἀφηγητὴς γεγονότων, ἐξηκριβωμένων ἢ σκοτεινῶν, πραγματικῶν ἢ μυθωδῶν, καὶ γίνεται ὁ στοχαστικὸς καὶ ἐπίμονος ἐρευνητὴς τῆς ἀληθείας, ἔχων διαρκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι αὕτη δὲν παρέχεται ἔτοιμος, ἀλλὰ συλλέγεται ψῆγμα πρὸς ψῆγμα μέσα εἰς τοὺς σωροὺς τῶν σκοπίμως ἢ τυχαίως περικαλυπτόντων αὐτὴν ψευδῶν διὰ μακρᾶς, συνεχοῦς καὶ συστηματικῆς ἐρεύνης. Ὁ ἱστορικὸς γνωρίζει πλέον ὅτι ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἀληθείας εἶναι ἐπίπονος, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτῆς κέρδος μέγα. Γνωρίζει ὅτι πρέπει νά ὑποβάλλῃ εἰς κριτικὴν βάσανον ὅχι μόνον τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων προσφερόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀποκτώμενα διὰ τῆς ἰδικῆς του ἀντιλήψεως.

Διὰ τὰ παμπάλαια, τὰ μυθικά, γεγονότα, ὁ Θουκυδίδης, ὅπως εἵπομεν ἀνωτέρω, χρησιμοποιεῖ ὡς πηγὴν τὴν ἐπικὴν ποίησιν καὶ τὴν παράδοσιν. Φρονεῖ ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νά τὰς ὀπορρίψωμεν ἐντελῶς (Α', κεφ. 21). Εἶναι ὅμως μέγα σφάλμα νά δεχθῶμεν ἀνεξελέγκτως τὰ ὑπ' αὐτῶν παρεχόμενα. Ὡς ἐκ τούτου ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν ἐπικὴν ποίησιν ὅλα τὰ στοιχεῖα διὰ τῶν ὁποίων οἱ ποιηταὶ ἐκόσμησαν τὴν πραγματικότητα, ἀνευρίσκει τοὺς πυρῆνας τῶν γεγονότων, ἀνασυνθέτει αὐτοὺς καὶ διαμορφώνει μίαν πιθανὴν ἀπεικόνισιν τῆς καταστάσεως. Παραβάλλει καὶ συγκρίνει αὐτὴν μὲ τὴν σημερινήν, ὅπου εἶναι δυνατόν νά γίνῃ σύγκρισις, τροποποιεῖ αὐτὴν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἀτέγκτου λογικῆς καὶ τέλος φθάνει εἰς ἀποτέλεσμα, τὸ ὅποιον, ἂν δὲν εἶναι πιστοτάτη εἰκὼν τῆς πραγματικότητος, εἶναι ὅμως ἡ ἐγγυτάτη. Κάτω ἀπὸ τὸν πολυποίκιλον πέπλον τῶν μύθων καὶ

τῶν ἐπικῶν ἀφηγήσεων ἀνευρίσκει μίαν Ἑλλάδα πρωτόγονον, πτωχήν, πολὺ κατωτέραν τῆς συγχρόνου του. Καὶ αὕτῃ εἶναι ἡ πραγματικὴ. Αἱ γενόμεναι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν ὅτι ἡ μέθοδός του ἦτο ἀπολύτως ὀρθή καὶ τὸ κριτήριόν του σχεδὸν ἀλάνθαστον, τοῦλάχιστον εἰς τὰ κεφαλαιώδη καὶ τὰ γενικὰ ζητήματα.

Καθ' ὅμοιον τρόπον χρησιμοποιεῖ καὶ τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Ἐν πρώτοις δηλαδὴ παραλαμβάνει αὐτὴν ἀπὸ ἀνθρώπους κατέχοντας τὰ πλέον ἀληθοφανῆ στοιχεῖα τῆς (Α, κεφ. 9) καὶ ὅχι ἀπὸ τοὺς πολλὰς, τοὺς δεχομένους ἀβασανίστως πᾶν προσφερόμενον (Α, κεφ. 20). Κατόπιν ἀναλύει αὐτὴν καὶ κρατεῖ μόνον ὅ, τι ἀντέχει εἰς τὴν βάσανον τῆς ἀδυσωπῆτος λογικῆς καὶ εὐρίσκεται ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ μετὰ τὴν ὅλην εἰκόνα τῆς πραγματικότητος. Πᾶν ἀπίθανον ἢ ὑπερβολικόν, πᾶν τὸ δημιουργηθὲν διὰ τὴν κολακευσὴν τοπικᾶς ἢ γενικᾶς μικροφιλοτιμίας, πᾶν τὸ ἐπινοηθὲν διὰ τὴν ἐξηγήσῃ καὶ δικαιολογήσῃ τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ μυστηριώδη, ἀπορρίπτεται ὡς ἄχρηστον ἀδιστάκτως.

Τὰς πληροφορίας περὶ τῶν συγχρόνων γεγονότων λαμβάνει ἀπὸ αὐτόπτας μάρτυρας. Δὲν περιορίζεται ὅμως εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ πρώτου τυχόντος, ἀλλὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος συλλέγει πολλὰς, καὶ μάλιστα ὅχι μόνον ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς μιᾶς παρατάξεως. Γνωρίζει καλῶς ὅτι παντὸς ἀνθρώπου ἡ μαρτυρία ἔχει ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς συμπαθείας πρὸς τὴν μίαν μερίδα ἢ δὲν συμφωνεῖ ἀπολύτως πρὸς τὴν πραγματικὴν δι' ἀπιστίαν μνήμης (Α, κεφ. 22). Λοιπὸν παραβάλλει, συγκρίνει, καθορίζει, ἀλληλοσυμπληρώνει αὐτάς καὶ τέλος φθάνει εἰς τὴν ἀλήθειαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀλήθεια «ἐπιπόνως εὐρίσκεται», ἀλλ' εὐρίσκεται πάντοτε.

Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐλέγχει καὶ τὰς ἰδικὰς τοῦ ἀκόμη ὀντιλήψεις, ὅσας ἐξ αὐτοψίας ἀπεκόμισε. Κατορθώνει τὰ παραμερίζοντα ἐμπόδια ποὺ τοῦ παρεμβάλλουν τὰ συναισθη-

ματά καὶ αἱ πολιτικάι ⁽¹⁾ τοῦ πεποιθήσεις εἰς τόσον βαθμόν, ὥστε ἡ ἄμεροληψία τοῦ καθίσταται ἀναμφισβήτητος. Ἀφήνει τὸν ἀναγνώστην νὰ μορφώσῃ μόνος κρίσιν περὶ τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων. Μόνον ὅταν ἡ σύμπτωσης δυσμενῶν περιστάσεων ἐναντίον προσώπου τινὸς παρουσιάξῃ τοῦτο οὐσιωδῶς διάφορον ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς ἦτο ἡ μείωσις τὴν γνωστὴν εἰς τὸν Θουκυδίδην ἀξίαν του, τότε ἀφήνει τὴν ἐπιφυλακτικότητά του καὶ ἐκφέρει ὁ ἴδιος μίαν σύντομον κρίσιν, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὸν ἀναγνώστην ἀπὸ τὴν ἄδικον ἐπὶ κρίσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξωθούν αὐτὸν τὰ φαινόμενα. Δι' αὐτὸ λέγει περὶ τοῦ Νικίου ὅτι ἀπέθανεν οἰκτρῶς «ἤκιστα δὴ ἄξιος ὢν εἰς τοῦτο δυστυχίας ἀφικέσθαι διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν» (Ζ, κεφ. 86) καὶ χαρακτηρίζει τὸν Ἀντιφῶντα ὡς «ἀρετῇ οὐδενὸς δεύτερον» (Η, κεφ. 68). Κατεκρίθη ὑπὸ τινων, διότι μετεχειρίσθη ἐντελῶς διαφορετικὴν γλῶσσαν περὶ τοῦ Κλέωνος (Ε, κεφ. 7), ἀλλ' εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ κρίσις τῶν συγχρόνων ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ Θουκυδίδου. Ἀλλως τε ὁ Θουκυδίδης δὲν ἐδίστασε καθόλου νὰ ἐγκωμιάσῃ τὸν Περικλέα, μολοντί ἀρχηγὸν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος καὶ ἐχθρὸν τοῦ Κίμωνος.

Ἡ ἄμεροληψία τοῦ καταδεικνύεται πρὸ πάντων εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὅπου ἐκτίθενται μὲ πᾶσαν λεπτομέρειαν αἱ ἄδικοι ὑπερβασίαι τῆς πατρίδος τοῦ καὶ αἱ θλιβεραὶ καταστροφαὶ τῆς. Μήπως εἶχε μνησικαχίαν ἐναντίον τῆς διὰ τὴν ἐξορίαν του ; Ἀσφαλῶς ὄχι, διότι τὰ μέρη εἰς τὰ ὁποῖα ζωγραφίζει τὸ μεγαλεῖόν τῆς καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς φανερώνουν ἀρκετὰ σαφῶς πόσον τὴν ἠγάπα καὶ πόσον ἦτο ὑπερήφανος δι' αὐτήν. Κατ' ὁρῶσεν ὅμως νὰ παρουσιάξῃ τὰ κατ' αὐτὴν μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν ψυχραιμίαν σημερινοῦ ἀρ-

1. Ὁ Θουκυδίδης, λόγῳ τῆς ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς του καὶ τῆς συγγενείας του πρὸς τὸν Κίωνα, ἦτο ὀλιγαρχικός. Ἦτο ὅμως λίαν μετριοπαθής. Τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ ὁ θαυμασμός του πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος Περικλέα.

χαιολόγου, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει καμμίαν ἀφορμὴν νὰ συμπαθῇ ἢ νὰ ἀντιπαθῇ μίαν προϊστορικὴν πόλιν ἢ χώραν, ὅταν συνθέτῃ τὴν ἱστορίαν της μὲ τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του.

Φροντίζει πολὺ διὰ τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου. Περὶ τῶν χρονικῶν προσδιορισμῶν ὠμιλῆσαμεν προηγουμένως. Ὅμοίαν φροντίδα καταβάλλει καὶ διὰ τὴν πλήρη περιγραφὴν τοῦ τόπου, χρησιμοποιῶν ὅλα τὰ στοιχεῖα ὅσα διέθετεν ἡ ἐπιστημονικὴ σοφία τῆς ἐποχῆς του. Σήμερον οἱ ἱστορικοὶ δύνανται χωρὶς πολὺν κόπον νὰ καθορίζουν τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν, συγχρόνως δὲ νὰ γίνωνται ἀντιληπτοὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀναγνώστας των. Τότε ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν, διότι δὲν ὑπῆρχε κοινὸν ἡμερολόγιον καὶ αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις ἦσαν πενιχρόταται ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς σημερινάς.

Μετὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ὀληθείας τῶν γεγονότων ἀπὸ πάσης ἐπόψεως ἔρχεται ἡ σειρὰ τῆς ἀνευρέσεως τῶν αἰτίων. Ὁ Θουκυδίδης δὲν πιστεύει εἰς τὰς μυθικὰς ἐξηγήσεις, οὔτε ἀποδίδει τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὴν ὀργὴν ἢ τὴν εὐνοίαν τῶν θεῶν. Διὰ τοῦτο δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ εἰς ὑπόληψιν τοὺς χρησμούς καὶ τὰς μαντείας. Εἶναι πνεῦμα ἐλεύθερον, ἀπηλλαγμένον προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν, γνήσιος μαθητῆς τοῦ Ἀναξαγόρα τοῦ «Νοῦ». Τὰ αἷτια τῶν γεγονότων εὐρίσκονται κατ' αὐτὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι δὲ αἱ ἐπιθυμίαι καὶ τὰ πάθη των. Μολονότι αὐτὸς τιμᾷ ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὴν ὀρετὴν καὶ τὴν σωφροσύνην, τὸ ἔργον του δεικνύει ὅτι αὐταὶ εἶναι ἀνίσχυροὶ νὰ συγκρατήσουν καὶ νὰ κυβερνήσουν τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ πάθη μας, τὰ ὁποῖα ἐπηρεάζονται πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἄλλους παράγοντας, σταθμητοὺς καὶ ἀσταθμήτους. Τοιοῦτοι παράγοντες εἶναι ἡ καταγωγή, ἡ παιδείσις, ἡ φιλοδοξία, πρὸ πάντων δὲ τὰ συμφέροντα. Τὰ τελευταῖα ταῦτα διαιροῦν τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀντιθέτους ὁμάδας καὶ προκαλοῦν μεταξὺ των ἀντιζηλίαν, ὑποψίας, ἀνταγωνισμούς, ἕως ὅτου κάποιον τυχαῖον γεγρονὸς ἐξερεθίζει τὰ συκρατούμενα πάθη, τὰ ὁποῖα τότε ποδοπατοῦν

τὴν σωφροσύνην, ἀνατρέπουν ὥς ἄχρηστον εἶδωλον τὸ δίκαιον καὶ ρίπτουν τοὺς λαοὺς μὲ τὴν σφυδρότητα θυέλλης εἰς τὴν σύγκρουσιν.

Φθάνει λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ τυχαῖα γεγονότα εἶναι τὰ φαινομενικὰ αἷτια, «καὶ εἰς τὸ φανερόν λεγόμεναι αἰτίαι», τὰ δὲ πάθη καὶ τὰ συμφέροντα εἶναι τὰ πραγματικὰ ἀλλ' ὀνομολόγητα αἷτια, «ἡ ἀληθεστάτη πρόφασις, ἀφανεστάτη δὲ λόγῳ».

Τὴν ἀποκάλυψιν εἰς τὸν ἀναγνώστην τῶν ἀληθεστάτων ἀλλ' ἀφανεστάτων αἰτιῶν ἐπιτυγχάνει κυρίως διὰ τῶν δημηγοριῶν. Ἐκεῖ ἀναλύεται ὁ χαρακτήρ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν μὲ μεγάλην προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν, ἀναπτύσσονται δὲ αἱ ἀντίθετοι ἀπόψεις τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων συμφερόντων μὲ τολμηρὰν εἰλικρίνειαν, εἰσπηδῶσαν ἐνίοτε εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ὠμότητος. Αἱ δημηγορίαι αὗται δὲν ἀποδίδουν πιστῶς τὰ ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε ὁμιλητῶν λεχθέντα. Ἡ πιστὴ καὶ πλήρης ἀπόδοσις τῆς ὁμιλίας τοῦ ρήτορος ἦτο διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπολύτως ἀδύνατος καὶ οὐδεὶς ἐζήτηε αὐτὴν ἀπὸ τὸν ἱστοριογράφον. Διὰ τοῦτο ὁ Θουκυδίδης ἀρκεῖται νὰ μᾶς παρουσιάσῃ, καθὼς δηλώνει ὁ ἴδιος, γενικὴν τινα ἰδέαν τῶν ἀληθῶς λεχθέντων. Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὅμως τῆς γενικῆς ἰδέας εὐρίσκει, ἀσφαλῶς, τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸνίσῃ καὶ νὰ ὑπογραμμίσῃ ὅλα ἐκεῖνα τὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν πραγματικὴν ὁμιλίαν ἴσως ἐλέχθησαν μὲ χαμηλοτέραν φωνήν, ἀλλ' ἤγγισαν τὴν εὐαίσθητον χορδὴν τῶν ἀκουόντων καὶ ἤσκησαν ἐπ' αὐτῶν μεγάλην ἐπίδρασιν.

Τοιαύτη χρῆσις τῶν πολιτικῶν δημηγοριῶν δὲν θεωρεῖται δικαίωμα τῶν σημερινῶν ἱστορικῶν. Ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει, διότι οἱ σημερινοὶ ἱστορικοὶ δύνανται νὰ καταφύγουν εἰς κείμενα πιστὰ καὶ αὐθεντικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα παραλαμβάνουν τοὺς λόγους τῶν πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν προσώπων ἀπαραλλάκτους. Τότε ὅμως ὁ Θουκυδίδης δὲν διέθετε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν ἀκροατῶν καὶ τὰς συντόμους σημειώσεις τὰς ὁποίας κατήρτιζεν. Ἦμποροῦσε βεβαίως

νά μὴ παρεμβάλη δημηγορίας, ἀφοῦ δὲν ἦσαν ἀπολύτως πισταί. Ἀλλὰ ὁ σκοπὸς τοῦ δὲν ἦτο νὰ μᾶς δώσῃ ξηράν ἀφήγησιν γεγονότων. Ἐφιλοδόξησε νὰ χάριση εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἓνα «κτῆμα ἐς αἰεί», ἓνα βιβλίον ὠφέλιμον εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας. Καὶ ἂν ἡ ὁμόφωνος γνώμη τῆς ἀνθρωπότητος μέχρι σήμερον ἀποφαίνεται, ὅτι ἡ «ξυγγραφή» τοῦ Θουκυδίδου εἶναι καὶ θὰ εἶναι «κτῆμα ἐς αἰεί», τοῦτο ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς δημηγορίας. Ἐκάστη δημηγορία τοῦ Θουκυδίδου δὲν εἶναι ἓνας ἀπλοῦς καὶ συνήθης πολιτικός ἢ στρατιωτικός λόγος, ἀλλὰ μία ἐξονυχιστικὴ ἐξέτασις καὶ ἀρτιωτάτῃ διατύπωσις πλήθους πολυπλόκων καὶ δυσεπιλύτων προβλημάτων, τὰ ὅποια ἀντιμετώπιζον τὰ ἄτομα, τὰ κόμματα καὶ αἱ πόλεις. Ἄν δὲν μάθωμεν τὰ προβλήματα αὐτὰ καὶ δὲν ἐκτιμήσωμεν τὴν δυσκολίαν των, εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἀξίαν τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ ἐπιτευχθεῖσα ἐκάστοτε τοιαύτῃ ἢ τοιαύτῃ λύσει καὶ νὰ ἀντλήσωμεν διδάγματα ἰσχύοντα διὰ πᾶσαν ἐποχὴν καὶ πάντα τόπον. Ὅλα τὰ πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ προβλήματα τὰ ἀπασχολοῦντα καὶ σήμερον τὴν ἀνθρωπότητα, ὅλα τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα σχέσεις ἀτόμων πρὸς τὸ κράτος καὶ τὰν ἀπαλιν ἢ λαῶν μεταξὺ των, ὅλοι τέλος αἱ ἀπόψεις τοῦ δικαίου ἔχουν τεθῇ καὶ ἀναλυθῇ εἰς τὰς δημηγορίας. Τοιουτοτρόπως δὲ τὰ γεγονότα, ἐφ' ὅσον δεικνύεται ὁ σύνδεσμος αὐτῶν πρὸς γενικά καὶ καθολικά αἰτία, ἀποκτοῦν ἀνωτέραν σημασίαν καὶ πανανθρώπινον ἐνδιαφέρον. Ἡ δὲ ἐκάστοτε ἐκβασίς αὐτῶν δύναται πλέον νὰ χρησιμεύῃ πάντοτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὡς πολύτιμον δίδαγμα διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον.

Ὁ Θουκυδίδης ἐχρησιμοποίησε τὰς δημηγορίας κατὰ τὸν καλύτερον καὶ ὠφελιμώτερον τρόπον, χωρὶς νὰ ἀποκρυβῇ ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν μὲ τόσους κόπους καὶ μόχθους ἤνοιξεν ὁ ἴδιος. Ἄν κατόπιν ἀνίκανοι μιμηταὶ τοῦ ἐξεφύλισαν τὸ εἶδος εἰς ἀνιαράν καὶ ἀνούσιον σοφιστικὴν ἐπίδειξιν, μηδεμίαν σχέσιν ἔχουσαν πρὸς τὴν ἱστορίαν, δὲν εὐθύνεται αὐτός.

Ἄλλο ἀκόμη ἀξιοσημείωτον χαρακτηριστικὸν τῆς μεθοδικότητος καὶ εὐσυνειδησίας τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ἡ σαφὴς καὶ ἀπηκριβωμένη διατύπωσις ζητημάτων τὰ ὅποια προϋποθέτουν εἰδικὰς ἢ τεχνικὰς γνώσεις. Αἱ περιγραφαὶ μαχῶν καὶ ναυμαχιῶν εἶναι πλήρεις καὶ ἐξόχως διδακτικαί. Ἡ περιγραφή τοῦ φοβεροῦ «λοιμοῦ», ὅστις ἐδεκάτισε τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ δευτέρον ἔτος τοῦ πολέμου, κρίνεται σήμερον ἀπὸ τοὺς ἱατροὺς ὡς «ἀριστουργηματική».

Γενικῶς ἡ μεθοδικὴ ζήτησις τῆς ἀληθείας, ἡ ἀκρίβεια τῆς διατυπώσεως καὶ ἡ ἀμεροληψία τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ κατέστησαν τὸ σύγγραμμά του ἀληθινὸν «κτῆμα ἐς αἰὶν», συμφώνως πρὸς τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν του.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ

Ἡ σύνθεσις καὶ τὸ ὄφος τοῦ Θουκυδίδου φέρουν ἐπίσης ἐναργεστάτην τὴν σφραγίδα τῆς μεγαλοφυΐας του.

Αἱ παρεχόμεναι, τὰς ὁποίας τόσον ἡγάπων οἱ προηγούμενοι ἱστορικοί, κληρονομήσαντες αὐτὰς ἀπὸ τοὺς ἐπικοὺς ποιητάς, εἰς τὸν Θουκυδίδην λείπουν σχεδὸν ἐντελῶς. Δηλαδή εἶναι τόσον ὀλίγαι καὶ τόσον σύντομοι, ὥστε δὲν προλαμβάνουν νὰ διακόψουν τὴν ἐκτύλιξιν τοῦ κυρίου θέματος. Ἡ προσήλωσις του εἰς τὸ θέμα ἐνθυμίζει τὴν πολυθρόνητον προσήλωσιν τοῦ Ἀρχιμήδους εἰς τοὺς κύκλους του. Διὰ τοῦτο ἡ ἱστορία του ἐκτυλίσσεται μὲ γοργὸν ρυθμὸν τραγωδίας, τῆς ὁποίας ὁ θεατὴς περιμένει ἐναγωνίως τὸ τέλος. Ὁ Ἀριστοτέλης — ἀνήκων εἰς τὸν ἐπόμενον αἰῶνα — διδάσκει ⁽¹⁾ ὅτι εἰς μίαν καλὴν τραγωδίαν δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη τίποτε, πὺν νὰ μὴν εἶναι ὀργανικῶς συνδεδεμένον μὲ τὰ προηγούμενα ἢ τὰ ἐπόμενα. Τοιοῦτον κανόνα ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Θουκυδίδης. Ἀντιλαμβάνομεθα ἀπὸ τὸ ἔργον του ὅτι ἡ εὐρυμάθειά του ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε πολὺ συχνὰ θὰ ἤμποροῦσε νὰ δια-

1. Ἀριστοτ. περὶ ποιητικῆς κεφ. VIII καὶ X.

κόψη τὴν ἔκθεσιν τῶν πολεμικῶν γεγονότων καὶ νὰ μᾶς ἀφηγηθῇ πράγματα ἐνδιαφέροντα καὶ νὰ δώσῃ πληροφορίας περὶ τοῦ ἀρχαίου βίου, ἰδιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ, αἱ ὁποῖαι μάλιστα θὰ ἦσαν σήμερον πολύτιμοι. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμε, διότι ἦτο ἀλλότριον τῆς προαιρέσεώς του.

Ἡ προσήλωσίς του εἰς τὸν σκοπὸν καὶ ἡ ἔντονος ἀποστροφή του πρὸς τὸ περιττόν, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ἐλκυστικόν, καθιστοῦν μερικὰ τμήματα τῆς ἱστορίας του κάπως ξηρά, κάπως μονότονα. Ἀλλ' αἱ περιγραφαὶ τῆς Σικελικῆς ⁽¹⁾ ἐκστρατείας, τῆς πολιορκίας τῶν Πλαταιῶν, τῶν ἐν Πύλῳ καὶ Σφακτηρίᾳ ἀγώνων, καὶ ἄλλων πολλῶν μικροτέρων τμημάτων, πείθουν τὸν ἀναγνώστην ὅτι καὶ ἡ ἀρχαϊκὴ λιτότης δύναται νὰ δώσῃ εἰς τὸν λόγον θαυμαστὴν ἐνάργειαν καὶ πάθος συγκλονιστικόν.

Ἡ ἐξεικόνισις τοῦ χαρακτῆρος τῶν ὁμιλούντων προσώπων εἶναι τελεία. Ὅταν μελετήσωμεν τὰς δημηγορίας τοῦ Ἀρχιδάμου, τοῦ Σθενελαΐδου, τοῦ Περικλέους, τοῦ Κλέωνος, τοῦ Νικίου, τοῦ Ἀλκιβιάδου κλπ. δὲν ἔχομεν ἀνάγκην οὐδεμιᾶς πληροφορίας διὰ τὸν χαρακτῆρά των. Ἐλάχιστοι — καὶ πολὺ μεγάλοι — εἶναι οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς οἵτινες κατάρθωσαν νὰ μᾶς παρουσιάσουν χαρακτῆρας τόσον ζωντανούς, τόσον ἀκριβεῖς καὶ τόσον ἀληθινούς.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ Θουκυδίδης εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ὅλου ἔργου του καὶ τὴν ἐξεικόνισιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν ὁμιλούντων προσώπων εἶχεν ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀκμαζούσης τότε τραγωδίας ⁽²⁾, πρὸ πάντων δὲ τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου, ὅπως ὁ Ἡρόδοτος τῆς ἐπικῆς ποιήσεως.

1. Ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Macaulay λέγει ὅτι ἡ περιγραφή τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῶν Συρακουσῶν εἶναι τὸ ἀνυπερβλητόν τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης.

2. Ἡ ὅλη ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου ὁμοιάζει πρὸς τραγωδίαν. Τὸ κύριον πρόσωπον αὐτῆς εἶναι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις ἀπὸ περιπετειᾶς εἰς περιπέτειαν ἀγομένη φθάνει τέλος εἰς τὴν καταστροφὴν.

Ἡ σύνθεσις τῶν δημηγοριῶν, κρινομένων ἀσχέτως πρὸς τὸ σύνολον, μαρτυρεῖ ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου τοῦ Ἀντιφῶντος τοῦ Ραμνουσίου. Τὸ σχέδιον εἶναι πάντοτε ⁽¹⁾ ἀπλοῦν. Δὲν ὑπάρχει ἡ πολυτέλεια τῶν πολλαπλῶν ὑποδιαίρέσεων, ἡ συνήθης εἰς μεταγενεστέρους ρήτορας. Ἡ διατύπωσις εἶναι πάντοτε πυκνὴ, ἀναλόγως δὲ πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὁμιλητοῦ, ἄλλοτε ἥρεμος, σοβαρὰ, ὑψηλὴ, ἄλλοτε ζωνρά, τραχεῖα, ὀρμητικὴ. Ἡ δυνάμεις των ἐγκτεται πρὸ πάντων εἰς τὸν πλοῦτον τῶν νοημάτων καὶ τὴν ἀδιάσπαστον συνοχὴν των.

Ἐν ἀπὸ τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ λεκτικοῦ τοῦ Θουκυδίδου εἶναι αἱ ἀπηρχαιωμέναι ἢ ποιητικαὶ ⁽²⁾ λέξεις, τὰς ὁποίας δὲν ἐχρησιμοποιοῦν πλέον οἱ συγγραφεῖς τοῦ 400 π.Χ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τοιαῦται λέξεις, ἐπεὶ δὲν ὑφίστανται τὴν ἐκ τῆς καθημερινῆς ὁμιλίας τριβὴν καὶ δὲν συνδέονται ἀμέσως ἐν τῇ συνειδήσει μας πρὸς ἀντικείμενα ἢ νοήματα συνηθισμένα, φαντάζουσι ὡς ἐξαιρετικά, προσδίδουσι δὲ εἰς τὸν λόγον κάποιαν μεγαλοπρέπειαν. Ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐχρησιμοποίησεν αὐτὰς ἐπίτηδες ὁ Θουκυδίδης. Ἀλλὰ ἡ ἰδιορρυθμία του δὲν περιορίζεται εἰς αὐτὸ καὶ ἴσως χρειάζεται γενικωτέραν ἐξήγησιν. Χρησιμοποιεῖ μὲ πολλὴν τόλμην νέας λέξεις ⁽³⁾, ἰδικὰς τοῦ ἐπινοήσεις, ἢ δίδει πρωτότυπον ἔννοιαν εἰς ἄλλας λέξεις κοινῆς χρήσεως, διὰ νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν λόγον του μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν ἢ συντομίαν ἢ πρωτοτυπίαν. Μεταχειρίζεται τὰ οὐδέτερα ⁽⁴⁾ τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν μετοχῶν ἀντὶ ἀφηρημένων

1. Ἐκάστη δημηγορία τοῦ Θουκυδίδου διαιρεῖται εἰς τρία μέρη: τὸ προοίμιον, τὴν πίστιν (=ἀπόδειξιν, θέμα) καὶ τὸν ἐπίλογον.

2. μόγεις, ἐρῆμος, τροπαῖον, ἐτοῖμος, ὁμαιμία, ἀγχώμολα, πενηρῶς, φλαύρως, ἀκραιφνής, περιωπή, ἀνοκωχή, ἀχθηδών, ἀμφιδήριτος, πύστις, περιλογισμός, ἐπισπέρχειν κλπ.

3. ἀγώνισις, διαπολέμησις, νόμισις, ξένισις, ὀλόφυρσις, ἐνερσις, διάφευξις, διαγνώμη, ἀδυνασία, κωλυτής, κινδυνευτής, ἀποδημητής, εἰκαστής, τολμητής κλπ.

4. τὸ πιστόν, τὸ λυπηρόν, τὸ σῶφρον, τὸ ἄσπονδον, τὸ ὑπέρφρον,

οὐσιαστικῶν καὶ τὰ ρηματικά οὐσιαστικά, τὰ δηλοῦντα ἐνέργειαν ἢ ἐνεργοῦν πρόσωπον, ἀντὶ τῶν ρημάτων καὶ τῶν ἀπαρεμφάτων. Παρομοίαν ἐλευθερίαν παρουσιάζει καὶ εἰς τὴν σύνταξιν. Συντάσσει (1) τὰ ρηματικά οὐσιαστικά ὅπως τὰ ρήματα, προσπαθεῖ νὰ συνάπτῃ τὰ νοήματα ἀμέσως, ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως μορίων, συμπτύσσει τοὺς προσδιορισμοὺς πολλάκις εἰς μίαν λέξιν, γενικῶς δὲ φαίνεται πάντοτε προσπαθῶν νὰ εὕρῃ διὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ νοήματος τὴν συντομωτάτην καὶ ἀκριβεστάτην ὁδόν. Ἀποτέλεσμα τῆς προσπαθείας ταύτης εἶναι ἡ περίφημος β ρ α χ υ λ ο γ ί α, ἡ ὁποία δίδει εἰς τὸν λόγον γοργότητα καὶ δύναμιν, πείθει δὲ τὸν ἀναγνώστην ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὐδέποτε χρησιμοποιοεῖ περιττὰς λέξεις διὰ νὰ καλύψῃ ἔνδειαν νοημάτων.

Πολλάκις τοποθετεῖ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς προτάσεως προσδιορισμοὺς τοὺς ὁποίους ἡ κοινὴ χρῆσις φέρει μετὰ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ ρῆμα. Γράφει π.χ. «τῆς γὰρ θαλάσσης πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὡς ἀνθεκτέα ἐστίν», ὅπου ἡ γενικὴ θαλάσσης, ὡς ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἀνθεκτέα ἐστίν, ἔπρεπε νὰ τεθῇ τελευταία. Τοῦτο γίνεται διότι οἱ προσδιορισμοὶ αὗτοὶ τυχαίνει νὰ ἐκφράζουν ἔννοιαν σπουδαιοτάτην, τὴν κυριωτέραν ἔννοιαν τῆς προτάσεως, καὶ δίδεται εἰς αὐτάς ἐξέχουσα θέσις πρὸς ἑξαρσιν.

Συσσωρεύει καὶ συνδέει πολλοὺς προσδιορισμοὺς διαφορετικῶς ἐκφερομένους, οὕτω δὲ ἐπιτιγχάνει θαυμαστὴν ποικιλίαν, ἀλλὰ καθιστᾷ τὴν φράσιν ἀνώμαλον (2) καὶ τρα-

τὸ ἀπραγμον, τὸ πρόθυμον, τὸ ἐπίφθονον, τὸ δεδιός, τὸ θαρσοῦν, τὸ τιμώμενον.

1. ἡ οὐ περιτείχισις, τὸ αὐτὸ ὑπὸ πάντων ἰδίᾳ δόξασμα, ἡ ἀκινδύνως δουλεία.

2. ἃ μοι δοκεῖ παραλαβὼν Ἀγαμέμνων καὶ ναυτικῶ ἅμα ἐπὶ πλέον τῶν ἄλλων ἰσχύσας τὴν στρατείαν οὐ χάριτι τὸ πλεῖον ἢ φόβῳ ξυναγαγὼν ποιήσασθαι. Α. 9.

ὑπάπτειον ἀλλήλους κατὰ τὴν τῶν χωρίων ἀλλήλοις οὐκ ἀπόδοσιν. Ε. 35.

χεῖαν. Ἐκ τῆς συσσωρεύσεως τῶν πολυειδῶν προσδιορισμῶν καὶ τῆς βραχυλογίας ὁ λόγος καθίσταται πυκνὸς καὶ βαθύς. Πολλάκις ὅμως ἐκ τούτου ἀποβαίνει τόσον σκοτεινός, ὥστε νὰ χρειάζεται πρὸς κατανόησίν του προσπάθεια ἐντατική καὶ ἐπίπονος.

Ἀρέσκεται καθ' ὑπερβολὴν εἰς τὰς ἀντιθέσεις καὶ ἀντιτάσσει τὰς ἐννοίας ἀνὰ δύο, ἄλλοτε διὰ τῶν ἀντιθετικῶν συνδέσμων μὲν — δέ, ἄλλοτε διὰ τῶν συμπλεκτικῶν τε — καί, ἄλλοτε διὰ τῶν προσδιορισμῶν λόγῳ — ἔργῳ καὶ ἄλλοτε ἄλλως. Τὰς ἀντιθέσεις ταύτας ἐπιτείνει (¹) διὰ τῆς ἀντιδιαστολῆς συνωνύμων καὶ τῆς χρήσεως λεκτικῶν σχημάτων (²) (παρονομασιῶν, παρισώσεων, ὁμοιοτελεύτων κλπ.), οὕτω δὲ ἐπιτυγχάνει νὰ συνδυάξῃ τὴν μεγίστην ἀκρίβειαν μετὰ τῆς γλαφυρότητος, ἀλλὰ πολλάκις διαταράσσει (³) τὴν καλονικὴν σειρὰν τῶν λέξεων.

Ἐξ ὅλων ὅμως τῶν ἰδιορρυθμιῶν αὐτοῦ ἡ πλέον χαρακτηριστικὴ καὶ πλέον ἐπιζήμιος εἰς τὴν σαφήνειαν τοῦ λόγου εἶναι ἡ συχνὴ χρῆσις μακρῶν περιόδων. Πολλάκις ὁ Θουκυδίδης φαίνεται ὡς νὰ θέλῃ νὰ ἐκφράσῃ τὰ πάντα εἰς μίαν καὶ μόνην περίοδον. Πλέκει πέριξ τῆς κυρίας προτάσεως ἄλλεπαλλήλους δευτερευούσας, εἰσάγει εἰς ἐκάστην δευτερεύουσαν ποικίλους προσδιορισμοὺς καὶ ἐπεξηγήσεις,

1. ξυνθήκαι—σπονδαί, ξύμβασις—ὁμολογία, ἀφροσύνη—ἄξυνεσία ξυμφορά—κακοπαθία.

2. καὶ παρὰ δύναμιν τολμηταὶ καὶ παρὰ γνώμην κινδυνευταὶ Α. 70 ἥς τοῦ μὲν ἔργου μέρος μετέσχετε τοῦ δὲ λόγου μὴ παντὸς στερισκώμεθα Α. 73 οὐ Λεοντίνους βούλεσθαι κατοικίσαι, ἀλλ' ἡμᾶς μᾶλλον ἐξοικίσαι. ΣΤ 76 ἐν οἷς προσήκει ἡμᾶς οὐχ ἥκιστα εἰπεῖν ὅσῳ καὶ μέγιστα ἐγκλήματα ἔχομεν ὑπὸ μὲν Ἀθηναίων ὕβριζόμενοι, ὑπὸ δὲ ὑμῶν ἀμελούμενοι. Α. 68.

3. καὶ οὐ περὶ τῆς ἐλευθερίας ἄρα οὔτε οὔτοι τῶν Ἑλλήνων οὔτε οἱ Ἕλληνες τῆς ἐαυτῶν τῷ Μήδῳ ἀνέστησαν, περὶ δὲ οἱ μὲν σφίσιν ἀλλὰ μὴ ἐκείνῳ καταδουλώσεως, οἱ δ' ἐπὶ δεσπότης μεταβολῇ οὐκ ἄξυνετωτέρου κακοξυνετωτέρου δέ. ΣΤ. 76.

οὕτω δὲ δημιουργεῖ περίοδον τόσον σχοινοτενῆ, ὥστε δταν φθάνῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸ τέλος, πολλάκις δὲν ἐνθυμεῖται τὰ ἐν ὁρχῇ ἀναγνωσθέντα, πρὸς τὰ ὅποια ἀναφέρονται τὰ τελευταῖα. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς σπεύδων νὰ φθῶσῃ εἰς τὰ ἐπόμενα, τὰ ὅποια ἔχει ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν νοῦν του, λησμονεῖ ἐνίοτε τὸν τρόπον μὲ τὸν ὅποιον ἤρχισε τὴν φράσιν καὶ δίδει εἰς αὐτὴν συνέχειαν ἀπροσδόκητον καὶ προκαλοῦσαν συντακτικὰς ἀνωμαλίας (ὀνομαστικὰς ἀπολύτους ⁽¹⁾), ἀνακόλουθα κλπ.).

Ἐκ τῶν ἰδιορρυθμιῶν τούτων αἱ περισσότεραι προσδίδουσιν εἰς τὸ ὕψος τοῦ Θουκυδίδου ἀρετὰς θαυμασθείσας εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ θαυματούμενας μέχρι σήμερον. Ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς Τάκιτος προσεπάθησε νὰ μιμηθῇ τὴν βραχυλογίαν του, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχεν. Ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς, δεινὸς ἐπικριτὴς τοῦ Θουκυδίδου εἰς πολλά, ἐπαινεῖ ἐξέχως τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὴν σεμνότητα καὶ τὴν ποικιλίαν τοῦ ὕψους του. Ὁ Πλούταρχος εὕρισκε αὐτὸν εἰς τὰς περιγραφὰς ἐναργέστατον καὶ γραφικώτατον. Ὁ Λογγῖνος τὸν θεωρεῖ ὡς ὑπόδειγμα «ὑψηγορίας καὶ μεγαλοφροσύνης». Κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον ὁ Θουκυδίδης μετὰ τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Πλάτωνος ἦσαν οἱ πλέον ἀναγινωσκόμενοι καὶ θαυματούμενοι συγγραφεῖς. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ διαπρεπὴς Ἑλληνιστὴς Müller θαυμάζει αὐτὸν διὰ τὰ πυκνὰ καὶ ἀδρὰ νοήματα, τὴν ἀκριβῆ διατύπωσιν πάσης ἐννοίας, τὴν πυκνὴν διάρθρωσιν τῶν προτάσεων καὶ περιόδων, τὴν λεπτότητα περὶ τὴν διάκρισιν τῶν ἐννοιῶν, τὴν νηφαλιότητα καὶ τὴν εὐπρέπειαν.

Παρὰ τὰς ἀρετὰς ταύτας ἀνακύπτουσιν ὅμως καὶ ἑλαττώματα ἀξιοσημεῖωτα. Ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς παρα-

1. Καὶ τὰ μὲν περὶ Πύλον ὑπ' ἀμφοτέρων κατὰ κράτος ἐπολεμεῖτο, Ἀθηναῖοι μὲν δυοῖν ἐναντίαιν αἰετὴν τὴν νῆσον περιπλέοντες τῆς ἡμέρας (τῆς δὲ νυκτός...) Πελοποννήσιοι δὲ ἐν τῇ ἡπείρῳ στρατοπεδεύόμενοι καὶ προσβολὰς τῷ τείχει ποιοῦμενοι, σκοποῦντες... Δ 23.

τηρεῖ, ὅτι εἰς πολλὰ μέρη τὸ λεκτικόν του εἶναι πολύπλοκον καὶ σκολιόν. Ὁ Κράτιππος εἶχε ⁽¹⁾ τὴν γνώμην ὅτι αἱ δημηγορίαι τοῦ Θουκυδίδου εἶναι «τοῖς ἀκούουσιν ὀχληραί». Ὁ Κικέρων, βαθὺς γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς, ἐχαρκτήρισεν αὐτὰς ὡς «μόλις νοητάς». Ὁ Μαρκελλῖνος φρονεῖ, ὅτι ἐπιτηδες «λέγει ὁσαυτῶς, ἵνα μὴ πᾶσιν εἴη βατός, μηδὲ εὐτελὴς φαίνεται νοούμενος εὐχερῶς». Διὰ τὴν ἐρμηνείαν ὀρισμένων χωρίων του ἡγέρθησαν ὅπο παλαιὰ καὶ ὑπάρχουν ἀκόμη πλεῖσται ἀμφισβητήσεις. Ὁ Γάλλος φιλόλογος Voilquin γράφει ὅτι τὸ ὕφος τοῦ Θουκυδίδου φέρει πολλάκις τοὺς μεταφραστὰς εἰς ἀπελπισίαν. Γενικῶς πάντες οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὸ σύγγραμμά του εὐρίσκουν συχνὰ τὸ ὕφος του σκοτεινὸν καὶ ἀνώμαλον.

Ὁ Ἀγγλος φιλόλογος Murray συνοψίζει ⁽²⁾ τὸ ζήτημα ὡς ἑξῆς : «Τὸ ὕφος τοῦ Θουκυδίδου, καθὼς δεικνύουσιν αὐτὸ τὰ σωζόμενα χειρόγραφα, εἶναι παράδοξον φαινόμενον. Ἀναντιρρήτως εἶναι ὕφος ὑψηλόν, ἔντονον, πυκνὸν καὶ καταλείπει τὴν ἐντύπωσιν ἰσχυροῦ νοῦ. Ἀλλ' ἀναντίρρητον εἶναι ἐπίσης ὅτι εἶναι καὶ τεχνητόν, σκοτεινὸν παρὰ τὴν ζωηρότητά του, ὀρχαῖκόν καὶ ποιητικὸν κατὰ τὴν λέξιν, κλίνει δὲ εἰς ἐκφράσεις ἀνθηρὰς φαινομένας σχεδὸν κενάς». Ὁ ἴδιος ἀλλαχοῦ ὁμιλῶν διὰ τὰς δυσνοήτους φράσεις τοῦ Θουκυδίδου λέγει ὅτι ὁ συγγραφεὺς «ἔπεσεν εἰς ἀληθινὰ ὄργια στρυφνῆς γλώσσης».

Ἐκ τῶν ιδιορρυθμιῶν τοῦ Θουκυδίδου μέρος προέρχεται ἐκ τῆς διαλέκτου τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησε, ὁ γὰρ τῆς παλαιᾶς Ἀττικῆς. Εἰς αὐτὴν ὀφείλονται κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ λέξεις καὶ οἱ τύποι τῶν ρημάτων καὶ τῶν ὀνομάτων, ποὺ ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὴν προπολεμικὴν περίοδον εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ἢ χρῆσις αὐτῶν ὑπεχώρησεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἕως ὅτου τὰ νεώ-

1. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Διον. Ἀλικ.

2. Ἱστορ. ἀρχ. Ἑλλήν. Λογοτεχνίας σελ. 195.

τερα γλωσσικά στοιχεῖα ἐξετόπισαν τὰ παλαιά. Ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου, σχεδὸν ὁλόκληρον, ὁ Θουκυδίδης εὐρίσκετο μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὥς ἐκ τούτου δὲν ὑφίστατο τὴν συνεχῇ ἐπίδρασιν τῆς βαθμυδὸν συντελουμένης γλωσσικῆς μεταβολῆς, τοιουτοτρόπως δὲ ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας εὔρε μορφήν φιλολογικῆς γλώσσης οὐσιωδῶς διάφορον, πρὸς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προσαρμοσθῇ ἀποτόμως. Ἐμείνει λοιπὸν καὶ κατὰ τὴν γλώσσαν, ὅπως καὶ κατὰ τόσα ἄλλα, πιστὸς εἰς τὴν μεγάλην ἐποχὴν του, τὴν ἐποχὴν τῆς νεότητος καὶ τῶν εὐγενῶν φιλοδοξιῶν του. Εἰς τὸ γεγονὸς τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἀπουσίας του ὀφείλεται καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν «σχημάτων διανοίας» ἀπὸ τὰς δημηγορίας του, ἐνῶ ταῦτα ἀφθονοῦν εἰς τοὺς περὶ τὸ 400 π.Χ. ἀκμάσαντας ρήτορας καὶ εἰς τοὺς ὀλίγον μεταγενεστέρους. Ὁ Θουκυδίδης εἶχε μείνει πιστὸς εἰς τὴν ρητορικὴν τοῦ Περικλέους, τὴν ἤρεμον, τὴν μεγαλειώδη καὶ ἴσως ἀπεστρέφετο τὰς «πανουργίας» (1) τῶν νεωτέρων, διὰ τῶν ὁποίων οὗτοι ἐπεδίωκον νὰ παρασύρουν τὸν ἀκροατὴν.

Ἐτερον μέρος ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ρήτορος Ἀντιφῶντος, τοῦ Γοργίου καὶ ἄλλων σοφιστῶν, ἰδίως δὲ τὰ «σχήματα λέξεως», περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν. Ἡ ἐπίδρασις δὲ αὕτη εἶναι φυσικὸν νὰ παρέμεινεν ἀρκετὰ ζωηρὰ μέχρι τοῦ γήρατος εἰς τὸν Θουκυδίδην, ἐφ' ὅσον οὗτος διέτελεσε ξένος πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐντονον πνευματικὴν κίνησιν τῶν χρόνων τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀντιφῶντος ἀποδίδουν τὴν κλίσιν τοῦ συγγραφέως πρὸς τὴν διὰ συνεχῶν ἀντιθέσεων ἀνάπτυξιν τῶν ἐννοιῶν, εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Γοργίου τὰ πάρισα, τὰ ὁμοιοτέλευτα, τὰς παρονομασίας κλπ. καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Προδίκου τὴν διάκρισιν τῶν συνωνύμων λέξεων.

Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον καὶ τὸ χαρακτηριστικώτερον μέ-

1. Μαρκελ. βίος Θουκ. 56 «οὔτε γὰρ εἰρωνείαις οὔτε ἐπιτιμήσεσι... οὔτε ἄλλαις τισὶ πανουργίαις πρὸς τὸν ἀκροατὴν κέχρηται».

ρος τῶν ἰδιορρυθμιῶν ὑφείλεται εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν συγγραφέα. Οἱ νεώτεροι κριτικοὶ τῆς λογοτεχνίας λέγουν «τὸ ὕψος εἶναι ὁ ἄνθρωπος». Ἡ βραχυλογία, ἡ πυκνότης, τὸ ὕψος, ἡ ἀκριβολογία εἶναι ἀρεταὶ ἐκπηγάζουσαι ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα τοῦ συγγραφέως. Ἀπὸ τὴν ἰδίαν βεβαίως πηγὴν ἀναβλύζει καὶ τὸ ἐλάττωμα τῆς σκοτεινότητος ἢ στρυφνότητος, ἀλλ' ὅς μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ ἰδιότης αὕτη ἀποδίδεται καὶ εἰς τοὺς ποιητὰς Πίνδαρον καὶ Αἰσχύλον, οἱ ὅποιοι ὡς ποιηταὶ παρουσιάζουν ἀνάλογα προτερήματα μὲ τὸν Θουκυδίδην ὡς πεζὸν συγγραφέα. Φαίνεται ὅτι αἱ μεγάλαι ἀρεταὶ τοῦ λόγου συνεπάγονται μοιραίως καὶ κάποιον ἐλάττωμα. Τὸ δὲ «μεγαλεῖον» τοῦ λόγου ἐξαρτᾶται, κατὰ τὸν Λογγίνον (1), ἀπὸ τὴν «ἐμβριθείαν» τῶν ἐννοιῶν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ Θουκυδίδης, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς συνηθείας καὶ τὰς προτιμήσεις τῶν πολλῶν, συνέγραψε βιβλίον «ἀτερπέστερον ἐς ἀκρόασιν» ἀλλὰ «κτῆμα ἐς αἰή», δηλαδὴ βιβλίον κατ' ἐξοχὴν «ἐμβριθέες», φαίνεται ὅτι ἐγνώριζε καὶ τὸ ἐλάττωμα, τὸ ὅποιον ἡ προσπάθειά του συνεπήγετο, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐφοβέτο. Ἡ ἀρχαία παράδοσις, μεταδοθεῖσα εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ βιογράφου του, παρουσιάζει αὐτὸν ὡς σοβαρὸν τὴν ἐμφάνισιν καὶ σύννουν. Τοῦτο λέγει πολλὰ καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ τὸ ἔργον του.

Ἡ στρυφνότης πολλῶν φράσεων προσέτι δὲ καὶ μερικαὶ ἐπεξηγήσεις, αἱ ὅποιαι ὁμοιάζουν μὲ ἐρμηνευτικὰ σχόλια ἀναγνώστου, ἔγιναν αἰτία νὰ δημιουργηθῇ θεωρία (2) ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Θουκυδίδου ἐνοθεύθη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἴσως δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου παραδῶσαντος αὐτὸ εἰς τὴν δημοσιότητα. Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐνίσχυε καὶ ἡ ὑπόθεσις ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο καθ' ὅλον τὸν Δ' αἰῶνα μόνον εἰς ὀλίγους ἦτο

1. Λογγίνου περὶ ὕψους IX 3 «μεγάλοι δὲ οἱ λόγοι τούτων, ὧν ἂν ἐμβριθεῖς ὦσιν αἱ ἐννοιαί».

2. Murray — Μενάρδου. Ἱστορ. Ἑλλην. Λογοτεχνίας σελ. 197-200.

γνωστὸν καὶ κατόπιν «ἐδημοσιεύθη». Οἱ ὁπαδοὶ τῆς θεωρίας ἀμιλλώμενοι νὰ δώσουν εἰς ἡμᾶς τὸ πραγματικόν, τὸ «ὀμαλὸν» κείμενον τοῦ Θουκυδίδου φθάνουν εἰς παραδόξους ἀκρότητας (¹).

Εἶναι βεβαίως ἀναμφισβήτητον ὅτι καὶ τὸ κείμενον τοῦ Θουκυδίδου, ὅπως ὅλα τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων, ὑπέστη μεταβολὰς προσερχομένας ἀπὸ τὰ ἀναπόφευκτα σφάλματα τῶν ἀντιγραφέων, ἐν μέρει δὲ καὶ ἀπὸ τὰς ἐπισημειώσεις τῶν σχολιαστῶν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἐντελῶς διάφορον τῆς ὅλης ἀμαρτυρήτου θεωρίας περὶ προσθήκης πολυαρίθμων χωρίων μικρῶν καὶ μεγάλων, ἐπίτηδες παρεισαχθέντων.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ἜΡΓΟΥ ΤΟΥ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

Τὴν γενικὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου τοῦ Θουκυδίδου μαρτυροῦν αἱ πολυπληθεῖς μεταφράσεις εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκάς γλώσσας.

Παραθέτομεν ἐνταῦθα κατάλογον τῶν μεταφράσεων τούτων εἰλημμένων ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν ἔκδοσιν τοῦ Θουκυδίδου ὑπὸ τοῦ Ambr. Firmin-Didot (Paris 1868-1872).

ΛΑΤΙΝΙΚΑΙ

Ἡ πρώτη μετάφρασις τοῦ Θουκυδίδου εἰς ξένην γλῶσσαν εἶναι ἡ τοῦ *Λαυρεντίου Valla*, ἥτις ἐγένετο ἀπὸ χειρόγραφον μὴ ὑπάρχον σήμερον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔχει ἀξιόλογον κύρος. Ἐτυπώθη εἰς τὴν Βενετίαν περὶ τὸ 1470. Ἡ μετάφρασις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὰς ἐνεργείας πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Δύσιν τοῦ περιφήμου καρδινάλιου *Βησσαρίωνος*.

Τὸ 1588 ἀνετυπώθη αὕτη εἰς Παρισίους ὑπὸ τοῦ *Ἐρρίκου Στεφάνου*.

Τὸ 1594 ἐτυπώθη δευτέρα λατινικὴ μετάφρασις εἰς Φραγκ-

1. Βλ. Ἰω. Ν. Σταυρίδου, περὶ τῆς νοθεύσεως τοῦ Θουκυδίδου ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου αὐτοῦ. Καὶ Ἄλ. Πάλλη, Θουκυδίδης—Κριτικά (Κούφια καρύδια).

φούρτην ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Aemilius et Franciscus Portus.—Τὸ 1614 τρίτη. Georg. Aeacius—Strassburg.—Τὸ 1850 ὁ καθηγητὴς εἰς Breslau M. Haase ἐξέδωκε κείμενον καὶ λατινικὴν μετάφρασιν, λίαν ἐπιτυχῇ (κατὰ τὸν Didot).—Τὰς δημηγορίας τοῦ Θουκυδίδου μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν ὁ περίφημος ἑλληνιστὴς Ph. Melanchthon τὸ 1564 (Wittemberg).

ΓΑΛΛΙΚΑΙ

Τὴν πρώτην γαλλικὴν μετάφρασιν ἐξεπόνθησεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μασσαλίας Seysset κατ' ἐντολὴν τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου Α'. Ἐτυπώθη τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις τὸ 1527. Κατόπιν ἀκολουθοῦν κατὰ σειρὰν αἱ ἑξῆς :

1662 Perrot d' Ablancourt.—1795 Charles Levesque, ἀνατυπωθεῖσα τὸ 1840.—1814 J. B. Gail. Κείμενον μετὰ λατινικῆς καὶ γαλλικῆς μεταφράσεως, μετὰ σχέδια, χάρτας κλπ. εἰς 10 τόμους.—1833 Ambr. Firmin-Didot. Α' καὶ Β' (β' ἔκδοσις 1868-1872).—1837 Rilliet et Betant (Genève).—Ἀκολουθοῦν ἄλλαι τρεῖς τῶν κ.κ. Zèvort, Betant, καὶ Loiseau. Τελευταία δὲ ἡ τοῦ κ. Jean Voilquin εἰς τὴν σειρὰν Classiques Garnier, τυπώθεῖσα μετὰ τὸ 1935.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΑΙ

1533 Jérôme Boner (Augsbourg).—1760 Heilman β' ἔκδοσις 1812.—1804 Maximilien Jacobi (Hambourg).—1827 Oslander (Stuttgart).—1829 Jérôme Müller (Prenzlau).—1865 W ah r m u d.

ΑΓΓΛΙΚΑΙ

Ἡ πρώτη ἀξιόλογος μετάφρασις εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐξεπονήθη ὑπὸ τοῦ περιφήμου φιλοσόφου Thomas Hubbes τὸ 1628.
1752 Smith, 1829 Blomfield.

ΙΤΑΛΙΚΑΙ ΚΑΙ ἈΛΛΑΙ

1545 Franc. di Soldo Strozzi.—1830 Pietro Manzi.—1835 Boni.—1861 Amedée Peyron, Ἰταλικάι. 1564 Gratian de Aldrete Ἰσπανική.—1786 Hern. Friesemann Φλαμανδική.—Er. Mich. Wochelius Δανική.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ Εἰς τὴν ΝΕΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ

Νεοφύτου Δούκα, Βιέννη 1806 εἰς δέκα τόμους (Οἱ ὀκτὼ πρῶτοι περιέχουν εἰσαγωγὴν, κείμενον καὶ μετάφρασιν, οἱ δὲ δύο

τελευταῖοι λεξικὸν ἐνδόξων ἀνδρῶν, πίνακας λέξεων κλπ.).

Γεωργ. Σκαλίδου Ἀθῆναι 1872.—Κ. Φιλαλήθους Ἀθῆναι 1886 καὶ 1889.—Ἰω. Ζερβού Ἀθῆναι 1910.—Ἰωάν. Βηλαρά (Ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους. Εἰς τὴν δημοτικὴν. Ἀπαντα Ἰω. Βηλαρά Ζάκυνθος 1871).—Γαβρ. Σοφοκλέους βιβλίον Α, Ἀθῆναι 1903, εἰς καθαρεύουσιν Ἀλεξ. Πάλλη (Λέκα Ἀρβανίτη τοῦ Μαλλιαροῦ. Κούφια καρύδια, Λίβερπουλ 1915). Α βιβλίον, εἰς τὴν δημοτικὴν —Ἐλευθ. Βενιζέλου Ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους (περιοδικὸν «Κυριακὴ» Ἐλευθέρου Βήματος ἔτος 1927).—Ἰωάν. Κακριδῆ Ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους (κείμενο. μετάφρασι, σχόλια). Θεσσαλονίκη 1937.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Ἱστορία Ἑλλην. Φιλολογίας Καρ. Ὁδ. Μυλλέρου. Μετάφρ. Ἀ. Κυπριανοῦ 1885.—Ἱστορία Ἀρχ. Ἑλλην. Λογοτεχνίας Gil. Murray. Μετάφρ. Σ. Μενάρδου 1922.—Ἱστορία Ἀρχ. Ἑλλην. Λογοτεχνίας Α. καὶ Μ. Croiset. Ἑλ. μετάφρ. Ἀθῆναι 1938.—Ἑλληνικὴ Γραμματολογία Γ. Μιστριώτου, Ἀθῆναι 1894, 1897.—Γ. Μιστριώτου Εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Θουκ. (Θουκ. Συγγραφὴ βιβλίον Α' Ἀθῆναι 1902).—Γεωργ. Γαργίκα Ἀρθρα «Θουκυδίδης» εἰς Μ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδεῖαν καὶ Ἐγκυκλοπ. Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη.—Ambr. Firmin-Didot Thucydides... Paris 1868-1872.—Jean Voilquin Thucydides... Paris. Classiques Garnier.—Πραγματεία περὶ τῆς Θουκυδίδου Ἱστορίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ λατινικοῦ (τοῦ Porro) ὑπὸ Δ. Ζαχαροπούλου Ἀθῆναι 1865, Εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Θουκυδίδην Ἀθ. Ρουσοπούλου Ἀθῆναι 1861.—Βιογραφία Θουκυδίδου Νικ. Δοσίου Ἀθῆναι 1884.—Περὶ τῆς νοθεύσεως τοῦ Θουκυδίδου ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου αὐτοῦ. Ἰωάν. Ν. Σταυρίδου Τεργέστη 1901.—Essai politique et moral sur Thucydide par N. I. Saripolos Bruxelles 1879.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
(ΒΙΒΛΙΟΝ Α' ΚΕΦ. 1-88)

1. Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους, ἀρξάμενος εὐθὺς καθισταμένου καὶ ἐλπίσας μέγαν τε ἔσεσθαι καὶ ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων, τεκμαιρόμενος ὅτι ἀκμάζοντές τε ἦσαν ἐς αὐτὸν ἀμφότεροι παρασκευῇ τῇ πάσῃ καὶ τὸ ἄλλο Ἑλληνικὸν ὄρων ξυνιστάμενον πρὸς ἐκατέρους, τὸ μὲν εὐθύς, τὸ δὲ καὶ διανοούμενον. 2. Κίνησις γὰρ αὕτη μεγίστη δὴ τοῖς Ἑλλησιν ἐγένετο καὶ μέρει τινὶ τῶν βαρβάρων, ὡς δὲ εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ πλείστον ἀνθρώπων. Τὰ γὰρ πρὸ αὐτῶν καὶ τὰ ἔτι παλαιότερα σαφῶς μὲν εὐρεῖν διὰ χρόνον πλῆθος ἀδύνατα ἦν, ἐκ δὲ τεκμηρίων ὧν ἐπὶ μακρότατον σκοποῦντί μοι πιστεῦσαι ξυμβαίνει οὐ μεγάλα νομίζω γενέσθαι οὔτε κατὰ τοὺς πολέμους οὔτε ἐς τὰ ἄλλα.

2. Φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλὰς καλουμένη οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη, ἀλλὰ μεταναστάσεις τε οὔσαι τὰ πρότερα καὶ ῥαδίως ἕκαστοι τὴν ἐαυτῶν ἀπολείποντες, βιαζόμενοι

1. Ἡ ὀνομασία «Πελοποννησιακός» δὲν ἐδόθη ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην. Ἀπαντᾷται τὸ πρῶτον εἰς τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην (Α' αἰὼν π.Χ.).

2. Ἡ δύναμις εἰς τὴν ὁποίαν κυρίως ἐστηρίζοντο οἱ Πελοποννήσιοι κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ πολέμου ἦτο ὁ πεζὸς στρατός, ἀποτελούμενος ἀπὸ 35.000 ὀπλίτας, ἐξ ὧν 4000 Λακεδαιμόνιοι. Εἰς τὴν δύναμιν αὐτὴν προσέθετον καὶ οἱ Βοιωτοὶ 7000 ὀπλίτας καὶ ὀλίγους ἵππεῖς. Οἱ Ἀθηναῖοι διέθετον 13.000 ὀπλίτας, 1000 ἵππεῖς καὶ 300 πολεμικὰ πλοῖα (τριήρεις) ἐντελῶς ἐξοπλισμένα. Εἶχον ἐπίσης καὶ χρηματικὸν περίσσειμα φυλασσόμενον εἰς τὸν Παρθενῶνα 6000 τάλαντων. (Ἐκαστον τάλαντον ἰσοδυναμεῖ πρὸς 244 χρυσᾶς λίρας, ἀλλ' ἡ ἀγοραστικὴ ἀξία του ἦτο πρὸν μεγαλυτέρα).

3. Ἐννοεῖ τοὺς Ἀργεῖους, τοὺς Ἀχαιοὺς τῆς Πελοποννήσου καὶ τοὺς Ἑλλήνας τῆς Σικελίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας.

4. Ἐννοεῖ τοὺς ἐντοπίους κατοίκους τῆς Θράκης, Ἡπείρου, Σικελίας καὶ τοὺς Πέρσας.

1. Ὁ Θουκυδίδης ὁ Ἀθηναῖος συνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων ⁽¹⁾ καὶ Ἀθηναίων, δηλαδὴ πῶς ἐπολέμησαν μεταξύ των, ἀρχίσας ἀμέσως ἀπὸ τὰ πρῶτα γεγονότα, ἐπειδὴ ἐσχημάτισε τὴν γνώμην ὅτι θὰ εἶναι μέγας καὶ ἀξιολογώτερος πάντων τῶν προηγουμένων. Συνεπέρανε δὲ τοῦτο, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐρρίπτοντο εἰς αὐτὸν ἐντελῶς παρσκευασμένοι ⁽²⁾ καθ' ὅλα, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἔβλεπεν, ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἢ συνετάσσοντο ἀμέσως μὲ μίαν ἀπὸ τὰς δύο μερίδας ἢ ἐσχόπευον ⁽³⁾ νὰ τὸ πράξουν. Ὁ πόλεμος οὗτος ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἢ μεγαλυτέρα ἀναστάττωσις τῶν Ἑλλήνων, ἐπεξετάθη δὲ καὶ εἰς ἓν μέρος τῶν βαρβάρων ⁽⁴⁾, καὶ σχεδὸν εἰς τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων. Διότι τὰ προηγουμένα γεγονότα, ἀκόμη καὶ τὰ πλέον παλαιά, μολοντότι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξακριβώσῃ κανεὶς ὅλας τὰς λεπτομερείας των λόγῳ τῶν πολλῶν ἐτῶν, ἐν τοῦτοις ὅμως, ἐκ τῶν ἐνδείξεων ⁽⁵⁾, εἰς τὰς ὁποίας στηρίζω τὰς γνώμας μου κατόπιν μακροτάτης ἐρεῦνης τοῦ παρελθόντος, νομίζω ὅτι δὲν ἦσαν μεγάλης σημασίας οὔτε ὡς πρὸς τοὺς πολέμους οὔτε ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ζητήματα.

ΤΑ ΠΡΟ ΤΩΝ ΤΡΩΙΚΩΝ

2. Εἶναι δηλαδὴ φανερόν ὅτι εἰς τὸν τόπον ποῦ ὀνομάζεται σήμερον Ἑλλάς δὲν ὑπῆρχον κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους ἐγκαταστάσεις σταθεραὶ, ἀλλὰ συνέβαινον μετακινήσεις ⁽⁶⁾ παλαιότερα καὶ οἱ κάτοικοι μὲ εὐκολίαν ἐγκατέλειπον τὴν

5. Τεκμήρια ἐνταῦθα εἶναι τὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁποίων ἐξάγει τις συμπεράσματα διὰ γεγονότα ἀτελῶς γνωστά. Εἶναι δηλαδὴ ὅχι αἱ πληρεῖς ἀποδείξεις αἱ καθιστῶσαι ἀμέσως φανεράν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' αἱ ἐνδείξεις ἐκ τῶν ὁποίων συμπεραίνομεν τὴν ἀλήθειαν διὰ σειρὰς συλλογισμῶν.

6. Αἱ μετακινήσεις τοῦ πληθυσμοῦ, αἵτινες ἦσαν γνωσταὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἀπὸ τὴν παράδοσιν ἐν μέρει μόνον καὶ ἀμυδρῶς, ἐβεβαιώθησαν ἤδη καὶ ἐγνώσθησαν περισσότερο ἀπὸ τὰς νεωτέρας ιστορικᾶς ἐρεῦνας.

ὑπό τινων ἀεὶ πλειόνων. 2. Τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης οὐδ' ἐπιμυγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις οὔτε κατὰ γῆν οὔτε διὰ θαλάσσης, ἡμερόμενοι τε τὰ αὐτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες οὐδὲ γῆν φυτεύοντες, ἄδηλον ὃν ὁπότε τις ἐπελθὼν καὶ ἀτειχίστων ἅμα ὄντων ἄλλος ἀφαιρήσεται, τῆς τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς πανταχοῦ ἂν ἡγούμενοι ἐπικρατεῖν οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο, καὶ δι' αὐτὸ οὔτε μεγέθει πόλεων ἴσχυον οὔτε τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ. 3. Μάλιστα δὲ τῆς γῆς ἡ ἀρίστη ἀεὶ τὰς μεταβολὰς τῶν οἰκητόρων εἶχεν, ἥ τε νῦν Θεσσαλία καλουμένη καὶ Βοιωτία Πελοποννήσου τε τὰ πολλὰ πλὴν Ἀρκადίας, τῆς τε ἄλλης ὅσα ἦν κράτιστα. 4. Διὰ γὰρ ἀρετὴν γῆς αἱ τε δυνάμεις τισὶ μείζους ἐγγιγνόμεναι στάσεις ἐνεποιοῦν ἐξ ὧν ἐφθείροντο, καὶ ἅμα ὑπὸ ἀλλοφύλων μᾶλλον ἐπεβουλεύοντο. 5. Τὴν γοῦν Ἀττικὴν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον διὰ τὸ λεπτόγεων ἀστασίαστον οὔσαν ἄνθρωποι ὥκουν οἱ αὐτοὶ ἀεὶ. 6. Καὶ παράδειγμα τόδε τοῦ λόγου οὐκ ἐλάχιστόν ἐστι διὰ τὰς μετοικήσεις τὰ ἄλλα μὴ ὁμοίως αὐξηθῆναι· ἐκ γὰρ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος οἱ πολέμῳ ἢ στάσει ἐκπίπτοντες παρ' Ἀθη-

1. Ἡ Θεσσαλία ἦτο πυκνότερα κατωκημένη ἀπὸ τοὺς παλαιότερους χρόνους. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν εἰς διάφορα μέρη αὐτῆς περὶ τὰς 120 ἀκροπόλεις τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς (6000—3000 π.Χ.). Οἱ κάτοικοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὀνομαζόμενοι συνήθως Πελασγοί, ἦσαν κατὰ τινας ἱστορικοὺς, συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀρίαν ὁμοφυλίαν. Οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ κατέρχωνται ἐκ τῶν βορειοτέρων μερῶν περὶ τὸ 2000 π.Χ. κατὰ φυλὰς καὶ διὰ τῆς Θεσσαλίας διεσπάρησαν εἰς τὰς σημερινὰς ἐλληνικὰς χώρας. Ἡ πρώτη ἐλληνικὴ φυλὴ ἣτις ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν εἶναι οἱ Ἀχαιοί, γνωστοὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν παράδοσιν μὲ διάφορα ὀνόματα, ὡς π.χ. Αἰολεῖς, Αἰμόνες Ἀχαιοί, Βοιωτοί, Μυρμιδόνες κτλ. Οἱ ὀνομαστότεροι ἥρωες αὐτῶν μέχρι τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου (1193-1184 π.Χ.) εἶναι ὁ Ἰάσων καὶ ὁ Ἀχιλλεύς.

2. Ὡς ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Βοιωτίας, προτοῦ λάβῃ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀναφέρονται ὑπὸ τῆς παραδόσεως οἱ Πελασγοί καὶ διάφορα ἄλλα συγγενῆ πρὸς αὐτοὺς φύλα (Ἄονες, Καδμεῖοι, Ὑάντες κλπ.). Οἱ πρῶτοι Ἀχαιοὶ ποὺ ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν εἶναι οἱ Μινῶαι καὶ τελευταῖοι οἱ Βοιωτοί, ἐκ τῶν ὁποίων ἔλαβε τὸ ὄνομα (βλ. κεφ. 12).

χώραν των πιεζόμενοι ἐκάστοτε ἀπὸ ἄλλους περισσοτέρους. Ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχεν σκόπη ἐμπόριον, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπικοινωνοῦν μεταξύ των ἀφόβως οὔτε διὰ ξηρᾶς οὔτε διὰ θαλάσσης, καὶ ἐκαρποῦντο ἀπὸ τὰ κτήματά των μόνον ὅσα ἦσαν ἀπαραίτητα διὰ νὰ ζοῦν καὶ οὔτε περισσεύματα εἶχον, οὔτε ἐδενδροφύτευον τὴν γῆν, διότι ἦτο ἄδηλον πότε θὰ ἐπιδράμῃ κάποιος ἄλλος νὰ λεηλατήσῃ, ἀφοῦ μάλιστα ἦσαν ἀτείχιστοι, καὶ ἐφ' ὅσον ἐνέμιζον ὅτι παντοῦ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ πορίζωνται τὴν καθημερινὴν τροφήν των, ἔφειγον ἀπὸ τὴν χώραν των χωρὶς δυσκολίαν· καὶ διὰ τοῦτο οὔτε τὸ μέγεθος τῶν πόλεων των ἦτο ἀξιόλογον οὔτε τὰ ἄλλα ἐφ' ἑαυτῶν. Πρὸ πάντων δὲ οἱ εὐφορώτατοι τόποι εἶχον πάντοτε μεταβολὰς κατοίκων, δηλαδή αἱ χώραι ποῦ σήμερον ὀνομάζονται Θεσσαλία ⁽¹⁾ καὶ Βοιωτία ⁽²⁾ καὶ τὰ περισσότερα μέρος τῆς Πελοποννήσου ἐκτὸς τῆς Ἀρκαδίας ⁽³⁾, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα τὰ πλέον εὐφορα. Διότι λόγῳ τῆς εὐφορίας τῆς γῆς μερικαὶ πόλεις ἐγίνοντο πλουσιώτεραι καὶ τοῦτο προεκάλει στάσεις ἀπὸ τὰς ὁποίας κατεστρέφοντο, συγχρόνως δὲ ὑπέκειντο περισσότερον εἰς τὰς ἐπιβουλὰς τῶν ἄλλοφύλων. Ἡ Ἀττικὴ ⁽⁴⁾ πάλιν, ἐπειδὴ ἐπὶ μακρότατον χρόνον δὲν ὑπέφερεν ἀπὸ ἐσωτερικᾶς ταραχᾶς, ἀφοῦ ἡ γῆ τῆς ἦτο πτωχή, εἶχε πάντοτε τοὺς ἰδίους κατοίκους· καὶ μεγίστη ἀπόδειξις τοῦ λόγου μου εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὰς μετακινήσεις ὁ πληθυσμὸς τῶν ἄλλων μερῶν δὲν ἠὺξήθη ὅπως τῆς Ἀττικῆς. Διότι οἱ ἰσχυρότεροι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐξεπατρίζοντο ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ἕνεκα πολέμου ἢ στάσεως, κατέφευ-

3. Καὶ τῆς Ἀρκαδίας παλαιότατοι κάτοικοι ἦσαν οἱ Πελασγοί. Μετὰ τούτων ἀνέμειχθησαν οἱ κατελθόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον Ἀχαιοὶ πρὸ τοῦ 1500 π.Χ., ἐκτοτε δὲ οὐδεμία ἄλλη μεταβολὴ συνέβη. Οἱ Δωριεῖς βραδύτερον διήλθον δι' αὐτῆς χωρὶς νὰ τὴν κατακτήσουν ἢ νὰ ἐγκατασταθοῦν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀρχαία παράδοσις, ἡ ὁποία ἀγνοεῖ τὴν κάθοδον τῶν Ἀχαιῶν ἐκ βορειοτέρων τόπων, θεωρεῖ τοὺς Ἀρκάδας ὡς αὐτόχθονας.

4. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς, οἱ Ἴωνες, ἦσαν, ὅπως καὶ οἱ Αἰολεῖς, συγγενεῖς τῶν Ἀχαιῶν, κατῆλθον δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἰδίαν περίπου ἐποχὴν μετ' αὐτοὺς. Κατὰ τὴν Μυκηναϊκὴν περίοδον (1400—1100 π.Χ.) ἦσαν ἤδη ἐγκατεστημένοι, ὡς ἐβεβαίωσαν αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς Ἀττικῆς. Διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οὐδεμία παράδοσις διεσώζετο περὶ τῆς πρώτης ἐγκαταστάσεώς των εἰς τὴν χώραν ταύτην καὶ ἐθεωροῦντο αὐτόχθονες, τέκνα τῆς γῆς τὴν ὁποίαν κατέχουν.

ναίους οἱ δυνατώτατοι ὥς βέβαιον ὄν ἀνεχώρουν, καὶ πολλοὶ γιγνόμενοι εὐθὺς ἀπὸ παλαιοῦ μεῖζω ἔτι ἐποίησαν πλήθει ἀνθρώπων τὴν πόλιν, ὥστε καὶ ἐς Ἰωνίαν ὕστερον ὥς οὐχ ἱκανῆς τῆς Ἀττικῆς ἀποικίας ἐξέπεμψαν.

3. Δηλοῖ δέ μοι καὶ τόδε τῶν παλαιῶν ἀσθένειαν οὐχ ἥμισυ· πρὸ γὰρ τῶν Τρωικῶν οὐδὲν φαίνεται πρότερον κοινῇ ἐργασαμένη ἡ Ἑλλάς· 2. Δοκεῖ δέ μοι, οὐδὲ τοῦνομα τοῦτο ξύμπασά πω εἶχεν, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸ Ἑλληνος τοῦ Δευκαλίωνος καὶ πάνυ οὐδὲ εἶναι ἡ ἐπὶ κλησις αὕτη, κατὰ ἔθνη δὲ ἄλλα τε καὶ τὸ Πελασγικὸν ἐπὶ πλειστον ἀφ' ἐαντῶν τὴν ἐπωνυμίαν παρέχεσθαι, Ἑλληνος δὲ καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ ἐν τῇ Φθιώτιδι ἰσχυσάντων, καὶ ἐπαγομένων αὐτοὺς ἐπ' ὠφελίᾳ ἐς τὰς ἄλλας πόλεις, καθ' ἐκάστους μὲν ἤδη τῇ ὁμιλίᾳ μᾶλλον καλεῖσθαι Ἑλλήνας, οὐ μέντοι πολλοῦ γε χρόνου ἐδύνατο καὶ ἅπασιν ἐκνικῆσαι. 3. Τεκμηριοῖ δὲ μάλιστα Ὅμηρος· πολλῶ γὰρ ὕστερον ἔτι καὶ τῶν Τρωι-

1. Ἡ πρόοδος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποὺ οἱ κατέχοντες τὴν Ἀκρόπολιν ἡγεμόνες ὑπέταξαν ὀλόκληρον τὴν Ἀττικὴν καὶ ἡγάγκασαν τοὺς ἰσχυροὺς καὶ πλουσίους κατοίκους τῶν ὑποταχθεῖσων κωμῶν νὰ μετοικήσουν εἰς τὸ ἀστυ. Τὸ παλαιὸν τοῦτο γεγονός, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο ἐν Ἀθῆναις τὰ Συνοίκια, ἡ παράδοσις ἀπέδιδεν εἰς τὸν Θησεῖα (βλ. βιβλ. Β 15 καὶ Πλουτ. Θησεύς 24).

2. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Θουκυδίδου οἱ ξένοι ἐγκαθιστάμενοι εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν ἐγίνοντο πολλοὶ ἀλλὰ μέτοικοι καὶ ἐπλήρωνον εἰδικὸν φόρον, τὸ μετοίκιον.

3. Ὁ Θουκυδίδης ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν παλαιῶν ἔχει κυρίως ὑπ' ὄψιν του τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων (1100—1000 π.Χ.) καὶ ὕχι τὸν λαμπρότατον Μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν (1400—1200 π.Χ.), τὸν ὁποῖον ἀπεκάλυψαν εἰς ἡμᾶς αἱ ἀνασκαφαί. Τὸν πολιτισμὸν τοῦτον ἐγνώριζε βεβαίως ἀπὸ τὸν Ὅμηρον, ἐφρόνει ὅμως ὅτι ὁ ποιητὴς «ἐκόσμησε καὶ παρέστησεν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον» τὰ πράγματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

4. Ὁ Δευκαλίων ἦτο υἱὸς τοῦ Προμηθεῖος καὶ βασιλεὺς τῆς Φθίας (ἐν Θεσσαλίᾳ). Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ὁ Ζεὺς ἐξηφάνισε τὸ ἀνθρώπινον γένος δι' ἐννεαήμερον κατακλυσμοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐσώθη μόνος αὐτὸς μετὰ τῆς συζύγου του Πύρρας διὰ τὴν εὐσέβειάν του. Ὁ υἱὸς τοῦ Δευκαλίωνος Ἕλλην ἀπέκτησεν τρεῖς υἱούς, τὸν Αἴολον, τὸν Δῶρον καὶ τὸν Ξοῦθον, οὗτος δὲ τὸν Ἴωνα καὶ τὸν Ἀχαιοὺν ἔκ-

γον εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων ⁽¹⁾, θεωροῦντες αὐτὴν ἀσφαλῆ καὶ γινόμενοι πολῖται ⁽²⁾ ἠϋξησαν ἀπὸ τοὺς παλαιστοτάτους ἀκόμη χρόνους τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως, ὥστε κατόπιν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν καὶ ἀποικίας εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἐπειδὴ ἡ Ἀττικὴ δὲν ἦτο ἀρκετὴ διὰ νὰ τοὺς τρέφῃ ὅλους.

3. Τῆς ἀδυναμίας ⁽³⁾ τῶν παλαιῶν ἀπόδειξις οὐχὶ ἐλαχίστη εἶναι δι' ἐμὲ καὶ τὸ ἐξῆς : Πρὸ τῶν Τρωϊκῶν δηλαδὴ δὲν φαίνεται νὰ ἐπεχείρησε τίποτε ἡνωμένη ἡ Ἑλλάς· φρονῶ δὲ ὅτι δὲν εἶχεν ἀκόμη οὔτε τὸ ὄνομα αὐτὸ ὀλόκληρος ἡ χώρα, ἀλλὰ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἑλληνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Δευκαλίωνος ⁽⁴⁾ δὲν ὑπῆρχε καθόλου ἡ ὀνομασία αὐτὴ καὶ ἐδίδον εἰς τὴν χώραν κατὰ τόπους τὸ ὄνομα τῶν οἱ διάφοροι λαοὶ [οἱ ὅποιοι κατέφκουν αὐτὴν], εἰς τὰ περισσότερα δὲ μέρη οἱ Πελασγοὶ ⁽⁵⁾. Ὅτε δὲ ὁ Ἕλλην καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ ἔγιναν ἰσχυροὶ εἰς τὴν Φθιώτιδα καὶ τοὺς προσεκάλουν εἰς τὰς ἄλλας πόλεις ὡς βοηθοὺς, τότε πλέον καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ, καθένας χωριστὰ, ἤρχισαν νὰ ὀνομάζωνται Ἑλληνες λόγῳ τῆς συγχωρότερας συναναστροφῆς μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπὶ πολὺν ἀσφαλῶς χρόνον δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς ὅλους. Ἀποδεικνύει δὲ τοῦτο πρὸ πάντων ὁ Ὀμηρος, διότι, ἂν καὶ ὑπῆρξε πολὺ μεταγενέστερος ⁽⁶⁾ καὶ ἀπὸ τὰ

τῶν ἀπογόνων τοῦ Δευκαλίωνος προῆλθον, κατὰ τὴν παράδοσιν, αἱ ἐθνικαὶ ὀνομασίαι Ἑλληνες, Αἰολεῖς, Δωριεῖς, Ἴωνες καὶ Ἀχαιοί. Τὰ πρόσωπα ταῦτα ὁ Θουκυδίδης παραδέχεται ὡς ἱστορικά. Φρονεῖ ὅμως ὅτι οἱ Ἑλληνες δὲν εἶναι ὅλοι ἀπόγονοι τοῦ Ἑλλήνος, ἀλλ' ἔλαβον τὸ ὄνομα ἐκ τῆς συναναστροφῆς μετὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Πάντως ἡ θεωρία του περὶ τῆς βαθμιαίας ἐπικρατήσεως τῆς ὀνομασίας τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀληθής. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνῆκε πιθανόντα εἰς μικρὰν τινα τῆς Φθίας φυλὴν καὶ ἐκ ταύτης βαθμυδὸν μετεδόθη εἰς ὅλας τὰς ἄλλας καὶ ἐξέτόπισε τὰς παλαιότερας γενικὰς ὀνομασίας (Ἀχαιοί, Δαναοί, Ἀργεῖοι).

5. Ἦσαν οἱ παλαιότατοι κάτοικοι τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐγκατεστημένοι κυρίως εἰς τὴν Δυτ. Θεσσαλίαν, τὴν Ἠπειρον καὶ τὴν Ἀρκαδίαν. Περὶ τῆς καταγωγῆς, προελεύσεως καὶ γλώσσης αὐτῶν οἱ ἱστορικοὶ διαφωνοῦν. Πιθανώτατα ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀρίαν ὁμοφυλίαν καὶ ἦσαν συγγενεῖς τῶν βραδύτερον κατελθόντων Ἑλλήνων. Εἰς αὐτοὺς ἀπεδίδετο ἡ κτίσις τῶν «κυκλωπείων» τειχῶν, ἥτις ὅμως ἦτο ἔργον τῶν Ἀχαιῶν.

6. Ὁ Ὀμηρὸς ἐξῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ 9ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐπομένως εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου κατὰ 350 ἔτη περίπου.

κῶν γενόμενος οὐδαμοῦ τοὺς ξύμπαντας ὠνόμασεν οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς μετ' Ἀχιλλέως ἐκ τῆς Φθιώτιδος, οἵπερ καὶ πρῶτοι Ἕλληνες ἦσαν, Δαναοὺς δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι καὶ Ἀργεῖους καὶ Ἀχαιοὺς ἀνακαλεῖ. Οὐ μὴν οὐδὲ βαρβάρους εἵρηκε διὰ τὸ μηδὲ Ἕλληνάς πω, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, ἀντίπαλον ἐς ἐν ὄνομα ἀποκεκριθῆναι. 4. Οἱ δ' οὖν ὥς ἕκαστοι Ἕλληνες κατὰ πόλεις τε ὅσοι ἀλλήλων ξυνέεισαν καὶ ξύμπαντες ὕστερον κληθέντες οὐδὲν πρὸ τῶν Τρωικῶν δι' ἀσθένειαν καὶ ἀμιξίαν ἀλλήλων ἀθρόοι ἐπραξαν. 5. Ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν στρατείαν θαλάσση ἤδη πλείω χρόμενοι ξυνῆλθον.

4. Μίνως γὰρ παλαιάτατος ὢν ἀκοῇ ἴσμεν ναυτικὸν ἐκτίησας καὶ τῆς νῦν Ἑλληνικῆς θαλάσσης ἐπὶ πλείστον ἐκράτησε καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων ἠρξέ τε καὶ οἰκιστὴς πρῶτος τῶν πλείστων ἐγένετο, Κῆρας ἐξελάσας καὶ τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἡγεμόνας ἐγκαταστήσας· τό τε ληστικόν, ὥς εἰκός, καθήρει ἐκ τῆς θαλάσσης ἐφ' ὅσον ἐδύνατο, τοῦ τὰς προσόδους μᾶλλον ἰέναι αὐτῷ.

5. Οἱ γὰρ Ἕλληνες τὸ πάλαι καὶ τῶν βαρβάρων οἱ τε ἐν τῇ ἡπείρῳ παραθαλάσσιοι καὶ ὅσοι νήσους εἶχον, ἐπειδὴ ἤρξαντο μᾶλλον περαιοῦσθαι ναυσὶν ἐπ' ἀλλήλους, ἐτρέποντο πρὸς ληστείαν, ἡγουμένων ἀνδρῶν οὐ τῶν ἀδυνατω-

1. Φθία καὶ Φθιώτις ἐκαλεῖτο ἡ μετὰ τὸν Ὀθρυος, Παγασσητικοῦ καὶ Μαλιακοῦ κόλπου χώρα. Οἱ κάτοικοί της ὀνομάζονται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου Μυρμιδόνες, Ἕλληνες καὶ Ἀχαιοί. (Πρβλ. Ἰλ. Β 685, Π 595).

2. Δηλ. δὲν εἶχεν ἐπικρατήσῃ ἀκόμη ἡ διάκρισις τῶν ἀνθρώπων εἰς Ἕλληνας καὶ βαρβάρους.

3. Μίνως βασιλεὺς τῆς Κρήτης (υἱὸς τοῦ Διὸς) διακρίθεις διὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν σοφίαν του. Ἡ διατηρηθεῖσα διὰ τῆς παράδοσεως φωνή περὶ τῆς παλαιότητος ἀκμῆς τῆς Κρήτης, ὅχι μόνον ἐβεβαιώθη ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς ἀλλ' ἐδείχθη πολὺ κατωτέρα τῆς πραγματικότητος. Οἱ προελληνικοὶ Κρήτες ἀνέπτυξαν θαυμάσιον πολιτισμὸν καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος κατὰ τὸ 1700 — 1400 π.Χ. Πολλοὶ δεχόμενοι σήμερον ὅτι ὁ Μίνως ὑπῆρξεν ἱστορικὸν πρόσωπον καὶ ἔζησε περὶ τὸ 1500 π.Χ. Ἀπὸ τοὺς Κρήτας παρέλαβον τὸν πολιτισμὸν οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Πελοποννήσου (Κρητο-Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς).

Τρωϊκὰ ἀκόμη, πουθενὰ δὲν μετεχειρίσθη τὸ ὄνομα "Ἑλληνες δι' ὅλους τοὺς ἐκστρατεύσαντας οὔτε δι' ἄλλους τινάς, παρὰ μόνον διὰ τοὺς στρατιώτας τοῦ Ἀχιλλέως τοὺς ἐλθόντας ἀπὸ τὴν Φθιώτιδα ⁽¹⁾, οἱ ὅποιοι βεβαίως ἦσαν καὶ οἱ πρῶτοι "Ἑλληνες· ἀποκαλεῖ δὲ εἰς τὰ ποιήματά του τοὺς ἐκστρατεύσαντας Δαναοὺς καὶ Ἀργεῖους καὶ Ἀχαιοὺς. Ἐπίσης δὲν ἔχει ὀνομάσει οὔτε βαρβάρους, διότι, κατὰ τὴν γνῶμην μου, τὸ ὄνομα "Ἑλληνες δὲν εἶχεν ἀκόμη χωρισθῇ ὡς μία ἀντίθετος ⁽²⁾ ὀνομασία. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ ὀνομάσθησαν ἕκαστοι χωριστὰ "Ἑλληνες, ἐν πρώτοις ὅσοι συνεννοοῦντο μεταξύ των κατὰ πόλεις καὶ κατόπιν ὅλοι μαζί, δὲν ἔκαμαν τίποτε ἀθρόοι πρὸ τῶν Τρωϊκῶν ἀπὸ ἀδυναμίας καὶ ἑλλειψίν ἐπικοινωνίας μεταξύ των· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην τὴν ἀνέλαβον ἀπὸ κοινοῦ, ὅτε πλέον εἶχον ἐξοικειωθῇ περισσότερον μὲ τὴν θάλασσαν.

4. Ναυτικὸν ἀπέκτησε παλαιότερον ἀπὸ ὅλους ὅσους γνωρίζομεν ἐξ ἀκοῆς ὁ Μίνως ⁽³⁾ καὶ ἐκυριάρχησεν εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς σημερινῆς ἐλληνικῆς θαλάσσης καὶ κατέλαβε τὰς Κυκλάδας νήσους καὶ πρῶτος ἵδρυσεν ἀποικίας εἰς τὰς περὶ σσησπότερας ἐξ αὐτῶν, ἀφοῦ ἐξεδίωξε τοὺς Κᾶρες ⁽⁴⁾ καὶ ἐγκατέστησεν ὡς ἡγεμόνας τοὺς υἱοὺς του. Αὐτὸς ἐπίσης, ὅπως εἶναι φυσικόν, [κατεδίωκε καὶ] ἐξηγράνισε τοὺς πειρατὰς ⁽⁵⁾ ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ὅσον ἡδύνατο, διὰ νὰ περιέρχωνται εἰς αὐτὸν περισσότεραι πρόσοδοι.

5. Διότι οἱ "Ἑλληνες κατὰ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ὅσοι κατέφικουν εἰς τὰ παραθαλάσσια μέρη τῆς ἡπείρου καὶ ὅσοι κατεῦχον νήσους, ἀφ' ὅτου ἤρχισαν νὰ ἐπικοινωνοῦν μεταξύ των διὰ τῶν πλοίων καὶ ὥπως περισσότερον, ἐτράπησαν εἰς τὴν πειρατείαν, τὴν ἀρχιγίαν δὲ εἶχον

4. Οἱ Κᾶρες ἦσαν ἀρχαῖος λαὸς τῶν Ν.Δ. παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἵτινες κατὰ τὴν παλαιστάτην ἐποχὴν εἶχον ἐγκατασταθῇ μετ' ἄλλων συγγενῶν των μικρασιατικῶν φυλῶν εἰς πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν ἦσαν ἐντελῶς βάρβαροι καὶ τὸ ὄνομά των εἶχε καταστήσει συνώνυμον μὲ τὴν λέξιν δούλος.

5. Ληστικὸν (δὴλ. γένος τῶν ληστῶν) δηλοῖ ἐνταῦθα τοὺς πειρατὰς, οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὸ Αἶγαϊον πρὸ τῆς ἀναπτύξεως ἰσχυρῶν ναυτικῶν κρατῶν.

τάτων κέρδους τοῦ σφετέρου αὐτῶν ἔνεκα καὶ τοῖς ἀσθενέσι τροφῆς, καὶ προσπίπτοντες πόλεσιν ἀτειχίστοις καὶ κατὰ κώμας οἰκουμέναις ἤρπαζον καὶ τὸν πλεῖστον τοῦ βίου ἐν-τεῦθεν ἐποιοῦντο, οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνῃν τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον. 2. Δηλοῦσι δὲ τῶν τε ἡπειρωτῶν τινες ἔτι καὶ νῦν, οἷς κόσμος καλῶς τοῦτο δοῦν, καὶ οἱ παλαιοὶ τῶν ποιητῶν, τὰς πύστεις τῶν καταπλεόντων πανταχοῦ ὁμοίως ἐρωτῶντες εἰ λησταὶ εἰσιν, ὥς οὔτε ὧν πνιθάνονται ἀπαξιούντων τὸ ἔργον, οἷς τ' ἐπιμελὲς εἶναι εἰδέναι οὐκ ὀνειδιζόντων. Ἐλήζοντο δὲ καὶ κατ' ἡπειρον ἀλλήλους. 3. Καὶ μέχρι τοῦδε πολλὰ τῆς Ἑλλάδος τῷ παλαιῷ τρόπῳ νέμεται περὶ τε Λοκροὺς τοὺς Ὀζόλας καὶ Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνανὰς καὶ τὴν ταύτην ἡπειρον. Τὸ τε σιδηροφορεῖσθαι τούτοις τοῖς ἡπειρώταις ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ληστείας ἐμμεμένηκε.

6. Πᾶσα γὰρ ἡ Ἑλλὰς ἐσιδηροφόρει διὰ τὰς ἀφράκτους τε οἰκήσεις καὶ οὐκ ἀσφαλεῖς παρ' ἀλλήλους ἐφόδους, καὶ ξυνήθη τὴν δίαιταν μεθ' ὀπλων ἐποίησαντο, ὥσπερ οἱ βάρβαροι. 2. Σημεῖον δ' ἐστὶ ταῦτα τῆς Ἑλλάδος ἔτι οὕτω νεμόμενα τῶν ποτε καὶ ἐς πάντας ὁμοίων διαιτημάτων. 3. Ἐν τοῖς πρῶτοι δὲ Ἀθηναῖοι τὸν τε σίδηρον κατέθεντο καὶ ἀνειμένη τῇ διαίτῃ ἐς τὸ τρυφερώτερον μετέστησαν. Καὶ οἱ πρεσβύτεροι αὐτοῖς τῶν εὐδαιμόνων διὰ τὸ ἀβροδίαιτον οὐ πολὺς χρόνος ἐπειδὴ χιτῶνάς τε λινοὺς ἐπαύσαντο φοροῦντες καὶ χρυσῶν τεττίγων ἐνέρσει κρωβύλον ἀναδούμενοι τῶν

1. Πβλ. Ὀδυσσεύς γ 71 καὶ ι 252.

2. Ἐκαλοῦντο καὶ Ἑσπέριοι Λοκροί, κατὰ κῶμας δὲ τὴν μεταξὺ Ἀμφίσσης καὶ Ναυπακτίας χώραν.

3. Οἱ Αἰτωλοὶ ἀναφέρονται ὡς λησταὶ καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου (μέσα Β' π.Χ. αἰῶνος).

4. Ἐσωτερικὸν ἔνδυμα, ὑποκάμισον. Ὁ λινοὺς χιτῶν ἦτο σημεῖον τρυφῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Θουκυδίδου μόνον αἱ γυναῖκες ἐφόρουσαν αὐτόν.

ἄνδρες ἐπιφανέστατοι, ἄφ' ἐνὸς μὲν διὰ νὰ κερδίζουσιν οἱ ἴδιοι, ἄφ' ἐτέρου δὲ διὰ νὰ τρέφουσιν τοὺς ὀδυνάτους. Οὗτοι ἐπιπίπτοντες εἰς πόλεις ὀτειχίστους καὶ κτισμένας κατὰ κόμας ἔκκμνον διαρπαγὰς καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἔργον ἐπορίζοντο τὰ περισσότερα ἐφόδια τῆς ζωῆς των, ἐφ' ἧσον τοῦτο δὲν εἶχεν ἀκόμη καμμίαν ἐντροπήν, ἀλλὰ τούναντίον ἔφερε καὶ κάποιαν δόξαν. Τὴν συνήθειαν αὐτὴν ὀποδεικνύουσιν καὶ σήμερον ἀκόμη μερικοὶ ἡπειρώται [στεφανοί], ποὺ θεωροῦν καύχημα τὸ νὰ πράττουν αὐτὸ ἐπιτηδεῖας, καὶ οἱ παλαιοὶ ποιηταί, ποὺ παρουσιάζουσιν τοὺς καταπλέοντας νὰ ἐρωτῶνται ⁽¹⁾ παντοῦ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἂν εἶναι πειραταί, διότι φρονοῦν ὅτι οὔτε οἱ ἐρωτώμενοι θεωροῦν προσβλητικὸν τὸ ἔργον οὔτε οἱ ζητοῦντες τὴν πληροφορίαν ὑβρίζουσιν. Ἐπίσης ἐληστεύοντο μεταξύ των καὶ εἰς τὴν ξηράν· εἰς πολλὰ δὲ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατοῦν μέχρι σήμερον αἱ παλαιαὶ συνήθειαι, ὅπως εἰς τὰ μέρη τῶν Ὀζολῶν ⁽²⁾ Λοκρῶν, τῶν Αἰτωλῶν ⁽³⁾, τῶν Ἀκαρνάνων καὶ εἰς τὴν γειτονικὴν των χώραν. Εἰς τοὺς ἡπειρώτας τούτους ἀπὸ τὴν παλαιὰν ληστείαν ἔχει παραμείνει καὶ τὸ ἔθιμον τῆς ὀπλοφορίας.

6. Ὀπλοφόρου δὲ ὅλοι οἱ Ἕλληνες, διότι οὔτε αἱ κατοικίαι των ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τείχη οὔτε αἱ μεταξύ των ἐπικοινωνίαι ἦσαν ἀσφαλεῖς. Διὰ τοῦτο ἐσυνήθισαν νὰ εἶναι πάντοτε ἐνοπλοὶ, ὅπως οἱ βάρβαροι. Τὰ μέρη λοιπὸν τῆς Ἑλλάδος τὰ ὅποια ζοῦν ἀκόμη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶναι ἀπόδειξις ὅτι κάποτε αἱ συνήθειαι αὐταὶ ἐπεκράτουν ὁμοίως εἰς ὅλους. Οἱ πρῶτοι ποὺ ἄφησαν τὰ ὅπλα καὶ μὲ τὴν καλοπέρασιν ἤρχισαν νὰ γίνωνται τρυφηλότεροι εἶναι οἱ Ἀθηναῖοι. Δὲν ἔχει περάσει δὲ πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε ποὺ οἱ γεροντότεροι ἐκ τῶν πλουσίων Ἀθηναίων ἐπαυσαν νὰ φοροῦν λινοὺς χιτῶνας ⁽⁴⁾ καὶ νὰ κτενίζουσιν τὴν κόμην των εἰς σχῆμα κροβύλου ⁽⁵⁾ συγκρατοῦντες αὐτὴν μὲ χρυσοὺς τέττιγας ⁽⁶⁾, ὡς συνηθισμένοι εἰς τὴν μαλθακότητα· αὐτὸς δὲ εἶναι ὁ λόγος διὰ

5. Κροβύλος ἦτο εἶδος πλέγματος τῆς κόμης ἀνάλογον μὲ τὸν σημερινὸν κότσον.

6. Περὶ (φουρκέττες) ἔχουσαι εἰς τὸ ὀπίσθιον ἄκρον χρυσοῦν τέττιγα ὡς κόσμημα. Ὁμοίᾳ γράφει περὶ τῶν παλαιῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ Ἀθηναῖος XII 512 «ἀλουργῇ μὲν γὰρ ἡμίσιοντο ἱμάτια, ποικίλους δ' ὑπέδυνον χιτῶνας, κορύμβους δ' ἀναδούμενοι τῶν τριχῶν χρυσοὺς τέττιγας περὶ τὸ μέτωπον καὶ τὰς κνήμας ἐφόρουσαν».

ἐν τῇ κεφαλῇ τριχῶν· ἀφ' οὗ καὶ Ἰώνων τοὺς πρεσβυτέρους κατὰ τὸ ξυγγενὲς ἐπὶ πολὺ αὐτῇ ἢ σκευὴ κατέσχε. 4. Μετρίᾳ δ' αὖ ἐσθῆτι καὶ ἐς τὸν νῦν τρόπον πρῶτοι Λακεδαιμόνιοι ἐχρήσαντο, καὶ ἐς τὰ ἄλλα πρὸς τοὺς πολλοὺς οἱ τὰ μείζω κεκτημένοι ἰσοδίατοι μάλιστα κατέστησαν. 5. Ἐγυμνώθησάν τε πρῶτοι καὶ ἐς τὸ φανερόν ἀποδύντες λίπα μετὰ τοῦ γυμνάζεσθαι ἡλείψαντο· τὸ δὲ πάλαι καὶ ἐν τῷ Ὀλυμπιακῷ ἀγῶνι διαζώματα ἔχοντες περὶ τὰ αἰδοῖα οἱ ἀθληταὶ ἡγωνίζοντο, καὶ οὐ πολλὰ ἔτη ἐπειδὴ πέπανται. Ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς βαρβάροις ἔστιν οἷς νῦν, καὶ μάλιστα τοῖς Ἀσιανοῖς, πυγμῆς καὶ πάλης ἄθλα τίθεται, καὶ διεζωμένοι τοῦτο δρῶσι. 6. Πολλὰ δ' ἂν καὶ ἄλλα τις ἀποδείξειε τὸ παλαιὸν Ἑλληνικὸν ὁμοίотροπα τῷ νῦν βαρβαρικῷ διαιτώμενον.

7. Τῶν δὲ πόλεων ὅσαι μὲν νεώτατα ὤκίσθησαν καὶ ἤδη πλωιμωτέρων ὄντων, περιουσίας μᾶλλον ἔχουσai χρημάτων ἐπ' αὐτοῖς τοῖς αἰγιαλοῖς τεύχεσιν ἐκτίζοντο καὶ τοὺς ἰσθμοὺς ἀπελάμβανον ἐμπορίας τε ἕνεκα καὶ τῆς πρὸς τοὺς προσόικους ἕκαστοι ἰσχύος· αἱ δὲ παλαιαὶ διὰ τὴν ληστείαν ἐπὶ πολὺ ἀντισχοῦσαν, ἀπὸ θαλάσσης μᾶλλον ὤκίσθησαν αἱ τε ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἐν ταῖς ἡπείροις (ἔφερον γὰρ ἀλλήλους τε καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι ὄντες οὐ θαλάσσιοι κάτω ὥκουν), καὶ μέχρι τοῦδε ἔτι ἀνωκισμένοι εἰσί.

8. Καὶ οὐχ ἦσσαν λησταὶ ἦσαν οἱ νησιῶται, Κᾶρές τε ὄντες καὶ Φοίνικες· οὗτοι γὰρ δὴ τὰς πλείστας τῶν νήσων ὥκησαν. Μαρτύριον δέ· Δήλου γὰρ καθαιρομένης ὑπὸ Ἀθη-

1. Οἱ κάτοικοι τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ Ἰωνικῶν ἀποικιῶν.

2. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (Πολιτ. V 452) οἱ Κρήτες ἐγυμνώθησαν πρῶτοι καὶ οὐχὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι.

3. Κυρίως ἐννοοῦνται οἱ βαρβαρικοὶ λαοὶ τῆς Μ. Ἀσίας.

4. Αἱ πόλεις ἐκτίζοντο εἰς τμήματα τῆς παραλίας εἰσχωροῦντα ἐντὸς τῆς θαλάσσης, κατόπιν δὲ ἐτειχίζοντο οἱ ἰσθμοί, διὰ τὰ ἑξασφαλίζονται ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γειτόνων.

5. Ἀσιατικὸς λαὸς κατοικῶν τὰ παράλια τῆς Παλαιστίνης. Μετὰ τὴν παρακμὴν τῶν Κρητῶν καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἦσαν θαλασσοκράτο-

τὸν ὁποῖον καὶ οἱ γερωντότεροι Ἴωνες ⁽¹⁾, ὡς συγγενεῖς τῶν Ἀθηναίων, διετήρησαν ἐπὶ πολὺ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀμφιέσεως. Ἐνδυμασίαν ἀπλὴν καὶ ὁμοίαν μὲ τὴν συνηριζομένην σήμερον ἐχρησιμοποίησαν πρῶτοι οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ παρεδέχθησαν οἱ πλουσιώτεροί τινος τρόπου ζωῆς ἐντελῶς ὅμοιον μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα. Αὐτοὶ ⁽²⁾ ἐπίσης ἐγυμνώθησαν πρῶτοι κατὰ τοὺς γυμνικούς ἀγῶνας καὶ παρουσιάσθησαν γυμνοὶ ἐνώπιον τῶν θεατῶν καὶ ἡλείφθησαν μὲ ἔλαιον. Τὸν παλαιὸν ὅμως καιρὸν καὶ κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας οἱ ἀθληταὶ ἡγωνίζοντο φοροῦντες διαζώματα γύρω ἀπὸ τὰ αἰδοῖα, δὲν εἶναι δὲ πολλὰ ἔτη ἀπ' ὅτου ἔπαυσε τοῦτο. Μέχρι σήμερον δὲ εἰς μερικοὺς βαρβάρους καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Ἀσιάτας ⁽³⁾ προκηρύσσονται βραβεῖα δι' ἀγῶνας πυγμῆς καὶ πάλης καὶ οἱ ἀθληταὶ ἀγωνίζονται φοροῦντες διαζώματα. Ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα ὁκότης θὰ ἡδύνατο κανεῖς νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ παλαιοὶ Ἕλληνας εἶχον τὰς αὐτὰς συνηθείας ζωῆς μὲ τοὺς βαρβάρους. *ἐν τῇ ἐκείνῃ*

7. Ἐκ τῶν πόλεων ὅσαι ἐσχηματίσθησαν εἰς τοὺς νεωτάτους χρόνους, ὅτε πλέον ἢ ναυσιπλοῖα εἶχε προοδεύσει, ἐπεὶ δὲ διέθετον περισσότερα χρήματα ἐκτίζοντο ἀκριβῶς εἰς τὴν παραλίαν καὶ περιεβάλλοντο μὲ τείχη καὶ ὠχύρωνον τοὺς ἰσθμούς ⁽⁴⁾, ἀπ' ἐνὸς μὲν διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐμπορίου των, ἀπ' ἐτέρου δὲ διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἰσχύος των εἰς τοὺς γείτονας. Τούναντίον αἱ παλαιαὶ πόλεις, ἐνεκα τῆς πειρατείας, ἥτις ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐκράτησεν, ἐκτίσθησαν ἀρκετὰ μακρὰν τῆς θαλάσσης, τόσον εἰς τὰς νήσους ὅσον καὶ εἰς τὰς ἡπείρους (διότι οἱ πειραταὶ ἐλήστευον καὶ ἀλλήλους καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι ἔμενον εἰς τὰ παρὰ τὰ χωρὶς νὰ εἶναι ναυτικοί). Ἐξακολουθοῦν δὲ μέχρι σήμερον οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων αὐτῶν νὰ μένουν εἰς τὰ μεσόγεια.

8. Περισσότερον ἐπεδίδοντο εἰς τὴν πειρατείαν οἱ νησιῶται, οἱ ὅποιοι ἦσαν Κᾶρες καὶ Φοίνικες ⁽⁵⁾, διότι αὐτοὶ ἀκριβῶς οἱ λαοὶ κατέφκησαν τὰς περισσοτέρας νήσους. Ἀποδείξις δὲ τούτου εἶναι τὸ ἑξῆς : ὅτε ἡ Δῆλος ἐκαθαρίζετο ⁽⁶⁾

ρες, ἐφημίζοντο δὲ ὡς φιλοκερδεῖς καὶ ἀπατεῶνες. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Θουκυδίδου εἶχον ὑποταχθῇ εἰς τοὺς Πέρσας.

6. Περὶ τοῦ καθαρμοῦ τῆς Δήλου ὁμιλεῖ ὁ Θουκυδίδης διεξοδικῶς εἰς βιβλ. Γ' κεφ. 104.

ναίων ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ καὶ τῶν θηκῶν ἀναιρεθεισῶν, ὅσαι ἦσαν τῶν τεθνεώτων ἐν τῇ νήσῳ, ὑπὲρ ἡμῖς Κᾶρες ἐφάνησαν, γνωσθέντες τῇ τε σκευῇ τῶν δπλων ξυντεθαμμένη καὶ τῷ τρόπῳ ᾧ νῦν ἔτι θάπτουσι. 2. Καταστάντος δὲ τοῦ Μίνω ναυτικοῦ πλωιμώτερα ἐγένετο παρ' ἀλλήλους (οἱ γὰρ ἐκ τῶν νήσων κακοῦργοι ἀνέστησαν ὑπ' αὐτοῦ, ὅτε περ καὶ τὰς πολλὰς αὐτῶν κατόκιζε) 3. καὶ οἱ παρὰ θάλασσαν ἄνθρωποι μᾶλλον ἤδη τὴν κτῆσιν τῶν χρημάτων ποιούμενοι βεβαιότερον ὥκουν, καὶ τινες καὶ τεῖχη περιεβάλλοντο ὡς πλουσιώτεροι ἑαυτῶν γιγνόμενοι· ἐφιέμενοι γὰρ τῶν κερδῶν οἱ τε ἡσσους ὑπέμενον τὴν τῶν κρεισσόνων δουλείαν, οἱ τε δυνατώτεροι περιουσίας ἔχοντες προσεποιούντο ὑπηκόους τὰς ἐλάσσους πόλεις. 4. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ μᾶλλον ἤδη ὄντες ὕστερον χρόνῳ ἐπὶ Τροίαν ἐστράτευσαν.

9. Ἀγαμέμνων τέ μοι δοκεῖ τῶν τότε δυνάμει προύχων καὶ οὐ τοσοῦτον τοῖς Τυνδάρεω ὄρχοις κατειλημμένους τοὺς Ἑλένης μνηστῆρας ἄγων τὸν στόλον ἀγεῖραι. Λέγουσι δὲ καὶ οἱ τὰ σαφέστατα Πελοποννησίων μνήμη 2. παρὰ τῶν πρότερον δεδεγμένοι Πέλοπά τε πρῶτον πλήθει χρημάτων, ἃ ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀσίας ἔχων ἐς ἀνθρώπους ἀπόρους, δύναμιν περιποιησάμενον τὴν ἐπωνυμίαν τῆς χώρας ἐπηλύτην ὄντα ὅμως σχεῖν, καὶ ὕστερον τοῖς ἐκγόνοις ἔτι μείζω ξυνενεχθῆναι, Εὐρυσθέως μὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπὸ Ἡρακλειδῶν

1. Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης καὶ πατὴρ τῆς Ἑλένης. Κατὰ τὸν Εὐριπίδην (Ίφιγ. ἐν Αὐλ. 50—65) εἰς τὰ ἀνάκτορα τούτου προσήλθον ὡς μνηστῆρες τῆς Ἑλένης οἱ πλουσιώτεροι καὶ ἰσχυρότεροι νέοι τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Τυνδάρεως, διὰ τὰ προλάβῃ τὸν φόνον τοῦ μέλλοντος συζύγου τῆς Ἑλένης καὶ τὴν ἀρπαγὴν αὐτῆς ἀπὸ ἄλλον, ἠνάγκασε τοὺς μνηστῆρας νὰ ὀρκισθοῦν ὅτι θὰ συνηνοῦντο ὅλοι ἐναντίον τοῦ ἀρπαγῆ καὶ θὰ κατέσκαπτον τὴν πόλιν του.

2. Υἱὸς τοῦ Ταντάλου, βασιλέως τῆς Φρυγίας. Οὗτος ἐνυμφεύθη τὴν Ἰπποδάμειαν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰλίδος Οἰνομάου, καὶ ἀπέκτησεν ἐξ αὐτῆς τρεῖς υἱοὺς (Ἀτρέα, Θυέστην, Χρύσιππον) καὶ μίαν κόρην, τὴν Νικίππην, μητέρα τοῦ Εὐρυσθέως. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πέλοπος ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ἡ Πελοπόννησος, ὀνομαζομένη πρότερον Ἀπία καὶ Πελαργία.

ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ ἐσηκώθησαν ὅλαι αἱ θῆκαι τῶν νεκρῶν, ὅσαι ὑπῆρχον εἰς τὴν νῆσον, εὐρέθη ὅτι πλέον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τῶν νεκρῶν ἦσαν Κᾶρες· ἐγνωρίσθησαν δὲ καὶ ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν ὅπλων ποῦ ἦσαν θαμμένα μαζί των καὶ ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς ταφῆς, τὸν ὅποιον καὶ τώρα ἀκόμη συνηθίζουν. Ἡ συγκοινωνία διὰ πλοίων μεταξὺ τῶν νήσων ἐγίνεν εὐκολωτέρα, ὅταν ἐπεκράτησε τὸ ναυτικὸν τοῦ Μίνως (διότι αὐτὸς ἐξεδίωξε τοὺς κακούργους ἀπὸ τὰς νήσους, ὅταν ἐγκατέστησε νέους κατοίκους εἰς τὰς περισσοτέρας ἐξ αὐτῶν) καὶ τότε πλέον οἱ παραθαλάσσιοι ἄνθρωποι ἀσχολούμενοι περισσότερον εἰς τὴν ἀπέκτησιν χρημάτων ἔμενον σταθερώτερον εἰς τὰς πόλεις των, μερικοὶ δὲ ποῦ ἐγίνοντο πλουσιώσατοι ὠχύρωνον αὐτὰς μὲ τείχη. Διότι καὶ οἱ ἀσθενέστεροι ἐπιθυμοῦντες τὰ κέρδη ἐδέχοντο νὰ κυβερνῶνται ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους καὶ οἱ ἰσχυρότεροι ὡς διαθέτοντες ἄφθονα τὰ μέσα ὑπέτασσον τὰς μικροτέρας πόλεις. Εἰς αὐτὴν μᾶλλον τὴν κατάστασιν εὐρισκόμενοι πλέον καὶ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου ἔκαμψαν τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Τροίας.

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΤΡΩΪΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

9. Νομίζω δὲ ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων ἐπέτυχε νὰ συναθροίσῃ τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἐκστρατείαν μᾶλλον διότι ἦτο ἰσχυρότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχερόνους τοῦ ἡγεμόνα, παρὰ διότι εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του τοὺς μνηστήρας τῆς Ἑλένης, ὡς δεσμευμένους [πρὸς τὸν Μενέλαον] μὲ τοὺς ὄρκους τοῦ Τυνδάρεω (1). Ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι διατηροῦν εἰς τὴν μνήμην των τὴν ὀληθινὴν ἱστορίαν τῶν Πελοποννησίων, ἀκούσαντες αὐτὴν ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους, λέγουσιν ὅτι πρῶτος ὁ Πέλοψ (2) ἀπέκτησε δύναμιν καὶ ἔδωκε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν χώραν μολοντόν ἦτο ξένος, χάρις εἰς τὰ πολλὰ χρήματα ποῦ εἶχεν ὅταν ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ εὐρέθη μεταξὺ ἀνθρώπων πωλῶν, καὶ οἱ ἀπόγονοί του κατόπιν συνεκέντρωσαν ἀκόμη μεγαλύτεραν. Ὁ Εὐρυσθέης (3), ὁ ὅποιος ἐφρονεύθη εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν (4), ὅτε ἀνεχώρει διὰ τὴν ἐκστρα-

3. Ἐγγονος τοῦ Περσέως καὶ βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν, γνωστὸς ἀπὸ τοὺς δώδεκα ἄθλους, τοὺς ὁποίους ἐπέβαλεν εἰς τὸν Ἡρακλέα.

4. Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἡρακλέους, οἵτινες καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθέως κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου εὗρον ὑποστήριξιν.

ἀποθανόντος, Ἀτρέως δὲ μητρὸς ἀδελφοῦ ὄντος αὐτῷ, καὶ ἐπιτρέψαντος Εὐρυσθέως, ὅτ' ἐστράτευε, Μυκῆνας τε καὶ τὴν ἀρχὴν κατὰ τὸ οἰκεῖον Ἀτρεΐ, τυγχάνειν δὲ αὐτὸν φεύγοντα τὸν πατέρα διὰ τὸν Χρυσίππου θάνατον, καὶ ὡς οὐκέτι ἀνεχώρησεν Εὐρυσθεύς, βουλομένων καὶ τῶν Μυκηναίων φόβῳ τῶν Ἑρακλειδῶν καὶ ἅμα δυνατὸν δοκοῦντα εἶναι καὶ τὸ πλῆθος τεθεραπευκότα τῶν Μυκηναίων τε καὶ ὄσων Εὐρυσθεὺς ἤρχε τὴν βασιλείαν Ἀτρεά παραλαβεῖν, καὶ τῶν Περσείδων τοὺς Πελοπίδας μείζους καταστῆναι. 3. Ἄ μοι δοκεῖ Ἀγαμέμνων παραλαβὼν καὶ ναντικῶ ἅμα ἐπὶ πλέον τῶν ἄλλων ἰσχύσας τὴν στρατείαν οὐ χάριτι τὸ πλεῖον ἢ φόβῳ ξυναγαγὼν ποιήσασθαι. Φαίνεται γὰρ νανσί τε πλείεσταις αὐτὸς ἀφικόμενος καὶ Ἀρκάσι προσπαρασχών, ὡς Ὀμηρος τοῦτο δεδήλωκεν, εἴ τῳ ἱκανὸς τεκμηριῶσαι. 4. Καὶ ἐν τοῦ σκήπτρου ἅμα τῇ παραδόσει εἴρηκεν αὐτὸν «πολλῇσι νήσοισι καὶ Ἀργεῖ παντὶ ἀνάσσειν»· οὐκ ἂν οὖν νήσων ἔξω τῶν περιοικίδων (αὗται δὲ οὐκ ἂν πολλαὶ εἴεν) ἡπειρώτης ὢν ἐκράτει, εἰ μὴ τι καὶ ναντικὸν εἶχεν. Εἰκάζειν δὲ χρὴ καὶ ταύτῃ τῇ στρατείᾳ οἷα ἦν τὰ πρὸ αὐτῆς.

10. Καὶ ὅτι μὲν Μυκῆναι μικρὸν ἦν, ἢ εἴ τι τῶν τότε πόλισμα νῦν μὴ ἀξιοχρεων δοκεῖ εἶναι, οὐκ ἀκριβεῖ ἂν τις σημείῳ χρώμενος ἀπιστοίῃ μὴ γενέσθαι τὸν στόλον τοσοῦτον ὅσον οἱ τε ποιηταὶ εἰρήκασιν καὶ ὁ λόγος κατέχει. 2. Λακε-

1. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Πέλοπος (Ἀτρέως, Ἀγαμέμνων).

2. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Περσέως (Σθένης, Εὐρυσθεύς). Ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖ πάντα τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ πρὸς ὧσα ὡς ἱστορικά. Πάντως μῦθοί τινες σχετιζόμενοι μὲ τὴν δρᾶσιν τῶν προσώπων τούτων περιέχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα ἱστορικῆς ἀληθείας.

3. Βλ. Ἰλ. Β 576 καὶ 610.

4. Βλ. Ἰλ. Β 101—109.

5. Πᾶν Ἀργεὺς ἐνοεῖται ἐνταῦθα ἡ Πελοπόννησος.

6. Αἱ Μυκῆναι κτισθεῖσαι κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Περσέως (υἱοῦ τοῦ Διὸς ἐκ τῆς Δανάης) ὑπῆρξαν τὸ σπουδαιότερον κέντρον

τείαν ἄφησε τὰς Μυκήνας καὶ τὴν ἐξουσίαν λόγῳ συγγενείᾳ εἰς τὸν ὄδελφόν τῆς μητρὸς του Ἀτρέα, ὁ ὁποῖος ἔτυχε νὰ εὐρίσκηται ἐκεῖ, διότι εἶχεν ἐκδιωχθῇ ἀπὸ τὸν πατέρα του (Πέλοπα) ἐπειδὴ εἶχε φονεύσει τὸν (ἀδελφόν του) Χρυσίππον. Ἀφοῦ ὁ Εὐρυσθεὺς δὲν ἐξαναγύρισε πλέον, ὁ Ἀτρεὺς παρέλαβε τὴν βασιλείαν τῶν Μυκηναίων καὶ τῶν ἄλλων λαῶν, ὅσους ἐξουσίαζεν ὁ Εὐρυσθεὺς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἤθελον καὶ οἱ Μυκηναῖοι, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἐφοβοῦντο τοὺς Ἡρακλείδας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ὁ Ἀτρεὺς ἐφάνετο ἱκανὸς καὶ εἶχε περιποιηθῇ τὸν λαόν. Τοιουτοτρόπως οἱ Πελοπίδαι (1) ἔγιναν δυνατώτεροι ὅπῃ τοὺς Περσείδας (2). Αὐτὰς τὰς δυνάμεις (τοῦ Πέλοπος καὶ τοῦ Ἀτρέως) κληρονομήσας ὁ Ἀγαμέμνων, συγχρόνως δὲ ἀποκτήσας καὶ ναυτικὸν ἰσχυρότερον τῶν ἄλλων βασιλέων, ἔλαμε τὴν ἐκστρατείαν· συνήθροισεν δὲ τῶς ἄλλους, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅχι διότι ἐκεῖνοι ἤθελον νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, ἀλλὰ μᾶλλον διότι τὸν ἐφοβοῦντο. Διότι φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν εἶχε τὰ περισσότερα (3) πλοῖα καὶ εἰς τοὺς Ἀρκάδας ἀκόμη ἔδωκε, καθὼς ἀναφέρει τὸ πρᾶγμα ὁ Ὅμηρος, ἂν ἡ μαρτυρία του θεωρῆται ἱκανὴ ἀπόδειξις. Προσέτι δὲ καὶ εἰς τὴν «παράδοσιν τοῦ σκῆπτρου» (4), λέγει ὁ Ὅμηρος ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων «ἐβασίλευεν εἰς πολλὰς νήσους καὶ εἰς ὀλόκληρον τὸ Ἄργος» (5), ἐὰν δὲ δὲν εἶχε καὶ ναυτικόν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ὡς ἡπειρώτης (στεριανὸς) νὰ ἐξουσιάζῃ ἄλλας νήσους ἐκτὸς ἀπὸ τὰς γειτονικάς, αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ ἦσαν πολλάί. Ἀπὸ αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἐκστρατείαν πρέπει νὰ συμπεραίνῃ κανεὶς ποίαν ἀξίαν εἶχον τὰ πρὸ αὐτῆς γεγονότα.

10. Τὸ ὅτι αἱ Μυκῆναι (6) ἦσαν μικρὰ πόλις καὶ γενικῶς τὸ ὅτι ὅποιαδήποτε πόλις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σήμερα δὲν λογαριάζεται ὡς σημαντικὴ, δὲν εἶναι σπουδαῖον τεκμήριον, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ στηριχθῇ καὶ νὰ μὴ πιστεῦῃ ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη ἦτο τόσο μεγάλη, ὅσον ἐξύμνησαν αὐτὴν οἱ ποιηταὶ καὶ δέχεται μέχρι σήμερον ἡ

τῶν Ἀχαιῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀνέπτυξαν σημαντικώτατον πολιτισμὸν (1400—1100 π.Χ.) ὡς ἀπέδειξαν αἱ ἀνασκαφαί. Μετὰ τὴν καθόδον τῶν Δωριέων περιῆλθον εἰς πλήρη ἀφάνειαν καὶ τέλος τὸ 468 π.Χ. κατεστράφησαν ἐντελῶς ὑπὸ τῶν Ἀργείων. Τὰ ἐναπομείναντα λείψανα τῶν τειχῶν τῶν οὐδόλως ἐπεβεβαίωνον τὴν φήμην των. Ἐν τούτοις ὁ Θουκυδίδης πιστεύων εἰς τὸν Ὅμηρον δὲν ἀμφεβαλλε περὶ αὐτῆς.

Θουκυδίδου, Ἱστορία Πελοποννησιακοῦ πολέμου

δαιμονίων γὰρ εἰ ἡ πόλις ἐρημωθείη, λειφθείη δὲ τὰ τε ἱερὰ καὶ τῆς κατασκευῆς τὰ ἐδάφη, πολλὴν ἂν οἶμαι ἀπιστίαν τῆς δυνάμεως προελθόντος πολλοῦ χρόνου τοῖς ἔπειτα πρὸς τὸ κλέος αὐτῶν εἶναι (καίτοι Πελοποννήσου τῶν πέντε τὰς δύο μοίρας νέμονται τῆς τε ξυμπάσης ἡγροῦνται καὶ τῶν ἔξω ξυμμάχων πολλῶν· ὅμως δέ, οὔτε ξυνοικισθείσης πόλεως οὔτε ἱεροῖς καὶ κατασκευαῖς πολυτελεσί χρησαμένης, κατὰ κόμας δὲ τῷ παλαιῷ τῆς Ἑλλάδος τρόπῳ οἰκισθείσης, φαίνοιτ' ἂν ὑποδεστέρα), Ἀθηναίων δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο παθόντων διπλάσιαν ἂν τὴν δύναμιν εἰκάζεσθαι ἀπὸ τῆς φανεράς ὄψεως τῆς πόλεως ἢ ἔστιν. 3. Οὔκουν ἀπιστεῖν εἰκὸς οὐδὲ τὰς ὄψεις τῶν πόλεων μᾶλλον σκοπεῖν ἢ τὰς δυνάμεις, νομίζειν δὲ τὴν στρατεῖαν ἐκείνην μεγίστην μὲν γενέσθαι τῶν πρὸ αὐτῆς, λειπομένην δὲ τῶν νῦν, τῇ Ὀμήρῳ αὖ ποιήσει εἴ τι χρὴ ἀνταῦθα πιστεύειν, ἣν εἰκὸς ἐπὶ τὸ μεῖζον μὲν ποιητὴν ὄντα κοσμήσαι, ὅμως δὲ φαίνεται καὶ οὕτως ἐνδεστέρα. 4. Πεποίηκε γὰρ χιλίων καὶ διακοσίων νεῶν τὰς μὲν Βοιωτῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν, τὰς δὲ Φιλοκτῆτου πεντήκοντα, δηλῶν, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, τὰς μεγίστας καὶ ἐλαχίστας· ἄλλων γοῦν μεγέθους πέρι ἐν νεῶν καταλόγῳ οὐκ ἐμνήσθη. Αὐτερέται δὲ ὅτι ἦσαν καὶ μάχιμοι πάντες, ἐν ταῖς Φιλοκτῆτου ναυσὶ δεδήλωκε· τοξότας γὰρ πάντας πεποίηκε τοὺς προσκώπους. Περίνεως δὲ οὐκ εἰκὸς πολλοὺς ξυμπλεῖν ἔξω τῶν βασιλέων καὶ τῶν μάλιστα ἐν τέλει, ἄλλως τε καὶ μέλλοντας πέλαγος περαιώσεσθαι μετὰ σκευῶν πολεμικῶν οὐδ' αὖ τὰ πλοῖα κατάφρακτα ἔχοντας, ἀλλὰ τῷ παλαιῷ τρόπῳ ληστικώτερον παρσκευασμένα.

1. Αἱ πέντε μοῖραι (μερίδια) τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ Λακωνία, ἡ Μεσσηνία, ἡ Ἀρκαδία, ἡ Ἀργολίς (μετὰ τῆς Κορινθίας) καὶ ἡ Ἠλις (μετὰ τῆς Ἀχαΐας). Ἐκ τούτων οἱ Λακεδαιμόνιοι κατεῦχον τὰς δύο πρώτας.

2. Ἰλ. Β', 510.

3. Ἡγεμῶν πόλεων τινων τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας. Ἡρώς τῆς ὁμωνύμου τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους.

4. Ἰλ. Β', 719.

παράδοσις. Διότι ἂν τυχὸν ἡρημῶνετο ἡ πόλις τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἀπέμενον μόνον οἱ ναοὶ καὶ τὰ θεμέλια τῶν οἰκιῶν της, νομίζω ὅτι μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν οἱ μεταγενέστεροι πολὺ θὰ ἐδυσκολεύοντο νὰ πιστεύσουν ὅτι ἡ δύναμις τῶν Λακεδαιμονίων ἦτο ἀνάλογος μὲ τὴν περὶ αὐτῶν φήμην. Ἐν τούτοις ὅμως αὐτοὶ κατέχουν τὰ δύο πέμπτα ⁽¹⁾ τῆς Πελοποννήσου, ἔχουν δὲ εἰς τὴν ἡγεμονίαν των καὶ τὴν Πελοπόννησον ὁλόκληρον καὶ πολλοὺς συμμάχους, ἔξω ἀπὸ αὐτὴν· ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ πόλις οὔτε συγκεντρωμένη εἶναι οὔτε ναοὺς καὶ πολυτελεῖς οἰκοδομήματα ἔχει, ἐκτίσθη δὲ συμφῶνως μὲ τὴν παλαιὰν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων κατὰ κόμας, θὰ ἐφαίνετο κατωτέρα (τῆς φήμης της.) Ἄν ὅμως ἐπάθαινον τὸ ἴδιον πάθημα οἱ Ἀθηναῖοι, ἡ δύναμις των θὰ ἐνομιζέτο διπλασία τῆς πραγματικῆς ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τῶν λειψάνων τῆς πόλεως των. Λοιπὸν δὲν εἶναι ὀρθὸν οὔτε τὸ νὰ μὴ πιστεύωμεν οὔτε τὸ νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὴν ἐμφάνισιν τῶν πόλεων περισσότερον ἀπὸ τὰς δυνάμεις των, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη ὑπῆρξεν ἡ μεγίστη τῶν παλαιότερων της, κατωτέρα δὲ ἀπὸ τὰς σημερινάς, ἂν πρέπει καὶ ἐδῶ νὰ ἔχωμεν κάποιαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου. Αὐτὸς βέβαια ὡς ποιητὴς εἶναι φυσικὸν νὰ τὴν ἐκόσμησεν, ὥστε νὰ φαίνεται μεγαλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ἦτο, μὲ ὅλα ταῦτα ὅμως φαίνεται κατωτέρα ἀπὸ τὰς σημερινάς. Διότι ἔχει ἀναφέρει ⁽²⁾ εἰς τὰ ποιήματά του, ὅτι ἐκ τῶν χιλίων διακοσίων πλοίων τὰ μὲν τῶν Βοιωτῶν ἐχωροῦσαν ἑκατὸν εἰκοσιν ἄνδρας, τὰ δὲ τοῦ Φιλοκτῆτου ⁽³⁾ πεντήκοντα, θέλων νὰ δηλώσῃ, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὴν χωρητικότητα τῶν μεγίστων καὶ τῶν ἐλαχίστων, ἀφοῦ βέβαια δὲν ἔκαμε μνείαν περὶ τοῦ μεγέθους ἄλλων πλοίων εἰς τὸν «κατάλογον τῶν νεῶν». Ἀνέφερεν ⁽⁴⁾ ἐπίσης εἰς τὰ πλοῖα τοῦ Φιλοκτῆτου ὅτι οἱ κωπηλατοῦντες ἦσαν καὶ μάχιμοι, διότι ὠνόμασε τοξότας ὅλους τοὺς κωπηλάτας. Ἐπιβάται ⁽⁵⁾ δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ συντεταξίδευσον, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς ἔχοντας μεγάλα ἀξιώματα, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἐπρόκειτο νὰ περάσουν ἀνοικτὸν πέλαγος φέροντες ἐξαρτήματα πολεμικά, τὰ δὲ πλοῖα των δὲν ἦσαν σκεπασμένα μὲ καταστρώματα, ἀλλὰ κατεσκευασμένα κατὰ τὸν παλαιὸν τρόπον,

5. Ἐνωοῦνται ὀπλῖται ἐπιβαίνοντες τοῦ πλοίου καὶ μὴ χρησιμεύοντες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ.

5. Πρὸς τὰς μεγίστας δ' οὖν καὶ ἐλαχίστας ναῦς τὸ μέσον σκοποῦντι οὐ πολλοὶ φαίνονται ἐλθόντες, ὥς ἀπὸ πάσης τῆς Ἑλλάδος κοινῇ πεμπόμενοι.

11. Αἴτιον δ' ἦν οὐχ ἡ ὀλιγανθρωπία τοσοῦτον ὅσον ἡ ἀχρηματία. Τῆς γὰρ τροφῆς ἀπορία τὸν τε στρατὸν ἐλάσσω ἤγαγον καὶ ὅσον ἤλπιζον αὐτόθεν πολεμοῦντα βιοτεύσειν, ἐπειδὴ δὲ ἀφικόμενοι μάχῃ ἐκράτησαν (δῆλον δέ· τὸ γὰρ ἔργον τῷ στρατοπέδῳ οὐκ ἂν ἐτειχίσαντο), φαίνονται δ' οὐδ' ἐνταῦθα πάσῃ τῇ δυνάμει χρησάμενοι, ἀλλὰ πρὸς γεωργίαν τῆς Χερσονήσου τραπόμενοι καὶ ληστείαν τῆς τροφῆς ἀπορία. Ἡ καὶ μᾶλλον οἱ Τρῶες αὐτῶν διεσπαρμένων τὰ δέκα ἔτη ἀντεῖχον βία, τοῖς αἰὶ ὑπολειπομένοις ἀντίπαλοι ὄντες. 2. Περιουσίαν δὲ εἰ ἦλθον ἔχοντες τροφῆς καὶ ὄντες ἀθρόοι ἄνευ ληστείας καὶ γεωργίας ξυνεχῶς τὸν πόλεμον διέφερον, ῥαδίως ἂν μάχῃ κρατοῦντες εἶλον, οἳ γε καὶ οὐκ ἀθρόοι, ἀλλὰ μέρος τῷ αἰὶ παρόντι ἀντεῖχον, πολιορκία δ' ἂν προσκαθεζόμενοι ἐν ἐλάσσονί τε χρόνῳ καὶ ἀπονώτερον τὴν Τροίαν εἶλον. 3. Ἀλλὰ δι' ἀχρηματίαν τὰ τε πρὸ τούτων ἀσθενῆ ἦν καὶ αὐτά γε δὴ ταῦτα ὀνομαστότατα τῶν πρὶν γενόμενα δηλοῦνται τοῖς ἔργοις ὑποδεέστερα ὄντα τῆς φήμης καὶ τοῦ νῦν περὶ αὐτῶν διὰ τοὺς ποιητὰς λόγον κατεσχηκότος.

12. Ἐπεὶ καὶ μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἡ Ἑλλὰς ἔτ' μετανίστατό τε καὶ κατωκίετο, ὥστε μὴ ἡσυχάσασαν ἀξιοθῆναι. 2. Ἡ τε γὰρ ἀναχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἐξ Ἰλίου χρονία γενομένη πολλὰ ἐνεόχμωσε, καὶ στάσεις ἐν ταῖς πόλεσιν ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐγίνοντο, ἀφ' ὧν ἐκπίπτοντες τὰς πόλεις ἔκτι-

1. Ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἐκαλλιέργουν τὴν Θρακικὴν Χερσονήσον δὲν ἀναφέρεται οὔτε εἰς τὴν Ἰλιάδα οὔτε εἰς τὴν Ὀδύσειαν. Ἴσως ὁ Θουκυδίδης εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς ἄλλους ποιητὰς, πραγματευομένους ἐπεισόδια τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, τῶν ὁποίων τὰ ποιήματα δὲν σώζονται σήμερον.

2. Ἐννοεῖ τὴν καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν πόλεων συμμάχων τῆς Τροίας (Πβλ. Ἰλιάδ. Α 366, Ζ 415, Ι 328, Υ 99).

μᾶλλον ὥς πειρατικά. Ἄν λοιπὸν λογαριάσῃ κανεῖς τὸν μέσον ὅρον τῶν μεγίστων καὶ τῶν ἐλαχίστων, οἱ ἐκστρατεύσαντες δὲν φαίνονται πολλοί, δεδομένου ὅτι ἐστέλλοντο ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ κοινοῦ.

11. Αἰτία δὲ τούτου ἦτο ὅχι τόσον ἡ ὀλιγανθρωπία ὅσον ἡ ἀχρηματία. Διότι λόγῳ ἐλλείψεως τροφῆς ἐπῆραν μαζὶ τῶν ὀλιγώτερον στρατόν, καὶ μάλιστα τόσον, ὅσος κατὰ τὴν προσδοκίαν τῶν θὰ ἠδύνατο νὰ πορίζεται τὴν τροφήν τοῦ ἀπὸ ἐκεῖ πολεμῶν. Ἀφοῦ δὲ ἐφθασιν ἐκεῖ καὶ ἐνίκησαν εἰς μάχην τοὺς Τρῶας, (τοῦτο εἶναι ὀλοφάνερρον, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τειχίσουν τὸ στρατόπεδόν τῶν δι' ὀχυρώματος), φαίνεται ὅτι καὶ τότε δὲν ἐχρησιμοποίησαν ὅλας τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ ἐτράπησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν ⁽¹⁾ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου καὶ εἰς τὴν ληστείαν ⁽²⁾ δι' ἑλλειψιν τροφῆς. Τὸ περισσότερον δὲ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἦσαν διεσπαρμένοι, οἱ Τρῶες εἶχον τὴν δύναμιν ν' ἀντιτάσσωνται ἐπὶ δέκα ἔτη, ὄντες ισόπαλοι μὲ τοὺς ἐκάστοτε παραιμένοντας. Ἄν ὅμως ἐξεστράτευον ἔχοντες ἀφθονίαν τροφῶν καὶ διεξῆγον ἀθρόοι τὸν πόλεμον συνεχῶς, χωρὶς νὰ τραποῦν εἰς ληστείαν καὶ γεωργίαν, εὐκόλως θὰ ἐκυρίευσον τὴν Τροίαν νικῶντες εἰς μάχην, ἀφοῦ ἀντεῖχον χωρὶς νὰ εἶναι ἀθρόοι, ἀλλὰ διαθέτοντες μέρος μόνον τοῦ στρατοῦ, δηλ. τοὺς ἐκάστοτε παρόντας· ἂν δὲ πάλιν ἐπεχειροῦν τακτικὴν πολιορκίαν [ἀθρόοι], θὰ τὴν ἐκυρίευσον εἰς ὀλιγώτερον χρόνον καὶ μὲ ὀλιγώτερον κόπον. Ἀλλὰ βεβαίως διὰ τὴν ἀχρηματίαν καὶ οἱ προγενέστεροι πόλεμοι ἦσαν ἀσθενεῖς καὶ αὐτὸς ποὺ κατέστη ὀνομαστότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς προηγουμένους ἀποδεικνύεται διὰ τῆς ἐρεῦνης τῶνπραγμάτων κατώτερος τῆς φήμης του καὶ τοῦ λόγου ὁ ὁποῖος μέχρι τώρα γίνεται περὶ αὐτοῦ ἕνεκα τῶν ποιητῶν.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΑ ΤΡΩΪΚΑ

12. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἡ Ἑλλὰς ἐξηκολούθει ἀκόμη νὰ ἔχῃ μετακινήσεις καὶ νέας ἐγκαταστάσεις λαῶν, ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ ἡσυχάσῃ καὶ νὰ αὐξηθῇ. Διότι, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἐπιστροφή τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ Ἴλιον ἐβράδυνε καὶ ἐπροκάλεσε πολλὰς ἀνωμαλίας, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐγίνοντο στάσεις συχνὰ εἰς τὰς πόλεις, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐξεπατρίζοντο μερικοὶ καὶ ἐκτιζον νέας πόλεις. Οἱ

ζον. 3. Βοιωτοί τε γὰρ οἱ νῦν ἐξηκοστῷ ἔτει μετὰ Ἰλίου ἄλωσιν ἐξ Ἀρνης ἀναστάντες ὑπὸ Θεσσαλῶν τὴν νῦν Βοιωτίαν, πρότερον δὲ Καδμηίδα γῆν καλουμένην ὥκησαν (ἦν δὲ αὐτῶν καὶ ἀποδοσμός πρότερον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, ἀφ' ὧν καὶ ἐς Ἴλιον ἐστράτευσαν), Δωριῆς τε ὀγδοηκοστῷ ἔτει ξὺν Ἡρακλείδαις Πελοπόννησον ἔσχον. 4. Μόλις τε ἐν πολλῷ χρόνῳ ἡσυχάσασα ἡ Ἑλλὰς βεβαίως καὶ οὐδέτι ἀνισταμένη ἀποικίας ἐξέπεμψε, καὶ Ἰωφας μὲν Ἀθηναῖοι καὶ νησιωτῶν τοὺς πολλοὺς ὥκισαν, Ἱταλίας δὲ καὶ Σικελίας τὸ πλεῖστον Πελοποννήσιοι τῆς τε ἄλλης Ἑλλάδος ἔστιν ἡ χωρία. Πάντα δὲ ταῦτα ὕστερον τῶν Τρωικῶν ἐκτίσθη.

13. Δυνατωτέρας δὲ γιγνομένης τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν χρημάτων τὴν κτῆσιν ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον ποιουμένης τὰ πολλὰ τυραννίδες ἐν ταῖς πόλεσι καθίσταντο, τῶν προσόδων μειζόνων γιγνομένων (πρότερον δὲ ἦσαν ἐπὶ ῥητοῖς γέρασι πατρικαὶ βασιλεῖαι), ναυτικά τε ἐξηρτύετο ἡ Ἑλλὰς καὶ τῆς θαλάσσης μᾶλλον ἀντείχοντο. 2. Πρῶτοι δὲ Κορίνθιοι λέγονται ἐγγύτατα τοῦ νῦν τρόπου μεταχειρίσαι τὰ περὶ τὰς ναῦς καὶ τριήρεις πρῶτον ἐν Κορίνθῳ τῆς Ἑλλάδος ἐν-ναυπηγηθῆναι. 3. Φαίνεται δὲ καὶ Σαμίους Ἀμεινοκλῆς Κορίνθιος ναυπηγὸς ναῦς ποιήσας τέσσαρας· ἔτη δ' ἐστὶ μάλιστα τριακόσια ἐς τὴν τελευτὴν τοῦδε τοῦ πολέμου, ὅτε Ἀμεινοκλῆς Σαμίους ἦλθε. 4. Νῆυμαχία τε παλαιάτη ὧν ἴσμεν γίγνεται Κορίνθίων πρὸς Κερκυραίους· ἔτη δὲ μάλι-

1. Δηλ. τὸ 1124 π.Χ.

2. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θεσσαλίας παρὰ τὴν σημερινὴν κωμόπολιν Σοφάδες. Οἱ κατέχοντες αὐτὴν Βοιωτοὶ ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, οἵτινες εἰσέβαλον ἐξ Ἠπείρου, κατέφυγον εἰς τὴν περὶ τὴν Κωπαῖδα χώραν, ὅπου ἔκτισαν ἄλλην πόλιν μετὰ τὸ ὄνομα Ἀρνη.

3. Μία τῶν τεσσάρων ἐλληνικῶν φυλῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδεται ἡ καταστροφὴ τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Οὗτοι κατελθόντες πιθανῶς ἐκ βορρᾶ ἐστάθμευσαν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὴν περὶ τὸν Ὀλυμπον χώραν καὶ ἐκεῖθεν ἐξηπλοῦντο ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ἕως οὗ διέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν κα-

σημερινοὶ Βοιωτοὶ π. χ. κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν⁽¹⁾ ἔτος μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰλίου ἐκδιωχθέντες ἐκ τῆς Ἀρνης⁽²⁾ ἀπὸ τοὺς Θεσσαλοὺς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν χώραν τὴν ὀνομαζομένην σήμερον μὲν Βοιωτίαν, τότε δὲ Καδμηΐδα (ὑπῆρχεν ὁμῶς καὶ πρότερον εἰς τὴν χώραν ταύτην κάποιο μέρος ἐξ αὐτῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου προήρχοντο οἱ Βοιωτοὶ πού ἐξεστράτευσαν εἰς τὸ Ἰλιον). Ἐπίσης οἱ Δωριεῖς⁽³⁾ κατὰ τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔτος κατέλαβον μαζί με τοὺς Ἡρακλείδας τὴν Πελοπόννησον. Μόλις δὲ μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν ἡσύχασεν ὀριστικῶς ἡ Ἑλλάς καὶ δὲν εἶχε μετακινήσεις τῶν κατοίκων, ὁπότε ἔστειλε καὶ ἀποικίας⁽⁴⁾ καὶ οἱ μὲν Ἴωνες καὶ οἱ περισσότεροι νησιῶται ἦσαν ἄποικοι τῶν Ἀθηναίων, οἱ δὲ κάτοικοι [τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων] τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄποικοι τῶν Πελοποννησίων καὶ μερικῶν πόλεων τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Ὅλοι αὐταὶ αἱ ἀποικίαι ἰδρῦθησαν ὕστερα ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον.

13. Ὅτε δὲ ἡ Ἑλλάς ἤρχισε νὰ ἀποκτᾷ μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ ν' ἀσχολῆται περισσότερον ἀπὸ πρὶν εἰς τὴν ἀπόκτησιν χρημάτων, ἐγκαθιδρύνοντο εἰς πολλὰς πόλεις τυραννικὰ πολιτεύματα, ἔνεκα τῆς αὐξήσεως τῶν προσόδων (ἐνῶ πρότερον ὑπῆρχον κληρονομικαὶ βασιλεῖαι με ὠρισμένα⁽⁴⁾ προνόμια) καὶ στόλους παρεσκεύαζεν ἡ Ἑλλάς καὶ ἔστρεφε τὴν προσοχὴν τῆς περισσότερον εἰς τὴν θάλασσαν. Λέγεται δὲ ὅτι πρῶτοι οἱ Κορίνθιοι κατεσκεύασαν τὰ πλοῖα τῶν κατὰ τρόπον πολὺ ὅμοιον με τὸν σημερινὸν καὶ ὅτι εἰς τὴν Κόρινθον πρωτύτερα ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐναυπηγήθησαν τριήρεις. Εἶναι γνωστὸν δὲ ὅτι καὶ διὰ τοὺς Σαμίους ἐναυπήγησε τέσσαρα πλοῖα ὁ Κορίνθιος ναυπηγὸς Ἀμεινοκλῆς καὶ εἶναι τριακόσια περίπου ἔτη ἀπὸ τότε πού ἐπῆγεν εἰς τὴν Σάμον ὁ Ἀμεινοκλῆς μέχρι τοῦ τέλους τοῦτου τοῦ πολέμου [τοῦ Πελοποννησιακοῦ]. Ἡ παλαιότητα ἐπίσης ναυμαχίας, ἀπ' ὅσας γνωρίζομεν, ἔγινε μεταξὺ τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Κερκυραίων, ἔχουν περάσει δὲ καὶ ἀπὸ

τέκτησαν (πλὴν τῆς Ἀρκαδίας καὶ Ἀχαΐας). Ἡ κίνησις τῶν αὐτῆ διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη, ἐτελείωσε δὲ περὶ τὸ 1000 π.Χ. Τὸ ὅτι κατέπληθον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἡρακλείδων εἶναι μῦθος.

4. Διὰ τῆς φράσεως ταύτης δηλοῦται ὅτι τὰ δικαιώματα τῶν τυράννων ἦσαν ἀπεριόριστα, ἐνῶ τῶν παλαιοτέρων βασιλέων περιωρισμένα.

στα καὶ ταύτη ἐξήκοντα καὶ διακόσιά ἐστι μέχρι τοῦ αὐτοῦ χρόνον. 5. Οἰκοῦντες γὰρ τὴν πόλιν οἱ Κορίνθιοι ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ αἰεὶ δὴ ποτε ἐμπόριον εἶχον, τῶν Ἑλλήνων τὸ πάσαι κατὰ γῆν τὰ πλείω ἢ κατὰ θάλασσαν, τῶν τε ἐντὸς Πελοποννήσου καὶ τῶν ἔξω, διὰ τῆς ἐκείνων παρ' ἀλλήλους ἐπιμισγόντων, χρήμασί τε δυνατοὶ ἦσαν, ὥς καὶ τοῖς παλαιοῖς ποιηταῖς δεδήλωται· ἀφνειὸν γὰρ ἐπωνόμασαν τὸ χωρίον. Ἐπειδὴ τε οἱ Ἕλληνες μᾶλλον ἐπλωζον, τὰς ναῦς κτησάμενοι τὸ ληστικὸν καθήρουν καὶ ἐμπόριον παρέχοντες ἀμφοτέρωθεν δυνατὴν ἔσχον χρημάτων προσόδω τὴν πόλιν. Καὶ Ἰωσιν ὕστερον πολὺ γίνεται ναυτικὸν ἐπὶ Κύρου, Περσῶν πρώτου βασιλεύοντος, καὶ Καμβύσου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῆς τε καθ' ἑαυτοὺς θαλάσσης Κύρῳ πολεμοῦντες ἐκράτησάν τινα χρόνον. Καὶ Πολυκράτης, Σάμου τυραννῶν ἐπὶ Καμβύσου, ναυτικῶ ἰσχύων ἄλλας τε τῶν νήσων ὑπηκόους ἐποίησατο καὶ Ῥήρεια ἐλὼν ἀνέθηκε τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Δηλίῳ. Φωκαῆς τε Μασσαλίαν οἰκίζοντες Καρχηδονίους ἐνίκων ναυμαχοῦντες.

14. Δυνατώτατα γὰρ ταῦτα τῶν ναυτικῶν ἦν. Φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα πολλαῖς γενεαῖς ὕστερα γενόμενα τῶν Τρωικῶν, τριήρεσι μὲν ὀλίγαις χρώμενα, πεντηκοντόροις δ' ἔτι καὶ πλοίοις μακροῖς ἐξηρτυμένα ὥσπερ ἐκεῖνα. Ὀλίγον τε πρὸ τῶν Μηδικῶν καὶ τοῦ Δαρείου θανάτου, ὃς μετὰ Καμβύσῃν Περσῶν ἐβασίλευσε, τριήρεις περὶ τε Σικελίαν τοῖς τυράννοις ἐς πληθὺς ἐγένοντο καὶ Κερκυραίοις.

1. Εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Περσικοῦ κράτους (550—529 π.Χ.).

2. Ἐβασίλευσε 529—522 π.Χ.

3. Τύραννος τῆς Σάμου καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν διὰ στάσεως περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰῶνος. Κατέστησε τὴν Σάμον ἰσχυροτάτην, ἐφονεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ Πέρσου σατράπου τῆς Μ. Ἀσίας Ὁρόιτου τὸ 522 π.Χ.

4. Πλοῖον πολεμικὸν μὲ τρεῖς ὑπερκειμένας σειρὰς κωπῶν. Εἶχεν εἰς ἑκάστην πλευρὰν 87 κώπας, ἐξ ὧν 31 εἰς τὴν ἀνωτάτην, 29 εἰς τὴν μεσαίαν καὶ 27 εἰς τὴν κατωτάτην. Τὸ μῆκος τῆς ἐφθανε

τότε διακόσια ἐξήκοντα περίπου ἔτη μέχρι τοῦ ἰδίου χρόνου. Διότι οἱ Κορίνθιοι, ὡς ἔχοντες τὴν πόλιν των εἰς τὸν Ἴσθμόν, ἐπεδίδοντο ἀνέκαθεν εἰς τὸ ἐμπόριον, ἐπειδὴ παλαιὰ οἱ Ἕλληνες, τόσον οἱ Πελοποννήσιοι ὅσον καὶ οἱ ἔξω τῆς Πελοποννήσου κατοικοῦντες, ἐπεκοινώνουν μεταξύ των περισσότερον διὰ τῆς ξηρᾶς παρὰ διὰ τῆς θαλάσσης καὶ διήρχοντο διὰ τῆς χώρας αὐτῶν· ὥς ἐκ τούτου εἶχον χρηματικὴν δύναμιν, ὅπως μαρτυροῦν καὶ οἱ παλαιοὶ ποιηταί, ποὺ ἐπωνόμασαν τὴν πόλιν «πλουσίαν». Ἀφ' οὗτου δὲ οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ προτιμοῦν τὴν διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαν, οἱ Κορίνθιοι ἀποκτήσαντες πλοῖα κατέστρεφον τοὺς πειρατὰς καὶ παρέχοντες τὴν πόλιν των ὡς σταθμὸν εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης κατέστησαν αὐτὴν δυνατὴν διὰ τῶν χρηματικῶν προσόδων. Ὑστερα καὶ οἱ Ἴωνες ἀπέκτησαν πολὺ ναυτικὸν ἐπὶ τοῦ πρώτου βασιλείως τῶν Περσῶν Κύρου ⁽¹⁾ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Καμβύσου ⁽²⁾ καὶ παρέμειναν κύριοι τῆς θαλάσσης των ἐπὶ τινα χρόνον, πολεμοῦντες ἐναντίον τοῦ Κύρου. Ἐπίσης καὶ ὁ Πολυκράτης ⁽³⁾, τύραννος τῆς Σάμου ἐπὶ Καμβύσου, εἶχεν ἰσχυρὸν ναυτικὸν καὶ μερικὰς μὲν νήσους κατέστησεν ὑπηκόους του, τὴν δὲ Ρήγειαν ἐκυρίευσεν καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Δῆλιον Ἀπόλλωνα. Καὶ οἱ Φωκαεῖς τέλος ὅταν ἱδρουν τὴν ἀποικίαν των Μασσαλίαν ἐνίκησαν εἰς ναυμαχίαν τοὺς Καρχηδόνιους.

14. Αὐτὰ ἦσαν τὰ δυνατότερα ναυτικά. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὰ μολονότι ἐγίναν πολλὰς γενεὰς μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, διέθετον ὀλίγας μόνον τριῆρεις ⁽⁴⁾, εἶχον δὲ ἀκόμη πεντηκοντόρους ⁽⁵⁾ καὶ μακρὰ πλοῖα ἀρματωμένα ὅπως τὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὀλίγον πρὸ τῶν Μηδικῶν καὶ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δαρείου ⁽⁶⁾, ὁ ὁποῖος ἐγίνε βασιλεὺς τῶν Περσῶν μετὰ τὸν Καμβύσην, κατεσκεύασαν πολλὰς τριῆρεις οἱ τύραννοι τῶν Σικελικῶν πόλεων καὶ οἱ Κερκυραῖοι, αὐτὰ δὲ

τὰ 40 μέτρα καὶ τὸ μέγιστον πλάτος τὰ 6. Τὸ ἐκτόπισμά της ὑπολογίζεται εἰς 250 τόνους καὶ ἡ ταχύτης περὶ τὰ 10 μίλια τὴν ὥραν. Ἀνάγλυφος παράστασις τριήρους εὐρίσκεται εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως.

5. Μακρὸν πλοῖον μὲ 50 κώπας (25 εἰς ἐκάστην πλευράν) κειμένας ἐπὶ τῆς αὐτῆς σειρᾶς.

6. Ἐβασίλευσε τὸ 521—485 π.Χ.

ταῦτα γὰρ τελευταῖα πρὸ τῆς Ξέρξου στρατείας ναυτικά ἀξιόλογα ἐν τῇ Ἑλλάδι κατέστη. 2. Αἰγινῆται γὰρ καὶ Ἀθηναῖοι, καὶ εἴ τινες ἄλλοι, βραχέα ἐκέκτηντο καὶ τούτων τὰ πολλὰ πεντηκοντόρους· ὅψε τε ἀφ' οὗ Ἀθηναίους Θεμιστοκλῆς ἔπεισεν Αἰγινῆταις πολεμοῦντας, καὶ ἅμα τοῦ βαρβάρου προσδοκίμον ὄντος, τὰς ναῦς ποιήσασθαι, αἷσπερ καὶ ἐνανμάχησαν· καὶ αὗται οὐπω εἶχον διὰ πάσης καταστρώματα.

15. Τὰ μὲν οὖν ναυτικά τῶν Ἑλλήνων τοιαῦτα ἦν, τὰ τε παλαιὰ καὶ τὰ ὕστερον γενόμενα. Ἰσχὺν δὲ περιεποιήσαντο ὁμῶς οὐκ ἐλαχίστην οἱ προσσχόντες αὐτοῖς χρημάτων τε προσόδῳ καὶ ἄλλων ἀρχῇ· ἐπιπλέοντες γὰρ τὰς νήσους κατεστρέφοντο, καὶ μάλιστα ὅσοι μὴ διαρκῆ εἶχον χώραν. 2. Κατὰ γῆν δὲ πόλεμος, ὅθεν τις καὶ δύναμις παρεγένετο, οὐδεὶς ξυνέστη· πάντες δὲ ἦσαν, ὅσοι καὶ ἐγένοντο, πρὸς ὁμόρους τοὺς σφετέρους ἐκάστοις, καὶ ἐκδήμους στρατείας πολὺ ἀπὸ τῆς ἐαυτῶν ἐπ' ἄλλων καταστροφῇ οὐκ ἐξῆσαν οἱ Ἕλληνες. Οὐ γὰρ ξυνειστήκεσαν πρὸς τὰς μεγίστας πόλεις ὑπήκοοι, οὐδ' αὖ αὐτοὶ ἀπὸ τῆς ἴσης κοινὰς στρατείας ἐποιοῦντο, κατ' ἀλλήλους δὲ μᾶλλον ὥς ἕκαστοι οἱ ἀστυγείτονες ἐπολέμουν. 3. Μάλιστα δὲ ἐς τὸν πάλαι ποτὲ γενόμενον πόλεμον Χαλκιδέων καὶ Ἐρετριέων καὶ τὸ ἄλλο Ἑλληνικὸν ἐς ξυμμαχίαν ἐκατέρων διέστη.

16. Ἐπεγένετο δὲ ἄλλοις τε ἄλλοθι κωλύματα μὴ αὐξηθῆναι, καὶ Ἰωσι προχωρησάντων ἐπὶ μέγα τῶν πραγμάτων Κῦρος καὶ ἡ Περσικὴ ἐξουσία Κροῖσον καθελοῦσα καὶ ὅσα ἐντὸς Ἄλφειο ποταμοῦ πρὸς θάλασσαν ἐπεστράτευσεν καὶ τὰς ἐν τῇ ἡπείρῳ πόλεις ἐδούλωσεν, Δαρεῖος δὲ ὕστερον τῷ Φοινίκῳ ναυτικῷ κρατῶν καὶ τὰς νήσους.

1. Δὲν εἶναι γνωστὸν πότε ἔγινε. Ἀφορμὴ τοῦ ὑπῆρξε τὸ Ληλάντιον πεδίον (πεδιάς μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας).

2. Ὁ γνωστὸς ἀπὸ τοῦ ἐπεισόδιον τοῦ Σόλωνος. Ἦτο βασιλεὺς τῆς Λυδίας καὶ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος τοῦ εἰς ὀλόκληρον τὴν Μ. Ἀσίαν

εἶναι τὰ τελευταῖα ἀξιόλογα ναυτικά ποῦ ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου. Διότι οἱ Αἰγινῆται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅσοι ἄλλοι ἦσαν ναυτικοὶ εἶχον ὀλίγα πλοῖα καὶ ἐξ αὐτῶν τὰ πολλὰ ἦσαν πεντηκόντοροι, πολὺς δὲ χρόνος ἐπέρασεν ἀπὸ τότε μέχρις οὗτο ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπεισε τοὺς Ἀθηναίους, ἐπειδὴ εἶχον πόλεμον πρὸς τοὺς Αἰγινῆτας καὶ συγχρόνως ἐπερίμεναν τὴν ἐκστρατείαν τῶν βαρβάρων, νὰ ναυπηγήσουν τὰς τριήρεις, μὲ τὰς ὁποίας καὶ ἐναυμάχησαν καὶ αὐταὶ ὁμῶς δὲν εἶχον ἀκόμη καταστρώματα εἰς ὅλην τὴν ἑκτασίαν των.

15. Λοιπὸν τοιαῦτα ἦσαν τὰ ναυτικά τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ παλαιὰ καὶ τὰ κατόπιν δημιουργηθέντα. Ἐν τούτοις ὁμῶς ὅσοι ἐπεδόθησαν εἰς αὐτὰ ἀπέκτησαν μεγίστην δύναμιν διὰ τῶν χρηματικῶν προσόδων καὶ τῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἄλλων, διότι ἐπιπλέοντες ἐναντίον τῶν νήσων ὑπέτασσον αὐτάς, πρὸ πάντων δὲ ὅσοι δὲν εἶχον χώραν ἐπαρκοῦσαν εἰς τὴν διατροφὴν των. Κατὰ ξηρὰν δὲν ἔγινε κανεὶς πόλεμος τόσον σπουδαῖος], ὥστε νὰ προκύψῃ ἐξ αὐτοῦ κάποια δύναμις, ἀλλ' ὅσοι ἐγιναν διεξήχθησαν μεταξύ γειτόνων. Εἰς μακρινὰς ὁμῶς ἐκστρατείας πολὺ ἔξω τῆς χώρας των πρὸς ὑποταγὴν ἄλλων δὲν ἐξήρχοντο οἱ Ἕλληνες. Διότι οὔτε αἱ μικραὶ πόλεις συνετάσσοντο μὲ τὰς μεγίστας ὡς ὑπήκοοι αὐτῶν, οὔτε κοινὰς ἐκστρατείας ἔκαμνον διὰ συμμετοχῆς ἴσων δυνάμεων, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπολέμουν μεταξύ των οἱ διάφοροι γειτονικοὶ λαοί. Μόνον δὲ κατὰ τὸν μεταξύ Χαλκιδέων καὶ Ἐρετριέων πόλεμον ⁽¹⁾, ποῦ ἐγινεν εἰς τὰ πολὺ παλαιὰ χρόνια, διηρέθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες εἰς συμμάχους τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου μέρους.

16. Τὰ ἐμπόδια ποῦ δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς διαφόρους ἑλληνικοὺς λαοὺς ν' ἀποκτήσουν μεγάλην δύναμιν προῆλθον ἀπὸ διαφόρους αἰτίας. Τοὺς Ἰωνας, ὅταν ἡ δύναμις των εἶχε προχωρήσει εἰς μεγάλον βαθμόν, ἡμπόδισε τὸ Περσικὸν Κράτος καὶ ὁ Κύρος, ὁ ὁποῖος κατέλυσε τὸ Κράτος τοῦ Κροίσου ⁽²⁾ καί, εἰσβαλὼν μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν μεταξύ τοῦ Ἄλφου ποταμοῦ καὶ τῆς θαλάσσης χώραν, ὑπεδούλωσε τὰς ἡπειρωτικὰς πόλεις. Βραδύτερον δὲ ὁ Δαρεῖος γενόμενος ἰσχυρὸς [κατὰ θάλασσαν] διὰ τοῦ ναυτικοῦ τῶν Φοινίκων ὑπεδούλωσε καὶ τὰς νήσους.

Τὸ 542 π.Χ. ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Κύρου καὶ τὸ βασιλεῖόν του ἔγινε περσικὴ σατραπεία.

17. Τύραννοι δὲ ὅσοι ἦσαν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι, τὸ ἐφ' ἑαυτῶν μόνον προορῶμενοι ἔς τε τὸ σῶμα καὶ ἔς τὸ τὸν ἴδιον οἶκον αὖξιν δι' ἀσφαλείας ὅσον ἐδύναντο μάλιστα τὰς πόλεις ὥκουν, ἐπράχθη τε ἀπ' αὐτῶν οὐδὲν ἔργον ἀξιόλογον, εἰ μὴ εἴ τι πρὸς περιοίκους τοὺς αὐτῶν ἐκάστοις [οἱ γὰρ ἐν Σικελίᾳ ἐπὶ πλεῖστον ἐχώρησαν δυνάμεως]. Οὕτω πανταχόθεν ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον κατείχετο μήτε κοινῇ φανερόν μηδὲν κατεργάζεσθαι, κατὰ πόλεις τε ἀτολμοτέρα εἶναι.

18. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τε Ἀθηναίων τύραννοι καὶ οἱ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐπὶ πολὺ καὶ πρὶν τυραννευθείσης οἱ πλεῖστοι καὶ τελευταῖοι πλήν τῶν ἐν Σικελίᾳ ὑπὸ Λακεδαιμονίων κατελύθησαν (ἡ γὰρ Λακεδαιμόνων μετὰ τὴν κτίσιν τῶν νῦν ἐνοικούντων αὐτὴν Δωριέων ἐπὶ πλεῖστον ὧν ἴσμεν χρόνον στασιάζασα ὅμως ἐκ παλαιοτάτου καὶ ἡννομήθη καὶ αἰεὶ ἀτυράννευτος ἦν· ἔτη γάρ ἐστι μάλιστα τετρακόσια καὶ ὀλίγῳ πλείω ἔς τὴν τελευταίαν τοῦδε τοῦ πολέμου, ἀφ' οὗ Λακεδαιμόνιοι τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ χρῶνται, καὶ δι' αὐτὸ δυνάμενοι καὶ τὰ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι καθίστασαν), μετὰ δὲ τὴν τῶν τυράννων κατάλυσιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος οὗ πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον καὶ ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχῃ Μήδων πρὸς Ἀθηναίους ἐγένετο. 2. Δεκάτῳ δὲ ἔτει μετ' αὐτὴν αὖθις ὁ βάρβαρος τῷ μεγάλῳ στόλῳ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα δουλωσόμενος ἦλθε. Καὶ μεγάλου κινδύνου ἐπικρεμασθέντος οἱ τε Λακεδαιμόνιοι τῶν ξυμπολεμησάντων Ἑλλήνων ἡγήσαντο δυνάμει προύχοντες, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιόντων τῶν Μήδων

1. Οἱ ἐπιφανέστεροι τύραννοι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἦσαν ὁ Περικλῆς τῆς Κορίνθου, ὁ Κλεισθένης τῆς Σικυῶνος, ὁ Θεαγένης τῶν Μεγάρων, ὁ Πεισίστρατος τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Πιπτακὸς τῆς Μυτιλήνης, ὁ Πολυκράτης τῆς Σάμου καὶ τινες ἄλλοι. Ἡ περίοδος τῶν τυραννικῶν πολιτευμάτων καταλαμβάνει ἓνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα περίπου (650—500 π.Χ.).

2. Ἡ φράσις αὕτη θεωρεῖται ξένη πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Θουκυ-

17. Οἱ δὲ τύραννοι ⁽¹⁾, ὅσοι ὑπῆρχον εἰς τὰς ἑλληνικάς πόλεις, ἐπεὶ δὴ ἐλάμβανον πρόνοιαν μόνον διὰ τὰ ἰδικὰ των συμφέροντα, δηλαδὴ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς των καὶ τὴν αὐξήσειν τῆς περιουσίας των, ἐκυβέρνην τὰς πόλεις ἀποφεύγοντες ὅσον ἤμποροῦσαν περισσότερον τοὺς κινδύνους, καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἔπραξαν κανὲν ἀξιόλογον πολεμικὸν ἔργον, ἐκτὸς τῶν πολέμων τοὺς ὁποίους διεξήγαγον μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἐναντίον τῶν γειτόνων των. [Μόνον ⁽²⁾ οἱ τύραννοι τῆς Σικελίας ἀπέκτησαν μεγίστην δύναμιν]. Ἐπομένως ἡ Ἑλλάς ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐδεδεσμεύετο πανταχόθεν τοιοῦτοτρόπως, ὥστε καὶ ἡνωμένη νὰ μὴ δύναται νὰ κατορθώσῃ λαμπρὸν τι ἔργον καὶ κατὰ πόλεις νὰ μὴ παρουσιάσῃ μεγάλην τόλμην.

18. Τέλος οἱ τύραννοι τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας πολλαὶ πόλεις ἐκυβερνήθησαν εἰς τὸ παρελθὸν ἀπὸ τυράννων, οἱ πλεῖστοι καὶ οἱ τελευταῖοι, ἐκτὸς τῶν ἐν Σικελίᾳ, κατελύθησαν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. (Διότι ἡ Λακεδαιμία, μολονότι μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν σημεινῶν κατοικῶν αὐτῆς Δωριέων ἐταράχθη ἀπὸ στάσεις περισσότερον χρόνον ἀπὸ κάθε ἄλλην γνωστὴν χώραν, ἐν τούτοις ὁμοῦς ἀπέκτησεν εὐνομίαν ἀπὸ παλαιότατα καὶ ἦτο πάντοτε ἀτυράννευτος· ἐπέρασαν δηλαδὴ τετρακόσια καὶ ὀλίγον περισσότερα ἔτη περίπου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ παρόντος πολέμου ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποὺ ἔχουν τὸ ἴδιον πολίτευμα οἱ Λακεδαιμόνιοι, δι' αὐτὸ δὲ ἀπέκτησαν δύναμιν καὶ ἤρχισαν νὰ κανονίζουσιν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τὰ πολιτεύματα). Ὀλίγα δὲ ἔτη μετὰ τὴν κατὰλυσιν τῶν τυράννων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἐγένετο καὶ ἡ ἐν Μαραθῶνι ⁽³⁾ μάχη τῶν Μήδων ⁽⁴⁾ ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, καὶ δέκα ἔτη κατόπιν αὐτῆς ἦλθον πάλιν οἱ βάρβαροι μὲ τὸ γνωστὸν πλῆθος τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ τὴν ὑποδουλώσουσιν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐπιχειρημαθεὶς κίνδυνος ἦτο μέγας, οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ὥς ἐπ' ἔρχοντες κατὰ τὴν δύναμιν ἐγέναν ἀρχηγοὶ τῶν συμπολεμησάντων Ἑλλήνων, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἐνῶς οἱ Μῆδοι

δίδου. Πιθανῶς πρόκειται περὶ σημειώσεως ἀναγνώστου εἰσαχθείσης εἰς τὸ κείμενον ὑπὸ ἀντιγραφῆως.

3. Τὸ 490 π.Χ.

4. Μῆδοι ὀνομαζόνται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου οἱ Πέρσαι καὶ Μηδικὰ οἱ Περσικοὶ πόλεμοι.

διανοηθέντες ἐκλιπεῖν τὴν πόλιν καὶ ἀνασκευασάμενοι ἐς τὰς ναῦς ἐσβάντες ναυτικοὶ ἐγένοντο. Κοινῇ τε ἀπωσάμενοι τὸν βάροβαρον ὕστερον οὐ πολλῶ διεκρίθησαν πρὸς τε Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους οἳ τε ἀποστάντες βασιλέως Ἑλλήνες καὶ οἱ ξυμπολεμήσαντες· δυνάμει γὰρ ταῦτα μέγιστα διεφάνη· ἴσχυον γὰρ οἱ μὲν κατὰ γῆν, οἱ δὲ ναυσί. 3. Καὶ ὀλίγον μὲν χρόνον ξυνέμεινεν ἡ ὁμαρχία, ἔπειτα δὲ διενεχθέντες οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι ἐπολέμησαν μετὰ τῶν ξυμμάχων πρὸς ἀλλήλους, καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εἴτινες πον διασταῖεν, πρὸς τούτους ἤδη ἐχώρουν. Ὡστε ἀπὸ τῶν Μηδικῶν ἐς τόνδε αἰὶ τὸν πόλεμον τὰ μὲν σπενδόμενοι, τὰ δὲ πολεμοῦντες ἢ ἀλλήλοις ἢ τοῖς ἑαυτῶν ξυμμάχοις ἀφισταμένοις εὖ παρεσκευάσαντο τὰ πολέμια καὶ ἐμπειρότεροι ἐγένοντο μετὰ κινδύνων τὰς μελέτας ποιοῦμενοι.

19. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι οὐχ ὑποτελεῖς ἔχοντες φόρον τοὺς ξυμμάχους ἡγοῦντο, κατ' ὀλιγαρχίαν δὲ σφίσιν αὐτοῖς μόνον ἐπιτηδεύς ὅπως πολιτεύσωσι θεραπεύοντες, Ἀθηναῖοι δὲ ναῦς τε τῶν πόλεων τῷ χρόνῳ παραλαβόντες, πλὴν Χίων καὶ Λεσβίων, καὶ χρήματα τοῖς πᾶσι τάξαντες φέρειν. Καὶ ἐγένετο αὐτοῖς ἐς τόνδε τὸν πόλεμον ἡ ἰδία παρασκευὴ μείζων ἢ ὥς τὰ κράτιστά ποτε μετὰ ἀκραιφνοῦς τῆς ξυμμαχίας ἦνθησαν.

20. Τὰ μὲν οὖν παλαιὰ τοιαῦτα ἡῦρον, χαλεπὰ ὄντα παντὶ ἐξῆς τεκμηρίῳ πιστεῦσαι. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι τὰς ἀκοάς τῶν προγεγενημένων, καὶ ἦν ἐπιχώρια σφίσιν ἦ,

1. Ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ τοῦ Θεμιστοκλέους ὅτι «ἀντὶ μονίμων ὀπλιτῶν ναύτας καὶ θαλαττίους ἐποίησε». Ὁμοίως καὶ ὁ Πλάτων (Νόμοι IV 825).

2. Ὁμαρχία ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἡ γενικὴ συνενώσις τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν.

3. Δηλ. στάσις, ὅποτε αἱ ἐρίζουσαι μερίδες ἐζήτουν βοήθειαν ἀπὸ τοῦς Λακεδαιμονίους ἢ τοῦς Ἀθηναίους.

4. Δηλ. τῶν συμφερόντων τῶν Λακεδαιμονίων.

5. Εἶδος ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος, καθ' ὃ αἱ πόλεις ἐκυ-

ἐπροχώρουν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν καὶ ἐπιβιβασθέντες μὲ τὰ πράγματά των εἰς τὰ πλοῖα ἐγιναν ναυτικοί ⁽¹⁾. Ἀφοῦ ἀπέκρουσαν ὅλοι μαζί τὸν βάρβαρον, ἐχωρίσθησαν μετ' ὀλίγα ἔτη καὶ οἱ ἀποστατήσαντες ἀπὸ τὸν βασιλέα Ἕλληνες καὶ οἱ συμπολεμήσαντες εἰς δύο ὁμάδας, μίαν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλην μὲ τὸ μέρος τῶν Λακεδαιμονίων· διότι αὐτοὶ οἱ δύο ἀνεδείχθησαν ὡς ἰσχυρότατοι· καὶ οἱ μὲν ἦσαν ἰσχυροὶ κατὰ ξηράν, οἱ δὲ κατὰ θάλασσαν. Ἡ γενικὴ συνένωσις ⁽²⁾ διετηρήθη ἐπ' ὀλίγον χρόνον, κατόπιν ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦλθον εἰς διενέξεις καὶ ἐπολέμησαν μεταξὺ των μαζί μὲ τοὺς συμμάχους των, οἱ δὲ ἄλλοι Ἕλληνες, ἂν κάπου ἐδημιουργεῖτο καμμία διάσπασις ⁽³⁾, συνετάσσοντο πρὸς αὐτούς. Ὡστε καθ' ὅλον τὸ διάστημα ποῦ ἐμεσολάβησεν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Μηδικῶν πολέμων μέχρι τοῦ σημερινοῦ, ἄλλοτε μὲν ἐσυνθηκολόγουν ἄλλοτε δὲ ἐπολέμουν ἢ μεταξὺ των ἢ ἐναντίον τῶν ἀποστατούντων συμμάχων των καὶ τοιοῦτοτρόπως προητοιμάσθησαν καλὰ εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ κατέστησαν ἐμπειρότεροι ὡς ἐξασκούμενοι εἰς αὐτὰ μετὰ κινδύνων.

19. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἡγεμόνευσαν χωρὶς νὰ ὑποχρεώσουν τοὺς συμμάχους των εἰς πληρωμὴν φόρου, πρὸς ἐξυπηρέτησιν δὲ τοῦ συμφέροντός των ⁽⁴⁾ ἐφρόντιζον νὰ ἐπιβάλουν εἰς αὐτοὺς τὴν ὀλιγαρχίαν ⁽⁵⁾. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀντιθέτως καὶ πλοῖα ἐλάμβανον μὲ τὸν καιρὸν ἀπὸ τὰς συμμάχους πόλεις, πλὴν τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου, καὶ χρήματα ἐπέβαλλον εἰς ὅλους νὰ συνεισφέρουν. Ὡστε ἡ ἰδιαιτέρα ἐτοιμασία αὐτῶν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὑπῆρξεν ἁνωτέρα καὶ ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν ἀκμὴν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον φθάσει ποτὲ μαζί μὲ ὅλους τοὺς συμμάχους των διατηροῦντας τὰ δικαιώματά των.

ΤΑ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΤΗΝ ΣΥΓΓΡΑΦΗΝ

20. Λοιπὸν τὰ παλαιὰ γεγονότα τὰ εὗρον τοιαῦτα, ἃ καὶ εἶναι δύσκολον νὰ πιστεῦσῃ κανεὶς ὅλας γενικῶς τὰ περὶ τούτων μαρτυρίας, διότι οἱ ἄνθρωποι παραλαμβάνουσι ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰς φήμας περὶ τῶν προγενεστέρων

βερνῶντο ὑπὸ ἀνηκόντων εἰς τὰς παλαιότερας καὶ ἰσχυρότερας οἰκογενείας. Ὁ λαὸς εἶχε περιορισμένα δικαιώματα.

ὁμοίως ἀβασανίστως παρ' ἀλλήλων δέχονται. 2. Ἀθηναίων γοῦν τὸ πλῆθος Ἱππαρχον οἶονται ὑφ' Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονος τύραννον ὄντα ἀποθανεῖν καὶ οὐκ ἴσασιν ὅτι Ἱππίας μὲν πρεσβύτατος ὢν ἤρχε τῶν Πεισιστράτου νιέων, Ἱππαρχος δὲ καὶ Θεσσαλὸς ἀδελφοὶ ἦσαν αὐτοῦ, ὑποτοπήσαντες δὲ τι ἐκεῖνη τῇ ἡμέρᾳ καὶ παραχρῆμα Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων ἐκ τῶν ξυνειδότεων σφίσιν Ἱππία μεμνηνῆσθαι τοῦ μὲν ἀπέσχοντο ὥς προειδότες, βουλόμενοι δὲ πρὶν ξυλληφθῆναι δράσαντές τι καὶ κινδυνεύσαι, τῷ Ἱππαρχῷ περιτυγχόντες περὶ τὸ Λεωκόριον καλούμενον τὴν Παναθηναϊκὴν πομπὴν διακοσμοῦντι ἀπέκτειναν. 3. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἔτι καὶ νῦν ὄντα καὶ οὐ χρόνῳ ἀμνηστούμενα καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες οὐκ ὀρθῶς οἶονται, ὥσπερ τοὺς τε Λακεδαιμονίων βασιλεῖς μὴ μιᾷ ψήφῳ προστίθεσθαι ἐκάτερον, ἀλλὰ δυοῖν, καὶ τὸν Πιτανάτην λόχον αὐτοῖς εἶναι, ὃς οὐδ' ἐγένετο πώποτε. Οὕτως ἀπαλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς Ἀληθείας καὶ ἐπὶ τὰ ἐτοῖμα μᾶλλον τρέπονται.

21. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων τεκμηρίων ὅμως τοιαῦτα ἄν τις νομίζων μάλιστα ἂ διῆλθον οὐχ ἁμαρτάνοι, καὶ οὔτε ὥς ποιηταὶ ὑμνήκασιν περὶ αὐτῶν ἐπὶ τὸ μείζον κοσμοῦντες μᾶλλον πιστεύων, οὔτε ὥς λογογράφοι ξυνέθεσαν ἐπὶ τὸ προσαγωγότερον τῇ ἀκροάσει ἢ ἀληθέστερον, ὄντα ἀνεξέλεγκτα καὶ τὰ πολλὰ ὑπὸ χρόνου αὐτῶν ἀπίστως ἐπὶ τὸ μυθώδες ἐκνευικηκότα, ἠρῆσθαι δὲ ἡγησάμενος ἐκ τῶν ἐπι-

1 καὶ 2. Οἱ περίφημοι τυραννοκτόνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἤγειραν κατόπιν οἱ Ἀθηναῖοι χαλκοὺς ἀνδριάντας.

3. Ὁ Πεισιστάτος διετέλεσε τύραννος τῶν Ἀθηναίων κυρίως ἀπὸ τὸ 538 ἕως τὸ 527 π.Χ. Τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἱππίας τυραννεύσας μέχρι τὸ 510 π.Χ., ὅτε ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, βοηθουμένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους.

4. Ἰερὸν ἐντὸς τοῦ Κεραμεικοῦ τῶν κορῶν τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Λεῶ, ὃς ἐκεῖνος ἐθυσίασεν ὑπὲρ τῆς πόλεως κατὰ τινα λιμὸν.

5. Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ἐλήφθησαν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἡροδότου. Ἰσως ὅμως ὑπῆρχον καὶ εἰς ἄλλα ἱστορικὰ βιβλία ἀπολεσθέντα.

συμβάντων, καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὰ συνέβησαν εἰς τὴν πατρίδα των, χωρὶς κανένα ἔλεγχον. Οὕτω π. χ. ὁ Ἀθηναῖκός λαὸς νομίζει ὅτι ὁ Ἱππαρχος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀρμοδίου ⁽¹⁾ καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος ⁽²⁾ τύραννος ὦν καὶ δὲν γνωρίζει ὅτι τὴν ἐξουσίαν εἶχεν ὁ Ἱππίας, ποὺ ἦτο ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Πεισιστράτου ⁽³⁾, ὁ δὲ Ἱππαρχος καὶ ὁ Θεσσαλὸς ἦσαν ἀδελφοὶ του. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων ὑπώπτευσθησαν, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ὁ φόνος, ὁ σκοπὸς των εἶχε προδοθῇ εἰς τὸν Ἱππίαν ἀπὸ τοὺς συνωμότες, αὐτὸν μὲν δὲν τὸν ἐπλησίασαν, νομίζοντες ὅτι ἐγνώριζε πλέον τὰ σχέδιά των, ἐπειδὴ ὅμως ἤθελον προτοῦ συλληφθῶν νὰ πράξουν κάτι σπουδαῖον καὶ νὰ ἐκτεθοῦν εἰς κίνδυνον, μόλις συνήντησαν τὸν Ἱππαρχον πλησίον εἰς τὸ ἱερὸν τὸ καλούμενον Λεωκόριον ⁽⁴⁾, ὅπου ἤσχολεῖτο μὲ τὴν τακτοποίησιν τῆς Παναθηναϊκῆς πομπῆς, τὸν ἐφόνευσαν. Ἐκτὸς τούτου καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ σήμερον καὶ δὲν ἐλησμονήθησαν ἀπὸ τὴν πολυκαιρίαν, ἔχουν καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἐσφαλμένας γνώμας, ὅπως π. χ. ⁽⁵⁾ ὅτι οἱ βασιλεῖς τῶν Αἰχμαϊμονίων ψηφίζουν ὅχι μὲ μίαν ψῆφον ἕκαστος, ἀλλὰ μὲ δύο, καὶ ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην ὑπάρχει λόχος Πιτανάτης, ἐνῶ οὐδέποτε ὑπῆρξε. Τόσον ἐπιπολαίως οἱ πολλοὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τρέπονται μᾶλλον πρὸς τὰ ἔτοιμα.

21. Ἄν ὅμως στηρίζεται κανεὶς εἰς τὰς ἀποδείξεις τὰς ὁποίας ἀνέφερα καὶ πιστεύῃ ὅτι τὰ παλαιὰ γεγονότα εἶναι κατὰ μεγίστην προσέγγισιν ὅπως τὰ περιέγραψα, δὲν πλανᾶται. Ἄς μὴ πιστεύῃ δὲ περισσότερο ὅτι εἶναι ὅπως τὰ παρέδωσαν οἱ ἐξυμνήσαντες αὐτὰ ποιηταί, οἱ ὁποῖοι τὰ διεκόσμησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον, οὔτε ὅπως τὰ συνέθεσαν οἱ λογογράφοι ⁽⁶⁾, οἱ ὁποῖοι ἐνδιεφέροντο περισσότερο διὰ τὴν τέρψιν τῶν ἀκροατῶν παρὰ διὰ τὴν ἀλήθειαν, ἐφ' ὅσον τὰ γεγονότα αὐτὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξελεγχθῶν καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τὸν χρόνον κατήντησαν μυθώδη καὶ ἀπίστευτα. Ἄς εἶναι δὲ βέβαιος [ὁ ἀναγνώστης] ὅτι ἐμόρφωσα τὰς γνώμας μου διὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀπὸ τὰς πλέον

6. Λογογράφοι ὀνομάζονται οἱ πρὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορικοί. οἱ-τινες δὲν διεχώριζον τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἀπὸ τοὺς μύθους. Ἐπιφανέστερος ἐξ αὐτῶν ἦτο ὁ Ἐκταταῖος ὁ Μιλήσιος.

Θουκυδίδου, Ἱστορία Πελοποννησιακοῦ πολέμου

φανεστάτων σημείων ὥς παλαιὰ εἶναι ἀποχρώντως. 2. Καὶ ὁ πόλεμος οὗτος, καίπερ τῶν ἀνθρώπων ἐν ᾧ μὲν ἂν πολεμῶσι τὸν παρόντα ἀεὶ μέγιστον κρινόντων, πανσαμένων δὲ τὰ ἀρχαῖα μᾶλλον θαυμαζόντων, ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων σκοποῦσι δηλώσει ὅμως μείζων γεγεννημένος αὐτῶν.

22. Καὶ ὅσα μὲν λόγῳ εἶπον ἕκαστοι ἢ μέλλοντες πολεμήσειν ἢ ἐν αὐτῷ ἤδη ὄντες, χαλεπὸν τὴν ἀκριβείαν αὐτῇ τῶν λεχθέντων διαμνημονεῦσαι ἦν ἐμοὶ τε ὧν αὐτὸς ἤκουσα καὶ τοῖς ἄλλοθεν ποθεν ἐμοὶ ἀπαγγέλλουσιν· ὥς δ' ἂν ἐδόκουν ἐμοὶ ἕκαστοι περὶ τῶν ἀεὶ παρόντων τὰ δέοντα μάλιστ' εἰπεῖν, ἐχομένῳ ὅτι ἐγγύτατα τῆς ξυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὕτως εἴρηται. 2. τὰ δ' ἔργα τῶν πραχθέντων ἐν τῷ πολέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυνθανόμενος ἡξίωσα γράφειν οὐδ' ὥς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' οἷς τε αὐτὸς παρῆν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσον δυνατόν ἀκριβεῖα περὶ ἐκάστου ἐπεξελθὼν. 3. Ἐπιπόνως δὲ ἡρῴσκετο, διότι οἱ παρόντες τοῖς ἔργοις ἐκάστοις οὐ ταῦτα περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλ' ὥς ἐκατέρων τις εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχοι. 4. Καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται· ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφές σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις κατὰ τὸ ἀνθρώπειον τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκούντως ἔξει. Κτῆμά τε ἐς ἀεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται.

23. Τῶν δὲ πρότερον ἔργων μέγιστον ἐπράχθη τὸ Μηδικόν, καὶ τοῦτο ὅμως δυοῖν ναυμαχίαν καὶ πεζομαχίαν

1. Ὁ Θουκυδίδης μάχεται ἐναντίον τῆς προκαταλήψεως τῶν συγχρόνων του, συνηθισμένων εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τερπνῶν βιβλίων τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν λογογράφων.

2. Ὁ Θουκυδίδης ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὰ λογοτεχνήματα τῶν ρητόρων, ἅτινα ἀπηγγέλλοντο ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὰς μεγάλας πανηγύρεις πρὸς ἐπίδειξιν τῆς τέχνης των. Αὐτὰ ἀπέβλεπον πρωτίστως εἰς τὴν τέρψιν τῶν ἀκροατῶν.

3. Ἡ ἐν Ἀρτεμισίῳ καὶ ἡ ἐν Σαλαμῖνι.

σαφείς ἀποδείξεις, ὅσον ἦτο δυνατόν τοῦτο διὰ γεγονότα παλαιά. Συνεπῶς ὁ πόλεμος οὗτος [ὁ Πελοποννησιακός], μολονότι οἱ ἄνθρωποι ἐφ' ὅσον μὲν διεξάγεται ἓνας πόλεμος θεωροῦν αὐτὸν μέγιστον, ὅταν δὲ παύσῃ θαυμάζουν περισσώτερον τοὺς παλαιούς, ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰ γεγονότα καὶ μόνον, θὰ φανῇ ὅτι εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς παλαιούς.

22. "Ὅσα ἐξέθεσαν διὰ προφορικοῦ λόγου οἱ διαφοροὶ ὁμιλεῖται ἢ καθ' ὃν χρόνον ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσουν τὸν πόλεμον ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ, ἦτο δύσκολον νὰ διατηρηθοῦν ὅπως ἀκριβῶς ἐλέχθησαν εἰς τὴν μνήμην, τόσον τὴν ἰδικὴν μου ὅσα ἤκουσα ὁ ἴδιος, ὅσον καὶ τῶν ἄλλων ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μοῦ μετέδωσαν ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη. Τὰ διετύπωσα δέ, ὅπως ἐνόμιζα ὅτι ὁ κάθε ὁμιλητὴς θὰ ἐξέθετε καλύτερα τὰ πρέποντα εἰς τὴν περίστασιν, καὶ ἐκρατήθην ὅσον τὸ δυνατόν πλησιέστερον πρὸς τὴν γενικὴν ἐννοίαν τῶν ἀληθῶς λεχθέντων. "Ὅσα δὲ γεγονότα συνέβησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου δὲν ἔκρινα ἄξιον νὰ τὰ γράσω ὅπως τὰ ἐπιηροφορούμην ἀπὸ τὸν οἰονδήποτε παρατυχόντα, οὔτε ὅπως ἐνόμιζα ἐγώ, ἀλλὰ προηγουμένως ἐξήτασα μετὰ πάσης δυνατῆς ἀκριβείας ἐν πρὸς ἐν καὶ ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἤμουν ὁ ἴδιος παρών, καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἐπληροφορήθην ἀπὸ ἄλλους. Ἐχρειάζετο δὲ πολὺς κόπος διὰ νὰ εὑρεθῇ ἡ ἀλήθεια, διότι οἱ παρόντες εἰς ἐν ἕκαστον ἀπὸ τὰ-διάφορα γεγονότα δὲν τὰ διηγοῦντο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ ὅπως τοὺς ἔκανε νὰ τὰ βλέπουν ἢ συμπάθειά των πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ἢ ὅπως τὰ εἶχε συγκαταστήσει ἡ μνήμη των. Κατὰ τὴν ἀκρόασιν ἢ ἱστορίαν αὐτὴ ἴσως φανῇ ὀλιγώτερον τοῦ δέοντος τερπνὴ (¹), ἐπειδὴ δὲν ὁμοιάζει μὲ μῦθον, θὰ εἶναι ὅμως ἀρκετὸν τὸ νὰ κρίνουν αὐτὴν ὠφέλιμον ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θὰ θέλουν νὰ βλέπουν τὴν ἀλήθειαν καὶ εἰς τὰ παλαιὰ γεγονότα καὶ εἰς τὰ μέλλοντα κατὰ τὸν ἴδιον ἢ παρόμοιον τρόπον νὰ συμβοῦν, ὅπως συνήθως γίνεται μὲ τὰ ἀνθρώπινα. Ἐπομένως ἔχει συντεθῇ διὰ νὰ εἶναι μᾶλλον κτῆμα αἰώνιον παρὰ ἀνάγνωσμα (²) δι' ἐφήμερον ἀκρόασιν.

23. Ἀπὸ τὰ παλαιότερον συντελεσθέντα γεγονότα τὸ μεγαλύτερον εἶναι ὁ Μηδικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος ὅμως ταχέως ἐκρίθη μὲ δύο ναυμαχίας (³) καὶ δύο πεζομαχίας (⁴).

4. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις καὶ ἡ ἐν Πλαταιαῖς.

ταχείαν τὴν κρίσιν ἔσχε. Τούτου δὲ τοῦ πολέμου μῆκος τε μέγα προύβη, παθήματά τε ξυνηρέχθη γενέσθαι ἐν αὐτῷ τῇ Ἑλλάδι οἷα οὐχ ἕτερα ἐν ἴσῳ χρόνῳ. 2. Οὔτε γὰρ πόλεις τοσαῖδε ληφθεῖσαι ἡρημώθησαν, αἱ μὲν ὑπὸ βαρβάρων, αἱ δ' ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀντιπολεμούντων (εἰσὶ δὲ αἱ καὶ οἰκήτορας μετέβαλον ἀλίσκόμεναι), οὔτε φυγαὶ τοσαῖδε ἀνθρώπων καὶ φόνος, ὃ μὲν κατ' αὐτὸν τὸν πόλεμον, ὃ δὲ διὰ τὸ στασιάζειν. 3. Τὰ τε πρότερον ἀκοῇ μὲν λεγόμενα, ἔργῳ δὲ σπανιώτερον βεβαιούμενα οὐκ ἄπιστα κατέστη, σεισμῶν τε πέρι, οἳ ἐπὶ πλείστον ἅμα μέρος γῆς καὶ ἰσχυρότατοι οἱ αὐτοὶ ἐπέσχον, ἡλίου τε ἐκλείψεις, αἱ πυκνότεραι παρὰ τὰ ἐκ τοῦ πρὶν χρόνου μνημονεύόμενα ξυνέβησαν, ἀστροὶ τε ἔστι παρ' οἷς μεγάλοι καὶ ἀπ' αὐτῶν καὶ λιμοὶ καὶ ἡ οὐχ ἥκιστα βλάβασα καὶ μέρος τι φθείραςα ἡ λοιμώδης νόσος· ταῦτα γὰρ πάντα μετὰ τοῦδε τοῦ πολέμου ἅμα ξυνεπέθετο. 4. Ἦρξαντο δὲ αὐτοῦ Ἀθηναῖοι καὶ Πελοποννήσιοι λύσαντες τὰς τριακοντούτεις σπονδὰς· αἱ αὐτοῖς ἐγένοντο μετὰ Εὐβοίας ἄλωσιν. 5. Διότι δ' ἔλυσαν, τὰς αἰτίας προέγραψα πρῶτον καὶ τὰς διαφοράς, τοῦ μὴ τινα ζητῆσαί ποτε ἐξ ὅτου τοσοῦτος πόλεμος τοῖς Ἕλλησι κατέστη. 6. Τὴν μὲν γὰρ ἀληθεστάτην πρόφασιν, ἀφανεστάτην δὲ λόγῳ τοὺς Ἀθηναίους ἡγοῦμαι μεγάλους γιγνομένους καὶ φόβον παρέχοντας τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀναγκάσαι ἐς τὸ πολεμεῖν· αἱ δ' ἐς τὸ φανερόν λεγόμεναι αἰτίαι αἰδ' ἦσαν ἐκατέρων, ἀφ' ὧν λύσαντες τὰς σπονδὰς ἐς τὸν πόλεμον κατέστησαν.

24. Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον· προσοικοῦσι δ' αὐτὴν Ταυλάντιοι βάρβαροι,

1. Ὅπως αἱ Πλαταιαί, ἡ Μυτιλήνη, ἡ Θυρέα κ.ἄ.

2. Ὅπως ἡ Αἴγινα, ἡ Ποτίδαια, ἡ Μῆλος κ.ἄ.

3. Σπονδαὶ ὀνομάζονται οἱ δι' ἀμοιβαίων ὅρκων ἐπικυρούμεναι συνθήκαι περὶ εἰρήνης. Αἱ ἐνταῦθα ἀναφερόμεναι σπονδαὶ συνήφθησαν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν τὸ 445 π.Χ. διὰ τριάκοντα ἔτη. Διήρκεσαν ὅμως μόνον δέκα τέσσαρα.

4. Τὸ σημερινὸν Δυρράχιον τῆς Ἀλβανίας.

Ἄλλὰ τοῦ παρόντος πολέμου καὶ ἡ διάρκεια ὑπῆρξε μεγάλη καὶ τὰ παθήματα ποῦ συνέβη νὰ πάθουν οἱ Ἕλληνες κατ' αὐτὸν ἦσαν τοιαῦτα, ὅποια δὲν ἦσαν οἰαδήποτε ἄλλα ἐντὸς ἴσου χρόνου. Διότι οὔτε τόσαι πόλεις ἐκυριεύθησαν καὶ ἡρημώθησαν, ἄλλαι ἀπὸ βαρβάρους καὶ ἄλλαι ⁽¹⁾ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς Ἕλληνας πολεμοῦντας μεταξὺ των, (μερικαὶ μάλιστα ἠλλαξαν καὶ κατοίκους μετὰ τὴν ἄλωσιν των ⁽²⁾), οὔτε τόσαι ἐξορίαὶ καὶ θανατώσεις ἀνθρώπων, ἄλλαι ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου καὶ ἄλλαι ἐξ αἰτίας τῶν στάσεων. Ἄλλα καὶ ὅσα πρότερον ἐκ παραδόσεως ἦσαν γνωστὰ καὶ ἐλέγοντο, σπανιότερον δὲ ἐβεβαιοῦντο ὑπὸ τῆς πείρας, κατέστησαν πιστευτά, ὅπως π. χ. σεισμοί, ποῦ ἐπεκράτησαν εἰς πλεῖστα μέρη τῆς γῆς συγχρόνως καὶ μάλιστα ἰσχυρότατοι, ἐκλείψεις ἡλίου, ποῦ συνέβησαν περισσότεραι ἀπὸ ὅσας ἐνθυμοῦνται οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ παρελθόν, ξηρασίαι, ποῦ συνέβησαν εἰς μερικοὺς τόπους μεγάλαι καὶ ἐπροκάλεσαν πείναν, καὶ τέλος ἡ λοιμώδης ἐκείνη νόσος ἡ ὅποια ἐπέφερε μεγίστας βλάβας ἐν μέρει δὲ καὶ καταστροφάς. Διότι ὅλ' αὐτὰ ἐπέπεσαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων μαζί μὲ τὸν πόλεμον αὐτόν.

Ἦρχισαν δὲ αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἀφοῦ διέλυσαν τὰς τριακονταετῆς σπονδὰς ⁽³⁾ τὰς ὁποίας εἶχον συνάψει μεταξὺ των μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Εὐβοίας. Τὰς αἰτίας δὲ καὶ τὰς διαφορὰς διὰ τὰς ὁποίας διέλυσαν τὰς σπονδὰς, τὰς ἀναφέρω πρώτας ἀπὸ τῶρα, διὰ νὰ μὴ ζητῇ νὰ μάθῃ κανεὶς κάποτε ἀπὸ ποίαν ἀφορμὴν ἐξεργάγῃ τόσον μεγάλος πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Δηλαδή νομίζω ὅτι ἡ πλεον ἀληθινὴ αἰτία, ἡ ὅποια ὅμως δὲν ἐφανερώνετο καθόλου μὲ τὰ λόγια, εἶναι τοῦτο : Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἐγίνοντο μεγάλοι καὶ ἐνέπνεον φόβον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, τοὺς ἡνάγκασαν νὰ ἀρχίσουν πόλεμον. Αἱ ἄλλαι αἰτίαι, ποῦ ἐλέγοντο φανερά καὶ ἕνεκα τῶν ὁποίων παρεβίασαν τὰς συνθήκας καὶ κατέληξαν εἰς τὸν πόλεμον, εἶναι αἱ ἐξῆς καὶ τῶν δύο ἀντιπάλων μερῶν.

ΝΑΙ

ΤΑ ΚΕΡΚΥΡΑ · Ι · ΚΑ

24. Ἡ πόλις Ἐπίδαμνος ⁽⁴⁾ εὐρίσκεται πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ εἰσπλέοντος τὸν Ἴόνιον ⁽⁵⁾ κόλπον, κατοικοῦν δὲ πλησίον

5. Τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος.

Ἰλλυρικὸν ἔθνος. 2. Ταύτην ἀπόκισαν μὲν Κερκυραῖοι, οἰκιστὴς δ' ἐγένετο Φαλῖος Ἐρατοκλείδου, Κορίνθιος γένος, τῶν ἀπ' Ἡρακλέους, κατὰ δὴ τὸν παλαιὸν νόμον ἐκ τῆς μητροπόλεως κατακληθεῖς. Συνώκισαν δὲ καὶ Κορινθίων τινὲς καὶ τοῦ ἄλλου Δωρικοῦ γένους. 3. Προελθόντος δὲ τοῦ χρόνου ἐγένετο ἡ τῶν Ἐπιδαμνίων πόλις μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος. 4. Στασιάσαντες δὲ ἐν ἀλλήλοις ἔτη πολλά, ὡς λέγεται, ἀπὸ πολέμου τινὸς τῶν προσοίκων βαρβάρων ἐφθάρησαν καὶ τῆς δυνάμεως τῆς πολλῆς ἐστερήθησαν. 5. Τὰ δὲ τελευταῖα πρὸ τοῦδε τοῦ πολέμου ὁ δῆμος αὐτῶν ἐξεδίωξε τοὺς δυνατοὺς, οἱ δὲ ἀπελθόντες μετὰ τῶν βαρβάρων ἐλήζοντο τοὺς ἐν τῇ πόλει κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. 6. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὄντες Ἐπιδάμνιοι, ἐπειδὴ ἐπιέζοντο, πέμπουσιν ἐς τὴν Κέρκυραν πρέσβεις ὡς μητρόπολιν οὔσαν, δεόμενοι μὴ σφᾶς περιορᾶν φθειρομένους, ἀλλὰ τοὺς τε φεύγοντας ξυναλλάξαι σφίσι καὶ τὸν τῶν βαρβάρων πόλεμον καταλῦσαι. 7. Ταῦτα δὲ ἰκέται καθεζόμενοι ἐς τὸ Ἡραῖον ἐδέοντο. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι τὴν ἰκετείαν οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ' ἀπράκτους ἀπέπεμψαν.

25. Γνόντες δὲ οἱ Ἐπιδάμνιοι οὐδεμίαν σφίσιν ἀπὸ Κερκύρας τιμωρίαν οὔσαν ἐν ἀπόρῳ εἶχοντο θέσθαι τὸ παρὸν, καὶ πέμπαντες ἐς Δελφοὺς τὸν θεὸν ἐπῆρνον εἰ παραδοῖεν Κορινθίους τὴν πόλιν ὡς οἰκισταῖς καὶ τιμωρίαν τινα πειρῶντο ἀπ' αὐτῶν ποιεῖσθαι. Ὁ δ' αὐτοῖς ἀνείλε παραδοῦναι καὶ ἡγεμόνας ποιεῖσθαι. 2. Ἐλθόντες δὲ οἱ Ἐπιδάμνιοι ἐς τὴν Κόρινθον κατὰ τὸ μαντεῖον παρέδοσαν τὴν ἀποικίαν, τὸν τε οἰκιστὴν ἀποδεικνύντες σφῶν ἐκ Κορίνθου ὄντα καὶ τὸ χρηστήριον δηλοῦντες, ἐδέοντό τε μὴ σφᾶς

1. Ἰλλυριοὶ ἐκαλοῦντο οἱ κάτοικοι τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους.

2. Μητρόπολις (μήτηρ - πόλις) ἐκαλεῖτο ἡ πόλις ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεπέμπετο ἡ ἀποικία.

3. Οἰκιστὴς ἐκαλεῖτο ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀποικίας. Οἱ Κορίνθιοι ἐθεωροῦντο οἰκισταὶ τῆς Ἐπιδάμνου, διότι ὁ οἰκιστὴς αὐτῆς Φαλίας ἦτο Κορίνθιος.

της οἱ βάρβαροι Ταυλάντιοι, ἕνας λαὸς Ἰλλυρικὸς ⁽¹⁾. Τὴν πόλιν ταύτην ἔδρυσαν ὡς ἀποικίαν οἱ Κερκυραῖοι, ἀρχηγὸς ὅμως τῆς ἀποικίας ἦτο ὁ Φαλῖος ὁ υἱὸς τοῦ Ἐρατοκλείδου, Κορίνθιος, ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους προσκληθεὶς ἀπὸ τὴν μητρόπολιν ⁽²⁾ [τῶν Κερκυραίων] κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν. Μαζὶ μὲ τοὺς Κερκυραίους ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀποικίαν μερικοὶ Κορίνθιοι καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Δωριεῖς, καὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἡ πόλις αὕτη τῶν Ἐπιδάμνιων ἐγίνε μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος. Κατόπιν ὅμως οἱ Ἐπιδάμνιοι περιῆλθον εἰς ἐμφυλίους ἐριδας, ἐπὶ πολλὰ ἔτη, καθὼς λέγεται, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔπαθον βλάβας ἀπὸ κάποιον πόλεμον τῶν γειτονικῶν βαρβάρων καὶ ἔχασαν μέγα μέρος τῆς δυνάμεώς των. Κατὰ τοὺς τελευταίους δὲ χρόνους πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ δημοκρατικοὶ Ἐπιδάμνιοι εἶχον ἐκδιώξει τοὺς ἀριστοκρατικούς, οἱ ὅποιοι ἀναχωρήσαντες καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν βαρβάρων ἐλήστευον τοὺς παραμένοντας εἰς τὴν πόλιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Τότε οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως Ἐπιδάμνιοι ἐπειδὴ ἐπιέζοντο ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Κέρκυραν, ὡς μητρόπολιν των, καὶ παρεκάλουν τοὺς Κερκυραίους νὰ μὴ δεῖξουν ἀδιαφορίαν καὶ τοὺς ἀφήσουν νὰ καταστρέφονται, ἀλλὰ νὰ συμφιλιώσουν πρὸς αὐτοὺς τοὺς φυγάδας καὶ νὰ καταπαύσουν τὸν πόλεμον τῶν βαρβάρων. Τὰς παρακλήσεις αὐτὰς ἔκαμναν καθήμενοι ὡς ἰκέται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας. Οἱ Κερκυραῖοι ὅμως δὲν εἰσήκουσαν τὰς παρακλήσεις τῶν ἰκετῶν, ἀλλὰ τοὺς ἔστειλαν εἰς τὴν πατρίδα των ἀπράκτους.

25. Οἱ Ἐπιδάμνιοι ἀντιληφθέντες ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λάβουν καμμίαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν δὲν ἤξευραν πῶς νὰ σώσουν τὴν κατάστασιν καὶ ἀφοῦ ἀπέστειλαν ἀνθρώπους εἰς τοὺς Δελφοὺς ἠρώτησαν τὸν Ἀπόλλωνα ἂν ἔπρεπε νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν των εἰς τοὺς Κορινθίους, ὡς οἰκιστὰς ⁽³⁾ καὶ ἂν ἔπρεπε νὰ προσπαθήσουν νὰ λάβουν ἐξ αὐτῶν κάποιαν βοήθειαν. Ὁ δὲ θεὸς τοὺς ἔδωκε χρησμόν νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν καὶ νὰ θεωροῦν ἡγεμόνας των τοὺς Κορινθίους. Τότε οἱ Ἐπιδάμνιοι ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθον κατὰ τὴν ὑπόδειξιν τοῦ μαντείου καὶ παρέδωσαν τὴν ἀποικίαν, φέροντες ὡς δικαιολογίαν τὸ γεγονός ὅτι ὁ οἰκιστὴς αὐτῶν ἦτο Κορίνθιος καὶ διηγούμενοι τὸν χρησμόν· παρεκάλουν δὲ τοὺς Κορινθίους νὰ μὴ δεῖξουν ἀδιαφορίαν καὶ

περιορᾶν διαφθειρομένους, ἀλλ' ἐπαμῦναι. 3. Κορίνθιοι δὲ κατὰ τε τὸ δίκαιον ὑπεδέξαντο τὴν τιμωρίαν, νομίζοντες οὐχ ἥσσον ἑαυτῶν εἶναι τὴν ἀποικίαν ἢ Κερκυραίων, ἅμα δὲ καὶ μίσει τῶν Κερκυραίων, ὅτι αὐτῶν παρημέλουν ὄντες ἀποικοί. 4. οὔτε γὰρ ἐν πανηγύρεσι ταῖς κοιναῖς διδόντες γέρεα τὰ νομιζόμενα οὔτε Κορινθίῳ ἀνδρὶ προκαταρχόμενοι τῶν ἱερῶν, ὥσπερ αἱ ἄλλαι ἀποικίαι, περιφρονοῦντες δὲ αὐτοὺς κἂν χρημάτων δυνάμει ὄντες κατ' ἐκείνους τὸν χρόνον ὁμοῖα τοῖς Ἑλλήνων πλουσιωτάτοις καὶ τῇ ἐξ πόλεμον παρασκευῇ δυνατώτεροι, ναυτικῶ δὲ καὶ πολὺ προέχειν ἔστιν ὅτε ἐπαιρόμενοι, καὶ κατὰ τὴν τῶν Φαιάκων προενοίκησιν τῆς Κερκύρας κλέος ἐχόντων τὰ περὶ τὰς ναῦς· (ἢ καὶ μᾶλλον ἐξηρτύοντο τὸ ναυτικὸν καὶ ἦσαν οὐκ ἀδύνατοι· τριήρεις γὰρ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ὑπῆρχον αὐτοῖς ὅτε ἤρχοντο πολεμεῖν).

26. Πάντων οὖν τούτων ἐγκλήματα ἔχοντες οἱ Κορίνθιοι ἐπεμπον ἐς τὴν Ἐπίδαμνον ἄσμενοι τὴν ὀφελίαν, οἰκήτορά τε τὸν βουλούμενον ἰέναι κελεύοντες καὶ Ἀμπρακιωτῶν καὶ Λευκαδίων καὶ ἑαυτῶν φρουροὺς. 2. Ἐπορεύθησαν δὲ περὶ τὴν Ἀπολλωνίαν, Κορινθίων οὖσαν ἀποικίαν, δέει τῶν Κερκυραίων μὴ κωλύονται ὑπ' αὐτῶν κατὰ θάλασσαν περαιούμενοι. 3. Κερκυραῖοι δὲ ἐπειδὴ ἥσθοντο τοὺς τε οἰκήτορας καὶ φρουροὺς ἦκοντας ἐς τὴν Ἐπίδαμνον τὴν τε ἀποικίαν Κορινθίοις δεδομένην, ἐχαλέπαινον· καὶ πλεύσαντες εὐθὺς πέντε καὶ εἴκοσι ναυσὶ καὶ ὕστερον ἑτέρῳ στόλῳ τοὺς τε φεύγοντας ἐκέλευον κατ' ἐπήρειαν δέχεσθαι αὐτοὺς· (ἦλθον γὰρ ἐς τὴν Κέρκυραν οἱ τῶν Ἐπιδαμνίων φυνγάδες, τάφους τε ἀποδεικνύντες καὶ ξυγγένειαν, ἣν προῖ-

1. Ἡ ἀποικία δὲν ἐξηρτᾶτο διοικητικῶς ἀπὸ τὴν μητρόπολιν, συνεδέετο ὅμως μετ' αὐτῆς διὰ δεσμῶν ἠθικῶν. Κατὰ τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς ἑορτὰς τῆς ἀποικίας παρίσταντο ἀντιπρόσωποι τῆς μητροπόλεως πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπενέμοντο ἐξαιρετικαὶ τιμαί.

2. Πρβλ. Ὀδυσ. ζ, η, θ.

3. Ἀμπρακία καὶ Ἀμβρακία, ἡ σημερινὴ Ἄρτα.

τοὺς ἀφήσουν νὰ καταστρέφονται, ἀλλὰ νὰ τοὺς βοηθήσουν. Οἱ Κορίνθιοι ὑπεσχέθησαν τὴν βοήθειαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ τὸ ἐθεώρουν δίκαιον, νομίζοντες ὅτι εἶχον ἐπὶ τῆς ἀποικίας ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς Κερκυραίους, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἀπὸ μῆ-
σος ἐναντίον τῶν Κερκυραίων διότι αὐτοὶ δὲν τοὺς ἐτίμων⁽¹⁾ μολονότι ἦσαν ἀποικοὶ τῶν. Οἱ Κερκυραῖοι δηλαδὴ οὔτε εἰς τὰς κοινὰς πανηγύρεις ἀπένεμον εἰς αὐτοὺς τὰς συνηθιζομέ-
νας τιμὰς, οὔτε ἀνέθετον εἰς Κορίνθιον νὰ κάμῃ τὴν ἀρχὴν τῶν θυσιῶν, ὅπως αἱ ἄλλαι ἀποικίαι, προσέτι δὲ περιεφρό-
νουν αὐτοὺς ἐπειδὴ εἶχον καὶ χρήματα πολλὰ κατὰ τὴν ἐπο-
χὴν ἐκείνην, ὅσα καὶ οἱ πλουσιώτατοι Ἕλληνες, καὶ κατὰ τοὺς πολεμικοὺς ἐξοπλισμοὺς ἦσαν δυνατώτεροι. Ἐπίσης ὑπερφηανεύοντο ἐνίοτε καὶ διότι ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι κατὰ τὸ ναυτικὸν καὶ διότι ἡ Κέρκυρα κατῳκεῖτο προηγούμενως ἀπὸ τοὺς Φαίακας⁽²⁾, οἱ ὅποιοι ἦσαν φημισμένοι ναυτικοί. Διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην ἐφρόντιζον περισσότερον τὸ ναυτικὸν τῶν καὶ ἦσαν ἰσχυρότατοι διότι εἶχον εἰς τὴν διάθεσίν των ἑκατὸν εἴκοσι τριήρεις ὅταν ἤρχισαν νὰ πολεμοῦν.

26. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Κορίνθιοι εἶχον παράπονα δι' ὅλα αὐτὰ ἔστελλον προθύμως τὴν βοήθειαν εἰς τὴν Ἐπί-
δαμνον. Πρὸς τοῦτο ἐπέτρεψαν νὰ πηγαίνῃ ἐκεῖ ὅποιος θέλει ὡς ἀποικος, ἔστειλαν δὲ φρουρὰν ἀπὸ Ἀμβρακιώτας⁽³⁾, Λευ-
καδίους καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς Κορινθίους. Ὅλοι αὐτοὶ ἐπῆγαν πεζοὶ ἕως τὴν Ἀπολλωνίαν⁽⁴⁾, ἀποικίαν τῶν Κοριν-
θίων, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο μήπως τοὺς ἐμποδίσουν οἱ Κερκυ-
ραῖοι ἂν ἐταξίδευσον διὰ θαλάσσης. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι, ὅτε ἔμαθον ὅτι εἶχον ἔλθει εἰς τὴν Ἐπίδαμνον οἱ νέοι ἀποικοὶ καὶ οἱ φρουροὶ καὶ ὅτι ἡ ἀποικία εἶχε παραδοθῇ εἰς τοὺς Κορινθίους, ἠγανάκτησαν καὶ ἐπλευσαν ἐκεῖ ἀμέσως μὲ εἰ-
κοσιπέντε πλοῖα, κατόπιν δὲ καὶ μὲ ἄλλον στόλον⁽⁵⁾. Τότε διέτασσαν τοὺς Ἐπιδαμνίους ἀπειλητικῶς νὰ δεχθοῦν τοὺς φυγάδας (διότι οἱ φυγάδες⁽⁶⁾ τῶν Ἐπιδαμνίων εἶχον ἔλθει εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου ἐπιδεικνύοντες τοὺς τάφους τῶν προγόνων των καὶ προβάλλοντες ὡς ἐπιχείρημα τὴν συγγέ-

1. Ἀποικία τῶν Κορινθίων πρὸς Ν. τῆς Ἐπιδάμνου, ἔχουσα ὡς ἐπίνειον τὸν σημερινὸν Αὐλῶνα τῆς Ἀλβανίας.

5. Δηλ. ἄλλα δέκα πέντε, οὕτως ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν πλοίων ἀνῆλθεν εἰς τεσσαράκοντα (βλ. κατωτέρω).

6. Οἱ ἐξορισθέντες ἀριστοκρατικοί.

σχόμενοι ἐδέοντο σφᾶς κατάγειν) τοὺς τε φρουροὺς οὓς Κορίνθιοι ἔπεμψαν καὶ τοὺς οἰκήτορας ἀποπέμπειν. 4. Οἱ δὲ Ἐπιδάμνιοι οὐδὲν αὐτῶν ὑπήκουσαν. Ἀλλὰ στρατεύουσιν ἐπ' αὐτοὺς οἱ Κερκυραῖοι τεσσαράκοντα ναυσὶ μετὰ τῶν φυγάδων ὡς κατάξοντες, καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς προσλαβόντες. 5. Προσκαθεζόμενοι δὲ τὴν πόλιν προεῖπον Ἐπιδαμνίων τε τὸν βουλόμενον καὶ τοὺς ξένους ἀπαθεῖς ἀπιέναι, εἰ δὲ μή, ὥς πολεμίους χρῆσθαι. Ὡς δ' οὐκ ἐπέιθοντο, οἱ μὲν Κερκυραῖοι (ἔστι δ' ἰσθμὸς τὸ χωρίον) ἐπολιορκούν τὴν πόλιν.

27. Κορίνθιοι δ', ὥς αὐτοῖς ἐκ τῆς Ἐπιδάμνου ἦλθον ἄγγελοι ὅτι πολιορκοῦνται, παρεσκευάζοντο στρατιάν, καὶ ἄμα ἀποικίαν ἐς τὴν Ἐπίδαμνον ἐκέρυσσον ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ τὸν βουλόμενον ἰέναι· εἰ δέ τις τὸ παραντίκα μὲν μὴ ἐθέλοι ξυμπλεῖν, μετέχειν δὲ βούλεται τῆς ἀποικίας, πεντήκοντα δραχμὰς καταθέντα Κορινθίας μένειν. Ἦσαν δὲ καὶ οἱ πλείοντες πολλοὶ καὶ οἱ τὰργύριον καταβάλλοντες. 2. Ἐδεήθησαν δὲ καὶ τῶν Μεγαρέων ναυσὶ σφᾶς ξυμπροπέμψαι, εἰ ἄρα κωλύοντο ὑπὸ Κερκυραίων πλεῖν· οἱ δὲ παρεσκευάζοντο αὐτοῖς ὁκτὼ ναυσὶ ξυμπλεῖν, καὶ Παλῆς Κεφαλλήνων τέσσασι. Καὶ Ἐπιδαμνίων ἐδεήθησαν, οἱ παρέσχον πέντε, Ἑρμιονῆς δὲ μίαν καὶ Τροιζήνιοι δύο, Λευκάδιοι δὲ δέκα καὶ Ἀμυρακιῶται ὁκτὼ. Θηβίους δὲ χρήματα ἤτησαν καὶ Φλιασίους, Ἡλείους δὲ ναῦς τε κενὰς καὶ χρήματα. Αὐτῶν δὲ Κορινθίων νῆες παρεσκευάζοντο τριάκοντα καὶ τρισχίλιοι ὀπλῖται.

28. Ἐπειδὴ δὲ ἐπύθοντο οἱ Κερκυραῖοι τὴν παρασκευήν, ἐλθόντες ἐς Κόρινθον μετὰ Λακεδαιμονίων καὶ Σικωνίων πρέσβων, οὓς παρέλαβον, ἐκέλευον Κορινθίους τοὺς ἐν Ἐπιδάμνῳ φρουροὺς τε καὶ οἰκήτορας ἀπάγειν, ὥς

1. Ἡ Κορινθιακὴ δραχμὴ ἥξιζε δέκα ὀβολούς, ἡ δὲ Ἀττικὴ ἐξ ὀβολούς.

2. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Φλιοῦντος, ἥτις ἔκειτο ΒΔ. τῆς Νεμέας, παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀσωπόν.

νειαν παρεκάλουν τοὺς Κερκυραίους νὰ τοὺς ἐπαναφέρουν εἰς τὴν πατρίδα των), καὶ νὰ διώξουν τοὺς φρουροὺς καὶ τοὺς ἀποίκους ποὺ ἔστειλαν οἱ Κορίνθιοι. Οἱ Ἐπιδάμνιοι ὁμῶς δὲν ὑπήκουσαν εἰς αὐτά, καὶ οἱ Κερκυραῖοι ἤρχισαν πόλεμον ἐναντίον των μὲ τεσσαράκοντα πλοῖα, μὲ τοὺς φυγάδας τοὺς ὁποίους εἶχον πάρει μαζί των διὰ νὰ τοὺς ἐγκαταστήσουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ μὲ τοὺς Ἰλλυριοὺς τοὺς ὁποίους προσέλαβον ὡς συμμάχους. Ἀφοῦ δὲ ἐστρατοπέδευσαν πλησίον τῆς πόλεως, ἐκήρυξαν ὅτι οἱ ξένοι καὶ ὅσοι Ἐπιδάμνιοι θέλουν ἡμποροῦν νὰ φύγουν χωρὶς νὰ πάθουν τίποτε, εἰδ' ἄλλως θὰ τοὺς μεταχειρισθοῦν ὡς ἐχθροὺς. Ἐκεῖνοι ὁμῶς δὲν ἐδέχοντο καὶ οἱ Κερκυραῖοι ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, ἥ ὁποία εὐρίσκεται ἐπὶ Ἰσθμοῦ.

27. Οἱ Κορίνθιοι, ὅταν ἦλθον ἀγγελιαφόροι ἀπὸ τὴν Ἐπίδαμνον καὶ εἶπον εἰς αὐτοὺς ὅτι πολιορκοῦνται, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουν στρατὸν καὶ συγχρόνως ἐκήρυττον, ὅτι δύναται νὰ πηγαίῃ ὡς ἀποικὸς εἰς τὴν Ἐπίδαμνον ὁποῖος θέλει μὲ δικαίωματα ἴσα καὶ ὅμοια μὲ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους. Ἐὰν δὲ κανεὶς θέλῃ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἀποικίαν, ἀλλὰ δὲν θέλῃ νὰ ἀναχωρήσῃ τώρα μαζί των, ἡμπορεῖ νὰ παραμείνῃ ἀφοῦ καταθέσῃ πεντήκοντα Κορινθιακὰς ⁽¹⁾ δραχμὰς. Ἦσαν δὲ πολλοὶ καὶ οἱ θέλοντες νὰ ἀναχωρήσουν καὶ οἱ καταθέτοντες τὰ χρήματα. Παρεκάλεσαν προσέτι καὶ τοὺς Μεγαρεῖς νὰ τοὺς συνοδεύσουν μὲ πλοῖα, φοβούμενοι μήπως ἐμποδισθοῦν ἀπὸ τοὺς Κερκυραίους νὰ πλεύσουν. Τότε οἱ Μεγαρεῖς ἡτοιμάζοντο νὰ τοὺς συνοδεύσουν μὲ ὀκτῶ πλοῖα, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Πάλης τῆς Κεφαλληνίας μὲ τέσσαρα. Ἐζήτησαν ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοὺς Ἐπιδαυριοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν πέντε. Ἐδωσαν καὶ οἱ Ἑρμιονεῖς ἓνα, οἱ Τροιζήνιοι δύο, οἱ Λευκάδιοι δέκα καὶ οἱ Ἀμβρακιῶται ὀκτώ. Ἀπὸ τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς Φλιασίους ⁽²⁾ ἐζήτησαν χρήματα, ἀπὸ δὲ τοὺς Ἡλῖους χρήματα καὶ πλοῖα χωρὶς πληρώματα. Τέλος οἱ ἴδιοι οἱ Κορίνθιοι ἡτοίμαζον τριάκοντα πλοῖα καὶ στρατὸν ἀπὸ τρεῖς χιλιάδας ἀνδρας.

28. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι μόλις ἐπληροφορήθησαν τὴν προετοιμασίαν, ἦλθον εἰς τὴν Κόρινθον συνοδευόμενοι ἀπὸ Λακεδαιμονίους καὶ Σικυωνίους πρέσβεις, τοὺς ὁποίους εἶχον παραλάβει, καὶ προέτεινον εἰς τοὺς Κορινθίους νὰ ἀποσύρουν τοὺς φρουροὺς καὶ τοὺς νέους ἀποίκους ἀπὸ τὴν Ἐ-

οὐ μετὸν αὐτοῖς Ἐπιδάμνον. 2. Εἰ δέ τι ἀντιποιοῦνται, δίκας ἤθελον δοῦναι ἐν Πελοποννήσῳ παρὰ πόρεσιν αἷς ἂν ἀμφοτέρωι ξυμβῶσιν· ὁποτέρων δ' ἂν δικασθῇ εἶναι τὴν ἀποικίαν, τούτους κρατεῖν. Ἦθελον δὲ καὶ τῷ ἐν Δελφοῖς μαντεῖῳ ἐπιτρέψαι. 3. πόλεμον δὲ οὐκ εἶων ποιεῖν· εἰ δὲ μή, καὶ αὐτοὶ ἀναγκασθήσεσθαι ἔφασαν, ἐκείνων βιαζομένων, φίλους ποιεῖσθαι οὓς οὐ βούλονται, ἑτέροισι τῶν νῦν ὄντων μᾶλλον, ὠφελίας ἕνεκα. 4. Οἱ δὲ Κορίνθιοι ἀπεκρίναντο αὐτοῖς, ἦν τὰς τε ναῦς καὶ τοὺς βαρβάρους ἀπὸ Ἐπιδάμνου ἀπαγάγωσι, βουλευσέσθαι· πρότερον δὲ οὐ καλῶς ἔχειν τοὺς μὲν πολιορκεῖσθαι, αὐτοὺς δὲ δικάζεσθαι. 5. Κερκυραῖοι δὲ ἀντέλεγον, ἦν καὶ ἐκεῖνοι τοὺς ἐν Ἐπιδάμνῳ ἀπαγάγωσι, ποιήσιν ταῦτα· ἑτοῖμοι δὲ εἶναι καὶ ὥστε ἀμφοτέρους μένειν κατὰ χώραν, σπονδὰς δὲ ποιήσασθαι ἕως ἂν ἡ δίκη γένηται.

29. Κορίνθιοι δὲ οὐδὲν τούτων ὑπῆκουον, ἀλλ' ἐπειδὴ πλήρεις αὐτοῖς ἦσαν αἱ νῆες καὶ οἱ ξύμμαχοι παρῆσαν, προτέμψαντες κήρυκα πρότερον πόλεμον προερούντα Κερκυραίοις, ἄραντες ἐβδομήκοντα ναυσὶ καὶ πέντε δισχιλίαις τε ὀπλίταις ἔπλεον ἐπὶ τὴν Ἐπίδαμνον, Κερκυραίοις ἐναντία πολεμήσοντες. 2. Ἐστρατήγει δὲ τῶν μὲν νεῶν Ἀριστεὺς ὁ Πελλίχου καὶ Καλλικράτης ὁ Καλλίου καὶ Τιμάνωρ ὁ Τιμάνθους, τοῦ δὲ πεζοῦ Ἀρχέτιμος τε ὁ Εὐρυτίμου καὶ Ἰσαρχίδας ὁ Ἰσάρχου. 3. Ἐπειδὴ δὲ ἐγένοντο ἐν Ἀκτίῳ τῆς Ἀνακτορίας γῆς, οὗ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνός ἐστιν, ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ Ἀμυρακικοῦ κόλπου, οἱ Κερκυραῖοι κήρυκά τε προέπεμψαν αὐτοῖς ἐν ἀκτίῳ ἀπεροῦντα μὴ πλεῖν ἐπὶ σφᾶς καὶ τὰς ναῦς ἅμα ἐπλήρουν, ζεύξαντές τε τὰς παλαιὰς ὥστε πλωίμους εἶναι καὶ τὰς ἄλλας ἐπι-

1. Ἐννοοῦν τοὺς Ἀθηναίους, πρὸς τοὺς ὁποίους πράγματι κατέφυγον μετὰ τὴν ἄρνησιν τῶν Κορινθίων. Ἦσαν δὲ ἀνεπιθύμητοι φίλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπειδὴ ἦσαν Ἴωνες, ἐνῶ οἱ Κερκυραῖοι ἦσαν Δωριεῖς.

πίδαμνον, διότι δὲν ἔχουν εἰς αὐτὴν κανὲν δικαίωμα. Ἄν ὅμως ἔχουν κάποια ἀξίωσιν, ἐδέχοντο νὰ δικαστῇ ἡ ὑπόθεσις εἰς πελοποννησιακὰς πόλεις, τὰς ὁποίας θὰ ἐξέλεγον ἀπὸ κοινοῦ, καὶ νὰ μείνῃ ἡ ἀποικία εἰς τὴν κατοχὴν ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἐπεδικάζετο. Ἐδέχοντο ἀκόμῃ νὰ ἀναθέσουν τὴν κρίσιν καὶ εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Μόνον τὸν πόλεμον ἀπέκλειον. Εἰς ἐναντίαν περίπτωσιν, ἔλεγον, ὅτι θὰ ἀναγκασθοῦν καὶ αὐτοί, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνοι καταφεύγουν εἰς τὴν βίαν, νὰ κάμουν χάριν τῆς ἀσφαλείας των φίλους ἀνεπιθυμήτους, δηλαδὴ ἄλλους ⁽¹⁾ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν τώρα. Οἱ Κορίνθιοι τότε ἀπεκρίθησαν εἰς αὐτοὺς ὅτι, ἂν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν Ἐπίδαμνον τὰ πλοῖα καὶ τοὺς βαρβάρους, θὰ σκεφθοῦν· προτοῦ γίνῃ ὅμως τοῦτο, δὲν εἶναι ἔντιμον νὰ καταφεύγουν αὐτοὶ εἰς τὰ δικαστήρια, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νὰ πολιορκοῦνται. Οἱ Κερκυραῖοι πάλιν ἔλεγον εἰς ἀπάντησιν ὅτι θὰ πράξουν ταῦτα, ἂν ἀπομακρύνουν καὶ ἐκεῖνοι τοὺς ἀποσταλέντας εἰς τὴν Ἐπίδαμνον, καὶ ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ μείνουν καὶ οἱ δύο εἰς τὰς θέσεις των, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ νὰ κάμουν ἀνακωχὴν ἕως ὅτου γίνῃ ἡ δίκη.

29. Οἱ Κορίνθιοι ὅμως δὲν ἐδέχοντο τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ μόλις συνεπλήρωσαν τὰ πληρώματα τῶν πλοίων των καὶ ἤλθον οἱ σύμμαχοί των ἔστειλαν πρῶτα ἓνα κήρυκα διὰ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον καὶ κατόπιν ἐκκινήσαντες μὲ ἑβδομήκοντα πέντε πλοῖα ἔπλεον πρὸς τὴν Ἐπίδαμνον, διὰ νὰ πολεμήσουν ἐναντίον τῶν Κερκυραίων. Ἀρχηγοὶ τοῦ στόλου αὐτοῦ ἦσαν ὁ Ἀριστεύς ὁ υἱὸς τοῦ Πελλίχου, ὁ Καλλικράτης τοῦ Καλλίου καὶ ὁ Τιμάνωρ τοῦ Τιμάνθους, τοῦ δὲ πεζικοῦ ὁ Ἀρχέτιμος ὁ υἱὸς τοῦ Εὐρυτίμου καὶ ὁ Ἰσαρχίδας τοῦ Ἰσάρχου. Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ Ἄκτιον τῆς Ἀνακτορίας ⁽²⁾ χώρας, ὅπου εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, οἱ Κερκυραῖοι ἔστειλαν μὲ πλοιάριον πρὸς συνάντησίν των ἓνα κήρυκα, διὰ νὰ εἴπῃ νὰ μὴ πλεύσουν ἐναντίον των, συγχρόνως δὲ ἐπεβίβασον πληρώματα εἰς τὰ πλοῖα των, ἀφοῦ ἑστερέωσαν τὰ παλαιὰ διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ πλέουν καὶ ἐπεσκεύασαν τὰ

2. Ἀνακτόριον ἦτο παραθαλασσία πόλις τῆς Ἀκαρνανίας παρὰ τὴν σημερινὴν Βόνιτσαν. Ἀνακτορία χώρα, ἡ περὶ τὸ Ἀνακτόριον χώρα.

σπενάσαντες. 4. Ὡς δὲ ὁ κῆρυξ τε ἀπήγγειλεν οὐδὲν εἰρηναῖον παρὰ τῶν Κορινθίων καὶ αἱ νῆες αὐτοῖς ἐπεπλήρωοντο οὔσαι ὀγδοήκοντα (τεσσαράκοντα γὰρ Ἐπίδαμνον ἐπολιόρκουν), ἀνταναγαγόμενοι καὶ παραταξάμενοι ἐνανμάχῃσαν. 5. Καὶ ἐνίκησαν οἱ Κερκυραῖοι παρὰ πολὺ καὶ ναῦς πεντεκαίδεκα διέφθειραν τῶν Κορινθίων. Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ αὐτοῖς ξυνέβη καὶ τοὺς τὴν Ἐπίδαμνον πολιορκοῦντας παραστήσασθαι ὁμολογία ὥστε τοὺς μὲν ἐπὶ ἡλυδας ἀποδόσθαι, Κορινθίους δὲ δῆσαντας ἔχειν ἕως ἂν ἄλλο τι δόξη.

30. Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν οἱ Κερκυραῖοι τροπαῖον στήσαντες ἐπὶ τῇ Λευκίμμῃ τῆς Κερκύρας ἀκρωτηρίῳ τοὺς μὲν ἄλλους οὕς ἔλαβον αἰχμαλώτους ἀπέκτειναν, Κορινθίους δὲ δῆσαντες εἶχον. 2. Ὑστερον δέ, ἐπειδὴ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἡσσημένοι ταῖς ναυσὶν ἀνεχώρησαν ἐπ' οἶκον, τῆς θαλάσσης ἀπάσης ἐκράτουν τῆς κατ' ἐκεῖνα τὰ χωρία οἱ Κερκυραῖοι, καὶ πλεύσαντες ἐς Λευκάδα τὴν Κορινθίων ἀποικίαν τῆς γῆς ἔτεμον καὶ Κυλλήνην τὸ Ἡλείων ἐπίνειον ἐνέπρησαν, ὅτι ναῦς καὶ χρήματα παρέσχον Κορινθίοις. 3. Τοῦ τε χρόνου τὸν πλεῖστον μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐπεκράτουν τῆς θαλάσσης καὶ τοὺς τῶν Κορινθίων ξυμμάχους ἐπιπλέοντες ἔφθειρον, μέχρι οὗ Κορίνθιοι περιόντι τῷ θέρει πέμψαντες ναῦς καὶ στρατιάν, ἐπεὶ σφῶν οἱ ξύμμαχοι ἐπόνουν, ἐστρατοπεδεύοντο ἐπὶ Ἀκτίῳ καὶ περὶ τὸ Χειμέριον τῆς Θεσπρωτίδος, φυλακῆς ἕνεκα τῆς τε Λευκάδος καὶ τῶν ἄλλων πόλεων ὅσαι σφίσι φίλῃαι ἦσαν. 4. Ἀντεστρατοπεδεύοντο δὲ καὶ οἱ Κερκυραῖοι ἐπὶ τῇ Λευκίμμῃ ναυσὶ τε καὶ πεζῶ. Ἐπέπλεόν τε οὐδέτεροι

1. Δικαιολογεῖ τὸν ἀριθμὸν ὀγδοήκοντα, διότι εἰς τὸ κεφ. 25 εἶπεν ὅτι οἱ Κερκυραῖοι διέθετον ἑκατὸν εἴκοσι πλοῖα.

2. Τρόπαιον ἦτο ἀναμνηστικὸν μνημεῖον, πού ἐστήνετο μετὰ τὴν μάχην ὑπὸ τῶν νικητῶν. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ πεζομαχίας, ἀπηρτίζετο τοῦτο ἀπὸ τὰ ὅπλα τοῦ ἡττηθέντος ἐχθροῦ, ἐὰν περὶ ναυμαχίας, ἀπὸ ὅπλα, κοσμήματα τῆς πρύμνης τῶν πλοίων (ἀκροστόλια) καὶ

ἄλλα. Καὶ ὅτε ὁ κῆρυξ ἔφερε τὴν εἶδῃσιν ὅτι οἱ Κορίνθιοι δὲν ἔχουν καμμίαν διάθεσιν δι' εἰρήνην καὶ εἶχον ἐτοιμασθῆ τὰ ὀγδοήκοντα πλοῖα των (διότι ἄλλα ⁽¹⁾ τεσσαράκοντα ἐπολιόρουσιν τὴν Ἐπίδαμνον) ἐβγήκαν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ παραταχθέντες ἐναυμάχησαν. Ἐνίκησαν δὲ περιφανῶς οἱ Κερκυραῖοι καὶ κατέστρεψαν δεκαπέντε πλοῖα τῶν Κορινθίων. Κατὰ σύμπτωσιν μάλιστα τὴν ἰδίαν ἡμέραν καὶ οἱ πολιορκοῦντες τὴν Ἐπίδαμνον εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν κατόπιν συνθήκης, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον δικαίωμα νὰ πωλήσουν ὡς δούλους τοὺς ξένους καὶ νὰ κρατήσουν δεσμίους τοὺς Κορινθίους, ἕως ὅτου ληφθῇ περὶ αὐτῶν ἄλλη ἀπόφασις.

30. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ Κερκυραῖοι ἔστησαν τρόπαιον ⁽²⁾ εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Κερκύρας Λευκίμμην καὶ ἐκ τῶν αἰχμαλώτων τοὺς ὁποίους εἶχον συλλάβει τοὺς μὲν Κορινθίους ἐκράτουν δεσμίους, τοὺς ἄλλους δὲ τοὺς ἐφόνευσαν. Μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ σύμμαχοί των μετὰ τὴν ἡττάν των ἀνεχώρησαν μὲ τὰ πλοῖα διὰ τὴν πατρίδα των, ἔμειναν κύριοι ὀλοκλήρου τῆς θαλάσσης, ἡ ὁποία περιβρέχει τὰ μέρη ἐκεῖνα. Τότε ἐπλευσαν εἰς τὴν Λευκάδα, ἀποικίαν τῶν Κορινθίων, ὅπου κατέστρεψαν τὰ κτήματα καὶ εἰς τὸ ἐπίνειον τῶν Ἠλείων Κυλλήνην, τὴν ὁποίαν ἐπυρπόλησαν, διότι οἱ Ἠλεῖοι εἶχον δώσει πλοῖα καὶ χρήματα εἰς τοὺς Κορινθίους. Γενικῶς δὲ μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης καὶ πλείοντες ἐναντίον τῶν συμμάχων τῶν Κορινθίων τοὺς ἐπροξένουν καταστροφάς, ἕως ὅτου οἱ Κορίνθιοι βλέποντες ὅτι οἱ σύμμαχοί των ἐβασανίζοντο ἐστειλαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ θέρους πλοῖα καὶ στρατὸν καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀκτιον, πλησίον εἰς τὸ Χειμέριον ⁽³⁾ τῆς Θεσπρωτίας, διὰ νὰ προστατεύουν τὴν Λευκάδα καὶ τὰς ἄλλας φιλικὰς των πόλεις. Τότε καὶ οἱ Κερκυραῖοι ἐστρατοπέδευσαν μὲ πλοῖα καὶ στρατὸν ἀπέναντί των, εἰς τὴν Λευκίμμην, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἐδοκίμαζε νὰ πλεύσῃ ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Εἰς αὐτάς τὰς

ἄλλα ναυτικά ἀντικείμενα. Ἐνίοτε ἐστήνοντο τρόπαια λίθινα ἢ χαλκᾶ, ἀληθῆ ἔργα τέχνης.

3. Ἀκρωτήριον καὶ ὄρμος παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχέροντος ποταμοῦ, ἀπέναντι τῆς Λευκίμμης. (Βλ. κεφ. 46).

ἀλλήλοις, ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦτο ἀντικαθεζόμενοι χειμῶνος ἤδη ἀνεχώρησαν ἐπ' οἶκον ἐκάνεροι.

31. Τὸν δ' ἐνιαυτὸν πάντα τὸν μετὰ τὴν ναυμαχίαν καὶ τὸν ὕστερον οἱ Κορίνθιοι ὀργῇ φέροντες τὸν πρὸς Κερκυραίους πόλεμον ἐναντηγοῦντο καὶ παρεσκευάζοντο τὰ κράτιστα νεῶν στόλον, ἐκ τε αὐτῆς Πελοποννήσου ἀγείροντες καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐρέτας, μισθῷ πείθοντες. **2.** Πυνθανόμενοι δὲ οἱ Κερκυραῖοι τὴν παρασκευὴν αὐτῶν ἐφοβοῦντο, καὶ (ἦσαν γὰρ οὐδενὸς Ἑλλήνων ἐνσπονδοὶ οὐδὲ ἐσεγράφαντο ἑαυτοὺς οὔτε ἐς τὰς Ἀθηναίων σπονδὰς οὔτε ἐς τὰς Λακεδαιμονίων) ἔδοξεν αὐτοῖς ἐλθοῦσιν ὥς τοὺς Ἀθηναίους ξυμμάχους γενέσθαι καὶ ὠφελίαν τινὰ πειρασθαι ἀπ' αὐτῶν εὐρίσκεισθαι. **3.** Οἱ δὲ Κορίνθιοι πυνθόμενοι ταῦτα ἦλθον καὶ αὐτοὶ ἐς τὰς Ἀθήνας πρεσβευσόμενοι, ὅπως μὴ σφίσι πρὸς τῷ Κερκυραίων ναυτικῷ τὸ Ἀττικὸν προσγενόμενον ἐμπόδιον γένηται θέσθαι τὸν πόλεμον ἢ βούλονται. **4.** Καταστάσης δὲ ἐκκλησίας ἐς ἀντιλογίαν ἦλθον. Καὶ οἱ μὲν Κερκυραῖοι ἔλεξαν τοιάδε.

32. «Δίκαιον, ὦ Ἀθηναῖοι, τοὺς μῆτε εὐεργεσίας μεγάλης μῆτε ξυμμαχίας προουφειλομένης ἦγοντας παρὰ τοὺς πέλας ἐπικουρίας, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς νῦν, δεησομένους ἀναδιδάξαι πρῶτον, μάλιστα μὲν ὥς καὶ ξύμφορα δέονται, εἰ δὲ μή, ὅτι γε οὐκ ἐπιζήμια, ἔπειτα δὲ ὥς καὶ τὴν χάριν βέβαιον ἔξουσιν. **2.** Εἰ δὲ τούτων μηδὲν σαφές καταστήσουσι, μὴ ὀργίζεσθαι ἦν ἀτυχῶσι. Κερκυραῖοι δὲ μετὰ τῆς ξυμμαχίας τῆς αἰτήσεως καὶ ταῦτα πιστεύοντες ἐχυρὰ ὑμῖν παρέξεσθαι ἀπέστειλαν ἡμᾶς. **3.** Τετόνχηκε δὲ τὸ αὐτὸ ἐπιτήδευμα πρὸς τε ὑμᾶς ἐς τὴν χρεῖαν ἡμῖν ἄλογον καὶ ἐς τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι ἀξύμφορον. **4.** Εὐύμαχοί τε γὰρ οὐδενὸς πω ἐν τῷ πρὸ τοῦ ἐκούσιοι γενόμενοι νῦν ἄλ-

1. Ἡ ναυμαχία ἐγίνετο τὸ ἔαρ τοῦ 434 π.Χ., αἱ ἐτοιμασίαι τῶν Κορινθίων τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἔτους αὐτοῦ καὶ τὸ 433, ἡ δὲ ἀποστολὴ τῶν πρέσβεων εἰς Ἀθήνας τὸ 432 π.Χ.

θέσεις ἔμειναν καθ' ὅλον τὸ ὑπόλοιπον τοῦ θέρους καὶ ὅταν ἤρχισε πλέον ὁ χειμὼν ἀνεχώρησαν, ὁ καθένας διὰ τὴν πατρίδα του.

31. Οἱ Κορίνθιοι ὅμως εἶχον γίνει μανιώδεις ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου τῶν Κερκυραίων, καὶ καθ' ὅλον τὸ μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἔτος ⁽¹⁾, ὅπως καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον, κατεσχεύαζον πλοῖα καὶ ἡτοίμαζον πληρώματα, συναθροίζοντες κωπηλάτας μισθωτοὺς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Οἱ Κερκυραῖοι πάλιν πληροφοροῦμενοι τὰς ἐτοιμασίας αὐτῶν ἐφοβοῦντο, καὶ (ἐπειδὴ δὲν ἦσαν σύμμαχοι μὲ κανένα ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνας καὶ δὲν εἶχον ἐγγραφῇ εἰς τὰς συνθήκας οὔτε τῶν Ἀθηναίων οὔτε τῶν Λακεδαιμονίων) ἀπεφάσισαν νὰ προσέλθουν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διὰ νὰ γίνουν σύμμαχοί των καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ πάρουν ἀπὸ αὐτοὺς κάποιαν βοήθειαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Κορίνθιοι μόλις ἔμαθον αὐτὰ ἔστειλαν ἐπίσης πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ φροντίσουν νὰ μὴ προστεθῇ τὸ ἀπτικὸν ναυτικὸν εἰς τὸ κερκυραϊκὸν καὶ τοὺς ἐμποδίσῃ νὰ τακτοποιήσουν τὸν πόλεμον ὅπως θέλουν. Ἐκεῖ τότε συνεκλήθη ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ οἱ πρέσβεις ὠμίλησαν κατ' ἀντιπαράστασιν. Πρῶτοι οἱ Κερκυραῖοι εἶπον τὰ ἑξῆς :

32. «Εἶναι δίκαιον, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅσοι ἔρχονται νὰ ζητήσουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους βοήθειαν χωρὶς νὰ στηρίζονται εἰς ὑποχρέωσιν μεγάλης εὐεργεσίας ἢ συμμαχίας, ὅπως τώρα καὶ ἡμεῖς, νὰ ἀποδείξουν πρὸ παντὸς ἄλλου ὅτι τὸ αἶτημά των εἶναι συμφέρον, ἢ τοῦλάχιστον ὄχι ἐπιζήμιον, κατόπιν δὲ ὅτι θὰ εἶναι καὶ αἰωνίως εὐγνώμονες. Ἄν ὅμως δὲν κατορθώσουν νὰ κάμουν φανερόν οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο, νὰ μὴν ἀγανακτοῦν ἂν ἀποτύχουν. Οἱ Κερκυραῖοι λοιπὸν μᾶς ἀπέστειλαν ἐδῶ νὰ ζητήσωμεν τὴν συμμαχίαν σας, ἐπειδὴ πιστεύουν ὅτι συγχρόνως θὰ σᾶς ἐξασφαλίσουν ⁽²⁾ καὶ αὐτά. Κατὰ κακὴν μας τύχην ἢ μέχρι σήμερον πολιτικὴ ⁽³⁾ μας, ἐνῶ κρίνεται ἀπὸ σᾶς ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν αἰτησίν μας, εἶναι συγχρόνως καὶ εἰς ἡμᾶς ἀσύμφορος διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν παρόντων κινδύνων μας. Ἐνῶ δηλαδὴ μέχρι σήμερον δὲν ἐδέχθημεν νὰ γίνωμεν σύμμαχοι κανενός, τώρα ἐρχόμεθα

2. Δηλ. ὅτι τὸ αἶτημά των εἶναι συμφέρον εἰς σᾶς καὶ ὅτι αὐτοὶ θὰ σᾶς εἶναι αἰωνίως ευγνώμονες.

3. Ἐπίτηδευμα σημαίνει ἀσχολία, συνήθεια, διαγωγή· προκειμένου δὲ περὶ Κράτους πολιτικὴ.

λων τοῦτο δεησόμενοι ἤκομεν, καὶ ἅμα ἐς τὸν παρόντα πόλεμον Κορινθίων ἐρήμοι δι' αὐτὸ καθέσταμεν. Καὶ περιέστηκεν ἡ δοκοῦσα ἡμῶν πρότερον σωφροσύνη, τὸ μὴ ἐν ἀλλοτριᾷ ξυμμαχίᾳ τῇ τοῦ πέλας γνώμῃ ξυγκινδυνεύειν, νῦν ἀβουλία καὶ ἀσθένεια φαινομένη. 5. Τὴν μὲν οὖν γενομένην ναυμαχίαν αὐτοὶ κατὰ μόνας ἀπεωσάμεθα Κορινθίους· ἐπειδὴ δὲ μείζονι παρασκευῇ ἀπὸ Πελοποννήσου καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐφ' ἡμᾶς ὥρμηται καὶ ἡμεῖς ἀδύνατοι ὁρῶμεν ὄντες τῇ οἰκείᾳ μόνον δυνάμει περιγενέσθαι, καὶ ἅμα μέγας ὁ κίνδυνος, εἰ ἐσόμεθα ὑπ' αὐτοῖς, ἀνάγκη καὶ ὑμῶν καὶ ἄλλον παντὸς ἐπικουρίας δεῖσθαι, καὶ ξυγγνώμῃ, εἰ μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἡμαρτία τῇ πρότερον ἀπραγμοσύνῃ ἐναντία τολμῶμεν.

33. »Γενήσεται δὲ ὑμῖν πειθομένοις καλὴ ἡ ξυντυχία κατὰ πολλὰ τῆς ἡμετέρας χρείας, πρῶτον μὲν ὅτι ἀδικουμένοις καὶ οὐχ ἑτέροις βλάπτουσι τὴν ἐπικουρίαν ποιήσεσθε, ἔπειτα περὶ τῶν μεγίστων κινδυνεύοντας δεξάμενοι ὥς ἂν μάλιστα μετ' αἰμνήστον μαρτυρίου τὴν χάριν καταθήσεσθε, ναυτικόν τε κεκτήμεθα πλὴν τοῦ παρ' ὑμῖν πλεῖστον. 2. Καὶ σκέψασθε τίς εὐπραξία σπανιωτέρα ἢ τίς τοῖς πολέμοις λυπηροτέρα, εἰ ἦν ὑμεῖς ἂν πρὸ πολλῶν χρημάτων καὶ χάριτος ἐτιμήσασθε δύναμιν ὑμῖν προσγενέσθαι, αὕτη ἀρεστὴν αὐτεπάγγελτος, ἄνευ κινδύνων καὶ δαπάνης διδοῦσα ἑαυτὴν καὶ προσέτι φέρουσα ἐς μὲν τοὺς πολλοὺς ἀρετήν, οἷς δὲ ἐπαμυνεῖτε χάριν, ὑμῖν δ' αὐτοῖς ἰσχύν· ὃ ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ὀλίγοις δὴ ἅμα πάντα ξυνέβη, καὶ ὀλίγοι ξυμμαχίας

1. Διὰ τῆς φράσεως αὐτῆς ἐπεξηγεῖται τὸ «ἀσυμβίβαστον» διὰ δὲ τῆς ἐπομένης (2) τὸ «ἀσύμφορον». Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ προοίμιον τῆς δημηγορίας τῶν Κερκυραίων. Ἐν αὐτῷ δηλοῦν τὸν σκοπὸν τῆς πρεσβείας των καὶ δικαιολογοῦν τὴν προηγουμένην οὐδετερότητά των.

3. Ἀρετὴ ἐνταῦθα σημαίνει δόξα ἀρετῆς. Δηλ. οἱ Ἀθηναῖοι θά

νὰ ζητήσωμεν τοῦτο ἀπὸ ἄλλους ⁽¹⁾· συγχρόνως δὲ ἐξ αἰτίας τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἔχομεν εὐρεθῆ κατὰ τὸν σημερινὸν πρὸς τοὺς Κορινθίους πόλεμον ἐντελῶς μόνοι ⁽²⁾. Τοιοῦτοτρόπως αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο προηγουμένως ὡς σωφροσύνη, δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ συμμαχοῦμεν μὲ ξένους καὶ νὰ ἐκτιθέμεθα εἰς κινδύνους ἀπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ ἄλλου, τώρα κατήντησε νὰ φαίνεται ἀπερισκεψία καὶ ἀδυναμία. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν γενομένην ναυμαχίαν ἀπεκρούσαμεν τοὺς Κορινθίους μόνοι· τώρα ὅμως ὅτε ἐτοιμάζονται νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον μας μετὰ μεγαλυτέρας δυνάμεως, προερχομένης ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, καὶ ἡμεῖς βλέπομεν ὅτι δὲν ἡμποροῦμεν νὰ ὑπερσχύσωμεν μόνον μὲ τὴν ἰδικὴν μας δύναμιν καὶ συγχρόνως ὅτι ὁ κίνδυνος δι' ἡμᾶς θὰ εἶναι μέγας, ἐὰν περιέλθωμεν εἰς τὴν ἐξουσίαν των, εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητῶμεν βοήθειαν καὶ ἀπὸ σᾶς καὶ ἀπὸ κάθε ἄλλον· καὶ πρέπει νὰ μᾶς συγχωρήσετε ἂν τολμῶμεν ἀντίθετα πρὸς τὴν οὐδετερότητα τοῦ παρελθόντος, τὴν προερχομένην ὅχι ἀπὸ κακοβουλίαν ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ σφαλερὰν ἀντίληψιν.

33. »Διὰ σᾶς, ἂν πεισθῇτε, ἡ σύμπτωσις τῆς ἀνάγκης μας θὰ ἀποβῇ συμφέρουσα κατὰ πολλὰ. Πρῶτον, θὰ βοηθήσετε ἀνθρώπους ἀδικουμένους καὶ ὅχι βλάπτοντας ἄλλους. Δεύτερον, ἐὰν δεχθῇτε εἰς τὴν συμμαχίαν σας ἀνθρώπους διατρέχοντας τὸν ἔσχατον κίνδυνον, θὰ προσφέρετε εἰς αὐτοὺς τὴν εὐεργεσίαν σας ὡς παρακαταθήκην συνοδευομένην μὲ τὴν πλέον ἀλησιμόνητον μαρτυρίαν. Ἐκτὸς τούτων εἵμεθα κάτοχοι τοῦ μεγαλυτέρου στόλου μετὰ τὸν ἰδικόν σας. Καὶ σκεφθῇτε, ἂν ὑπάρχῃ εὐτυχία πλέον σπανία ἢ πλέον δυσάρεστος εἰς τοὺς ἔχθρους σας, ἀπὸ τὸ νὰ παρουσιάζεται ἐνὶ ὄπιόν σας αὐθόρμητος ἡ δύναμις αὕτη, τὴν ἀπόκτησιν τῆς ὁποίας θὰ ἐθεωρεῖτε σεῖς ἀξίαν καὶ πολλῶν χρημάτων καὶ εὐγνωμοσύνης, καὶ νὰ σᾶς προσφέρεται τώρα χωρὶς κινδύνους καὶ δαπάνην, ἐπὶ πλέον δὲ νὰ σᾶς χαρίξῃ τὸν ἔπαινον ⁽³⁾ τῶν πολλῶν, τὴν εὐγνωμοσύνην ἐκείνων τοὺς ὁποίους θὰ βοηθήσετε καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεώς σας. Τὰ πράγματα αὐτὰ καθ' ὅλον τὸν παρελθόντα χρόνον εἰς πολὺ ὀλίγους συνέβησαν ὅλα μαζὶ καὶ ὀλίγοι ζητοῦντες συμμαχίαν

ἐκρίνοντο ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ὡς γενναῖοι φρονες, διότι ἔσωσαν ἀνθρώπους κινδυνεύοντας.

δεόμενοι οἷς ἐπικαλοῦνται ἀσφάλειαν καὶ κόσμον οὐχ ἦσπον διδόντες ἢ ληψόμενοι παραγίγνονται. 3. Τὸν δὲ πόλεμον, δι' ὃν περ χρήσιμοι ἂν εἶμεν, εἴ τις ὑμῶν μὴ οἶται ἔσεσθαι, γνώμης ἀμαρτάνει καὶ οὐκ αἰσθάνεται τοὺς Λακεδαιμονίους φόβῳ τῷ ὑμετέρῳ πολεμῶντας καὶ τοὺς Κορινθίους δυναμένους παρ' αὐτοῖς καὶ ὑμῖν ἐχθροὺς ὄντας καὶ προκαταλαμβάνοντας ἡμᾶς νῦν ἐς τὴν ὑμετέραν ἐπιχείρησιν, ἵνα μὴ τῷ κοινῷ ἔχθει κατ' αὐτοὺς μετ' ἀλλήλων στῶμεν μηδὲ δυοῖν φθάσαι ἀμαρτῶσιν, ἢ κακῶσαι ἡμᾶς ἢ σφῶν αὐτοὺς βεβαιώσασθαι. 4. Ἡμέτερον δ' αὖ ἔργον προτερεῖν, τῶν μὲν διδόντων, ὑμῶν δὲ δεξαμένων τὴν ξυμμαχίαν, καὶ προεπιβουλεύειν αὐτοῖς μᾶλλον ἢ ἀντεπιβουλεύειν.

34. » Ἦν δὲ λέγῳσιν ὥς οὐ δίκαιον τοὺς σφετέρους ἀποίκους ὑμᾶς δέχεσθαι, μαθόντων ὥς πᾶσα ἀποικία εὐ μὲν πάσχουσα τιμᾷ τὴν μητρόπολιν, ἀδικουμένη δὲ ἀλλοτριούται· οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὁμοίοι τοῖς λειπομένοις εἶναι ἐκπέμπονται. 2. Ὡς δὲ ἡδίκουν σαφές ἐστι. Προκληθέντες γὰρ περὶ Ἐπιδάμνον ἐς κρίσιν πολέμῳ μᾶλλον ἢ τῷ ἴσῳ ἐβουλήθησαν τὰ ἐγκλήματα μετελθεῖν. 3. Καὶ ὑμῖν ἔστω τι τεκμήριον ἃ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ξυγγενεῖς δρῶσιν, ὥστε ἀπάτη τε μὴ παράγεσθαι ὑπ' αὐτῶν, δεομένοις τε ἐκ τοῦ εὐθέος μὴ ὑπουργεῖν· ὁ γὰρ ἐλαχίστας τὰς μεταμελείας ἐκ τοῦ χαρίζεσθαι τοῖς ἐναντίοις λαμβάνων ἀσφαλέστατος ἂν διατελοίη.

35. » Λύσετε δὲ οὐδὲ τὰς Λακεδαιμονίων σπονδὰς δέχομενοι ἡμᾶς μηδετέρων ὄντας ξυμμάχους. 2. Εἴρηται γὰρ ἐν αὐταῖς, τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἥτις μηδαμοῦ ξυμμαχεῖ,

1 Πρβλ. κεφ. 88 «φοβούμενοι τοὺς Ἀθηναίους μὴ ἐπὶ μεῖζον δυνηθῶσι».

2. Γνώμη γενικοῦ κύρους. Ὁ Θουκυδίδης πολλάκις μεταχειρίζεται τοιαύτας γνώμας ὡς ἀποδεικτικὰ μέσα. Ἡ ἐννοια ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἐξῆς: ἐφ' ὅσον οἱ Κορίνθιοι εἶναι ἐχθροί σας, θὰ μεταμεληθῇτε διὰ πᾶσαν καλὴν πρᾶξιν σας πρὸς αὐτούς, διότι χαρίζομενοι εἰς αὐτούς ἐλαττώνετε τὴν ἰδικήν σας ἀσφάλειαν.

έρχονται νὰ δώσουν ἀσφάλειαν καὶ τιμὴν εἰς ἐκείνους τοὺς ὁποίους παρακαλοῦν ὄχι μικρότερον ἐκείνης τὴν ὁποίαν θὰ λάβουν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸν πόλεμον διὰ τὸν ὁποῖον θὰ σᾶς εἴμεθα χρήσιμοι, ἐὰν κανεὶς ἀπὸ σᾶς νομίζῃ ὅτι δὲν θὰ γίνη, ἀπατάται καὶ δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπειδὴ φοβοῦνται ⁽¹⁾ τὴν συνεχῇ αὐξήσιν τῆς δυνάμεώς σας εἶναι πρόθυμοι νὰ πολεμήσουν καὶ ὅτι οἱ Κορίνθιοι ἔχουν ἐπιρροὴν εἰς αὐτούς, καὶ ὅτι εἶναι ἐχθροὶ σας καὶ ὅτι τώρα προσπαθοῦν νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος των ἡμᾶς ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὸν ἐναντίον σας πόλεμον (τοῦτο δὲ γίνεται) διὰ νὰ μὴ συνενωθῶμεν ἐναντίον των ἐνεκα τῆς κοινῆς ἐχθρας καὶ διὰ νὰ προφθάσουν νὰ μὴν ἀποτύχουν καὶ εἰς τὰ δύο, δηλ. νὰ βλάψουν ἡμᾶς ἢ νὰ ἐξασφαλίσουν τὸν ἑαυτὸν τους. Τώρα λοιπὸν τὸ ἰδικόν μας ἔργον εἶναι νὰ τοὺς προλάβωμεν διὰ τῆς συμμαχίας, τὴν ὁποίαν προσφέρομεν ἡμεῖς, καὶ θὰ δεχθῆτε σεῖς, καὶ μᾶλλον νὰ τοὺς ἐπιβουλευώμεθα πρῶτοι, παρὰ νὰ ἀντιμετωπίζωμεν κατόπιν τὴν ἐπιβουλὴν των.

34. »Ἐὰν δὲ λέγουν (οἱ Κορίνθιοι) ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ δέχεσθε ὡς συμμάχους τοὺς ἀποίκους των, ἅς μάθουν ὅτι κάθε ἀποικία ὅταν εὐεργετῇται τιμᾷ τὴν μητρόπολιν, ὅταν δὲ ἀδικῇται ἀποξενώνεται ἀπὸ αὐτὴν. Διότι οἱ ἀποικοὶ ἀποστέλλονται ὄχι διὰ νὰ εἶναι δοῦλοι ἐκείνων πού μένουσιν εἰς τὴν μητρόπολιν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχουν ἴσα δικαιώματα μὲ αὐτούς. Καὶ τὸ ὅτι μᾶς ἡδίκουν εἶναι φανερόν. Διότι ὅτε προσεκλήθησαν εἰς δίκην διὰ τὴν Ἐπίδαμνον, ἐπροτίμησαν νὰ διεκδικήσουν τὰς ἀπαιτήσεις των διὰ τοῦ πολέμου παρὰ διὰ τοῦ δικαίου. Καὶ διὰ σᾶς ἅς εἶναι ὡσὰν παράδειγμα αὐτὰ πού πράττουν ἐναντίον ἡμῶν τῶν συγγενῶν των, ὥστε μήτε ἀπὸ τοὺς ἀπατηλοὺς των λόγους νὰ παραπλανᾷσθε, μήτε εἰς τὰς εἰλικρινεῖς παρακλήσεις των νὰ πείθεσθε καὶ νὰ τοὺς βοηθῆτε. Διότι ὁ ἐλάχιστος μεταμελούμενος διὰ τὰς εὐεργεσίας πρὸς τοὺς ἐχθρούς του, θὰ εὐρίσκεται πάντοτε εἰς τὴν μεγαλύτεραν ἀσφάλειαν ⁽²⁾.

35. Δὲν θὰ παραβιάσετε δὲ τὰς συνθήκας σας ⁽³⁾ μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐὰν δεχθῆτε εἰς τὴν συμμαχίαν σας ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι δὲν εἴμεθα σύμμαχοι κανενός. Διότι ἀναφέρεται εἰς αὐτὰς ὅτι, πᾶσα ἑλληνικὴ πόλις, ἥτις δὲν εἶναι σύμμα-

3. Τὰς τριακονταετῆς (τὰς συναφθείσας τὸ 445 π.Χ.).

ἐξεῖναι παρ' ὁποτέρους ἂν ἀρέσκηται ἐλθεῖν. 3. Καὶ δεινὸν εἰ τοῖσδε μὲν ἀπὸ τε τῶν ἐνσπινόμενων ἔσται πληροῦν τὰς ναῦς καὶ προσέτι καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος καὶ οὐκ ἥκιστα ἀπὸ τῶν ὑμετέρων ὑπηκόων, ἡμᾶς δὲ ἀπὸ τῆς προκειμένης τε ξυμμαχίας εἰρξοῦσι καὶ ἀπὸ τῆς ἁλλοθεν ποθεν ὠφελίας, εἴτα ἐν ἀδικήματι θήσονται πεισθέντων ὑμῶν ἃ δεόμεθα. 4. Πολὸν δὲ ἐν πλείονι αἰτία ἡμεῖς μὴ πείσαντες ὑμᾶς ἔξομεν· ἡμᾶς μὲν γὰρ κινδυνεύοντας καὶ οὐκ ἐχθροὺς ὄντας ἀπώσσεσθε, τῶνδε δὲ οὐκ ὅπως κωλύται ἐχθρῶν ὄντων καὶ ἐπιόντων γενήσεσθε, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας ἀρχῆς δύναμιν προσλαβεῖν περιόψεσθε ἣν οὐ δίκαιον, ἀλλ' ἢ κακείνων κωλύειν τοὺς ἐκ τῆς ὑμετέρας μισθοφόρους ἢ καὶ ἡμῖν πέμπειν καθ' ὅτι ἂν πεισθῇτε ὠφελίαν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς δεξαμένους βοηθεῖν. 5. Πολλὰ δέ, ὥσπερ ἐν ἀρχῇ ὑπέπειτομεν, τὰ ξυμφέροντα ἀποδείκνυμεν, καὶ μέγιστον ὅτι οἱ τε αὐτοὶ πολέμιοι ἡμῖν ἦσαν (ὅπερ σαφεστάτη πίστις). Καὶ οὗτοι οὐκ ἀσθενεῖς, ἀλλ' ἱκανοὶ τοὺς μεταστάντας βλάψαι· καὶ ναυτικῆς καὶ οὐκ ἡπειρωτίδος τῆς ξυμμαχίας διδομένης οὐχ ὁμοία ἢ ἁλλοτριώσις, ἀλλὰ μάλιστα μὲν, εἰ δύνασθε, μηδένα ἄλλον εἶν κεκτῆσθαι ναῦς, εἰ δὲ μὴ, ὅστις ἐχυρώτατος, τοῦτον φίλον ἔχειν.

36. »Καὶ δὲ τῷ τάδε ξυμφέροντα μὲν δοκεῖ λέγεσθαι, φοβεῖται δὲ μὴ δι' αὐτὰ πειθόμενος τὰς σπονδὰς λύσῃ, γνῶτω τὸ μὲν δεδιὸς αὐτοῦ ἰσχὺν ἔχον τοὺς ἐναντίους μᾶλ-

1. Ἐνωσεῖ τὴν Πάλην τῆς Κεφαλληνίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐβοήθησαν τοὺς Κορινθίους ἐναντίον τῶν Κερκυραίων. (Βλ. κεφ. 27).

2. Δηλ. οἱ Κερκυραῖοι θὰ εἶναι πιστοὶ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων κατ' ἀνάγκην ἀναπόδραστον, διότι ἂν τοὺς ἐγκαταλείψουν, θὰ μείνουν μόνοι· τότε δὲ οἱ Κορίνθιοι θὰ εὕρουν εὐκαιρίαν νὰ τοὺς τιμωρήσουν σκληρῶς.

3. Δηλ. ὅπως θὰ ἀπεκρούετε μίαν ἡπειρωτικὴν συμμαχίαν, ἥτις δὲν σᾶς εἶναι πολὺ χρήσιμος.

4. Θὰ φοβοῦνται οἱ Ἀθηναῖοι μήπως ἡ συμμαχία μετὰ τῶν Κερκυραίων θεωρηθῇ ὡς παραβίασις τῶν συνθηκῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐχθροὶ

χος μὲ κανένα, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προσέλθῃ εἰς οἰανδήποτε ἀπὸ τὰς δύο μερίδας θέλει. Θὰ εἶναι δὲ φοβερόν, ἐὰν αὐτοὶ μὲν θὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ στρατολογοῦν πληρώματα ἀπὸ τοὺς περιλαμβανομένους εἰς τὰς συνθήκας καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, πρὸ πάντων δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς σας ὑπηκόους, ἡμᾶς δὲ καὶ ἀπὸ τὴν ἀνοικτὴν εἰς ὅλους συμμαχίαν θὰ μᾶς ἀποκλείσουν καὶ ἀπὸ τὴν ἐξ οἰουδήποτε ἄλλου μέρους βοήθειαν. Ἐπειτα θὰ ἔχουν τὴν ἀξίωσιν νὰ θεωροῦν τὸ πρᾶγμα ὡς ἀδίκημα, ἂν σεῖς παραδεχθῆτε τὰ αἰτήματά μας ! Ἀλλὰ πολὺ περισσότερον θὰ σᾶς κατηγορήσωμεν ἡμεῖς, ἂν δὲν σᾶς πείσωμεν. Διότι ἡμᾶς μὲν οἱ ὅποιοι κινδυνεύομεν καὶ δὲν εἴμεθα ἐχθροὶ σας θὰ μᾶς ἀποκρούσετε, αὐτοὺς ὅμως οἱ ὅποιοι εἶναι ἐχθροὶ σας καὶ ἐτοιμάζονται νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον μας δὲν θὰ τοὺς ἐμποδίσετε, ἀλλὰ θὰ ἀνεχθῆτε νὰ προσλάβουν δύναμιν καὶ ἀπὸ τὰς πόλεις ⁽¹⁾ ποὺ ἐξουσιάζετε. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι δίκαιον, ἀλλὰ πρέπει ἢ νὰ ἐμποδίσετε καὶ τοὺς μισθοφόρους ἐκείνων, τοὺς στρατολογομένους ἀπὸ τὰς ἰδικὰς σας χώρας, ἢ νὰ στείλετε καὶ εἰς ἡμᾶς βοήθειαν, καθ' οἷονδήποτε τρόπον θὰ νομίσετε τοῦτο καλόν. Καὶ ὁ καλύτερος τρόπος ἀπὸ ὅλους εἶναι νὰ μᾶς δεχθῆτε φανερά εἰς τὴν συμμαχίαν σας καὶ νὰ μᾶς βοηθῆτε. Λοιπὸν ἀποδεικνύομεν, ὅπως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου μας ὑπεδηλώσαμεν, πολλὰ συμφέροντα, τὸ δὲ μέγιστον εἶναι ὅτι ἡμεῖς καὶ σεῖς ἔχομεν τοὺς ἰδίους ἐχθρούς (πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀσφαλεστάτη ἐγγύησις ὅτι θὰ σᾶς εἴμεθα πιστοὶ) καὶ ὅτι οἱ ἐχθροὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι ἀδύνατοι, ἀλλὰ ἱκανοὶ νὰ βλάψουν τοὺς ἀποστατήσαντας ⁽²⁾ ἰδικούς των. Ἐπίσης δέ, ἐπειδὴ ἡ συμμαχία τὴν ὁποίαν σᾶς προσφερόμεν εἶναι ναυτική καὶ ὄχι ἡπειρωτική, δὲν εἶναι ὁμοίως εὐκόλουν νὰ τὴν ἀποκρούσετε ⁽³⁾, διότι τὸ μέγιστον συμφέρον σας εἶναι βεβαίως νὰ μὴν ἀφήνετε κανένα ἄλλον νὰ ἀποκτᾷ ναυτικόν, ἐὰν ἡμπορῆτε, εἰδ' ἄλλως, νὰ ἔχετε φίλον σας ὅποιον εἶναι ἰσχυρότατος (εἰς τὸ ναυτικόν).

36. »Ἐὰν κανεὶς νομίζῃ ὅτι εἶναι μὲν συμφέροντα ὅσα λέγομεν, φοβεῖται ὅμως νὰ τὰ παραδεχθῇ, μήπως παραβιάσῃ τὰς συνθήκας, ἃς γνωρίζῃ, ὅτι ὁ μὲν φόβος του ⁽⁴⁾, ἂν προέρχεται ἀπὸ γεγονὸς παρέχον ἰσχὺν θὰ φοβίσῃ περισσότερον

των θὰ φοβοῦνται περισσότερον τοὺς Ἀθηναίους ὡς ἀποκτήσαντας μεγαλυτέραν δύναμιν.

λον φοβῆσον, τὸ δὲ θαρσοῦν μὴ δεξαμένου ἀσθενὲς ὃν πρὸς ἰσχύοντας τοὺς ἐχθροὺς ἀδυσέστερον ἐσόμενον, καὶ ἅμα οὐ περὶ τῆς Κερκύρας νῦν τὸ πλεόν ἢ καὶ τῶν Ἀθηναίων βουλευόμενος, καὶ οὐ τὰ κράτιστα αὐταῖς προναῶν, ὅταν ἐς τὸν μέλλοντα καὶ ὅσον οὐ παρόντα πόλεμον τὸ αὐτίκα περισκοπῶν ἐνδοιάζῃ χωρίον προσλαβεῖν ὃ μετὰ μεγίστων καιρῶν οἰκιοῦνται τε καὶ πολεμοῦνται. 2. Τῆς τε γὰρ Ἰταλίας καὶ Σικελίας καλῶς παράπλου κεῖται, ὥστε μήτε ἐκείθεν ναυτικὸν εἶσαι Πελοποννησίοις ἐπελθεῖν τό τε ἐνθένδε πρὸς τὰ κεῖ παραπέμψαι, καὶ ἐς τὰλλα ξυμφορώτατόν ἐστι. 3. Βραχυτάτῳ δ' ἂν κεφαλαίῳ, τοῖς τε ξύμπασιν καὶ καθ' ἕναστον, τῷ δ' ἂν μὴ προέσθαι ἡμᾶς μάθοιτε· τρία μὲν ὄντα λόγον ἄξια τοῖς Ἑλλησιν ναυτικά, τὸ παρ' ὑμῖν καὶ τὸ ἡμέτερον καὶ τὸ Κορινθίων, τούτων δ' εἰ περιόψεσθε τὰ δύο ἐς ταῦτόν ἐλθεῖν καὶ Κορίνθιοι ἡμᾶς προκαταλήφονται, Κερκυραίοις τε καὶ Πελοποννησίοις ἅμα ναυμαχήσετε· δεξάμενοι δὲ ἡμᾶς ἔξετε πρὸς αὐτοὺς πλείοσι ναυσὶ ταῖς ἡμετέραις ἀγωνίζεσθαι». Τοιαῦτα μὲν οἱ Κερκυραῖοι εἶπον· οἱ δὲ Κορίνθιοι μετ' αὐτοὺς τοιάδε.

37. «Ἀναγκαῖον Κερκυραίων τῶνδε οὐ μόνον περὶ τοῦ δέξασθαι σφᾶς τὸν λόγον ποιησαμένων, ἀλλ' ὥς καὶ ἡμεῖς τε ἀδικοῦμεν καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰκότως πολεμοῦνται, μνησθέντας πρῶτον καὶ ἡμᾶς περὶ ἀμφοτέρων, οὕτω καὶ ἐπὶ τὸν ἄλλον λόγον ἰέναι, ἵνα τὴν ἀφ' ἡμῶν τε ἀξίωσιν ἀσφαλέστερον προειδῆτε καὶ τὴν τῶνδε χρεῖαν μὴ ἀλογίστως ἀπόσῃσθε. 2. Φασὶ δὲ ξυμμαχίαν διὰ τὸ σῶφρον οὐδενός πω δέξασθαι τὸ δ' ἐπὶ κακουργίᾳ καὶ οὐκ ἀρετῇ ἐπετεήδενσαν, ξύμμαχόν τε οὐδένα βουλόμενοι πρὸς τὰδικήματα οὐδὲ μάρτυρα ἔχειν οὔτε παρακαλοῦντες αἰσχύνεσθαι. 3. Καὶ ἡ πόλις

1. Οἱ Ἀθηναῖοι φρονοῦντες ὅτι ἐσεβάσθησαν τὰς συνθήκας θὰ εἶναι ἥσυχοι, ἀλλὰ οἱ ἐχθροὶ τῶν δὲν θὰ φοβοῦνται αὐτούς, διότι δὲν τοὺς βλέπουν ἀποκτῶντας ἐπιφοβὸν δύναμιν.

2. Παράπλους εἶναι κυρίως τὸ παραλλήλως τῆς ἀκτῆς γινόμε-

τούς ἐχθρούς, τὸ δὲ θάρρος του ⁽¹⁾, ἂν δὲν δεχθῇ τὴν συμμαχίαν μας, ἐπειδὴ θὰ καθιστᾷ αὐτὸν ἀσθενέστερον ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς ἐχθρούς του, θὰ φοβίζη αὐτοὺς ὀλιγώτερον. Ἄς γνωρίζῃ ἐπίσης ὅτι τώρα σκέπτεται ὅχι τόσον διὰ τὴν Κερκυραν, ὅσον διὰ τὰς Ἀθήνας καὶ ὅτι δὲν λαμβάνει καθόλου τὴν ἀρίστην πρόνοιαν δι' αὐτάς, ὅταν ἀποβλέπων εἰς τὸ παρὸν διστάζῃ νὰ προσλάβῃ διὰ τὸν μέλλοντα, καὶ ἐντὸς ὀλίγου παρόντα, πόλεμον ἓνα τόπον, τοῦ ὁποίου ἡ φιλία ἢ ἡ ἐχθρα ἔχει σοβαρώτατα ἐπακόλουθα. Διότι εὐρίσκεται εἰς θέσιν σπουδαίαν σχετικῶς μὲ τὸν παράπλου ⁽²⁾ εἰς Ἱταλίαν καὶ Σικελίαν, ὥστε νὰ δύναται καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὸ ἀπὸ ἐκεῖ ναυτικὸν νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Πελοποννησίων, καὶ νὰ συνοδεύῃ δι' ἀσφάλειαν τὸ ναυτικὸν ποῦ πλέει ἀπὸ ἐδῶ πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη· ἔχει δὲ καὶ ἄλλα μέγιστα πλεονεκτήματα διὰ σᾶς. Τέλος διὰ τῆς ἐξῆς συντομωτάτης περιλήψεως τοῦ ὅλου ζητήματος καὶ τῶν λεπτομερειῶν θὰ πεισθῇτε νὰ μὴ μᾶς ἀφήσετε. Τὰ ἀξιόλογα ναυτικά τῶν Ἑλλήνων εἶναι τρία, τὸ ἰδικόν σας, τὸ ἰδικόν μας καὶ τὸ κορινθιακόν. Ἐὰν σεῖς ἀφήσετε νὰ ἐνωθοῦν τὰ δύο ἐκ τούτων, ἐὰν δηλαδὴ οἱ Κορίνθιοι σᾶς προλάβουν καὶ μᾶς ὑποτάξουν, θὰ ναυμαχήσετε ἐναντίον τῶν Κερκυραίων καὶ τῶν Πελοποννησίων ἡνωμένων, ἐὰν ὅμως μᾶς δεχθῇτε, θὰ πολεμήσετε ἐναντίον αὐτῶν μὲ στόλον ἐπηυξημένον διὰ τοῦ ἰδικοῦ μας». Οἱ μὲν Κερκυραῖοι αὐτὰ εἶπον· οἱ δὲ Κορίνθιοι τὰ ἐξῆς :

37. «Ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐδῶ οἱ Κερκυραῖοι ὠμίλησαν ὅχι μόνον περὶ τοῦ νὰ δεχθῇτε αὐτοὺς εἰς τὴν συμμαχίαν σας, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ὅτι ἡμεῖς τοὺς ἀδικοῦμεν καὶ αὐτοὶ πολεμοῦνται παρὰ τὸ δίκαιον, εἶναι ἀνάγκη καὶ ἡμεῖς νὰ ἐκθέσωμεν τὰ δύο αὐτὰ ζητήματα πρῶτον καὶ κατόπιν νὰ ἀναπτύξωμεν ὅσα ἄλλα ἔχομεν νὰ εἴπωμεν, διὰ νὰ ἐννοήσετε ἐξ ἀρχῆς σαφέστερον τὴν ἰδικὴν μας δικαίαν ἀξίωσιν καὶ διὰ νὰ ἀποκρούσετε τὴν ἀπαίτησιν τούτων οὐχὶ ἀπερισκέπτως. Λέγουν ὅτι δὲν ἐδέχθησαν μέχρι σήμερον τὴν συμμαχίαν κανενὸς ἀπὸ σωφροσύνης. Αὐτὸ ὅμως τὸ ἔκαμαν ὅχι ἀπὸ καλῶσύνης ἀλλὰ διὰ νὰ ἡμποροῦν νὰ καχοργοῦν, ἐπειδὴ δὲν ᾔθελον νὰ ἔχουν κανένα σύμμαχον, διὰ νὰ μὴ γίνεταί μάρτυς τῶν ἐγκλημάτων αὐτῶν καὶ διὰ νὰ μὴν ἐντρέπωνται ὅταν τὸν προσκαλοῦν (νὰ λάβῃ μέρος εἰς πρᾶξιν ἐπονείδιστον).

νον ταξίδιον (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ταξίδιον διὰ τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους, τὸν διάπλου).

αὐτῶν ἅμα, αὐτάρκη θέσιν κειμένη, παρέχει αὐτοὺς δικαστὰς ὧν βλάπτουσί τινας μᾶλλον ἢ κατὰ ξυνθήκας γίνεσθαι, διὰ τὸ ἥκιστα ἐπὶ τοὺς πέλας ἐκπλέοντας μάλιστα τοὺς ἄλλους ἀνάγκη καταίροντας δέχεσθαι. 4. Κὰν τούτῳ τὸ εὐπρεπὲς ἄσπονδον οὐχ ἵνα μὴ ξαναδικήσωσιν ἐτέροις προβέβληνται, ἀλλ' ὅπως κατὰ μόνας ἀδικῶσι καὶ ὅπως ἐν ᾧ μὲν ἂν κρατῶσι βιάζωνται, οὗ δ' ἂν λάθωσι πλεον ἔχουσιν, ἣν δὲ πού τι προσλάβωσιν ἀναισχυντῶσι. 5. Καίτοι εἰ ἦσαν ἄνδρες, ὥσπερ φασίν, ἀγαθοί, ὅσῳ ἀληπτότεροι ἦσαν τοῖς πέλας, τόσῳ δὲ φανερωτέραν ἐξῆν αὐτοῖς τὴν ἀρετὴν διδοῦσι καὶ δεχομένοις τὰ δίκαια δεικνύναι.

38. »' Ἀλλ οὔτε πρὸς τοὺς ἄλλους οὔτε ἐς ἡμᾶς τοιοῖδε εἰσὶν, ἄποικοι δὲ ὄντες ἀφεστᾶσί τε διὰ παντὸς καὶ νῦν πολεμοῦσι, λέγοντες ὥς οὐκ ἐπὶ τῷ κακῶς πάσχειν ἐκπεμφθεῖεν. Ἡμεῖς δὲ οὐδ' αὐτοὶ φαμεν ἐπὶ τῷ ὑπὸ τούτων ὑβρίζεσθαι κατοικίσαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἡγεμόνες τε εἶναι καὶ τὰ εἰκότα θαυμάζεσθαι. 3. Αἱ γοῦν ἄλλαι ἀποικίαι τιμῶσιν ἡμᾶς καὶ μάλιστα ὑπὸ ἀποίκων στεργόμεθα. 4. καὶ δῆλον ὅτι, εἰ τοῖς πλέοσιν ἀρέσκοντές ἐσμεν, τοῖσδ' ἂν μόνοις οὐκ ὀρθῶς ἀπαρέσκοιμεν, οὐδ' ἐπεστρατεύομεν ἐκπρεπῶς μὴ καὶ διαφερόντως τι ἀδικούμενοι. 5. Καλὸν δ' ἦν, εἰ καὶ ἡμαρτάνομεν, τοῖσδε μὲν εἶξαι τῇ ἡμετέρᾳ ὀργῇ, ἡμῖν δὲ αἰσχρὸν βιάσασθαι τὴν τούτων μετριότητα. 6. Ὑβρεῖ δὲ καὶ ἐξουσίᾳ πλούτον πολλὰ ἐς ἡμᾶς ἄλλα τε ἡμαρτήκασι καὶ Ἐπίδαμνον ἡμετέραν οὔσαν κακουμένην μὲν οὐ προσεποιούντο, ἐλθόντων δὲ ἡμῶν ἐπὶ τιμωρίᾳ ἐλόντες βίᾳ ἔχουσι.

1. Τόπος παρέχων ἐπαρκῆ τὰ ἐπιτήδεια εἰς τοὺς κατοίκους του, ὥστε νὰ μὴ ἀναγκάζωνται οὗτοι νὰ ζητοῦν αὐτὰ εἰς ἄλλας χώρας.

2. Διότι ὁ λιμὴν των εἶναι σχεδὸν ἀπαραίτητος σταθμὸς διὰ τὸν παράπλουον εἰς Ἱταλίαν καὶ Σικελίαν.

3. Τὸ μόνον γεγονός τὸ ὁποῖον φέρουν οἱ Κορίνθιοι πρὸς ἀποδείξιν τῶν δεινῶν τούτων κατηγοριῶν εἶναι ἡ κατάληψις καὶ παράνομος (κατ' αὐτοὺς) κατοχὴ τῆς Ἐπιδάμνου.

4. Βλ. κεφ. 25.

Συγχρόνως δὲ καὶ ἡ πόλις αὐτῶν, ἥτις εὐρίσκεται εἰς τόπον αὐτάρκη (1), παρέχει εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν νὰ δικάζουν οἱ ἴδιοι τὰ ἀνομήματά των καὶ ὅχι ἄλλοι συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις συνθηκῶν, διότι αὐτοὶ σπανιότατα πλέουν εἰς τοὺς λιμένας τῶν ἄλλων, ἐνῶ εἰς τὸν ἰδικόν των λιμένα συχνότατα δέχονται τοὺς ἄλλους καταφεύγοντας ἐκεῖ ἐξ ἀνάγκης (2). Καὶ ἐνῶ καταγίνονται εἰς αὐτὰ προβάλλουν ὡς κάλυμμα τὴν ἐντιμον οὐδετερότητα, ὅχι διὰ νὰ μὴ παρασυρθοῦν εἰς ἀδικίαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀδικοῦν μόνοι καὶ διὰ νὰ δύνανται ὅπου εἶναι δυνατότεροι νὰ μεταχειρίζωνται βίαν, ὅπου δὲν γίνονται ἀντιληπτοὶ νὰ ἀρπάζουν καὶ ὅπου πάρουν κάτι νὰ τὸ κρατοῦν ἀναισχύντως (3). Ἐνῶ βεβαίως ἂν ἦσαν ἐντιμοὶ ἄνδρες, καθὼς λέγουν, ὅσον περισσότερον ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἦσαν, τόσον φανερώτερα θὰ ἤμποροῦσαν νὰ δεικνύουν τὴν ἐντιμότητά των παρέχοντες καὶ δεχόμενοι τὰ δίκαια.

38. » Ἄλλ' αὐτοὶ δὲν εἶναι τοιοῦτοι (δίκαιοι) οὔτε πρὸς ἡμᾶς οὔτε πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ ἐνῶ εἶναι ἄποικοί μας ἀπεξενώθησαν ἐντελῶς καὶ τώρα πολεμοῦν ἐναντίον μας, λέγοντες ὅτι δὲν ἐστάλησαν διὰ νὰ κακοποιοῦνται. Καὶ ἡμεῖς ὅμως λέγομεν ὅτι δὲν τοὺς ἐστείλαμεν ἀποίκους διὰ νὰ καταφρονούμεθα (4) ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ εἴμεθα ἡγεμόνες των καὶ νὰ τιμώμεθα κατὰ τὸ πρέπον. Τοῦλάχιστον αἱ ἄλλαι ἀποικίαι μᾶς τιμοῦν καὶ ἀγαπώμεθα ἐξαιρετικὰ ὑπὸ τῶν ἀποίκων. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι, ἐὰν ἀρέσκωμεν εἰς τοὺς περισσότερους καὶ δὲν ἀρέσκωμεν εἰς μόνους αὐτούς, εἶναι ἀδικαιολόγητος ἡ ἀπαρέσκειά των, καὶ δὲν θὰ ἐκάμνομεν ἐκστρατείαν ἐναντίον των παρὰ τὸ πρέπον, ἐὰν δὲν ἡδικοῦμεθα ὑπερβολικὰ. Δι' αὐτοὺς θὰ ἦτο τιμὴ τὸ νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν ὀργὴν μας, ἂν παρεξέτρεπόμεθα, ἐνῶ δι' ἡμᾶς θὰ ἦτο ἐντροπὴ τὸ νὰ ἀντιτάξωμεν βίαν εἰς τὴν καλωσύνην των. Αὐτοὶ ὅμως ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν των καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν πού γεννᾷ ὁ πλοῦτός των καὶ ἄλλας πολλὰς παρεκτροπὰς ἔκαμαν ἐναντίον μας καὶ τὴν Ἐπίδαμνον, ἡ ὁποία εἶναι ἀποικία μας (5), ἐνόσω μὲν ἐκακοποιεῖτο (6) δὲν τὴν ἤθελον ἰδικήν των, ὅταν δὲ ἐπήγαμεν ἡμεῖς νὰ τὴν βοηθήσωμεν, τὴν ἐκυρίευσαν διὰ τῆς βίας καὶ τὴν κατέχουν.

5. Οἱ Κορίνθιοι οἰκισιοποιοῦνται ἐντελῶς τὴν Ἐπίδαμνον. (Βλ. κεφ. 24).

6 Ὑπὸ τῶν γειτονικῶν βαρβάρων καὶ τῶν φυγᾶδων.

39. »Καὶ φασὶ δὴ δίκη πρότερον ἐθελῆσαι κρίνεσθαι, ἣν γε οὐ τὸν προύχοντα καὶ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς προκαλούμενον λέγειν τι δοκεῖν δεῖ, ἀλλὰ τὸν ἐς ἴσον τὰ τε ἔργα ὁμοίως καὶ τοὺς λόγους πρὶν διαγωνίζεσθαι καθιστάντα. 2. Οὗτοι δ' οὐ πρὶν πολιορκεῖν τὸ χωρίον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἠγήσαντο ἡμᾶς οὐ περιόψεσθαι, τότε καὶ τὸ εὐπροεπὲς τῆς δίκης παρεσχοντο· καὶ δεῦρο ἤκουσιν, οὐ τὰ κεῖ μόνον αὐτοὶ ἀμαρτόντες, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς νῦν ἀξιοῦντες οὐ ξυμμαχεῖν, ἀλλὰ ξυναδικεῖν καὶ διαφόρους ὄντας ἡμῖν δέχεσθαι σφᾶς. 3. οὐδ' ἤρην, ὅτε ἀσφαλέστατοι ἦσαν, τότε προσιέναι, καὶ μὴ ἐν ᾧ ἡμεῖς μὲν ἡδικήμεθα, οὗτοι δὲ κινδυνεύουσι, μηδ' ἐν ᾧ ὑμεῖς τῆς τε δυνάμεως αὐτῶν τότε οὐ μεταλαβόντες τῆς ὠφελείας νῦν μεταδώσετε, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἀπογενόμενοι τῆς ἀφ' ἡμῶν αἰτίας τὸ ἴσον ἔξετε, πάλαί δὲ κοινώσαντας τὴν δύναμιν κοινὰ καὶ τὰ ἀποβαίνοντα ἔχειν.

40. »Ὡς μὲν οὖν αὐτοὶ τε μετὰ προσηκόντων ἐγκλημάτων ἐρχόμεθα καὶ οἷδε βίαιοι καὶ πλεονέκται εἰσὶ δεδῆλωται· ὥς δὲ οὐκ ἂν δικαίως αὐτοὺς δέχοισθε μαθεῖν χρή. 2. Εἰ γὰρ εἴρηται ἐν ταῖς σπονδαῖς, ἐξεῖναι παρ' ὁποτέρους τις τῶν ἀγρᾶφων πόλεων βούλεται ἐλθεῖν, οὐ τοῖς ἐπὶ βλάβῃ ἐτέρων ἰοῦσιν ἢ ξυνθήκη ἐστίν, ἀλλ' ὅστις μὴ ἄλλον αὐτὸν ἀποστερῶν ἀσφαλείας δεῖται, καὶ ὅστις μὴ τοῖς δεξαμένοις, εἰ σωφρονοῦσι, πόλεμον ἀντ' εἰρήνης ποιήσῃ· ὃ νῦν ὑμεῖς μὴ πειθόμενοι ἡμῖν πάθοιτε ἄν. 3. Οὐ γὰρ τοῖσδε μόνον ἐπικούροι ἂν γένοισθε, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν ἀντὶ ἐνσπόνδων πολέμιοι. Ἀνάγκη γάρ, εἰ ἴτε μετ' αὐτῶν, καὶ ἀμύνεσθαι μὴ ἄνευ ὑμῶν τούτους. 4. Καίτοι δίκαιοί γ' ἐστὲ μάλιστα μὲν ἐκποδῶν στήναι ἀμφοτέροις, εἰ δὲ μὴ,

1. Οἱ Κορίνθιοι ἠξίωσαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Κερκυραϊκῶν πλοίων ἐκ τῆς Ἐπιδαμνίου (κεφ. 28).

2. Δηλ. τοὺς Ἀθηναίους ἢ τοὺς Πελοποννησίους.

3. Δηλ. ἐὰν εἶναι φρόνιμοι δὲν θὰ τὸν δεχθοῦν καὶ δὲν θὰ περιπλακοῦν εἰς πόλεμον ἐξ αἰτίας του.

39. Λέγουν δὲ τώρα ὅτι τάχα ἡθέλησαν πρότερον νὰ κριθῇ ἡ ὑπόθεσις διὰ δίκης. Ἡ πρότασις ὅμως τῆς δίκης φαίνεται ἀξία προσοχῆς, ὅχι ὅταν ὁ προτείνων αὐτὴν ὑπερέχη καὶ ὁρμάται ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς, ἀλλ' ὅταν πρὶν δικασθῇ ἐξισώνεται μὲ τὸν ἀντίπαλόν του καὶ κατὰ τὰ ἔργα ⁽¹⁾ καὶ κατὰ τοὺς λόγους. Αὐτοὶ ὅμως ἔκαμαν τὴν εὐσχημον πρότασιν τῆς δίκης ὅχι πρὶν ἀρχίσουν τὴν πολιορκίαν τῆς Ἐπιδάμνου, ἀλλὰ ὅταν ἀντελήφθησαν ὅτι ἡμεῖς δὲν θὰ ἀδιαφορήσωμεν. Καὶ δὲν ἀρκεῖ ἡ αὐθαιρεσία των ἐκείνη, ἀλλ' ἔχουν ἔλθει τώρα καὶ ἐδῶ μὲ τὴν ἀξίωσιν νὰ σᾶς κάμουν ὅχι συμμάχους ἀλλὰ συμμετόχους εἰς τὰ ἀδικήματά των καὶ νὰ τοὺς δεχθῆτε εἰς τὴν συμμαχίαν σας ἐνῶ πολεμοῦν ἐναντίον μας. Ἐπρεπε ὅμως νὰ ἔλθουν ἐδῶ ὅτε ἦταν ἀσφαλέστατοι καὶ ὅχι τώρα, ὁπότε ἡμεῖς μὲν ἔχομεν ἀδικηθῇ ὑπ' αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ διατρέχουν κίνδυνον, οὔτε (νὰ ἔχουν τὴν ἀξίωσιν) νὰ τοὺς δώσετε τώρα βοήθειαν, ἀφοῦ δὲν ἐκερδίσαστε τίποτε ἀπὸ τὴν τότε δύναμίν των, καὶ νὰ κατηγορηθῇτε ἀπὸ μᾶς ἐξ ἴσου μὲ αὐτοὺς, ἀφοῦ δὲν συνεργήσατε εἰς τὰ ἀδικήματά των. Μόνον ἂν πρὸ πολλοῦ εἴχον καταστήσει κοινὴν μὲ σᾶς τὴν δύναμίν των, θὰ ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχουν κοινὰ καὶ τὰ ἀποτελέσματα.

40. »Ὅτι λοιπὸν ἡμεῖς ἐρχόμεθα μὲ βάσιμα παράπονα καὶ ὅτι αὐτοὶ εἶναι βίαιοι καὶ πλεονέκται ἔχει γίνει φανερόν. Τώρα πρέπει νὰ μάθετε ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ δεχθῆτε αὐτοὺς εἰς τὴν συμμαχίαν σας. Διότι, ἐὰν εἰς τὰς συνθήκας ἀναφέρεται ὅτι πᾶσα μὴ ἐγγεγραμμένη εἰς αὐτὰς πόλις ἔχει δικαίωμα νὰ πηγαίνει εἰς οἶονδῆποτε ἀπὸ τὰ δύο ⁽²⁾ μέρη θέλει, τὸ ἄρθρον αὐτὸ τῆς συνθήκης ἐννοεῖ ὅχι ἐκείνους ποὺ πηγαίνουν διὰ νὰ βλάψουν ἄλλους, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ ζητεῖ ἀσφάλειαν χωρὶς νὰ ἀποστατῇ ἀπὸ ἄλλους καὶ δὲν θὰ προξενήσῃ εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι θὰ τὸν δεχθῶν, ἐὰν εἶναι φρόνιμοι ⁽³⁾ ἄνθρωποι, πόλεμον ἀντὶ εἰρήνης. Τοῦτο θὰ τὸ πάθετε καὶ σεῖς τώρα ἂν δὲν πεισθῆτε εἰς ἡμᾶς. Διότι δὲν θὰ γίνετε μόνον βοηθοὶ τούτων ἀλλὰ καὶ ἐχθροὶ ἰδιοὶ μας, ἐνῶ τώρα συνδεόμεθα διὰ συνθήκης. Διότι, ἂν τοὺς βοηθήσετε, θὰ εὐρεθῶμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τοὺς ἀποκρούσωμεν ὅχι χωρισμένους ⁽⁴⁾ ἀπὸ σᾶς. Ἀναμφιβόλως τὸ δίκαιον εἶναι νὰ σταθῇτε μακρὰν καὶ ἀπὸ τοὺς δύο, εἰδ' ἄλλως νὰ κάμετε τὸ

4. Οἱ Κορίνθιοι ἀποφεύγουν νὰ εἰπουν ἀπεριφράστως ὅτι θὰ πολεμήσουν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων.

τοῦναντίον ἐπὶ τούτους μεθ' ἡμῶν ἵεναι (Κορινθίοις μὲν γε ἔνσπονδοὶ ἔστε, Κερκυραίοις δὲ οὐδὲ δι' ἀνακωχῆς πώποτ' ἐγένεσθε), καὶ τὸν νόμον μὴ καθιστάναι ὥστε τοὺς ἐτέρων ἀφισταμένους δέχεσθαι. 5. οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς Σάμιων ἀποστάντων ψῆφον προσεθέμεθα ἐναντίαν ὑμῖν, τῶν ἄλλων Πελοποννησίων δίχα ἐψηγισμένων εἰ χρὴ αὐτοῖς ἀμύνειν, φανερώς δὲ ἀντείπομεν τοὺς προσήκοντας ξυμμάχους αὐτόν τινα κολάζειν. 6. Εἰ γὰρ τοὺς κακόν τι δοῶντας δεχόμενοι τιμωρήσετε, φανεῖται καὶ ἃ τῶν ὑμετέρων οὐκ ἐλάσσω ἡμῖν πρόσσεισι, καὶ τὸν νόμον ἐφ' ὑμῖν αὐτοῖς μᾶλλον ἢ ἐφ' ἡμῖν θήσετε.

41. »Δικαιώματα μὲν οὖν τάδε πρὸς ὑμᾶς ἔχομεν, ἱκανὰ κατὰ τοὺς Ἑλλήνων νόμους, παραίνεσιν δὲ καὶ ἀξίωσιν χάριτος τοιάνδε, ἣν οὐκ ἐχθροὶ ὄντες ὥστε βλάπτειν οὐδ' αὖ φίλοι ὥστ' ἐπιχρησθαι, ἀντιδοθῆναι ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι φαιμέν χρῆναι. 2. Νεῶν γὰρ μακρῶν σπανίσαντές ποτε πρὸς τὸν Αἰγινητῶν ὑπὲρ τὰ Μηδικὰ πόλεμον παρὰ Κορινθίων εἴκοσι ναῦς ἐλάβετε· καὶ ἡ εὐεργεσία αὕτη τε καὶ ἡ ἐς Σαμίους, τὸ δι' ἡμᾶς Πελοποννησίους αὐτοῖς μὴ βοηθῆσαι, παρέσχεν ὑμῖν Αἰγινητῶν μὲν ἐπικράτησιν, Σαμίων δὲ κόλασιν, καὶ ἐν καιροῖς τοιοῦτοις ἐγένετο, οἷς μάλιστα ἄνθρωποι ἐπ' ἐχθροὺς τοὺς σφετέρους ἰόντες τῶν πάντων ἀπερίοπτοί εἰσι παρὰ τὸ νικᾶν. 3. φίλον τε γὰρ ἡγοῦνται τὸν ὑπουργοῦντά, ἣν καὶ πρότερον ἐχθρὸς ἦ, πολέμον τε τὸν ἀντιστάντα, ἣν καὶ τύχη φίλος ὢν, ἐπεὶ καὶ τὰ οἰκεῖα χειρόν τίθενται φιλονεικίας ἔνεκα τῆς αὐτίκα.

- 1. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν εἶναι σύμμαχοι τῶν Κορινθίων ἀλλὰ μόνον ἄποικοι αὐτῶν.

2. Οἱ Σάμιοι ἀπεστάτησαν τὸ 440 π.Χ. καὶ ὑπετάγησαν ὑπὸ τοῦ Περικλέους.

3. Δηλ. ἡ ἀνταπόδοσις τῆς εὐεργεσίας.

4. Ὁ πόλεμος οὗτος διεξήχθη τὸ 505-491 π.Χ. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου ὁμιλεῖ καὶ ὁ Ἡρόδοτος (VI, 89).

5. Δηλ. ὅχι μόνον ἀδιαφοροῦν διὰ τὰς παλαιότερας ὑποχρεώσεις

ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι σᾶς ζητοῦν, δηλαδή νὰ ἐνωθῆτε μαζί μας ἐναντίον αὐτῶν, (διότι μὲ τοὺς Κορινθίους συνδέεσθε διὰ συνθήκης ἐνῶ μὲ τοὺς Κερκυραίους οὔτε προσωρινήν συμφωνίαν δὲν συνήψατε ποτέ) καὶ νὰ μὴ καθιερώσετε τὴν συνθήκειαν νὰ δέχεσθε εἰς τὴν συμμαχίαν σας τοὺς ἀποστατούντας ⁽¹⁾ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Διότι καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἀποστασίαν τῶν Σαμίων ⁽²⁾ δὲν ἐψηφίσαμεν ἐναντίον σας, ἐνῶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἦσαν διηρημένοι ἂν πρέπη νὰ βοηθήσωμεν αὐτούς, ἀλλὰ ἠναντιώθημεν φανερά καὶ ἐπροτείναμεν νὰ εἶναι ὁ καθένας ἐλεύθερος νὰ τιμωρῇ τοὺς συμμάχους του. Ἐὰν τώρα σεῖς ἀρχίσετε νὰ βοηθῆτε ὅσους κάνουν κάποιον κακὸν καὶ τοὺς δέχεσθε εἰς τὴν συμμαχίαν σας θὰ φανερωθοῦν καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς σας συμμάχους ὅχι ὀλιγώτεροι ποὺ θὰ ἔλθουν μὲ τὸ μέρος σας, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ συνθήθεια τὴν ὁποίαν θὰ καθιερώσετε θὰ στρέφεται μᾶλλον ἐναντίον σας παρὰ ἐναντίον μας.

· **41.** Αὐταὶ λοιπὸν εἶναι αἱ δίκαιαι ἀπαιτήσεις τὰς ὁποίας ἔχομεν ἀπὸ σᾶς, ἀπαιτήσεις βᾶσιμοι κατὰ τοὺς νόμους τῶν Ἑλλήνων. Ἐκτὸς τούτων ὅμως σᾶς ὑπενθυμίζομεν καὶ σᾶς προβάλλομεν ὡς ἀξίωσιν τὴν ἐξῆς εὐεργεσίαν, τὴν ὁποίαν λέγομεν ὅτι πρέπει νὰ μᾶς ἀνταποδώσετε σήμερον, διότι οὔτε ἐχθροὶ σας εἴμεθα, ὥστε τοῦτο ⁽³⁾ νὰ σᾶς βλάπτῃ, οὔτε φίλοι σας, ὥστε νὰ κάμωμεν κατάχρησιν αὐτῆς. Ὅταν δηλαδή κάποτε πρὸ τῶν Μηδικῶν πολέμων εἵχεται ἔλλειψιν πολεμικῶν πλοίων κατὰ τὸν πόλεμον ⁽⁴⁾ ἐναντίον τῶν Αἰγινήτων, ἐπῆρατε ἀπὸ τοὺς Κορινθίους εἰκοσι. Αὐτὴ δὲ ἡ εὐεργεσία μας, ὅπως καὶ ἡ ἄλλη ἡ σχετικὴ μὲ τοὺς Σαμίους, δηλαδή τὸ νὰ μὴ τοὺς βοηθήσουν οἱ Πελοποννήσιοι ἐξ αἰτίας μας, σᾶς ἐπέτρεψαν νὰ νικήσετε τοὺς Αἰγινήτας καὶ νὰ τιμωρήσετε τοὺς Σαμίους. Καὶ αὐτὰ ἐγίναν εἰς περιστάσεις τοιαύτας, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι πολεμοῦντες ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν των ἀδιαφοροῦν τελείως δι' ὅλα τὰ ἄλλα ἐκτὸς τῆς νίκης. Διότι θεωροῦν φίλον τὸν προσφέροντα ὑπηρεσίαν, καὶ ἂν ἀκόμη προηγούμενως ᾗτο ἐχθρὸς, ἐχθρὸν δὲ τὸν ἐναντιούμενον, ἔστω καὶ ἂν τύχῃ νὰ εἶναι φίλος, ἀφοῦ καὶ τὰ ἰδικὰ των συμφέροντα παραμελοῦν ἐφ' ὅσον κατέχονται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς νίκης ⁽⁵⁾.

πρὸς τοὺς φίλους των, ἀλλὰ παραμελοῦν καὶ τὰ καθαρῶς ἰδικὰ των συμφέροντα.

42. »ὦν ἐνθυμηθέντες καὶ νεώτερός τις παρὰ πρεσβυτέρον αὐτὰ μαθὼν ἀξιούτω τοῖς ὁμοίοις ἡμᾶς ἀμύνεσθαι, καὶ μὴ νομίση δίκαια μὲν τάδε λέγεσθαι, ξύμφορον δέ, εἰ πολεμήσει, ἄλλα εἶναι. 2. Τό τε γὰρ ξυμφέρον ἐν ᾧ αὐτοὶ τις ἐλάχιστα ἁμαρτάνῃ μάλιστα ἐπεται, καὶ τὸ μέλλον τοῦ πολέμου ᾧ φοβοῦντες ὑμᾶς Κερκυραῖοι κελεύουσιν ἀδικεῖν ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανεράν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσιν πρὸς Κορινθίους κτήσασθαι, τῆς δὲ ὑπαρχούσης πρότερον διὰ Μεγαρέας ὑποψίας σῶφρον ὕφελειν μᾶλλον. 3. ἡ γὰρ τελευταία χάρις καιρὸν ἔχουσα, κἂν ἐλάσσων ᾗ, δύναται μεῖζον ἐγκλημα λῦσαι. 4. Μηδ' ὅτι ναυτικοῦ ξυμμαχίαν μεγάλην διδόασι, τοῦτ' ἐφέλκεσθε· τὸ γὰρ μὴ ἀδικεῖν τοὺς ὁμοίους ἐχρωτέρα δύναμις ἢ τῷ αὐτίκα φανερῷ ἐπαρθέντας διὰ κινδύνων τὸ πλεόν ἔχειν.

43. »Ἡμεῖς δὲ περιπεπιωκότες οἷς ἐν τῇ Λακεδαίμονι αὐτοὶ προείπομεν, τοὺς σφετέρους ξυμμάχους αὐτὸν τινὰ κολάζειν, νῦν παρ' ὑμῶν τὸ αὐτὸ ἀξιοῦμεν κομίζεσθαι καὶ μὴ τῇ ἡμετέρα ψήφῳ ὠφεληθέντας τῇ ὑμετέρα ἡμᾶς βλάψαι. 2. Τὸ δ' ἴσον ἀνταπόδοτε, γνόντες τοῦτον ἐκείνον εἶναι τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ ὃς τε ὑπουργῶν φίλος μάλιστα καὶ ὁ ἀντιστάς ἐχθρός. 3. Καὶ Κερκυραίους τούσδε μήτε ξυμμάχους δέχεσθε βίᾳ ἡμῶν μήτε ἀμύνετε αὐτοῖς ἀδικοῦσι. 4. Καὶ τάδε ποιῶντες τὰ προσήκοντά τε δράσετε καὶ τὰ ἄριστα βουλευσέσθε ὑμῖν αὐτοῖς».

1. Οἱ Κορίνθιοι ὁμιλοῦν περὶ τοῦ δικαίου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Κερκυραίους ὁμιλήσαντας περὶ τοῦ συμφέροντος.

2. Περὶ τῆς ἐχθρας τῶν Κορινθίων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐξ αἰτίας τῶν Μεγαρέων βλ. κεφ. 103, 105 καὶ 106.

3. Ἡ τελευταία εὐεργεσία εἶναι κατὰ τινὰς ἡ στάσις τῶν Κορινθίων κατὰ τὴν ἀποστασίαν τῆς Σάμου. Πιθανώτερον ὅμως εἶναι, ὅτι οἱ Κορίνθιοι ἐννοοῦν τὴν μὴ ἀποδοχὴν τῶν Κερκυραίων, ἧτις θὰ εἴναι δι' αὐτοὺς εὐεργεσία καὶ θὰ τοὺς κάμῃ νὰ λησμονήσουν τὰς ἐξ αἰτίας τῶν Μεγαρέων ἀφορμάς.

4. Ἀπάντησις εἰς τὸ ἐπιχείρημα τῶν Κερκυραίων ὅτι ἡ αὐξη-

42. »Αὐτὰ νὰ ἐνθυμηθῆτε, ὅσοι δὲ εἶναι νεώτεροι ἢ τὰ μάθουν ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ νὰ θεωρήσετε καθήκον σας νὰ μᾶς ἀνταποδώσετε τὰ ὅμοια, νὰ μὴ νομίζετε δὲ ὅτι εἶναι μὲν δίκαια ⁽¹⁾ τὰ λεγόμενα ὑφ' ἡμῶν, ἀλλὰ τὰ συμφέροντά σας διὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ πολέμου εἶναι ἄλλα. Διότι τὸ συμφέρον ἔγκειται εἰς τὸ νὰ διαπράττῃ κανεὶς τὰ ὀλιγώτερα σφάλματα καὶ ὁ μέλλον πόλεμος, μὲ τὸν ὁποῖον σᾶς φοβίζουσιν οἱ Κερκυραῖοι καὶ σᾶς ἐξωθοῦν νὰ ἀδικήσετε, εἶναι ἀκόμῃ ἄδηλος, καὶ δὲν ἀξίζει νὰ παρασυρθῆτε ἀπὸ αὐτὸν καὶ νὰ ἀποκτήσετε φανεράν, ὅχι μελλοντικὴν, ἔχθραν πρὸς τοὺς Κορινθίους. Τοῦναντίον μάλιστα, τὸ φρόνιμον εἶναι νὰ ἐλαττώσετε κάπως τὴν προϋπάρχουσαν δυσπιστίαν ἐξ αἰτίας τῶν Μεγαρέων ⁽²⁾, διότι ἡ τελευταία εὐεργεσία ⁽³⁾ ὅταν γίνεται εἰς τὸν κατὰλληλον καιρὸν, καὶ ἂν ἀκόμῃ εἶναι κάπως μικρά, δύναται νὰ ἐξαλείψῃ μεγαλυτέραν δυσἀρέσκειαν. Μήτε νὰ παρασυρθῆτε ἀπὸ τὸ ὅτι σᾶς προσφέρουν μεγάλην συμμαχίαν ναυτικὴν, διότι ἀσφαλεστέρα δύναμις εἶναι τὸ νὰ μὴν ἀδικῇ κανεὶς τοὺς ὁμοίους του, παρὰ τὸ νὰ παρασυρθῇ ἀπὸ τὸ φανερόν κέρδος τῆς στιγμῆς καὶ νὰ αὐξήσῃ τὴν δυνάμιν του ⁽⁴⁾ περιπλεκόμενος εἰς κινδύνους.

43. »Ἡμεῖς λοιπὸν ἐπειδὴ ἔχομεν εὐρεθῆ εἰς τὴν περίπτωσιν, τὴν ὁποίαν οἱ ἴδιοι διεκηρύξαμεν εἰς τὴν Λακεδαιμόνα, ὁδηγηθῆναι νὰ τιμωρῇ καθένας μόνος τοὺς συμμάχους ⁽⁵⁾ του, ἔχομεν τώρα τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐπιτύχωμεν τὸ αὐτὸ ἀπὸ σᾶς καὶ νὰ μὴ μᾶς βλάψετε μὲ τὴν ψῆφόν σας, ἐνῶ ὠφελήθητε ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας. Ἀνταποδώσατέ μας τὰ ἴσα, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τώρα εἶναι ἡ περίστασις κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ προσφέρων ὑπηρεσίαν εἶναι ὁ καλύτερος φίλος καὶ ὁ ἐναντιούμενος ὁ χειρότερος ἐχθρός. Ἐπομένως μήτε νὰ δεχθῆτε εἰς τὴν συμμαχίαν σας παρὰ τὴν θέλησίν μας αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς Κερκυραίους, μήτε νὰ τοὺς βοηθήσετε καθ' ἣν στιγμὴν ἀδικοῦν ἄλλους. Τοιοῦτοτρόπως καὶ τὰ πρέποντα θὰ πράξετε καὶ τὴν ὠφελιμωτάτην ἀπόφασιν διὰ σᾶς τοὺς ἰδίους θὰ λάβετε».

σις τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων θὰ φοβήσῃ τοὺς Πελοποννησίους (κεφ. 36 σημ. 1).

5. Καὶ πάλιν ἀποκαλοῦν τοὺς Κερκυραίους συμμάχους των, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἀποίκων.

Θουκυδίδου, Ἱστορία Πελοποννησιακοῦ πολέμου

7

44. Τοιαῦτα δὲ καὶ οἱ Κορίνθιοι εἶπον. Ἀθηναῖοι δὲ ἀκούσαντες ἀμφοτέρων, γενομένης καὶ δις ἐκκλησίας, τῇ μὲν προτέρᾳ οὐχ ἦσσαν τῶν Κορινθίων ἀπεδέξαντο τοὺς λόγους, ἐν δὲ τῇ ὑστεραίᾳ μετέγνωσαν Κερκυραίοις ξυμμαχίαν μὲν μὴ ποιήσασθαι ὥστε τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν (εἰ γὰρ ἐπὶ Κόρινθον ἐκέλευον σφίσιν οἱ Κερκυραῖοι ξυμπλεῖν, ἐλύοντ' ἂν αὐτοῖς αἱ πρὸς Πελοποννησίους σπονδαί), ἐπιμαχίαν δὲ ἐποιήσαντο τῇ ἀλλήλων βοηθεῖν, ἐάν τις ἐπὶ Κέρκυραν ἦ ἢ Ἀθήνας ἢ τοὺς τούτων ξυμμάχους. 2. Ἐδόκει γὰρ ὁ πρὸς Πελοποννησίους πόλεμος καὶ ὥς ἔσεσθαι αὐτοῖς, καὶ τὴν Κέρκυραν ἐβούλοντο μὴ προέσθαι Κορινθίοις ναυτικὸν ἔχουσαν τοσοῦτον, ξυγκρούειν δὲ ὅτι μάλιστα αὐτοὺς ἀλλήλοις, ἵνα ἀσθενεστέροις οὔσιν, ἦν τι δέη, Κορινθίοις τε καὶ τοῖς ἄλλοις ναυτικὸν ἔχουσιν ἐς πόλεμον καθιστῶνται. 3. Ἀμα δὲ τῆς τε Ἰταλίας καὶ Σικελίας καλῶς ἐφαίνετο αὐτοῖς ἡ νῆσος ἐν παράπλῳ κείσθαι.

45. Τοιαύτη μὲν γνώμη οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Κερκυραίους προσεδέξαντο, καὶ τῶν Κορινθίων ἀπελθόντων οὐ πολλὸν ὕστερον δέκα ναῦς αὐτοῖς ἀπέστειλαν βοηθούς. 2. ἔστρατήγει δὲ αὐτῶν Λακεδαιμόνιος· τε ὁ Κίμωνος καὶ Διότιμος ὁ Στρομβίχου καὶ Πρωτέας ὁ Ἐπικλέους. 3. Προεῖπον δὲ αὐτοῖς μὴ ναυμαχεῖν Κορινθίοις, ἦν μὴ ἐπὶ Κέρκυραν πλέωσι καὶ μέλλωσιν ἀποβαίνειν ἢ ἐς τῶν ἐκείνων τι χωρίων· οὕτω δὲ κωλύειν κατὰ δύναμιν. Προεῖπον δὲ ταῦτα τοῦ μὴ λύειν ἔνεκα τὰς σπονδάς. 4. Αἱ μὲν δὴ νῆες ἀφικνοῦνται ἐς τὴν Κέρκυραν.

46. Οἱ δὲ Κορίνθιοι, ἐπειδὴ αὐτοῖς παρεσκευάστο ἔπλεον ἐπὶ τὴν Κέρκυραν ναυσὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατόν.

1. Διὰ τῆς ἐπιμαχίας οἱ Ἀθηναῖοι παρέτεινον τὴν σύγκρουσιν Κερκυραίων καὶ Κορινθίων χωρὶς οἱ ἴδιοι νὰ ἀποδυσθῶν φανερὰ εἰς τὸν ἀγῶνα (βλ. κεφ. 49-54).

2. Τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου.

✓ 44. Αὐτὰ περίπου εἶπον καὶ οἱ Κορίνθιοι. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες ἀμφοτέρους συνῆλθον κατόπιν εἰς ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, καὶ μάλιστα δύο φορές. Κατὰ τὴν πρώτην ἐδέχθησαν μᾶλλον τοὺς λόγους τῶν Κορινθίων, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν μετενόησαν καὶ ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ συνάψουν μὲν συμμαχίαν μὲ τοὺς Κερκυραίους, ἥτις θὰ ὑπεχρέωνεν αὐτοὺς νὰ ἔχουν τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ φίλους (διότι ἂν ἐκάλουν αὐτοὺς οἱ Κερκυραῖοι νὰ πλεύσουν ἐναντίον τῆς Κορίνθου θὰ παρεβιάζοντο ὑπ' αὐτῶν αἱ συνθήκαι πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους), συνῆψαν ὅμως ἐπιμαχίαν⁽¹⁾ (ἀμυντικὴν συμμαχίαν), μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ βοηθῇ ἕνας τὸν ἄλλον, ἐὰν ἐπιτεθῇ κάποιος ἐναντίον τῆς Κερκύρας ἢ τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν συμμαχῶν τούτων. Διότι εἶχον τὴν γνώμην ὅτι ὁ πόλεμος αὐτῶν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους θὰ γίνη οὕτως ἢ ἄλλως καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἤθελον ν' ἀφήσουν εἰς τοὺς Κορινθίους τὴν Κέρκυραν, ἐνῶ εἶχε τόσον ναυτικόν. Τὸνναντίον ἤθελον νὰ τοὺς κάμουν νὰ συγκρούωνται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον, ἵνα ἔχουν αὐτοὺς ἀσθενεστέρους, ἂν παραστῇ ἀνάγκη νὰ πολεμήσουν πρὸς τοὺς Κορινθίους ἢ τοὺς ἄλλους ναυτικούς. Συγχρόνως ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς ὅτι ἡ νῆσος Κέρκυρα εὐρίσκετο εἰς καλὴν τοποθεσίαν διὰ τὸν παράπλου εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν.

45. Μὲ τοιαύτην σκέψιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν τοὺς Κερκυραίους καὶ μικρὸν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Κορινθίων ἀπέστειλαν εἰς αὐτοὺς ὡς βοηθίαν δέκα πλοῖα, τῶν ὁποίων ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Λακεδαιμόνιος ὁ υἱὸς τοῦ Κίμωνος⁽²⁾, ὁ Διότιμος τοῦ Στραμβίχου καὶ ὁ Πρωτέας τοῦ Ἐπικλέους. Ἔδωσαν δὲ εἰς αὐτοὺς προτοῦ ἀναχωρῆσουν τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ ναυμαχοῦν πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἐκτὸς ἐὰν οὗτοι πλεύσουν ἐναντίον τῆς Κερκύρας ἢ ἐναντίον ἄλλου τινὸς τόπου τῶν Κερκυραίων καὶ πρόκειται νὰ κάμουν ἀπόβασιν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ τοὺς ἐμποδίζουν ὅσον ἡμποροῦν. Τὰς ἐντολάς αὐτάς τὰς ἔδωσα. διὰ νὰ μὴ παραβιάσουν τὰς συνθήκας. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ πλοῖα ἐφθασαν εἰς τὴν Κέρκυραν.

46. Οἱ δὲ Κορίνθιοι μόλις συνεπλήρωσαν τὰς ἐτοιμασίας τῶν ἔπλεον ἐναντίον τῆς Κερκύρας μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων δέκα ἦσαν τῶν Ἡλείων, δω-

Ἦσαν δὲ Ἡλείων μὲν δέκα, Μεγαρέων δὲ δώδεκα καὶ Λευκαδίων δέκα, Ἀμπρακιωτῶν δὲ ἑπτὰ καὶ εἴκοσι καὶ Ἀνακτορίων μία, αὐτῶν δὲ Κορινθίων ἐνενήκοντα. 2. στρατηγοὶ δὲ τούτων ἦσαν μὲν καὶ κατὰ πόλεις ἐκάστων, Κορινθίων δὲ Ξενοκλείδης ὁ Εὐθυκλέους πέμπτος αὐτός. 3. Ἐπειδὴ δὲ προσέμειξαν τῇ κατὰ Κέρκυραν ἡπείρῳ ἀπὸ Λευκάδος πλέοντες, ὁρμίζονται ἐς Χειμέριον τῆς Θεσπρωτίδος γῆς. 4. Ἔστι δὲ λιμὴν, καὶ πόλις ὑπὲρ αὐτοῦ κεῖται ἀπὸ θαλάσσης ἐν τῇ Ἐλαιάτιδι τῆς Θεσπρωτίδος Ἐφύρη. Ἐξίησι δὲ παρ' αὐτὴν Ἀχερουσία λίμνη ἐς θάλασσαν· διὰ δὲ τῆς Θεσπρωτίδος Ἀχέρων ποταμὸς ῥέων ἐσβάλλει ἐς αὐτήν, ἀφ' οὗ καὶ τὴν ἑπωνυμίαν ἔχει· ρεῖ δὲ καὶ Θύαμις ποταμὸς, ὁρίζων τὴν Θεσπρωτίδα καὶ Κεστρίνην, ὣν ἐντὸς ἡ ἄκρα ἀνέχει τὸ Χειμέριον. 5. Οἱ μὲν οὖν Κορίνθιοι τῆς ἡπείρου ἐνταῦθα ὁρμίζονται τε καὶ στρατόπεδον ἐποίησαντο.

47. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι ὡς ἦσθοντο αὐτοὺς προσπλέοντας, πληρώσαντες δέκα καὶ ἑκατὸν ναῦς, ὣν ἤρχε Μεικιάδης καὶ Αἰσιμίδης καὶ Εὐρύβατος, ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν μιᾷ τῶν νήσων αἱ καλοῦνται Σύβοτα· καὶ αἱ Ἀττικαὶ δέκα παρήσαν. 2. Ἐπὶ δὲ τῇ Λευκίμμῃ αὐτοῖς τῷ ἀκρωτηρίῳ ὁ πεζὸς ἦν καὶ Ζακυνθίων χίλιοι ὀπλιταὶ βεβοηθηκότες. 3. Ἦσαν δὲ καὶ τοῖς Κορινθίοις ἐν τῇ ἡπείρῳ πολλοὶ τῶν βαρβάρων παραβεβοηθηκότες· οἱ γὰρ ταύτῃ ἡπειρωτῶται αἰεὶ ποτε αὐτοῖς φίλοι εἰσίν.

48. Ἐπειδὴ δὲ παρεσκευάστο τοῖς Κορινθίοις, λαβόντες τριῶν ἡμερῶν σιτία ἀνήγοντο ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν ἀπὸ τοῦ Χειμερίου νηκτός, καὶ ἅμα ἐφ' πλέοντες καθορῶσι τὰς τῶν Κερκυραίων ναῦς μετεώρους τε καὶ ἐπὶ σφᾶς πλεούσας. 3. Ὡς δὲ κατεῖδον ἀλλήλους, ἀντιπαρεστῆσαν, ἐπὶ μὲν τὸ δεξιὸν κέρας Κερκυραίων αἱ Ἀττικαὶ νῆες, τὸ δὲ

1. Θεσπρωτία ἢ Θεσπρωτις εἶναι τὸ νότιον τμήμα τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τοῦ Θυάμιδος (Καλαμᾶ) ποταμοῦ μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ὁ ὄρμος Χειμέριον σήμερον ὀνομάζεται Ἅγιος Ἰωάννης.

δέκα τῶν Μεγαρέων, δέκα τῶν Λευκαδίων, εἰκοσιεπτὰ τῶν Ἀμβρακιωτῶν, ἓνα τῶν Ἀνακτορίων καὶ ἐνενήκοντα αὐτῶν τῶν Κορινθίων. Ἀρχηγοὶ ἐκτὸς τῶν διὰ τὰ πλοῖα ἐκάστης πόλεως ἦσαν καὶ Κορίνθιοι, ὁ Ξενοκλείδης, ὁ υἱὸς τοῦ Εὐθυκλέους μὲ τέσσαρας ἄλλους. Ὅτε δὲ ἐπλησίασαν εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Κερκύρας ξηρὰν πλέοντες, ἀπὸ τὴν Λευκάδα, προσωρμίσθησαν εἰς τὸ Χειμέριον τῆς Θεσπρωτίας ⁽¹⁾, τὸ ὅποιον εἶναι λιμὴν καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης εὐρίσκεται ἡ πόλις Ἐφύρη εἰς τὴν Ἐλαιάτιδα τῆς Θεσπρωτίας. Παρ' αὐτὴν ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν ἡ Ἀχερουσία λίμνη, διὰ μέσου δὲ τῆς Θεσπρωτίας, ῥεεῖ ὁ ποταμὸς Ἀχέρων καὶ χύνεται εἰς τὴν λίμνην, ἡ ὁποία ἐξ αὐτοῦ ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν της. Ἐκεῖ ῥεεῖ καὶ ὁ Θύαμις χωρίζων τὴν Θεσπρωτίαν ἀπὸ τὴν Κεστρίνην, μεταξὺ δὲ τῶν δύο ποταμῶν προεξέχει εἰς τὴν θάλασσαν τὸ ἀκρωτήριον Χειμέριον. Εἰς αὐτὸ λοιπὸν τὸ σημεῖον τῆς ξηρᾶς προσωρμίσθησαν οἱ Κορίνθιοι καὶ ἔκαμαν στρατόπεδον.

47. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι ὅτε ἀντελήφθησαν αὐτοὺς νὰ πλέουν ἐναντίον των ἐξώπλισαν ἑκατὸν δέκα πλοῖα, τῶν ὁποίων ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Μεικιάδης, ὁ Αἰσιμίδης καὶ ὁ Εὐρύβατος καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς μίαν ἐκ τῶν νήσων αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται Σύβοτα ⁽²⁾. Ἐκεῖ ἦσαν καὶ τὰ δέκα ἀττικά πλοῖα. Τὸ δὲ πεζικὸν αὐτῶν καὶ χίλιοι Ζακύνθιοι ὁπλίται ἐλθόντες πρὸς βοήθειαν ἦσαν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Λευκίμμην. Ἐπίσης καὶ πρὸς βοήθειαν τῶν Κορινθίων εἶχον σπεύσει πολλοὶ βάρβαροι ἀπὸ τὴν ξηρὰν (ὅπου προσωρμίσθησαν), διότι οἱ κατοικοῦντες εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἦσαν ἀνέκαθεν φίλοι των.

48. Ἀφοῦ δὲ ἡτοιμάσθησαν οἱ Κορίνθιοι, ἔλαβον τριῶν ἡμερῶν τροφὰς καὶ ἀπέπλευσαν νύκτα ἀπὸ τοῦ Χειμέριου διὰ νὰ ναυμαχήσουν. Ἐνῶ ἔπλεον κατὰ τὴν αὐγὴν διακρίνουν τὰ πλοῖα τῶν Κερκυραίων νὰ ἔχουν προχωρήσει εἰς τὸ πέλαγος καὶ νὰ πλέουν ἐναντίον των· καὶ τότε, μόλις διέκριναν καλὰ ἓνας τὸν ἄλλον, ἤρχισαν νὰ παρατάσσωνται ἀντιμέτωποι. Εἰς τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Κερκυραίων παρετάχθησαν

2. Σύβοτα εἶναι ὄρμος τῆς Ἡπειρωτικῆς ἀκτῆς καὶ τρεῖς νησίδες ἔμπροσθεν αὐτοῦ.

ἄλλο αὐτοὶ ἐπεῖχον, τρία τέλη ποιήσαντες τῶν νεῶν, ὧν ἤρχε τριῶν στρατηγῶν ἐκάστων εἰς. Οὕτω μὲν Κερκυραῖοι ἐτάξαντο. 4. Κορινθίοις δὲ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας αἱ Μεγαρίδες νῆες εἶχον καὶ αἱ Ἀμπρακιώτιδες, κατὰ δὲ τὸ μέσον οἱ ἄλλοι ξύμμαχοι ὥς ἕκαστοι, εὐώνυμον δὲ κέρας αὐτοὶ οἱ Κορίνθιοι ταῖς ἄριστα τῶν νεῶν πλεούσαις κατὰ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὸ δεξιὸν τῶν Κερκυραίων εἶχον.

49. Συμμιξάντες δέ, ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἑκατέρωθεν ἤρθη, ἐνανμάχον, πολλοὺς μὲν ὀπλίτας ἔχοντες ἀμφοτέρωθεν ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων, πολλοὺς δὲ τοξότας τε καὶ ἀκοντιστάς, τῷ παλαιῷ τρόπῳ ἀπειρότερον ἔτι παρεσκευασμένοι. 2. Ἦν τε ἡ ναυμαχία καρτερὰ, τῇ μὲν τέχνῃ οὐχ ὁμοίως, πεζομαχίᾳ δὲ τὸ πλεον προσφερέως ὕδα. 3. Ἐπειδὴ γὰρ προσβάλλοιεν ἀλλήλοις, οὐ ῥαδίως ἀπελύνοντο ὑπὸ τε πλήθους καὶ ὄχλου τῶν νεῶν καὶ μᾶλλον τι πιστεύοντες τοῖς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὀπλίταις ἐς τὴν νίκην, οἱ καταστάντες ἐμάχοντο ἡσυχάζουσιν τῶν νεῶν διέκπλοι δ' οὐκ ἦσαν, ἀλλὰ θυμῷ καὶ ῥώμῃ τὸ πλεον ἐνανμάχον ἢ ἐπιστήμῃ. 4. Πανταχῇ μὲν οὖν πολὺς θόρυβος καὶ ταραχώδης ἦν ἡ ναυμαχία, ἐν ᾗ αἱ Ἀττικαὶ νῆες παραγινόμεναι τοῖς Κερκυραίοις, εἴ πῃ πιέζοιντο, φόβον μὲν παρεῖχον τοῖς ἐναντίοις, μάχης δὲ οὐκ ἤρχον δεδιότες οἱ στρατηγοὶ τὴν πρόρρησιν τῶν Ἀθηναίων. 5. Μάλιστα δὲ τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Κορινθίων ἐπόνει. Οἱ γὰρ Κερκυραῖοι εἴκοσι ναυσὶν αὐτοὺς τρεψάμενοι καὶ καταδιώξαντες σποράδας ἐς τὴν ἡπειρον μέχρι τοῦ στρατοπέδου πλεύσαντες αὐτῶν καὶ ἐπεκβάντες ἐνέπρησάν τε τὰς σκηνάς ἐρήμους καὶ τὰ χρήματα διήρπασαν. 6. Ταύτῃ μὲν οὖν οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἡσσώντο τε καὶ οἱ Κερκυ-

1. Τὰ σημεῖα ἦσαν «σύμβολα» (σήματα, σημαῖαι) τὰ ὁποῖα ἀνυψοῦντο διὰ τὴν ἀρχίστην ἢ μάχην καὶ κατεβιβάζοντο διὰ τὴν παύσιν.

2. Ὅσον προήγετο ἡ τέχνη τῆς ναυμαχίας, τόσον ἡλαττοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου ὀπλιτῶν.

3. Δηλ. συνέκρουον τὰ πλοῖα τῶν.

4. Διέκπλους εἶναι ἡ δίοδος πλοίου διὰ μέσου τῆς ἐχθρικῆς γραμμῆς.

τὰ ἀθηναϊκὰ πλοῖα, τὸ δὲ ὑπόλοιπον μέρος τῆς παρατάξεως τὸ κατεῖχον οἱ ἴδιοι οἱ διαιρέσαντες τὸν στόλον τῶν εἰς τρεῖς μοίρας, ἐκάστης ἐκ τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο εἷς ἐκ τῶν τριῶν στρατηγῶν. Τοιοῦτοτρόπως παρετάχθησαν οἱ Κερκυραῖοι. Τῶν Κορινθίων τὸ δεξιὸν κέρας κατεῖχον τὰ Μεγαρικὰ καὶ Ἀμβρακιωτικὰ πλοῖα, τὸ μέσον οἱ ἄλλοι σύμμαχοι ὅπως ἔτυχε καθένας, τὸ δὲ ἀριστερὸν οἱ ἴδιοι οἱ Κορινθιοὶ μὲ τὰ ταχύτερα ἐκ τῶν πλοίων ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ δεξιοῦ τῶν Κερκυραίων.

49. Τότε, ἀφοῦ εἰς ἐκάστην παράταξιν ὑψώθησαν τὰ σήματα ⁽¹⁾ τῆς μάχης, συνεκρούσθησαν καὶ ἤρχισαν νὰ ναυμαχοῦν, ἔχοντες καὶ οἱ δύο εἰς τὰ καταστρώματα πολλοὺς ὀπλίτας καὶ πολλοὺς τοξότας καὶ ἀκοντιστάς, ἐπειδὴ ἦσαν ἀκόμῃ παρασκευασμένοι μὲ κάποιαν ἀπειρίαν κατὰ τὸν παλαιὸν ⁽²⁾ τρόπον. Ἡ ναυμαχία ἦτο βεβαίως κρατερὰ, πλὴν ὅχι τόσον τεχνική, ἀλλ' ὁμοιάζουσα περισσότερον πρὸς πεζομαχίαν. Ὅσάκις δηλαδὴ συνεκρούοντο ⁽³⁾ δὲν ἀπεχωρίζοντο εὐκόλως, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἠμποδίζοντο ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν συνωστισμόν τῶν πλοίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι εἶχον μεγαλύτεραν ἐμπιστοσύνην περὶ τῆς νίκης εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὀπλίτας, οἱ ὅποιοι παρετάσσοντο (ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων) καὶ ἐμάχοντο ἐνῶ τὰ πλοῖα ἔμενον ἀκίνητα. Ἐλιγμοὶ ⁽⁴⁾ διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν πλοίων δὲν ἐγίνοντο, ἀλλ' οἱ ἀντίπαλοι ἐναυμάχουν περισσότερον μὲ θάρρος καὶ δύναμιν παρὰ μὲ ναυτικὴν τέχνην. Παντοῦ λοιπὸν ἐπεκράτει πολὺς θόρυβος καὶ ἡ ναυμαχία ἦτο ταραχώδης ⁽⁵⁾. Κατὰ ταύτην τὰ ἀθηναϊκὰ πλοῖα, ὅσάκις ἐπιέζοντο κάπου οἱ Κερκυραῖοι, ἔσπευδον πλησίον αὐτῶν καὶ ἐνέπνεον φόβον εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ δὲν ἤρχιζον μάχην, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο οἱ στρατηγοὶ τὴν ἐντολὴν τῶν Ἀθηναίων. Περισσότερον ὅλων ἐδεινοπάθει τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Κορινθίων. Διότι οἱ Κερκυραῖοι μὲ τὰ εἴκοσι πλοῖα ἀφοῦ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ τοὺς κατεδίωξαν διεσκορπισμένους μέχρι τῆς ξηρᾶς, ἐπλευσαν κατόπιν εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν, ὅπου ἔκαμαν ἀπόβασιν καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς ἀφυλάκτους σκηνὰς καὶ διήρπασαν τὰ πράγματα. Εἰς αὐτὸ λοιπὸν τὸ σημεῖον οἱ σύμμαχοι τῶν Κορινθίων ἐνικνόντο, οἱ δὲ Κερκυραῖοι ὑπερίσχυον.

μῆς καὶ ἐπιθεσις ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν.

5. Δηλ. ἐπεκράτει κατ' αὐτὴν μεγάλη σύγχυσις.

ραῖοι ἐπεκράτουν· ἥ δὲ αὐτοὶ ἦσαν οἱ Κορίνθιοι, ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ, πολὺ ἐνίκων, τοῖς Κερκυραίοις τῶν εἴκοσι νεῶν ἀπὸ ἐλάσσονος πλήθους ἐκ τῆς διώξεως οὐ παρουσῶν. 7. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὀρώντες τοὺς Κερκυραίους πιεζομένους μᾶλλον ἤδη ἀπροφασίστως ἐπεκούρουν, τὸ μὲν πρῶτον ἀπεχόμενοι ὥστε μὴ ἐμβάλλειν τινί· ἐπεὶ δὲ ἡ τροπὴ ἐγένετο λαμπρῶς καὶ ἐνέκειντο οἱ Κορίνθιοι, τότε δὴ ἔργου πᾶς εἶχετο ἤδη καὶ διεκέκριτο οὐδὲν ἔτι, ἀλλὰ ξυνέπεσεν ἐς τοῦτο ἀνάγκης ὥστε ἐπιχειρῆσαι ἀλλήλοις τοὺς Κορινθίους καὶ Ἀθηναίους.

50. Τῆς δὲ τροπῆς γενομένης οἱ Κορίνθιοι τὰ σκάφη μὲν οὐχ εἰλκον ἀναδούμενοι τῶν νεῶν ὅς καταδύσειαν, πρὸς δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐτράποντο φονεῦειν διεκπλέοντες μᾶλλον ἢ ζῶγεῖν, τοὺς τε ἐαυτῶν φίλους, οὐκ αἰσθόμενοι ὅτι ἦσσαν οἱ ἐπὶ τῷ δεξιῷ κέρα, ἀγνοοῦντες ἔκτεινον. 2. Πολλῶν γὰρ νεῶν οὐσῶν ἀμφοτέρων καὶ ἐπὶ πολὺ τῆς θαλάσσης ἐπεχουσῶν, ἐπειδὴ ξυνέμιξαν ἀλλήλοις, οὐ ῥαδίως τὴν διάγνωσιν ἐποιοῦντο ὅποιοι ἐκράτουν ἢ ἐκρατοῦντο· ναυμαχία γὰρ αὕτη Ἑλλήσι πρὸς Ἑλληνας νεῶν πλήθει μεγίστη δὴ τῶν πρὸ αὐτῆς γεγνήται. 3. Ἐπειδὴ δὲ κατεδίωξαν τοὺς Κερκυραίους οἱ Κορίνθιοι ἐς τὴν γῆν, πρὸς τὰ ναυάγια καὶ τοὺς νεκροὺς τοὺς σφετέρους ἐτράποντο, καὶ τῶν πλείστων ἐκράτησαν ὥστε προσκομίσαι πρὸς τὰ Σύβοτα, οἱ αὐτοῖς δὲ κατὰ γῆν στρατὸς τῶν βαρβάρων προσεβεβηθήκει· ἔστι δὲ τὰ Σύβοτα τῆς Θεσπρωτίδος λιμὴν ἐρῆμος. Τοῦτο δὲ ποιήσαντες ἀδῖς ἀθροισθέντες ἐπέπλεον τοῖς Κερκυραίοις. 4. Οἱ δὲ ταῖς πλωίμοις καὶ ὅσαι ἦσαν λοιπαὶ μετὰ τῶν Ἀττικῶν νεῶν καὶ αὐτοὶ ἀντεπέπλεον, δείσαντες μὴ ἐς τὴν γῆν σφῶν

1. Διότι κατὰ τὰς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν τὰ πλοῖα ἦσαν πολὺ περισσώτερα.

2. Δηλ. τῆς νήσου Κερκύρας.

3. Ἡ ταφὴ τῶν νεκρῶν ἦτο ὑπερτάτη ὑποχρέωσις, διότι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀτάφων δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν Ἅδην.

Ἐκεῖ ὅμως ὅπου ἦσαν οἱ ἴδιοι οἱ Κορίνθιοι, δηλαδή εἰς τὰ ἀριστερόν, ἐνίκων περιφανῶς, ἐφ' ὅσον οἱ Κερκυραῖοι οἱ ὅποιοι εἶχον ἐξ ἀρχῆς ὀλιγώτερα πλοῖα ἐστεροῦντο ἤδη καὶ τῶν εἴκοσι τὰ ὅποια εἶχον τραπῇ εἰς καταδίωξιν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, βλέποντες τοὺς Κερκυραίους νὰ πιέζωνται τοὺς ἐβοήθουν πλέον μὲ ὀλιγωτέρους δισταγμούς, προσέχοντες κατ' ἀρχὰς νὰ μὴν ἐπιτεθῶσιν ἐναντίον τινός. Ὅτε ὅμως ἡ τροπὴ τῶν Κερκυραίων ἐγίνε φανερά καὶ οἱ Κορίνθιοι ἐστενοχώρουν αὐτοὺς πολὺ, τότε ἀνεμίχθησαν ὅλοι εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ δὲν ὑπῆρχε πλέον καμμία διάκρισις, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐφθασαν εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην, ὥστε νὰ συγκρουσθοῦν μετὰξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ Κορίνθιων.

50. Ἀφοῦ οἱ Κερκυραῖοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, οἱ Κορίνθιοι δὲν ἔδενον τὰ ἐχθρικά σκάφη τὰ ὅποια κατέστησαν ἄχρηστα, διὰ νὰ τὰ σύρουν, ἀλλὰ πλέοντες διὰ μέσου αὐτῶν ἐπεδόθησαν εἰς τὸ νὰ φονεύουν μᾶλλον παρὰ νὰ συλλαμβάνουν ζωντανούς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι τὸ δεξιόν των κέρας εἶχε νικηθῇ, ἐφόνευσον καὶ τοὺς φίλους των χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν. Διότι ἀμφοτέρωι οἱ ἀντίπαλοι εἶχον πολλὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἐξετείνοντο εἰς μεγάλην ἑκτασιν τῆς θαλάσσης, ὥς ἐκ τούτου δὲ εὐθὺς μετὰ τὴν σύγκρουσιν δὲν διέκρινον μὲ εὐκολίαν ποῖοι ἐνίκων ἢ ἐνικῶντο. Ἡ ναυμαχία δὲ αὐτὴ ὥς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων ὑπῆρξεν ἡ μεγίστη ἀπὸ ὅσας εἶχον γίνεαι μέχρι τότε μετὰξὺ Ἑλλήνων (1). Ἀφοῦ οἱ Κορίνθιοι κατεδίωξαν τοὺς Κερκυραίους μέχρι τῆς ξηρᾶς (2), ἐστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς τὰ κινδυνεύοντα νὰ βυθισθοῦν πλοῖα των καὶ τοὺς νεκρούς (3) των καὶ συλλέξαντες τὰ περισσότερα τὰ μετέφερον εἰς τὰ Σύβοτα, ὅπου εἶχε σπεύσει πρὸς βοήθειαν αὐτῶν ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς τῶν βαρβάρων. Εἶναι δὲ τὰ Σύβοτα ἕνας ἀκατοίκητος λιμὴν τῆς Θεσπρωτίας. Μετὰ ταῦτα οἱ Κορίνθιοι συνηθροίσθησαν πάλιν καὶ ἔπλεον ἐναντίον τῶν Κερκυραίων. Ἐκεῖνοι τότε, ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν μήπως προσπαθήσουν νὰ κάμουν ἀπόβασιν εἰς τὴν νῆσόν των, ἐξῆλθον καὶ αὐτοὶ ἐναντίον των μὲ ὅσα πλοῖα ἦσαν ἱκανὰ πρὸς πλοῦν καὶ ὅσα δὲν εἶχον λάβει μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν (4) καὶ τὰ ἀθηναϊκά. Ἦτο

4. Οἱ Κερκυραῖοι εἶχον ἐν ὅλῳ 120 πλοῖα, παρέταξαν δὲ εἰς τὴν ναυμαχίαν 110, ἐπομένως ὑπελείποντο ἄλλα 10, τὰ ὅποια ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον δὲν εἶχον λάβει μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν.

πειρῶσιν ἀποβαίνειν. 5. Ἦδη δὲ ἦν ὅπῃ καὶ ἐπεπαιάνιστο αὐτοῖς ὥς ἐς ἐπίπλουν, καὶ οἱ Κορίνθιοι ἐξαπίνης πρῦμναν ἐκρούοντο, κατιδόντες εἴκοσι ναῦς Ἀθηναίων προσπλεύουσας, ἃς ὕστερον τῶν δέκα βοηθοὺς ἐξέπεμψαν οἱ Ἀθηναῖοι, δεισαντες, ὅπερ ἐγένετο, μὴ νικηθῶσιν οἱ Κερκυραῖοι καὶ αἰσφέντεροι δέκα νῆες ὀλίγαι ἀμύνειν ὧσι.

51. Ταύτας οὖν προῖδόντες οἱ Κορίνθιοι καὶ ὑποτοπήσαντες ἀπ' Ἀθηναίων εἶναι, οὐχ ὅσας ἐώρων ἀλλὰ πλείους, ὑпанεχώρουν. 2. Τοῖς δὲ Κερκυραίοις (ἐπέπλεον γὰρ μάλλον ἐκ τοῦ ἀφανοῦς) οὐχ ἐωρῶντο καὶ θαυμάζον τοὺς Κορινθίους πρῦμναν κρουομένους, πρὶν τινες ἰδόντες εἰπον διτι νῆες ἐκεῖναι ἐπιπλέουσι. Τότε δὲ καὶ αὐτοὶ ἀνεχώρουν (ξυνεσκόταξε γὰρ ἦδη), καὶ οἱ Κορίνθιοι ἀποτραπόμενοι τὴν διάλυσιν ἐποιήσαντο. 3. Οὕτω μὲν ἡ ἀπαλλαγὴ ἐγένετο ἀλλήλων, καὶ ἡ ναυμαχία ἐτελεύτα ἐς νύκτα. 4. Τοῖς δὲ Κερκυραίοις στρατοπεδενομένοις ἐπὶ τῇ Λευκίμμῃ αἱ εἴκοσι νῆες ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων αὐται, ὧν ἦρχε Γλαύκων τε ὁ Λεάγρου καὶ Ἀνδοκίδης ὁ Λεωγόρου, διὰ τῶν νεκρῶν καὶ ναυαγίων προσκομισθεῖσαι κατέπλεον ἐς τὸ στρατόπεδον οὐ πολλῷ ὕστερον ἢ ὤφθησαν. 5. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι (ἦν γὰρ νύξ) ἐφοβήθησαν μὴ πολέμια ὧσιν. Ἐπειτα δὲ ἔγνωσαν, καὶ ὤρμisanτο.

52. Τῇ δ' ὕστεραίᾳ ἀναγαγόμεναι αἱ τε Ἀττικάι τριάκοντα νῆες καὶ τῶν Κερκυραίων ὅσαι πλώιμοι ἦσαν ἐπέπλευσαν ἐπὶ τὸν ἐν τοῖς Συβότοις λιμένα, ἐν ᾧ οἱ Κορίνθιοι ὤρμουν, βουλόμενοι εἰδέναι εἰ ναυμαχήσουσιν. 2. Οἱ δὲ τὰς μὲν ναῦς ἄραντες ἀπὸ τῆς γῆς καὶ παραταξάμενοι μετεώρους ἡσύχαζον, ναυμαχίας οὐ διανοούμενοι ἄρχειν ἐκόντες, ὀρῶντες προσγεγεννημένας τε ναῦς ἐκ τῶν Ἀθηναίων ἀκραιφνεῖς καὶ σφίσι πολλὰ τὰ ἄπορα ξυμβεβηκότα, αἰχμα-

1. Πολεμικὸν ἄσμα, θούριον.

2. Δηλ. οἱ Κορίνθιοι ὠπισθοχώρουν ἔχοντες τὴν πρῶραν των

δὲ πλέον ἀργὰ καὶ εἶχον ψάλλει τὸν παιᾶνα ⁽¹⁾ διὰ τὴν ἐπίθεσιν, ὅτε αἰφνης οἱ Κορίνθιοι ἤρχισαν νὰ ὀπισθοχωροῦν ⁽²⁾ χωρὶς νὰ στρέψουν πρὸς αὐτοὺς τὴν πρύμνην, ἐπειδὴ ἀντελήφθησαν νὰ πλέουν πρὸς αὐτοὺς εἴκοσι ἀθηναϊκά πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι κατόπιν ἀπὸ τὰ δέκα, φοβηθέντες μήπως νικηθοῦν οἱ Κερκυραῖοι καὶ τὰ ἰδικὰ των δέκα πλοῖα δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ τοὺς προστατεύσουν, δηλαδὴ ὅ,τι ἀκριβῶς ἔγινε.

51. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ πλοῖα εἶδον ἀπὸ μακρὰν οἱ Κορίνθιοι καὶ ἐπειδὴ ὑπωπτεύθησαν ὅτι ἔρχονται ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ὅτι εἶναι περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐβλεπον, ἤρχισαν νὰ ὑπαναχωροῦν. Οἱ Κερκυραῖοι ὅμως δὲν τὰ ἐβλεπον (διότι εὗρισκοντο ἀκόμῃ εἰς μέρος ἀφανὲς λόγῳ τῆς ἀποστάσεως) καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξηγήσουν διατί οἱ Κορίνθιοι ἀκάνουν ὀπισθεν», ἕως ὅτου μερικοὶ τὰ εἶδον καὶ εἶπον ὅτι εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἔρχονται πλοῖα. Τότε πλέον ἤρχισαν νὰ ἀναχωροῦν καὶ αὐτοί, διότι πλέον ἐσκοτείνιαζε, καὶ οἱ Κορίνθιοι ἐστράφησαν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ διελύθησαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπεχωρίσθησαν οἱ ἀντίπαλοι καὶ ἡ ναυμαχία ἐτελείωσε μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς νυκτός. Ἐνῶ δὲ οἱ Κερκυραῖοι ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι εἰς τὴν Λευκίμμην, τὰ εἴκοσι αὐτὰ ἀθηναϊκά πλοῖα, τῶν ὁποίων ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Γλαύκων ὁ υἱὸς τοῦ Λεάγρου καὶ ὁ Ἀνδοκίδης ὁ υἱὸς τοῦ Λεωγόρου, προχωρήσαντα διὰ μέσου τῶν νεκρῶν καὶ τῶν κατεστραμμένων πλοίων, κατέπλευσαν εἰς τὸ στρατόπεδον ὀλίγην ὥραν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν των. Οἱ Κερκυραῖοι ἐπειδὴ ἦτο νύξ, κατ' ἀρχὰς ἐφοβήθησαν μήπως εἶναι ἐχθρικά, ἀλλὰ κατόπιν τὰ ἀνεγνώρισαν καὶ τὰ ἐδέχθησαν εἰς τὸν ὅρμον των.

52. Τὴν ἐπομένην τὰ τριάκοντα ἀττικά πλοῖα καὶ ὅσα κερκυραϊκά ἦσαν ἱκανὰ πρὸς πλοῦν ἐβγήκαν εἰς τὸ πέλαγος καὶ ἐπλευσαν πρὸς τὸν λιμένα τῶν Συδῶταν, ὅπου ἦσαν προσωρμισμένοι οἱ Κορίνθιοι, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ μάθουν ἂν θὰ ναυμαχήσουν. Οἱ Κορίνθιοι τότε ἔσυραν τὰ πλοῖά των ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ ἀφοῦ τὰ παρέταξαν εἰς τὸ πέλαγος ἐκάθηντο ἡσυχῇ, χωρὶς νὰ ἔχουν κατὰ νοῦν νὰ ἀρχίσουν ἐκουσίως ναυμαχίαν, διότι ἐβλεπον ὅτι εἰς τοὺς ἀντιπάλους των εἶχον προστεθῇ ἀθηναϊκά πλοῖα ἀνέπαφα, ἐνῶ εἰς αὐτοὺς εἶχον συσσωρευθῇ πολλὰ δυσκολία, τόσον ἕνεκα τῆς φρου-

←→
ἐστραμμένην πρὸς τοὺς Κερκυραίους. Ὅπως σήμερον τὰ ἀτιμόπλοια ὄταν ἀκάνουν ὀπισθεν».

λώτων τε περὶ φυλακῆς, οὓς ἐν ταῖς ναυσὶν εἶχον, καὶ ἐπισκευὴν οὐκ οὔσαν τῶν νεῶν ἐν χωρίῳ ἐρήμῳ. 3. τοῦ δὲ οἴκαδε πλοῦ μᾶλλον διεσκόπουν ὅπῃ νομισθήσονται, δεδιότες μὴ οἱ Ἀθηναῖοι νομίσαντες λελύσθαι τὰς σπονδὰς, διότι ἐς χεῖρας ἦλθον, οὐ ἔωσι σφᾶς ἀποπλεῖν.

53. Ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς ἄνδρας ἐς κελήτιον ἐσβιβάσαντας ἄνευ κηρυκείου προσπέμπει τοῖς Ἀθηναίοις καὶ πείραν ποιήσασθαι. 2. Πέμπαντές τε ἔλεγον τοιαῦδε· «Ἀδικεῖτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πολέμου ἄρχοντες καὶ σπονδὰς λύοντες· ἡμῖν γὰρ πολεμίους τοὺς ἡμετέρους τιμωροῦμένοις ἐμποδὼν ἴστασθε ὅπλα ἀνταιρόμενοι. Εἰ δ' ὅμῃν γνώμη ἐστὶ κωλύειν τε ἡμᾶς ἐπὶ Κέρκυραν ἢ ἄλλοις εἰ ποι βουλόμεθα πλεῖν καὶ τὰς σπονδὰς λύετε, ἡμᾶς τούσδε λαβάντες πρῶτον χρήσασθε ὥς πολεμίους». 3. Οἱ μὲν δὴ τοιαῦτα εἶπον· τῶν δὲ Κερκυραίων τὸ μὲν στρατόπεδον ὅσον ἐπήκουσεν ἀνεβόησεν εὐθὺς λαβεῖν τε αὐτοὺς καὶ ἀποκτεῖναι, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τοιαῦδε ἀπεκρίναντο· 4. «Οὔτε ἄρχομεν πολέμου, ὦ ἄνδρες Πελοποννήσιοι, οὔτε τὰς σπονδὰς λύομεν, Κερκυραίοις δὲ τοῖσδε ξυμμάχοις οὐδὲ βοηθοὶ ἦλθομεν. Εἰ μὲν οὖν ἄλλοσέ ποι βούλεσθε πλεῖν, οὐ κωλύομεν· εἰ δὲ ἐπὶ Κέρκυραν πλενσεῖσθε ἢ ἐς τῶν ἐκείνων τι χωρίων, οὐ περιοφόμεθα κατὰ τὸ δυνατόν».

54. Τοιαῦτα τῶν Ἀθηναίων ἀποκριναμένων οἱ μὲν Κορίνθιοι τὸν τε πλοῦν τὸν ἐπ' οἴκου παρεσκευάζοντο καὶ τροπαῖον ἔστησαν ἐν τοῖς ἐν τῇ ἡπείρῳ Συβότοις· οἱ δὲ Κερκυραῖοι τὰ τε ναυάρια καὶ νεκροὺς ἀνείλonton τὰ κατὰ σφᾶς ἐξενεχθέντα ὑπὸ τοῦ ῥοῦ καὶ ἀνέμου, ὃς γενόμενος τῆς νηκτὸς διεσκέδασεν αὐτὰ πανταχῇ, καὶ τροπαῖον ἀνέστησαν ἐν τοῖς ἐν τῇ νήσῳ Συβότοις ὥς νενικηκότες. 2. Γνώμη δὲ ἑκάτεροι τοιαῦδε τὴν νίκην προσεποιήσαντο· Κορίνθιοι

1. Ράβδος παριστῶσα δύο περιπλεγμένους ὕφεις. Τὸ κηρύκειον ἐκράτουν οἱ ἀπεσταλμένοι, ὅταν ἐστέλλοντο πρὸς ἐχθρὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Οἱ φέροντες τὸ κηρύκειον ἦσαν ἱεροὶ καὶ ἀπαράβιαστοι.

ρήσεως τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους εἶχον εἰς τὰ πλοῖα, ὅσον καὶ ἕνεκα τῆς ἐπισκευῆς τῶν πλοίων, ἡ ὁποία ἦτο ἀδύνατος εἰς ἔρημον τόπον. Διὰ τοῦτο τοὺς ἀπασχόλει περισσότερον ἢ ἐπάνοδος εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ἐσκέπτοντο πῶς θὰ ἐπανακάμψουν, ἐπεὶ δὲ φοβοῦντο μήπως οἱ Ἀθηναῖοι νομίσαντες ὅτι ἐπαύσαν νὰ ἰσχύουν αἱ συνθήκαι, διότι ἤλθον εἰς χεῖρας, δὲν τοὺς ἀφήσουν νὰ ἀποπλεύσουν.

53. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ ἐπιβιβάσουν μερικοὺς ἄνδρας εἰς ταχὺ πλοῖάριον καὶ νὰ τοὺς στείλουν χωρὶς κηρύκειον⁽¹⁾ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διὰ νὰ δοκιμάσουν. Ἀποῦ δὲ τοὺς ἐστειλαν ἔλεγον τὰ ἐξῆς: «Ἀδικεῖτε, ὦ Ἀθηναῖοι, διότι ἀρχίζετε πόλεμον καὶ παραβιάζετε τὰς συνθήκας. Διότι ἐνῷ ἡμεῖς θέλομεν νὰ τιμωρήσωμεν τοὺς ἐχθροὺς μας, σεῖς ἔρχεσθε εἰς τὸ μέσον καὶ σηκώνετε ὅπλα ἐναντίον μας. Ἄν λοιπὸν ἔχετε ἀπόφασιν νὰ μᾶς ἐμποδίσετε νὰ πλεύσωμεν κατὰ τῆς Κερκύρας, ἢ οἷοι δὴ ποτε ἄλλου θέλομεν, καὶ παραβιάζετε τὰς συνθήκας, συλλάβετε πρῶτον ἡμᾶς ἐδῶ καὶ μεταχειρισθῆτε μας ὡς ἐχθροὺς». Αὐτὰ περίπου εἶπον ἐκεῖνοι. Τότε οἱ Κερκυραῖοι στρατιῶται, ὅσοι τὸ ἤκουσαν ἐφώναξαν ἀμέσως νὰ τοὺς συλλάβουν καὶ νὰ τοὺς φονεύσουν, ἀλλὰ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεκρίθησαν τὰ ἐξῆς περίπου: «Οὔτε πόλεμον ἀρχίζομεν, ὦ ἄνδρες Πελοποννήσιοι, οὔτε τὰς συνθήκας παραβιάζομεν. Ἦλθομεν μόνον διὰ νὰ βοηθήσωμεν αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς Κερκυραίους, ποὺ εἶναι σύμμαχοί μας. Λοιπὸν ἐὰν θέλετε νὰ πλεύσετε ὅπου δὴ ποτε ἄλλου δὲν σᾶς ἐμποδίζομεν, ἐὰν ὁμως πλεύσετε ἐναντίον τῆς Κερκύρας ἢ ἄλλου τόπου ἰδικοῦ της, δὲν θὰ τὸ ἀνεχθῶμεν, ὅσον δυνάμεθα».

54. Μετὰ τὴν ἀπόκρισιν αὐτὴν τῶν Ἀθηναίων οἱ μὲν Κορίνθιοι προητοιμάζοντο νὰ πλεύσουν πάλιν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ἔστησαν τρόπαιον εἰς τὰ Σύβοτα τῆς ξηρᾶς, οἱ δὲ Κερκυραῖοι συνέλεξαν τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ κατεστραμμένα πλοῖα, ὅσα εἶχε φέρει πρὸς τὸ μέρος των τὸ ρεῦμα καὶ ὁ ἄνεμος ποὺ ἐφύσησε τὴν νύκτα καὶ τὰ διεσκόρπισε πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, καὶ τέλος ἔστησαν καὶ αὐτοὶ τρόπαιον ὡς νικηταὶ εἰς τὰ νησιωτικὰ Σύβοτα. Ἐθεώρησαν δὲ τὴν νίκην ἰδικὴν των ἀμφοτέρω οἱ ἀντίπαλοι διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους. Οἱ Κορίνθιοι ἔστησαν τρόπαιον, διότι κατὰ τὴν

μὲν κρατήσαντες τῇ ναυμαχίᾳ μέχρι νυκτός, ὥστε καὶ ναυάγια πλεῖστα καὶ νεκροὺς προσκομίσασθαι, καὶ ἄνδρας ἔχοντες αἰχμαλώτους οὐκ ἐλάσσους χιλίων ναῦς τε καταδύσαντες περὶ ἑβδομήκοντα ἔστησαν τροπαῖον· Κερκυραῖοι δὲ τριάκοντα ναῦς μάλιστα διαφθείραντες, καὶ ἐπειδὴ Ἀθηναῖοι ἦλθον, ἀνελόμενοι τὰ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς ναυάγια καὶ νεκρούς, καὶ ὅτι αὐτοῖς τῇ τε προτεραίᾳ πρῦμναν κρούμενοι ὑπεχώρησαν οἱ Κορίνθιοι ἰδόντες τὰς Ἀττικὰς ναῦς, καὶ ἐπειδὴ ἦλθον οἱ Ἀθηναῖοι, οὐκ ἀντεπέπλεον ἐκ τῶν Συβότων, διὰ ταῦτα τροπαῖον ἔστησαν. Οὕτω μὲν ἑκάτεροι νικᾶν ἤξιον.

55. Οἱ δὲ Κορίνθιοι ἀποπλέοντες ἐπ' οἴκου Ἀνακτόριον, ὃ ἔστιν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ Ἀμπρακικοῦ κόλπου, εἶλον ἀπάτη (ἣν δὲ κοινὸν Κερκυραίων καὶ ἐκείνων), καὶ καταστήσαντες ἐν αὐτῷ Κορινθίους οἰκήτορας ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκον· καὶ τῶν Κερκυραίων δεκακοσίους μὲν οἱ ἦσαν δοῦλοι ἀπέδοντο, πεντήκοντα δὲ καὶ διακοσίους δῆσαντες ἐφύλασσαν καὶ ἐν θεραπείᾳ εἶχον πολλῇ, ὅπως αὐτοῖς τὴν Κέρκυραν ἀναχωρήσαντες προσποιήσειαν· ἐτύγγανον δὲ καὶ δυνάμει αὐτῶν οἱ πλείους πρῶτοι ὄντες τῆς πόλεως. 2. Ἡ μὲν οὖν Κέρκυρα οὕτω περιγίγνεται τῷ πολέμῳ τῶν Κορινθίων, καὶ αἱ νῆες τῶν Ἀθηναίων ἀνεχώρησαν ἐξ αὐτῆς. Αἰτία δὲ αὕτη πρώτη ἐγένετο τοῦ πολέμου τοῖς Κορινθίοις ἐς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι σφίσιν ἐν σπονδαῖς μετὰ Κερκυραίων ἐνανμάχουν.

56. Μετὰ ταῦτα δ' εὐθὺς καὶ τάδε ξυνέβη γενέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις καὶ Πελοποννησίοις διάφορα ἐς τὸ πολεμεῖν. 2. Τῶν γὰρ Κορινθίων πρᾶσσόντων ὅπως τιμωρήσονται αὐτούς, ὑποτοπήσαντες τὴν ἔχθραν αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι.

1. Πράγματι οὗτοι ἐπανελθόντες εἰς Κέρκυραν προσεπάθησαν νῆς ἐπιτύχουν τοῦτο καὶ ἔγιναν αἰτίοι αἱματηρᾶς στάσεως (Θουκ. βιβλ. Γ' κεφ. 70).

ναυμαχίαν ἦσαν νικηταὶ μέχρι τῆς νυκτός, ὥστε ἡδυνήθησαν νὰ μεταφέρουν (εἰς τὰ Σύβοτα) πλεῖστα κατεστραμμένα πλοῖα καὶ νεκρούς, καὶ εἶχον συλλάβει αἰχμαλώτους ὄχι ὀλιγωτέρους τῶν χιλίων καὶ πλοῖα εἶχον βυθίσει περὶ τὰ ἐβδομήκοντα. Οἱ Κερκυραῖοι πάλιν ἔστησαν τρόπαιον διὰ τὰ ἐξῆς· ἐπειδὴ κατέστρεψαν τριάκοντα περίπου πλοῖα καὶ μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν Ἀθηναίων συνέλεξαν τὰ κατεστραμμένα πλοῖα καὶ τοὺς νεκρούς ποὺ ἦσαν πρὸς τὸ μέρος των καὶ ἐπειδὴ οἱ Κορίνθιοι τὴν προηγουμένην ἡμέραν ὑπεχώρησαν ἐνώπιόν των πλέοντες μετὰ τὴν πρῶμην ἐμπρὸς μόλις εἶδον τὰ ἄττικὰ πλοῖα καὶ τέλος ἐπειδὴ δὲν ἐβγῆκαν ἀπὸ τὰ Σύβοτα νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουν μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν Ἀθηναίων. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ὁ καθένας ἐξ αὐτῶν εἶχε τὴν ἀξίωσιν ὅτι εἶναι νικητής.

55. Οἱ Κορίνθιοι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των ἐκυρίευσαν δι' ἀπάτης τὸ Ἀνακτόριον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, (ἦτο δὲ κοινὸν εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς Κερκυραίους), καὶ ἀφοῦ ἐγκατέστησαν εἰς αὐτὸ Κορινθίους ἀποίκους ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν διὰ τὴν πατρίδα των. Ἐκεῖ τοὺς ὀκτακοσίους ἐκ τῶν συλληφθέντων Κερκυραίων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν δοῦλοι, τοὺς ἐπώλησαν, τοὺς δὲ ὑπολοίπους διακοσίους πεντήκοντα τοὺς ἔδесαν καὶ τοὺς ἐφύλαττον καὶ τοὺς ἐπεριποιοῦντο πολὺ, διὰ νὰ φέρουν ⁽¹⁾ πάλιν τὴν Κέρκυραν μετὰ τὸ μέρος των, ὅταν ἀναχωρήσουν. Διότι οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἔτυχε νὰ εἶναι οἱ ἰσχυρότεροι πολιτικοὶ τῆς πόλεως. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἡ Κέρκυρα ἐξῆλθε νικήτρια ἐκ τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Κορινθίων καὶ τὰ ἀθηναϊκὰ πλοῖα ἀνεχώρησαν ἐξ αὐτῆς. Αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αἰτία τοῦ νὰ πολεμήσουν οἱ Κορίνθιοι ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, διότι ἐναυμάχησαν πρὸς αὐτοὺς ὡς σύμμαχοι τῶν Κερκυραίων, ἐνῶ ἴσχυον αἱ μεταξύ των συνθήκαι.

ΤΑ ΠΟΤΕΙΔΑΙΑΤΙΚΑ

56. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα συνέβησαν καὶ τὰ ἐξῆς γεγονότα μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων τὰ ὁποῖα ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον. Ἐνῶ οἱ Κορίνθιοι ἐζήτουν νὰ ἐκδιχθῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ὑποπτευθέντες τὴν ἐχθραν των,

Ποτιδαίας, οἱ οἰκοῦσιν ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ τῆς Παλλήνης, Κορινθίων ἀποίκους, ἑαυτῶν δὲ ξυμμάχους φόρον ὑποτελεῖς, ἐκέλευον τὸ ἐς Παλλήνην τεῖχος καθελεῖν καὶ ὁμήρους δοῦναι, τοὺς τε ἐπιδημιουργοὺς ἐκπέμπειν καὶ τὸ λοιπὸν μὴ δέχεσθαι οὐδς κατὰ ἔτος ἕκαστον Κορίνθιοι ἔπεμπον, δεισαντες μὴ ἀποστῶσιν ὑπὸ τε Περδίκκου πειθόμενοι καὶ Κορινθίων, τοὺς τε ἄλλους ἐπὶ Θράκης ξυναποστήσωσι ξυμμάχους.

57. Ταῦτα δὲ πρὸς τοὺς Ποτιδαίας οἱ Ἀθηναῖοι παρεσκευάζοντο εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Κερκύρα ναυμαχίαν. 2. οἱ τε γὰρ Κορίνθιοι φανερώς ἤδη διάφοροι ἦσαν, Περδίκκας τε ὁ Ἀλεξάνδρου, Μακεδόνων βασιλεὺς, ἐπεπολέμωτο ξύμμαχος πρότερον καὶ φίλος ὢν. 3. Ἐπολεμώθη δέ, ὅτι Φιλίππῳ τῷ ἑαυτοῦ ἀδελφῷ καὶ Δέρδῳ κοινῇ πρὸς αὐτὸν ἐναντιούμενοις οἱ Ἀθηναῖοι ξυμμαχίαν ἐποιήσαντο. 4. Δεδιώς τε ἔπρασσεν ἐς τε τὴν Λακεδαίμονα πέμπων ὅπως πόλεμος γένηται αὐτοῖς πρὸς Πελοποννησίους, καὶ τοὺς Κορινθίους προσεποιεῖτο τῆς Ποτιδαίας ἐνεκα ἀποστάσεως. 5. Προσέφερε δὲ λόγους καὶ τῆς ἐπὶ Θράκης Χαλκιδεῦσι καὶ Βοττιαίοις ξυναποστήναι, νομίζων, εἰ ξύμμαχα ταῦτα ἔχοι ὁμοῖα ὄντα χωρία, ῥᾶον ἂν τὸν πόλεμον μετ' αὐτῶν ποιῆσθαι. 6. Ὡν οἱ Ἀθηναῖοι αἰσθόμενοι καὶ βουλόμενοι προκαταλαμβάνειν τῶν πόλεων τὰς ἀποστάσεις (ἔτυχον γὰρ τριάκοντα ναῦς ἀποστέλλοντες καὶ χιλίους ὀπλίτας ἐπὶ τὴν γῆν αὐτοῦ, Ἀρχεστράτου τοῦ Λυκομήδους μετ' ἄλλων τεσσάρων στρατηγούντος), ἐπιστέλλουσι τοῖς ἄρχουσι τῶν νεῶν

1. Ἡ Ποτειδαία, ἀποικία τῶν Κορινθίων, ἦτο κτισμένη εἰς τὸν ἰσθμὸν τὸν συνδέοντα τὴν Χερσόνησον τῆς Παλλήνης (σήμερον Κασσάνδρας) μετὰ τὴν κυρίως Χαλκιδικὴν χερσόνησον. Εἶχε δύο τεῖχη, ἓνα πρὸς τὴν Χαλκιδικήν, τὸ ὁποῖον τὴν ἐπροστάτευεν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Θρακῶν, καὶ ἓνα πρὸς τὴν Παλλήνην.

2. Οἱ ἐπιδημιουργοὶ ἦσαν ἄρχοντες ἀποστελλόμενοι ὑπὸ τῶν δωρικῶν πόλεων εἰς τινὰς ἀποικίας αὐτῶν.

διέταξαν τοὺς Ποτειδαιάτας ⁽¹⁾, οἱ ὅποιοι κατοικοῦν εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Παλλήνης καὶ εἶναι ἄποικοι τῶν Κορινθίων ἀλλὰ σύμμαχοι φόρου ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων, νὰ κρημνίσουν τὸ τεῖχος τῆς Παλλήνης καὶ νὰ δώσουν δμῆρους, προσέτι δὲ νὰ ἀποπέμψουν τοὺς ἐπιδημιουργοὺς ⁽²⁾ καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ μὴ δέχωνται ὅσους ἔστελλον καθ' ἕκαστον ἔτος οἱ Κορίνθιοι. Τὰς διαταγὰς αὐτάς ἔδωσαν, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο μήπως ἀποστατήσουν παρακινούμενοι ἀπὸ τὸν Περδίκκαν ⁽³⁾ καὶ τοὺς Κορινθίους, παρασύρουν δὲ εἰς ἀποστασίαν καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰ μέρη τῆς Θράκης.

57. Τὰ μέτρα αὐτὰ τὰ εἶχον λάβει προληπτικῶς οἱ Ἀθηναῖοι ἐναντίον τῶν Ποτειδαϊατῶν εὐθύς μετὰ τὴν ἐν Κερκύρα ναυμαχίαν, διότι καὶ οἱ Κορίνθιοι ἐξεδήλωνον πλεόν φανερά τὴν ἐχθραν τῶν καὶ ὁ Περδίκκας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, ἐνῶ προηγουμένως ἦτο σύμμαχος καὶ φίλος τῶν, εἶχε γίνει τώρα ἐχθρὸς τῶν. Ἐγίνε δὲ ἐχθρὸς, διότι οἱ Ἀθηναῖοι συνεμάχησαν μετὰ τὸν ἀδελφόν του Φίλιππον καὶ τὸν Δέρδαν ⁽⁴⁾, οἱ ὅποιοι εἶχον συνασπισθῇ ἐναντίον του. Αὐτὸς τώρα, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο, ἔστελλε πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαίμονα καὶ ἐνήργει νὰ περιπλέξῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς πόλεμον ἐναντίον τῶν Πελοποννησίων καὶ προσεπαύει νὰ προσελκύσῃ τοὺς Κορινθίους διὰ τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας. Ἐπίσης ἔκανε προτάσεις νὰ συναποστατήσουν εἰς τοὺς Χαλκιδεῖς ⁽⁵⁾ τῆς Θράκης καὶ εἰς τοὺς Βοττιαίους ⁽⁶⁾, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν, ὅτι θὰ διεξῆγεν εὐκολώτερα τὸν πόλεμον μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν γειτονικῶν του αὐτῶν τόπων, ἂν τοὺς εἶχε συμμάχους. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμῶς (οἱ ὅποιοι ἔτυχε τότε νὰ στέλλουν ἐναντίον τῆς χώρας του τριάκοντα πλοῖα καὶ χιλίους ὀπλίτας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχεστράτου τοῦ υἱοῦ τοῦ Λυκομήδους καὶ τεσσάρων ἄλλων στρατηγῶν) ἔμαθον αὐτὰ καὶ ἐπειδὴ ἤθελον νὰ προ-

3. Περδίκκας ὁ Β', υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τοῦ 454 μέχρι τοῦ 413 π.Χ.

4. Ὁ Δέρδας ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀριδαίου, ἀδελφοῦ τοῦ Περδίκκα καὶ τοῦ Φιλίππου.

5. Ἀποικοὶ τῆς Χαλκίδος ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν ἐξ αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Χαλκιδικὴν χερσονήσον, ἥτις τότε ἐθεωρεῖτο θρακικὴ καὶ οὐχὶ μακεδονικὴ χώρα.

6. Ἐντόπιοι κάτοικοι τῆς σημερινῆς Χαλκιδικῆς.

Ποτιδαιατῶν τε ὁμήρους λαβεῖν καὶ τὸ τεῖχος καθελεῖν, τῶν τε πλησίον πόλεων φυλακὴν ἔχειν ὅπως μὴ ἀποστήσονται.

58. Ποτιδαῖται δὲ πέμψαντες μὲν καὶ παρ' Ἀθηναίους πρέσβεις, εἷς πως πείσειαν μὴ σφῶν πέρι νεωτερίζειν μηδέν, ἐλθόντες δὲ καὶ ἐς τὴν Λακεδαιμόνα μετὰ Κορινθίων, [ἔπρασσον] ὅπως ἐτοιμάσαιτο τιμωρίαν, ἣν δέη, ἐπειδὴ ἔκ τε Ἀθηναίων ἐκ πολλοῦ πράσσοντες οὐδὲν ἡῦροντο ἐπιτήδειον, ἀλλ' αἱ νῆες αἱ ἐπὶ Μακεδονίαν καὶ ἐπὶ σφᾶς ὁμοίως ἔπλεον, καὶ τὰ τέλη τῶν Λακεδαιμονίων ὑπέσχετο αὐτοῖς, ἣν ἐπὶ Ποτίδαιαν ἴωσιν Ἀθηναῖοι, ἐς τὴν Ἀττικὴν ἐσβαλεῖν, τότε δὴ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἀφίστανται μετὰ Χαλκιδέων καὶ Βοττιαίων κοινῇ ξυνομόσαντες. 2. Καὶ Περδίκκας πείθει Χαλκιδέας τὰς ἐπὶ θαλάσση πόλεις ἐκλιπόντας καὶ καταβαλόντας ἀνοικίσασθαι ἐς Ὀλυνθον μίαν τε πόλιν ταύτην ἰσχυρὰν ποιήσασθαι τοῖς τε ἐκλιποῦσι τούτοις τῆς ἑαυτοῦ γῆς τῆς Μυγδονίας περὶ τὴν Βόλβην λίμνην ἔδωκε νέμεσθαι, ἕως ἂν ὁ πρὸς Ἀθηναίους πόλεμος ᾗ. Καὶ οἱ μὲν ἀνφικίζοντό τε καθαιροῦντες τὰς πόλεις καὶ ἐς πόλεμον παρεσκευάζοντο.

59. Αἱ δὲ τριάκοντα νῆες τῶν Ἀθηναίων ἀφικνουῦνται ἐς τὰ ἐπὶ Θράκης καὶ καταλαμβάνουσι τὴν Ποτίδαιαν καὶ τὰλλα ἀφεστηκότες. 2. Νομίσαντες δὲ οἱ στρατηγοὶ ἀδύνατα εἶναι πρὸς τε Περδίκκαν πολεμεῖν τῇ παρούσῃ δυνάμει καὶ τὰ ξυναφεστῶτα χωρία, τρέπονται ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν, ἐφ' ὅπερ καὶ τὸ πρότερον ἐξεπέμποντο, καὶ καταστάντες ἐπολέμουν μετὰ Φιλίππου καὶ τῶν Δέρδου ἀδελφῶν ἄνωθεν στρατιᾷ ἐσβεβληκόντων.

60. Καὶ ἐν τούτῳ οἱ Κορίνθιοι, τῆς Ποτιδαίας ἀφεστηκίας καὶ τῶν Ἀττικῶν νεῶν περὶ Μακεδονίαν οὐσῶν, δεδιότες περὶ τῷ χωρίῳ καὶ οἰκεῖον τὸν κίνδυνον ἡγοούμενοι πέμπουσιν ἑαυτῶν τε ἐθελοντάς καὶ τῶν ἄλλων Πελο-

1. Πόλις τῆς Χαλκιδικῆς πρὸς Β. τῆς Ποτιδαίας.

λάβουν τὰς ἀποστασίας τῶν πόλεων, δίδουν διαταγὴν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τοῦ στόλου νὰ πάρουν ὁμήρους ἀπὸ τοὺς Ποτειδαίτας καὶ νὰ κρημνίσουν τὸ τεῖχος, νὰ ἐπαγρυπνοῦν δὲ ἐπὶ τῶν γειτονικῶν πόλεων, διὰ νὰ μὴ ἀποστατήσουν.

58. Οἱ Ποτειδαῖται κατ' ἀρχὰς ἔστειλαν πρέσβεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐλπίζοντες ὅτι ἴσως τοὺς ἔπειθον νὰ μὴ τοὺς κάμνουν κανένα κακόν. Ὅταν ὅμως μετὰ μακρὰς προσπάθειας δὲν ἐπέτυχον ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τίποτε εὐνοϊκόν, ἀντιθέτως δέ, τὰ ἐναντίον τῆς Μακεδονίας ἀποστελλόμενα πλοῖα διηυθύνοντο καὶ ἐναντίον τῆς πόλεώς των, ἐπῆγαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα μαζὶ με τοὺς Κορινθίους, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν βοήθειαν, ἂν παραστῇ ἀνάγκη, καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν Λακεδαιμονίων ὑπεσχέθησαν εἰς αὐτοὺς ὅτι θὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκστρατεύσουν ἐναντίον τῆς Ποτειδαίας. Τότε λοιπόν, κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν περίστασιν, ἀποστατοῦν μαζὶ με τοὺς Χαλκιδεῖς καὶ τοὺς Βοττιαίους κατόπιν κοινῆς συνεννοήσεως. Καὶ ὁ Περδίκκας πείθει τοὺς Χαλκιδεῖς νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς παραθαλασσίους πόλεις των καὶ νὰ τὰς κρημνίσουν, κατόπιν δὲ νὰ μετασκήσουν εἰς τὴν Ὀλυμπον⁽¹⁾, ὅλοι εἰς μίαν πόλιν, καὶ νὰ καταστήσουν αὐτὴν ἰσχυράν· ἔδωκε δὲ εἰς τοὺς μεταναστεύσαντας τούτους ἓνα μέρος τῆς ἰδικῆς του χώρας, τῆς Μυγδονίας, γύρω ἀπὸ τὴν λίμνην Βόλβην, διὰ νὰ τὸ νέμονται ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Αὐτοὶ λοιπόν κρημνίζοντες τὰς πόλεις των μετηνάστευον καὶ προητοιμάζοντο διὰ πόλεμον.

59. Τὰ δὲ τριάκοντα πλοῖα τῶν Ἀθηναίων φθάνουν εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ εὐρίσκουν τὴν Ποτειδαίαν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις νὰ ἔχουν ἀποστατήσει. Ἐπειδὴ δὲ οἱ στρατηγοὶ ἐνόμισαν ὅτι ἦτο ἀδύνατον μετὸν ὅστρον ποῦ εἶχον νὰ πολεμήσουν συγχρόνως τὸν Περδίκκαν καὶ τὰς ἀποστατημένας πόλεις, ἐστράφησαν ἐναντίον τῆς Μακεδονίας, ἐφ' ὅσον πρὸς τοῦτο ἐστάλησαν κατ' ἀρχάς, καὶ εἰσελθόντες εἰς αὐτὴν ἐπολέμουν μαζὶ με τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Δέρδα, οἱ ὅποιοι εἶχον εἰσβάλει με στρατὸν ἀπὸ τὰ μεσόγεια.

60. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Κορινθιοί, ὅταν ἡ Ποτειδαία ἀπεστάτησε καὶ τὰ ἀττικὰ πλοῖα εὐρίσκοντο εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας, φοβούμενοι διὰ τὴν πόλιν καὶ θεωροῦντες τὸν κίνδυνον ἰδικόν των, ἀποστέλλουν ἐθελοντάς ἀπὸ τὴν πόλιν των καὶ μισθοφόρους ἀπὸ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον,

ποννησίων μισθῷ πείσαντες ἑξακοσίους καὶ χιλίους τοὺς πάντας ὀπλίτας καὶ ψιλοὺς τετρακοσίους. 2. Ἐστρατήγει δὲ αὐτῶν Ἀριστεὺς ὁ Ἀδεϊμάντου, κατὰ φιλίαν τε αὐτοῦ οὐχ ἥμιστα οἱ πλείστοι ἐκ Κορίνθου στρατιῶται ἐθελονταὶ ξυνέσποντο· ἦν γὰρ τοῖς Ποτιδαίαις ἀεὶ ποτε ἐπιτήδειος. 3. Καὶ ἀφικνοῦνται τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ὕστερον ἐπὶ Θράκης ἢ Ποτίδαια ἀπέστη.

61. Ἦλθε δὲ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις εὐθὺς ἡ ἀγγελία τῶν πόλεων ὅτι ἀφεστᾶσι, καὶ πέμπουσιν, ὥς ᾗσθοντο καὶ τοὺς μετὰ Ἀριστεῶς ἐπιπαριόντας, δισχιλίους ἑαυτῶν ὀπλίτας καὶ τεσσαράκοντα ναῦς πρὸς τὰ ἀφεστῶτα, καὶ Καλλίαν τὸν Καλλιάρχου πέμπτον αὐτὸν στρατηγόν· 2. οἱ ἀφικόμενοι ἐς Μακεδονίαν πρῶτον καταλαμβάνουσι τοὺς προτέρους χιλίους Θέρμην ἄρτι ἡρηκότας καὶ Πύδραν πολιορκοῦντας. 3. Προσκαθεζόμενοι δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν Πύδραν ἐπολιόρχησαν μὲν, ἔπειτα δὲ ξύμβασιν ποιησάμενοι καὶ ξυμμαχίαν ἀναγκαίαν πρὸς τὸν Περγόικαν, ὥς αὐτοὺς κατήπειγεν ἡ Ποτίδαια καὶ ὁ Ἀριστεὺς παρεληλυθώς, ἀπανίστανται ἐκ τῆς Μακεδονίας, 4. καὶ ἀφικόμενοι ἐς Βέροϊαν καθεῖθεν ἐπὶ Στρέψαν καὶ πειράσαντες πρῶτον τοῦ χωρίου καὶ οὐχ ἐλόντες, ἐπορεύοντο κατὰ γῆν πρὸς τὴν Ποτίδαιαν τρισχιλίοις μὲν ὀπλίταις ἑαυτῶν, χωρὶς δὲ τῶν ξυμμάχων πολλοῖς, ἱππεῦσι δὲ ἑξακοσίοις Μακεδόνων τοῖς μετὰ Φιλίππου καὶ Πανσανίου· ἅμα δὲ νῆες παρέπλεον ἐβδομήκοντα. 5. Κατ' ὀλίγον δὲ προϊόντες τριταῖοι ἀφίκοντο ἐς Γίγωνον καὶ ἐστρατοπεδεύσαντο.

1. Στρατιῶται ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι καὶ ἔχοντες ἀντὶ δόρατος τόξον (τοξόται), ἢ σφενδόνην (σφενδονῆται) ἢ ἀκόντιον (ἀκοντισταί).

2. Ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τῶν Κορινθίων κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ἐρίσας πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα.

3. Δηλ. εἰς τὴν Χαλκιδικήν.

4. Τὴν σημερινὴν Θεσσαλονίκην. Ἐξ αὐτῆς τὸ ὄνομα τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου.

ἐν συνόλῳ χιλίους ἑξακοσίους ὀπλίτας καὶ τετρακοσίους φιλοῦς⁽¹⁾. Στρατηγὸς δὲ αὐτῶν ἦτο ὁ Ἀριστεύς, οὐ υἱὸς τοῦ Ἀδεϊμάντου⁽²⁾, καὶ μάλιστα διὰ τὴν φιλίαν αὐτοῦ οἱ περισσότεροι Κορίνθιοι στρατιῶται ἠκολούθησαν ὡς ἐθελονταὶ τὴν ἐκστρατείαν. Ἐξελέγη δὲ αὐτὸς στρατηγὸς διότι εἶχε ἀνέκαθεν καλὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ποτειδαίτας. Τὸ στράτευμα τοῦτο ἔφθασεν εἰς τὰ μέρη τῆς Θράκης⁽³⁾ τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας.

61. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Ἀθηνίους ἦλθεν ἀμέσως ἀγγελία ὅτι αἱ πόλεις ἔχουν ἀποστατήσῃ. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, μόλις ἔμαθον ὅτι καὶ τὸ στράτευμα τοῦ Ἀριστεύς πηγαίνει νὰ βοηθήσῃ, ἔστειλαν δύο χιλιάδας ὀπλίτας ἐκ τῶν πολιτῶν καὶ τεσσαράκοντα πλοῖα ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καλλίου, υἱοῦ τοῦ Καλλιάρχου, καὶ τεσσάρων ἄλλων στρατηγῶν. Αὐτοὶ ἄμα ἔφθασαν πρῶτα εἰς τὴν Μακεδονίαν συνήντησαν τοὺς προηγουμένους χιλίους, οἱ ὁποῖοι μόλις εἶχον κυριεύσει τὴν Θέρμην⁽⁴⁾ καὶ ἐπολιόρκουν τὴν Πύδναν⁽⁵⁾. Τότε ἐστρατοπέδευσαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἡσυχολήθησαν εἰς τὴν πολιορκίαν, ἀλλὰ κατόπιν ἀφοῦ ἔκλεισαν συμφωνίαν καὶ ἀναγκαστικὴν συμμύχiam μὲ τὸν Περδίκκαν, ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Μακεδονίας, διότι ἐβιάζοντο νὰ περάσουν εἰς τὴν Ποτειδαίαν, ὅπου εἶχε φθάσει ὁ Ἀριστεύς. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπῆγαν εἰς τὴν Βέροian⁽⁶⁾ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Στρέψαν⁽⁷⁾, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασαν νὰ κυριεύσουν ἀλλὰ δὲν τὸ κατάρθωσαν, ἐπροχώρουν διὰ ξηρᾶς πρὸς τὴν Ποτειδαίαν συμποσούμενοι εἰς τρεῖς χιλιάδας αὐτοὶ οἱ ἴδιοι καὶ συνοδευόμενοι προσέτι ἀπὸ πολλοὺς συμμάχους καὶ ἑξακοσίους Μακεδόνας ἱππεῖς, ποὺ ἦσαν μαζί μὲ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Πανσανίαν⁽⁸⁾, συγχρόνως δὲ ἐπλεον παραλλήλως τῆς ἀκτῆς ἑβδομήκοντα πλοῖα. Οὗτοι μετὰ βραδείαν πορείαν τριῶν ἡμερῶν ἔφθασαν εἰς τὸ Γίγωνον⁽⁹⁾ καὶ ἐστρατοπέδευσαν.

5. Τὴν σημερινὴν Αἰκατερίνην.

6. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν πρόκειται περὶ τῆς σημερινῆς Βερροίας, ἀλλὰ περὶ ἄλλης τινὸς πόλεως μᾶλλον παραλιακῆς.

7. Πρὸς Β. τῆς Θέρμης.

8. Ἀδελφὸν τοῦ Δέρδα.

9. Λιμὴν τῆς Χαλκιδικῆς ἐπὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου.

62. Ποτιδαιᾶται δὲ καὶ οἱ μετὰ Ἀριστέως Πελοποννήσιοι προσδεχόμενοι τοὺς Ἀθηναίους ἐστρατοπεδεύοντο πρὸς Ὀλύνθῳ ἐν τῷ ἰσθμῷ καὶ ἀγορὰν ἔξω τῆς πόλεως ἐπεποίητο. 2. Στρατηγὸν μὲν τοῦ πεζοῦ παντὸς οἱ ξύμμαχοι ἤρηντο Ἀριστεά, τῆς δὲ ἵππου Περδίκκων· ἀπέστη γὰρ εὐθὺς πάλιν τῶν Ἀθηναίων καὶ ξυνεμάχει τοῖς Ποτιδαιαταῖς, Ἰόλαον ἀνθ' αὐτοῦ καταστήσας ἄρχοντα. 3. Ἦν δὲ ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστέως, τὸ μὲν μεθ' ἑαυτοῦ στρατόπεδον ἔχοντι ἐν τῷ ἰσθμῷ ἐπιτηρεῖν τοὺς Ἀθηναίους, ἦν ἐπίωσι, Χαλκιδέας δὲ καὶ τοὺς ἔξω ἰσθμοῦ ξυμμάχους καὶ τὴν παρὰ Περδίκκων διακοσίαν ἵππων ἐν Ὀλύνθῳ μένειν, καὶ ὅταν Ἀθηναῖοι ἐπὶ σφᾶς χωρῶσι, κατὰ νότου βοηθοῦντας ἐν μέσῳ ποιεῖν αὐτῶν τοὺς πολεμίους. 4. Καλλίας δ' αὖ ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς καὶ οἱ ξυνάρχοντες τοὺς μὲν Μακεδόνας ἱππέας καὶ τῶν ξυμμάχων ὀλίγους ἐπὶ Ὀλύνθον ἀποπέμπουσιν, ὅπως εἰργασί τοὺς ἐκεῖθεν ἐπιβοηθεῖν, αὐτοὶ δ' ἀναστήσαντες τὸ στρατόπεδον ἐχώρουν ἐπὶ τὴν Ποτίδαιαν. 5. Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τῷ ἰσθμῷ ἐγένοντο καὶ εἶδον τοὺς ἐναντίους παρασκευαζομένους ὥς ἐς μάχην, ἀντικαθίσταντο καὶ αὐτοί, καὶ οὐ πολὺ ὕστερον ξυνέσμιγον. 6. Καὶ αὐτὸ μὲν τὸ τοῦ Ἀριστέως κέρας καὶ ὅσοι περὶ ἐκεῖνον ἦσαν Κορινθίων τε καὶ τῶν ἄλλων λογάδες ἔτρεψαν τὸ καθ' ἑαυτοὺς καὶ ἐπεξῆλθον διώκοντες ἐπὶ πολὺ· τὸ δὲ ἄλλο στρατόπεδον τῶν τε Ποτιδαιατῶν καὶ τῶν Πελοποννησίων ἦσσαντο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐς τὸ τεῖχος κατέφυγεν.

63. Ἐπαυαχωρῶν δὲ ὁ Ἀριστεὺς ἀπὸ τῆς διώξεως, ὥς ὁρᾷ τὸ ἄλλο στράτευμα ἡσσημένον, ἠπόρησε μὲν ὁποτέρωσσε διακινδυνεύσῃ χωρήσας, ἢ ἐπὶ τῆς Ὀλύνθου ἢ ἐς τὴν Ποτίδαιαν· ἔδοξε δ' οὖν ξυναγαγόντι τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ ὥς ἐς ἐλάχιστον χωρίον δρόμῳ βιάσασθαι ἐς τὴν Ποτίδαιαν, καὶ παρῆλθε παρὰ τὴν χηλὴν διὰ τῆς θαλάσσης βαλλόμενός

1. Διὰ τὰ προμηθεύονται τὰ τρόφιμα οἱ στρατιῶται.

2. Ἡ μάχη αὕτη ἐγίνε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 432 π.Χ. Μεταξὺ

62. Οἱ Ποτειδαῖαι καὶ οἱ Πελοποννήσιοι τοῦ Ἀριστέως περιμένοντες τοὺς Ἀθηναίους ἐστρατοπέδευον πλησίον τῆς Ὀλύμπου εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ εἶχον ἐγκαταστήσει ἀγορὰν⁽¹⁾ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Στρατηγὸν ὄλου τοῦ πεζικοῦ εἶχον ἐκλέξει οἱ σύμμαχοι τὸν Ἀριστέα, τοῦ δὲ ἱππικοῦ τὸν Περδίκκην, διότι οὗτος ἀπεστάτησε πάλιν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἀμέσως καὶ συνεμάχει μὲ τοὺς Ποτειδαῖας, διορίσας ἀναπληρωτὴν του εἰς τὴν ἀρχηγίαν τὸν Ἰόλαον. Ἦτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Ἀριστέως τὸ ἐξῆς· αὐτὸς μὲ τὸ στρατόπεδόν του νὰ κατέχη τὸν ἰσθμὸν καὶ νὰ ἐπιτηρῇ τοὺς Ἀθηναίους, ἂν ἐπιτεθοῦν, οἱ δὲ Χαλκιδεῖς καὶ οἱ ἔξω τοῦ ἰσθμοῦ σύμμαχοι καὶ οἱ διακόσιοι ἱππεῖς τοῦ Περδίκκου νὰ μένουν εἰς τὴν Ὀλυνθον καὶ ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι βαδίσουν ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου, νὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ τῶν νῶτων καὶ νὰ κλείσουν τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸ μέσον. Ἀλλ' ὁ Καλλίας ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ συστρατηγοὶ του στέλλουν τὸ μακεδονικὸν ἱππικὸν καὶ ὀλίγους συμμάχους εἰς τὴν Ὀλυνθον, διὰ νὰ ἐμποδίζουσιν τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους νὰ βοηθοῦν, καὶ οἱ ἴδιοι ἐσήκωσαν τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπροχώρουν ἐναντίον τῆς Ποτειδαίας. Μόλις δὲ ἔφθασαν εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ εἶδον τοὺς ἐχθροὺς νὰ ἐτοιμαζώνται πρὸς μάχην, παρετάχθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ μετ' ὀλίγον συνεκρούσθησαν. Τότε τὸ τμήμα τοῦ Ἀριστέως καὶ ὅσοι ἦσαν πλησίον τοῦ Κορίνθιοι καὶ ἄλλοι ἐκλεκτοί, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των ἐχθροὺς καὶ ἐπροχώρησαν εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καταδιώκοντες αὐτούς. Τὸ ὑπόλοιπον ὅμως στράτευμα τῶν Ποτειδαϊατῶν καὶ τῶν Πελοποννησίων ἐνικῆθη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους⁽²⁾ καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ τεῖχος.

63. Ὁ δὲ Ἀριστεύς ἐπιστρέφων ἀπὸ τὴν καταδίωξιν, μόλις εἶδεν ὅτι τὸ ὑπόλοιπον στράτευμα εἶχε νικηθῇ, ἐδίστασε πρὸς ποῖον μέρος νὰ διακινδυνεύσῃ νὰ προχωρήσῃ, πρὸς τὴν Ὀλυνθον ἢ εἰς τὴν Ποτείδαϊαν. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ συμπυκνώσῃ τοὺς στρατιώτας του εἰς τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν χώρον καὶ νὰ ὁρμήσῃ τροχάδην πρὸς τὴν Ποτείδαϊαν. Ἔτσι ἔκαμε καὶ ἐπέρασε μέσα ἀπὸ τὴν θάλασσαν δίπλα ἀπὸ τὴν

τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἦτο καὶ ὁ Σωκράτης, ὅστις ἐπολέμησε μὲ ἐξαιρετικὴν γενναϊότητα καὶ μάλιστα ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ κινδυνεύσαντος Ἀλκιβιάδου.

τε καὶ χαλεπῶς, ὀλίγους μὲν τινες ἀποβαλὼν, τοὺς δὲ πλείους σώσας. 2. Οἱ δ' ἀπὸ τῆς Ὀλύμπου τοῖς Ποτιδαίαιταις βοηθοὶ (ἀπεῖχε δὲ ἐξήκοντα μάλιστα σταδίων καὶ ἔστι καταφανές), ὥς ἡ μάχη ἐγίνετο καὶ σημεῖα ἦρθη, βραχὺ μὲν τι προῆλθον ὥς βοηθήσαντες, καὶ οἱ Μακεδόνες ἱππῆς ἀντιπαρετάξαντο ὥς κωλύσοντες· ἐπειδὴ δὲ διὰ τάχους ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων ἐγίνετο καὶ τὰ σημεῖα κετεσπιάσθη, πάλιν ἐπανεχώρουν ἐς τὸ τεῖχος καὶ οἱ Μακεδόνες παρὰ τοὺς Ἀθηναίους· ἱππῆς δ' οὐδετέροις παρεγένοντο. 3. Μετὰ δὲ τὴν μάχην τροπαῖον ἔστησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπέδωκαν τοῖς Ποτιδαίαιταις· ἀπέθανον δὲ Ποτιδαϊατῶν μὲν καὶ τῶν ξυμμάχων ὀλίγῳ ἐλάσσονος τριακοσίων, Ἀθηναίων δὲ αὐτῶν πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν καὶ Καλλίας ὁ στρατηγός.

64. Τὸ δ' ἐκ τοῦ ἰσθμοῦ τεῖχος εὐθὺς οἱ Ἀθηναῖοι ἀποτείχισαντες ἐφρουροῦν· τὸ δ' ἐς τὴν Παλλήνην ἀτείχιστον ἦν· οὐ γὰρ ἱκανοὶ ἐνόμιζον εἶναι ἐν τε τῷ ἰσθμῷ φρουρεῖν καὶ ἐς τὴν Παλλήνην διαβάντες τειχίζειν, δεδιότες μὴ σφίσιν οἱ Ποτιδαῖαι καὶ οἱ ξύμμαχοι γενομένοις δίχα ἐπιθῶνται. 2. Καὶ πυνθανόμενοι οἱ ἐν τῇ πόλει Ἀθηναῖοι τὴν Παλλήνην ἀτείχιστον οὖσαν, χρόνῳ ὕστερον πέμπουσιν ἑξακοσίους καὶ χιλίους ὀπλίτας ἐαυτῶν καὶ Φορμίωνα τὸν Ἀσωπίου στρατηγόν· ὃς ἀφικόμενος ἐς τὴν Παλλήνην καὶ ἐξ Ἀφύτιος ὁρμώμενος προσήγαγε τῇ Ποτιδαίᾳ τὸν στρατόν, κατὰ βραχὺ προϊὼν καὶ κείρων ἅμα τὴν γῆν·

1. Χρῆλῃ ὀνομάζεται ὁ σωρὸς τῶν λίθων, οἱ ὅποιοι ἔχουν ριφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν, ὥς συνέχεια τοῦ εἰς αὐτὴν καταλήγοντος τεύχους, ἵνα προφυλάσσουν τοῦτο ἀπὸ τὴν ὁρμὴν τῶν κυμάτων.

2. Τὸ στάδιον (πληθ. τὰ στάδια καὶ οἱ στάδιοι) τῶν ἀρχαίων ἀντιστοιχεῖ πρὸς 185 μέτρα περίπου, ἐπομένως ἡ ἀπόστασις τῶν δύο πόλεων ἦτο ὀλίγον μεγαλυτέρα τῶν 11 χιλιομέτρων.

3. Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων (οἱ μετὰ Φιλίππου καὶ Παισάνου).

4. Δηλ. ἔκτισαν δεύτερον τεῖχος πρόχειρον ἐμπροσθεν τοῦ πρὸς τὴν Χαλκιδικὴν τεύχους τῆς Ποτειδαίας, ἵνα ἀποκλείσουν ἐντελῶς τοὺς

βρεχυμένην ἄκραν ⁽¹⁾ τοῦ τείχους μὲ δυσκολίαν μεγάλην καὶ βαλλόμενος συνεχῶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνδρῶν του ὀλίγους μόνον ἔχασε, τοὺς δὲ περισσοτέρους τοὺς ἔσωσε. Οἱ βοηθοὶ τῶν Ποτειδαιατῶν ἀπὸ τὴν Ὀλυνθον (αὕτη δὲ ἀπέχει ἐξήκοντα στάδια ⁽²⁾) περίπου καὶ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν Ποτειδαίαν) ἅμα ἤρχισε ἡ μάχη καὶ ὑψώθησαν τὰ σήματα, ἐπροχώρησαν ὀλίγον διὰ νὰ βοηθήσουν, ἀλλὰ συγχρόνως οἱ Μακεδόνες ⁽³⁾ ἱππεῖς παρετάχθησαν ἀπέναντί των, διὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσουν· ὅτε δὲ ἐντὸς ὀλίγου ἐφάνη ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων καὶ κατεβιβάσθησαν τὰ σήματα, αὐτοὶ μὲν ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὸ τεῖχος τῆς Ὀλύνθου, οἱ δὲ Μακεδόνες εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων, ὥστε οὐδενὸς ἐξ αὐτῶν τὸ ἱππικὸν ἔλαβε μέρος. Μετὰ τὴν μάχην οἱ Ἀθηναῖοι ἔστησαν τρόπαιον καὶ παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ποτειδαιάτας τοὺς νεκροὺς των κατόπιν συμφωνίας. Ἐφονεύθησαν δὲ ἐκ μὲν τῶν Ποτειδαιατῶν καὶ τῶν συμμάχων των σχεδὸν τριακόσιοι, ἐκ δὲ τῶν Ἀθηναίων ἑκατὸν πεντήκοντα καὶ ὁ στρατηγὸς Καλλίας.

64. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκλεισαν ἀμέσως διὰ περιτειχίσματος ⁽⁴⁾ τὸ πρὸς τὸν ἰσθμὸν τεῖχος τῆς Ποτειδαίας καὶ ἤρχισαν τὴν φρούρησιν. Ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν Παλλήνην τεῖχος τὸ ἄφησαν ἀπεριτειχιστον, διότι ἐνόμιζον ὅτι δὲν ἦσαν ἀρκετοὶ νὰ φρουροῦν εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ συγχρόνως νὰ περάσουν εἰς τὴν Παλλήνην καὶ νὰ κτίσουν περιτειχισμα, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο μήπως, ἂν διαιρεθοῦν εἰς δύο, ὑποστοῦν ἐπίθεσιν ἀπὸ τοὺς Ποτειδαιάτας καὶ τοὺς συμμάχους των. Ὅταν ὅμως ἔμαθον εἰς τὴν πόλιν ⁽⁵⁾ οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι ἡ Παλλήνη ἦτο ἀπεριτειχιστος, ἔστειλαν μετ' ὀλίγον χιλίους ἑξακοσίους ὀπλίτας ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων ⁽⁶⁾ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φορμίωνα τὸν υἱὸν τοῦ Ἀσωπίου. Αὐτὸς δὲ μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν Παλλήνην, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀφυτιν ⁽⁷⁾ καὶ ἐπλησίαζε πρὸς τὴν Ποτειδαίαν προχωρῶν βραδέως καὶ συγχρόνως κόπτων τὰ δένδρα ἀπὸ τὰ κτήματα. Ἐπειδὴ δὲ κανεὶς δὲν ἐξήρχετο νὰ

πολιορκουμένους. Πλήρη εἰκόνα «ἀποτειχισμού» δίδει ὁ Θουκυδίδης εἰς βιβλ. Β' κεφ. 75 καὶ 76.

5. Δηλ. εἰς τὰς Ἀθήνας.

6. Ὅχι συμμάχους ἢ μισθοφόρους.

7. Μόλις τῆς Παλλήνης (σημ. Κασσάνδρας).

3. ὥς δ' οὐδείς ἐπεξῆει ἐς μάχην, ἀπετείχισε τὸ ἐκ τῆς Παλλήνης τείχος· καὶ οὕτως ἤδη κατὰ κράτος ἡ Ποτιδαία ἀμφοτέρωθεν ἐπολιορκεῖτο καὶ ἐκ θαλάσσης νανσὶν ἅμα ἐφορμούσαις.

65. Ἀριστεὺς δὲ ἀποτευχισθείσης αὐτῆς καὶ ἐλπίδα οὐδεμίαν ἔχων σωτηρίας, ἦν μὴ τι ἀπὸ Πελοποννήσου ἢ ἄλλο παρὰ λόγον γίγνηται, ξυνεβούλευε μὲν πλὴν πεντακοσίων ἄνεμον τηρήσασι τοῖς ἄλλοις ἐκπλεῦσαι, ὅπως ἐπὶ πλεονὸς σίτος ἀντίσχη, καὶ αὐτὸς ἠθελε τῶν μενόντων εἶναι· ὥς δ' οὐκ ἔπειθε, βουλόμενός τὰ ἐπὶ τούτοις παρασκευάζειν καὶ ὅπως τὰ ἔξωθεν ἔξει ὡς ἄριστα, ἐκπλουν ποιεῖται λαθὼν τὴν φυλακὴν τῶν Ἀθηναίων· 2. καὶ παραμένων ἐν Χαλκιδεῦσι τὰ τε ἄλλα ξυνεπολέμει καὶ Σερμυλιῶν λοχήσας πρὸς τῇ πόλει πολλοὺς διέφθειρεν, ἔς τε τὴν Πελοπόννησον ἐπρασσεν ὅπη ὠφελία τις γενήσεται. 3. Μετὰ δὲ τῆς Ποτιδαίας τὴν ἀποτείχισιν Φορμίων μὲν ἔχων τοὺς ἑξακοσίους καὶ χιλίους τὴν Χαλκιδικὴν καὶ Βοττικὴν ἐδήρου καὶ ἔστιν ἃ καὶ πολίσματα εἶλεν.

66. Τοῖς δ' Ἀθηναίοις καὶ Πελοποννησίοις αἰτῶνται μὲν αὐταὶ προσεγεγέννητο ἐς ἀλλήλους, τοῖς μὲν Κορινθίοις ὅτι τὴν Ποτιδαίαν ἐαυτῶν οὖσαν ἀποικίαν καὶ ἄνδρας Κορινθίων τε καὶ Πελοποννησίων ἐν αὐτῇ ὄντας ἐπολιορκουν, τοῖς δ' Ἀθηναίοις ἐς τοὺς Πελοποννησίους ὅτι ἐαυτῶν τε πόλιν ξυμμαχίδα καὶ φόρον ὑποτελῆ ἀπέστησαν καὶ ἐλθόντες σφίσιν ἀπὸ τοῦ προφανοῦς ἐμάχοντο μετὰ Ποτιδαίων. Οὐ μέντοι ὁ γε πόλεμός πω ξυνεῤῥώγει, ἀλλ' ἔτι ἀνακωχὴ ἦν· ἰδίᾳ γὰρ ταῦτα οἱ Κορίνθιοι ἐπραξαν.

67. Πολιορκουμένης δὲ τῆς Ποτιδαίας οὐχ ἡσύχαζον, ἀνδρῶν τε σφίσιν ἐνότων καὶ ἅμα περὶ τῷ χωρίῳ δεδιό-

1. Ἡ Σερμύλη ἦτο πόλις εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Σιθωνίας χερσονήσου (τοῦ μεσαίου ἐκ τῶν τριῶν κλάδων τῆς Χαλκιδικῆς) καὶ ἦτο σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων.

πολεμήσῃ ἐναντίον του, περιτείχισε καὶ τὸ πρὸς τὴν Παλλήνην τεῖχος. Τοιοιτοτρόπως πλέον ἢ Ποτειδαία ἐπολιορκεῖτο στενῶς καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη εἰς τὴν ξηράν, συγχρόνως δὲ καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὑπὸ τῶν προσωρμισμένων πλοίων.

65. Ὁ Ἀριστεύς, ἐπειδὴ μετὰ τὸν περιτειχισμὸν τῆς πόλεως δὲν ἔβλεπε καμμίαν ἐλπίδα σωτηρίας, ἐκτὸς ἐὰν ἤρχετο κάποια βοήθεια ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ἢ συνέβαινε τίποτε ἀπροσδόκητον, συνεβούλευε τοὺς κατοίκους, μόλις φυσήσῃ εὐνοϊκὸς ἄνεμος νὰ φύγουν μετὰ τὰ πλοῖα ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐκτὸς πεντακοσίων, διὰ νὰ ἐπαρκέσουν περισσότερον καιρὸν τὰ τρόφιμα, ἦτο δὲ πρόθυμος νὰ παραμείνῃ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν πόλιν. Ἀφοῦ ὅμως δὲν τοὺς ἔπειθε, ἐπειδὴ ᾔθελε νὰ ἐνεργήσῃ ὅ,τι ἐπέβαλλεν ἡ περίστασις καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ γίνῃ ἔξωθεν ὅ,τι καλύτερον ἦτο δυνατόν, ἔφυγε μετὰ πλοῖον χωρὶς νὰ τὸν ἐννοήσῃ ἡ ἀθηναϊκὴ φρουρὰ καὶ ἐπῆγεν εἰς τοὺς Χαλκιδαεῖς μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν ὁποίων ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον, ἐνεδρεύσας δὲ πλησίον τῆς πόλεως τῶν Σερμυλιῶν (1)· ἐφόνευσε πολλοὺς κατοίκους τῆς. Συγχρόνως ἐνήργει εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τὴν ἀποστολὴν βοηθείας. Ὁ Φορμίων ἀφ' ἐτέρου μετὰ τὸν περιτειχισμὸν τῆς Ποτειδαίας ἐλεηλάτει τὴν Χαλκιδικὴν μετὰ τοὺς χιλιούς ἑξακοσίους ὀπλίτας του, ἐκυρίευσεν δὲ καὶ μερικὰς μικρὰς πόλεις.

66. Ἐκ τῶν γεγονότων τούτων προέκυψαν νέαι αἰτίαι πολέμου μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Πελοποννησίων. Οἱ μὲν Κορίνθιοι ᾔτιῶντο τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ἐπολιορκοῦν τὴν Ποτειδαίαν, ἡ ὁποία ἦτο ἰδικὴν των ἀποικία, καὶ ἄνδρας Κορινθίους καὶ Πελοποννησίους εὐρισκομένους ἐντὸς αὐτῆς, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ᾔτιῶντο τοὺς Πελοποννησίους ὅτι ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν πόλιν συμμαχικὴν των καὶ φέρου ὑποτελῆ, ἐπὶ πλέον δὲ ἐπολέμουν φανερὰ ἐναντίον των μαζί με τοὺς Ποτειδαίαιτας. Ἐν τούτοις ὅμως ὁ πόλεμος δὲν εἶχεν ἐκραγῇ ἀκόμη, ἀλλ' ὑφίστατο μία κατάστασις προσκαιροῦ εἰρήνης, διότι οἱ Κορίνθιοι εἶχον ἐνεργήσῃ κατ' ἰδίαν (καὶ ὄχι κατ' ἐντολὴν τῶν Πελοποννησίων).

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

67. Ἐνῷ ἐπολιορκεῖτο ἡ Ποτειδαία, οἱ Κορίνθιοι δὲν ἔμενον ἀδρανεῖς, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἐντὸς αὐτῆς ὑπῆρχον

τες· παρεκάλουν τε εὐθὺς ἐς τὴν Λακεδαιμόνα τοὺς ξυμμάχους καὶ κατεβόων ἐλθόντες τῶν Ἀθηναίων ὅτι σπονδὰς τε λελυκότες εἶεν καὶ ἀδικοῖεν τὴν Πελοπόννησον. 2. Αἰγινῆται τε φανερώς μὲν οὐ προσβεβύμενοι, δεδιότες τοὺς Ἀθηναίους, κρύφα δέ, οὐχ ἥμισυ μετ' αὐτῶν ἐνῆγον τὸν πόλεμον, λέγοντες οὐκ εἶναι αὐτόνομοι κατὰ τὰς σπονδὰς. 3. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι προσπαρακαλέσαντες τῶν ξυμμάχων καὶ εἰ τίς τι ἄλλο ἔφη ἡδικῆσθαι ὑπὸ Ἀθηναίων, ξύλλογον σφῶν αὐτῶν ποιήσαντες τὸν εἰωθότα λέγειν ἐκέλευον. 4. Καὶ ἄλλοι τε παριόντες ἐγκλήματα ἐποιοῦντο ὥς ἕκαστοι καὶ Μεγαρέας, δηλοῦντες μὲν καὶ ἑτερα οὐκ ὀλίγα διάφορα, μάλιστα δὲ λιμένων τε εἰργεσθαι τῶν ἐν τῇ Ἀθηναίων ἀρχῇ καὶ τῆς Ἀττικῆς ἀγορᾶς παρὰ τὰς σπονδὰς. 5. Παρελθόντες δὲ τελευταῖοι οἱ Κορίνθιοι καὶ τοὺς ἄλλους ἐάσαντες πρῶτον παροξύναι τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπεῖπον τοιάδε.

68. «Τὸ πιστὸν ὑμᾶς, ὦ Λακεδαιμόνιοι, τῆς καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς πολιτείας καὶ ὁμιλίας ἀπιστοτέρους ἐς τοὺς ἄλλους, ἦν τι λέγωμεν, καθίστησι· καὶ ἀπ' αὐτοῦ σωφροσύνην μὲν ἔχετε, ἀμαθία δὲ πλέονι πρὸς τὰ ἔξω πράγματα χρῆσθε. 2. Πολλάκις γὰρ προαγορευόντων ἡμῶν ἃ ἐμέλλομεν ὑπὸ Ἀθηναίων βλάπτεσθαι, οὐ περὶ ὧν ἐδιδάσκομεν ἐκάστοτε τὴν μάθησιν ἐποιεῖσθε, ἀλλὰ τῶν λεγόντων μᾶλλον ὑπενόειτε ὥς ἔνεκεν τῶν αὐτοῖς ἰδίᾳ διαφόρων λέγουσι· καὶ δι' αὐτὸ οὐ πρὶν πάσχειν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷ ἔργῳ ἐσμέν, τοὺς ξυμμάχους τούσδε παρεκαλέσατε, ἐν οἷς προσήκει ἡμᾶς οὐχ

1. Δηλ. τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν.

2. Οἱ Αἰγινῆται ἦσαν φόρου ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων καὶ παρεπονῶτο ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίεζον αὐτούς.

3. Ἡ ἐκκλησία τῶν Σπαρτιατῶν ἐκαλεῖτο ἀπέλλα. Συνήρχετο ἐν Σπάρτῃ ἅπαξ τοῦ μηνὸς καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς ὑπερβαίνοντας τὸ τριακοστὸν ἔτος Σπαρτιάτας. Δικαίωμα λόγου εἶχον μόνον οἱ βασιλεῖς, οἱ ἔφοροι καὶ τὰ μέλη τῆς γερουσίας. Ὁ λαὸς ἐψήφισε χωρὶς νὰ συζητῇ.

4. Πράγματι οἱ Μεγαρεῖς κατόπιν ψηφίσματος τῶν Ἀθηναίων ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴν ἀγορὰν καὶ τοὺς λιμένας τῆς ἀθη-

συμπολῖται των, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἐφοβοῦντο διὰ τὴν τύχην τῆς πόλεως. ἤρχισαν λοιπὸν ἀμέσως νὰ προσκαλοῦν τοὺς συμμάχους ⁽¹⁾ εἰς τὴν Λακεδαιμόνα, ἐπῆγαν δὲ καὶ οἱ ἴδιοι καὶ ἐκραύγαζον ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, ὅτι εἶχον παραβιάσει τὰς συνθήκας καὶ ὅτι ἡδίκουν τὴν Πελοπόννησον. Ἐπίσης οἱ Αἰγινῆται ⁽²⁾, οἱ ὅποιοι ἔστειλαν πρέσβεις κρυφὰ καὶ ὄχι φανερά, διότι ἐφοβοῦντο τοὺς Ἀθηναίους, ἐπέσπευδον μετ' αὐτῶν πάσῃ δυνάμει τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, λέγοντες ὅτι δὲν εἶναι αὐτόνομοι συμφώνως πρὸς τὰς συνθήκας. Τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι προσκαλέσαντες τοὺς ὑπολοίπους συμμάχους καὶ πάντα ἄλλον ἰσχυριζόμενον ὅτι ἡδίκηθη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ συγκροτήσαντες τὴν συνθήκην ἐκκλησίαν των ⁽³⁾, ἔδωσαν εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον. Τότε διάφοροι ἄλλοι ἀνερχόμενοι εἰς τὸ βῆμα κατὰ σειρὰν ἔλεγον τὰ παράπονα των, μάλιστα δὲ οἱ Μεγαρεῖς· οἱ ὅποιοι καὶ πολλὰς ἄλλας ἐχθρικὰς πράξεις ἀνέφερον, πρὸ πάντων δὲ ὅτι ἀποκλείονται ⁽⁴⁾ ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας καὶ τὴν Ἀττικὴν ἀγορὰν παρὰ τὰς συνθήκας. Τελευταῖοι ἀνῆλθον εἰς τὸ βῆμα οἱ Κορίνθιοι, ἀφ' οὗ ἄφησαν τοὺς ἄλλους νὰ ἐξερεθίσουν τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ εἶπον περίπου τὰ ἑξῆς:

68. α' Ἡ ἐντιμότης ⁽⁵⁾, ὃ Λακεδαιμόνιοι, τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ σας βίου σὰς καθιστᾷ δυσπιστοτέρους πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἄλλους, ἂν κατηγοροῦμεν κάποιον. Ὡς ἐκ τούτου εἰσθε μὲν συνετοί, ἀλλὰ περισσότερον ἀπληροφόρητοι διὰ τὰ ἔξω τῆς χώρας σας συμβαίνοντα. Διότι, ἐνῷ πολλάκις ἐπρολέγομεν ⁽⁶⁾ ἡμεῖς ὅσα ἐπρόκειτο νὰ πάθωμεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, σεῖς δὲν ἐπροσέχετε νὰ μάθετε ὅτι ἀπεκαλύπτομεν ἐκαστοτε, ἀλλ' εἴχετε μᾶλλον τὴν ὑποψίαν, ὅτι οἱ λέγοντες ὠμίλουν διὰ τὰ ἰδιαίτερά των συμφέροντα. Καὶ δι' αὐτὸ ἐκάλεσατε τοὺς παρόντας συμμάχους ὄχι πρὶν πάθωμεν, ἀλλ' ὅταν τὸ κακὸν ἐξέσπασε. Τώρα δὲ δικαιοῦμεθα ἡμεῖς περισ-

ναῖκῃς ἡγεμονίας, ἵσως διὰ τὴν φανεράν σύμπραξιν μετὰ τῶν Κορινθίων κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Κερκύρας.

5. Οἱ Κορίνθιοι ἐπαίνοῦν τοὺς Λακεδαιμονίους διὰ νὰ κερδίσουν τὴν εὐνοίαν των. Παρομοίους ἐπαίνους μεταχειρίζονται συχνά εἰς τὴν δημηγορίαν των, ἀλλὰ πρὸς αὐτοὺς συνυφαίνουν μετὰ μεγάλης τέχνης πικρότατα παράπονα καὶ δριμύτατον ἔλεγχον.

6. Ἡ ψῆφος αὐτῶν κατὰ τὴν ἀποστασίαν τῶν Σαμίων (πρβλ. κεφ. 40) δεικνύει ὅτι μόνον ὁσάκις ἐβλάπτοντο ἐξώθουν τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς πόλεμον.

ἥκιστα εἰπεῖν ὅσῳ καὶ μέγιστα ἐγκλήματα ἔχομεν, ὑπὸ μὲν Ἀθηναίων ὑβρίζομενοι, ὑπὸ δὲ ὑμῶν ἀμελούμενοι. 3. Καὶ εἰ μὲν ἀφανεῖς πον ὄντες ἡδίκουν τὴν Ἑλλάδα, διδασκαλίας ἂν ὥς οὐκ εἰδόσι προσέδει· νῦν δὲ τί δεῖ μακροηγορεῖν, ὧν τοὺς μὲν δεδουλωμένους ὁρᾶτε, τοῖς δ' ἐπιβουλεύοντας αὐτούς, καὶ οὐχ ἥκιστα τοῖς ἡμετέροις ξυμμάχοις, καὶ ἐκ πολλοῦ προπαρεσκευασμένους, εἴ ποτε πολεμήσονται; 4. Οὐ γὰρ ἂν Κέρκυραν τε ὑπολαβόντες βία ἡμῶν εἶχον καὶ Ποτειδαίαν ἐπολιόρκουν· ὧν τὸ μὲν ἐπικαιρότατον χωρίον πρὸς τὰ ἐπὶ Θράκης ἀποχρῆσθαι, ἡ δὲ ναυτικὸν ἂν μέγιστον παρέσχε Πελοποννησίοις.

69. »Καὶ τῶνδε ὁμῆς αἵτιοι, τό τε πρῶτον ἑάσαντες αὐτοὺς τὴν πόλιν μετὰ τὰ Μηδικὰ κρατῦναι καὶ ὕστερον τὰ μακρὰ στῆσαι τείχη, ἐς τότε τε αἰεὶ ἀποστεροῦντες οὐ μόνον τοὺς ὑπ' ἐκείνων δεδουλωμένους ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑμετέρους ἤδη ξυμμάχους· οὐ γὰρ ὁ δουλωσάμενος, ἀλλ' ὁ δυνάμενος μὲν παῦσαι, περιορῶν δὲ ἀληθέστερον αὐτὸ ὁρᾷ, εἶπερ καὶ τὴν ἀξίωσιν τῆς ἀρετῆς ὡς ἐλευθερῶν τὴν Ἑλλάδα φέρεται. 2. Μόλις δὲ νῦν γε ξυνήλθομεν καὶ οὐδὲ νῦν ἐπὶ φανεροῖς. Χρῆν γὰρ οὐκ εἰ ἀδικούμεθα ἔτι σκοπεῖν, ἀλλὰ καθ' ὅτι ἀμύνόμεθα· οἱ γὰρ ὁρῶντες βεβουλευμένοι πρὸς οὐ διεγνωκότας ἤδη καὶ οὐ μέλλοντες ἐπέρχονται. 3. Καὶ ἐπιστάμεθα οἷα ὁδοὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅτι κατ' ὀλίγον χωροῦσιν ἐπὶ τοὺς πέλας. Καὶ λανθάνειν μὲν οἰόμενοι διὰ τὸ ἀναίσθητον ὑμῶν ἦσσαν θαρσοῦσι, γνόντες δὲ εἰδό-

1. Ἐννοεῖ τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες εἶχον μεταβληθῆ εἰς ὑπηκόους αὐτῶν, ἐνῷ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔπρεπε νὰ εἶναι αὐτόνομοι.

2. Δηλ. τοὺς Κερκυραίους, Ποτειδαίατας καὶ Αἰγινήτας, οἵτινες δὲν ἦσαν σύμμαχοι τῶν Πελοποννησίων, ἀλλὰ συγγενεῖς τούτων, ὡς ἀποικοὶ τῶν.

3. Οἱ Κορίνθιοι πάντοτε παριστάνουν τὰ ἀτοπήματα τῶν Ἀθηναίων μεγαλύτερα καὶ χειρότερα.

4. Δηλ. τὰ βόρεια παράλια τοῦ Αἰγαίου, ἀπὸ τῆς Χαλκιδικῆς μέχρι τῆς Θρακικῆς χερσονήσου.

σότερον παντὸς ἄλλου νὰ ὁμιλήσωμεν, ὡς ἔχοντες τὰ μεγαλότερα παράπονα, διότι προσβαλλόμεθα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ παραμελούμεθα ἀπὸ σᾶς. Καὶ ἂν μὲν κάπου ἡδίκουν τὴν Ἑλλάδα χωρὶς νὰ φαίνωνται, θὰ τὸ ἡγνοεῖτε καὶ θὰ ἐχρειάζετο ἀνάπτυξις τοῦ ζητήματος ἐνώπιόν σας, τῶρα ὅμως τί χρειάζονται αἱ μακραὶ ἀγορεύσεις, ἀφοῦ βλέπετε ὅτι ἔχουν ὑποδουλώσει ἓνα μέρος τῶν Ἑλλήνων⁽¹⁾ καὶ ἐπιβουλεύονται τοὺς ἄλλους, πρὸ πάντων μάλιστα τοὺς συμμάχους μας⁽²⁾, καὶ ὅτι εἶναι προητοιμασμένοι πρὸ πολλοῦ διὰ τὸν πόλεμον, ἂν γίνῃ κάποτε. Διότι, ἄλλως δὲν θὰ προσελάβανον δολίως⁽³⁾ τὴν Κέρκυραν παρὰ τὴν θέλησίν μας καὶ δὲν θὰ ἐπολιόρκουν τὴν Ποτείδαιαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν μία εἶναι καταλληλοτάτη θέσις διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης⁽⁴⁾, ἡ δὲ ἄλλη θὰ προσέφερεν ἰσχυρότατον ναυτικὸν εἰς τοὺς Πελοποννησίους.

69. »Καὶ τούτων αἵτιοι εἴσθε σεῖς, διότι κατ' ἀρχὰς μὲν τοὺς ἀφήσατε νὰ ὀχυρώσουν⁽⁵⁾ τὴν πόλιν των μετὰ τὰ Μηδικὰ καὶ νὰ κτίσουν τὰ μακρὰ τεῖχη⁽⁶⁾, κατόπιν δὲ ἐπιβάλλετε μέχρι σήμερον στέρησιν ἐλευθερίας ὅχι μόνον εἰς τοὺς ὑποδούλους των ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς συμμάχους σας πλέον. Διότι πραγμαστικὸς αἷτιος τῆς στέρησεως τῆς ἐλευθερίας δὲν εἶναι ὁ ὑποδουλώσας τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ὁ δυνάμενος νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ καὶ ἀποφεύγων νὰ τὸ κάμῃ, ἂν μάλιστα δοξάζεσθαι καὶ τιμᾶται ὡς ἐλευθερωτῆς⁽⁷⁾ τῆς Ἑλλάδος. Τέλος πάντων συνήλθομεν ἐδῶ σήμερον, ἀλλὰ καὶ σήμερον ὅχι δι' ὀριστικὰς ἀποφάσεις. Διότι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξετάζωμεν ἀκόμη ἂν ἀδικούμεθα, ἀλλὰ πῶς θὰ τοὺς ἀποκρρῶσωμεν, καθ' ὅσον ἐκεῖνοι δρῶντες καὶ ἀποφασισμένοι ἐπέρχονται χωρὶς ἵναβολὰς ἐναντίον τῶν ἀναποφασίστων ἀκόμη. Γνωρίζομεν δὲ ἀπὸ ποῖον δρόμον καὶ μὲ ποίαν βραδύτητα οἱ Ἀθηναῖοι βαδίζουν ἐναντίον τῶν ἄλλων. Ἐφ' ὅσον μὲν νομίζουν ὅτι δὲν ἔγιναν ἀντιληπτοὶ χάρις εἰς τὴν ἀπροσεξίαν σας, ἔχουν ἑλιγώτερον θάρρος, ὅταν ὅμως ἐννοήσουν ὅτι τοὺς ἀντιλαμβάν-

5. Τὸ περιβάλλον τὰς Ἀθήνας τεῖχος ἐκτίσθη τὸ 479 π.Χ. παρὰ τὴν θέλησιν τῶν Λακεδαιμονίων (βλ. κεφ. 90-93).

6. Τὰ μακρὰ τεῖχη συνέδεον τὰς Ἀθήνας μὲ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸ Φάληρον. Ἐκτίσθησαν τὸ 459 π.Χ.

7. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκαυχῶντο ὡς ἐλευθερωταὶ τῆς Ἑλλάδος, κυρίως διὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην.

τας περιορᾶν ἰσχυρῶς ἐγκλείσονται. 4. Ἑσυχάζετε μὲν γὰρ μόνοι Ἑλλήνων, ὧ Λακεδαιμόνιοι, οὐ τῇ δυνάμει τινά, ἀλλὰ τῇ μελλήσει ἀμυνόμενοι, καὶ μόνοι οὐκ ἀρχομένην τὴν αὐξήσιν τῶν ἐχθρῶν, διπλασιουμένην δὲ καταλύοντες. 5. Καίτοι ἐλέγεσθε ἀσφαλεῖς εἶναι, ὧν ἄρα ὁ λόγος τοῦ ἔργου ἐκράτει. Τὸν τε γὰρ Μῆδον αὐτοὶ ἴσμεν ἐκ περάτων γῆς πρότερον ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐλθόντα ἢ τὰ παρ' ὑμῶν ἀξίως προαπαντῆσαι, καὶ νῦν τοὺς Ἀθηναίους οὐχ ἑκάς, ὥσπερ ἐκείνον, ἀλλ' ἐγγὺς ὄντας περιορᾶτε, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπελθεῖν αὐτοὶ ἀμύνεσθαι βούλεσθε μᾶλλον ἐπιόντας καὶ ἐς τύχας πρὸς πολλῶ δυνατωτέρους ἀγωνιζόμενοι καταστῆναι, ἐπιστάμενοι καὶ τὸν βάρβαρον αὐτὸν περὶ αὐτῷ τὰ πλείω σφαλέντα καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἀθηναίους πολλὰ ἡμᾶς ἤδη τοῖς ἁμαρτήμασιν αὐτῶν μᾶλλον ἢ τῇ ἀφ' ὑμῶν τιμωρία περιγεγενημένους· ἐπεὶ αἱ γε ὑμετέραι ἐλπίδες ἤδη τινὰς που καὶ ἀπαρασκεύους διὰ τὸ πιστεῦσαι ἔφθειραν. 6. Καὶ μηδεὶς ὑμῶν ἐπ' ἔχθρα τὸ πλέον ἢ αἰτία νομίση τάδε λέγεσθαι· αἰτία μὲν γὰρ φίλων ἀνδρῶν ἐστὶν ἁμαρτανόντων, κατηγορία δὲ ἐχθρῶν ἀδικησάντων.

70. »Καὶ ἅμα, εἶπερ τινὲς καὶ ἄλλοι, ἄξιοι νομίζομεν εἶναι τοῖς πέλας πόγον ἐπενεγκεῖν, ἄλλως τε καὶ μεγάλων τῶν διαφερόντων καθεστῶτων, περὶ ὧν οὐκ αἰσθάνεσθαι ἡμῖν γε δοκεῖτε οὐδ' ἐκλογίσασθαι πώποτε πρὸς οἷους ὑμῖν Ἀθηναίους ὄντας καὶ ὅσων ὑμῶν καὶ ὡς πᾶν διαφέροντας ὁ ἀγὼν ἐσται. 2. Οἱ μὲν γε νεωτεροποιοὶ καὶ ἐπινοῆσαι ὀξεῖς καὶ ἐπιτελέσαι ἔργα δ' ἂν γνῶσιν· ὑμεῖς δὲ τὰ ὑπάρ-

1. Δηλ. οἱ Πέρσαι. Περιληπτικόν, ὅπως π.χ. ὁ Τοῦρκος.

2. Ἐνῷ γνωρίζετε πόσον ἐπικίνδυνα εἶναι τὰ σφάλματα, ἐν τούτοις συνεχῶς ὑποπίπτετε εἰς τοιαῦτα.

3. Βαρυτάτη μορμὴ διὰ τοὺς ὑπερῃφάνους Σπαρτιάτας.

4. Διότι οἱ Κορίνθιοι ἦσαν οἱ σπουδαιότεροι σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμόνιων.

5. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡς χερσαῖοι καὶ στρατιωτικοὶ δὲν ἀντε-

νεσθε καὶ τοὺς ἀνέχεσθε, τότε θὰ ἐπιτεθοῦν ἀκράτητοι. Μόνοι σεῖς ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ὦ Λακεδαιμόνιοι, ἡσυχάζετε ἀντιμετωπίζοντες τοὺς ἐχθροὺς σας ὅχι μὲ τὴν δύναμιν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀναβολήν, καὶ μόνοι σεῖς σταματᾶτε τὴν αὐξησιν τῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν σας ὅχι ὅταν ἀρχίζη, ἀλλ' ὅταν διπλασιάζεται. Καὶ ὅμως ἐλέγεσθε προνοητικοί, ἀλλὰ καθὼς φαίνεται τοῦτο ἦτο περισσότερον λόγος παρὰ πραγματικότης. Διότι καὶ ὁ Μῆδος⁽¹⁾, καθὼς γνωρίζομεν, ἦλθεν ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς μέχρι τῆς Πελοποννήσου προτοῦ σεῖς τὸν ἀντιμετωπίσετε ἐπαξίως καὶ τοὺς Ἀθηναίους τώρα, εὐρισκομένους ὅχι μακράν, ὅπως ἐκεῖνος, ἀλλὰ πλησίον, τοὺς ἀνέχεσθε, καὶ ἀντὶ νὰ τοὺς κτυπήσετε προτιμᾶτε νὰ τοὺς ἀποκρούσετε ἐπερχομένους, ὁπότε ἀγωνιζόμενοι πρὸς πολὺ ἰσχυρότερους θὰ περιπλκῆτε εἰς ἀπροβλέπτους κινδύνους. Ἐν τούτοις ὅμως γνωρίζετε ὅτι καὶ ὁ βάρβαρος ὑπέστη τὰς περισσοτέρας ἀτυχίας ἀπὸ ἰδικὰ του σφάλματα⁽²⁾ καὶ ἡμεῖς πολλάκις ἐνίκησαμεν αὐτοὺς τοὺς Ἀθηναίους μᾶλλον χάρις εἰς τὰ σφάλματά των παρὰ εἰς τὴν ἰδικήν σας βοήθειαν. Ἄλλωστε ἡ ἐλπίς εἰς τὴν ἰδικήν σας βοήθειαν κατέστρεψεν⁽³⁾, ὡς γνωστόν, μερικοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν ἀπαράσκευοι διότι εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτήν. Ὅμως νὰ μὴ νομίση κανεὶς ἀπὸ σᾶς ὅτι οἱ λόγοι αὐτοὶ εἶναι μᾶλλον ἐκδήλωσις ἐχθρας καὶ ὅχι παράπονον, διότι τὸ μὲν παράπονον ἀπευθύνεται πρὸς φίλους σφάλλοντας, ἡ δὲ κατηγορία πρὸς ἐχθροὺς ἀδικήσαντας.

70. »Ἐκτὸς τούτου, νομίζομεν, ὅτι ἔχομεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον⁽⁴⁾ τὸ δικαίωμα νὰ διατυπώσωμεν μομφήν πρὸς φίλους μας, ἐφ' ὅσον μάλιστα κρίνονται μεγάλα συμφέροντα, τὰ ὁποῖα φαίνεσθε ὅτι δὲν ἐννοεῖτε⁽⁵⁾, ὅπως δὲν ἐλογαριάσατε ποτὲ ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τοὺς ὁποίους θὰ πολεμήσετε καὶ πόσον ὁ χαρακτήρ των εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν ἰδικόν σας. Ἐκεῖνοι⁽⁶⁾ εἶναι νεωτερισταὶ καὶ ταχεῖς τόσον εἰς τὰς ἐπινοήσεις των, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἐκτελέσεις τῶν ἀπαφάσεων των. Σεῖς ἀρκεῖσθε νὰ διατηρῆτε

λαμβάνοντο ἀκριβῶς τὰ συμφέροντα τῶν ναυτικῶν καὶ ἐμπόρων Κορινθίων.

6. Ἀπαριθμοῦνται αἱ διαφοραὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀθηναίων αἱ ὁποῖαι παριστῶνται ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον, ἵνα ἐρεθισθῇ ἡ φιλοτιμία τῶν Λακεδαιμονίων.

Θουκυδίδου, Ἱστορία Πελοποννησιακοῦ πολέμου

9

χοντά τε σώζειν καὶ ἐπιγινῶναι μηδὲν καὶ ἔργῳ οὐδὲ τὰ-
ναγκαῖα ἐξικέσθαι. 3. Αἰδοῖς δὲ οἱ μὲν καὶ παρὰ δύνάμιν
τολμηταὶ καὶ παρὰ γνώμην κινδυνεύονται καὶ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς
εὐέλπιδες· τὸ δὲ ὑμέτερον τῆς τε δυνάμεως ἐνδεᾶ προᾶξαι
τῆς τε γνώμης μηδὲ τοῖς βεβαίοις πιστεῦσαι τῶν τε δεινῶν
μηδέποτε οἶεσθαι ἀπολυθήσεσθαι. 4. Καὶ μὴν καὶ ἄοκνοι
πρὸς ὑμᾶς μελλήτας καὶ ἀποδημηταὶ πρὸς ἐνδημοτάτους·
οἴονται γὰρ οἱ μὲν τῇ ἀπονσίᾳ ἂν τι κτᾶσθαι, ὑμεῖς δὲ τῷ
ἐπελθεῖν καὶ τὰ ἐτοῖμα ἂν βλάψαι. 5. Κρατοῦντές τε τῶν
ἐχθρῶν ἐπὶ πλεῖστον ἐξέρχονται καὶ νικώμενοι ἐπ' ἐλάχι-
στον ἀναπίπτουσιν. 6. Ἐτι δὲ τοῖς μὲν σώμασιν ἀλλοτριω-
τάτοις ὑπὲρ τῆς πόλεως χρῶνται, τῇ γνώμῃ δὲ οἰκειοτάτῃ
ἐς τὸ πράσσειν τι ὑπὲρ αὐτῆς. 7. Καὶ ἃ μὲν ἂν ἐπινοήσαν-
τες μὴ ἐξέλθωσιν οἰκεῖα στέρεσθαι ἡγοῦνται, ἃ δ' ἂν ἐπελ-
θόντες κτήσωνται ὀλίγα πρὸς τὰ μέλλοντα τυχεῖν προᾶξαντες,
ἣν δ' ἄρα του καὶ πείρα σφαλῶσιν, ἀνταλίσαντες ἄλλα ἐπλή-
ρωσαν τὴν χρεῖαν· μόνοι γὰρ ἔχουσί τε ὁμοίως καὶ ἐλπί-
ζουσιν ἃ ἂν ἐπινοήσωσι διὰ τὸ ταχεῖαν τὴν ἐπιχειρήσιν
ποιεῖσθαι ὧν ἂν γνῶσι. 8. Καὶ ταῦτα μετὰ πόνων πάντα
καὶ κινδύνων δι' ὅλου τοῦ αἰῶνος μοχθοῦσι, καὶ ἀπολαύου-
σιν ἐλάχιστα τῶν ὑπαρχόντων διὰ τὸ ἀεὶ κτᾶσθαι καὶ μήτε
ἐορτὴν ἄλλο τι ἡγεῖσθαι ἢ τὸ τὰ δέοντα προᾶξαι, ξυμφορὰν
τε οὐχ ἥσσον ἡσυχίαν ἀπράγμονα ἢ ἀσχολίαν ἐπίπονον.
9. ὥστε εἴ τις αὐτοὺς ξυνελὼν φαίη πεφυκέναι ἐπὶ τῷ μῆτε
αὐτοὺς ἔχειν ἡσυχίαν μῆτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εἶναι, ὁρ-
θῶς ἂν εἴποι.

1. Οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν καθ' ὅλον τὸν βίον των στρατιῶται πα-
ραμένοντες ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν πόλιν των, ἥτις ἦτο τὸ στρατόπε-
δόν των. Ἐπάγγελμα ἢ ἄλλην ἀτομικὴν ἀσχολίαν δὲν ἡδύναντο νὰ
ἔχουν.

2. Οἱ Ἀθηναῖοι οὔτε στρατιῶται ἦσαν καθ' ὅλον τὸν βίον των,
οὔτε ἀπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς νὰ ἀσκοῦν οἰονδήποτε ἐλευθέριον (πνευ-
ματικόν) ἐπάγγελμα. Δηλ. ἦσαν κύριοι τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύμα-
τος αὐτῶν. Ἐν τούτοις εἶχον αὐτὰ πάντοτε εἰς τὴν διάθεσιν τῆς πό-
λεως. Ἡ διαφορά μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων εἶναι ὅτι οἱ

τὰ ὑπάρχοντα, δὲν ἐπινοοῦν τίποτε καὶ δὲν ἐκτελεῖτε οὔτε τὰ ἀπαραίτητα. Ἐκεῖνοι πάλιν καὶ τολμηροὶ πέραν τοῦ μέτρου τῶν δυνάμεων των καὶ ριψοκίνδυνοι πέραν τῶν ὁρίων φρονήσεως καὶ εἰς τὰς δυσκόλους στιγμὰς πλήρεις ἐλπίδων· σεῖς καὶ τῆς δυνάμεώς σας πράττετε κατώτερα καὶ τῆς φρονήσεώς σας δὲν πιστεύετε μήτε τὰς ἀσφαλεῖς ὑπαγορεύσεις καί, ὅταν εὐρεθῇτε εἰς δυσκολίας, νομίζετε ὅτι ποτὲ δὲν θὰ ἀπαλλαγῇτε. Προσέτι ἐκεῖνοι εἶναι ἀδίστακτοι, σεῖς ἀναβλητικοί, ἐκεῖνοι φιλαπόδημοι, σεῖς ριζωμένοι ⁽¹⁾ εἰς τὸν τόπον σας, διότι ἐκεῖνοι νομίζουν ὅτι μὲ τὴν ἀποδημίαν κάτι θὰ κερδίσουν, ἐνῶ σεῖς φοβεῖσθε ὅτι μὲ τὴν ἐξοδὸν ἀπὸ τὴν χώραν σας θὰ χάσετε κάτι καὶ ἀπὸ τὰ ἔτοιμα. Καὶ ὅταν νικοῦν, προχωροῦν ὅσο μποροῦν περισσότερον, ὅταν δὲ νικῶνται ὑποχωροῦν ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον. Ἐκεῖνοι ⁽²⁾ θυσιάζουν τὰ σώματά των χάριν τῆς πόλεως, μολονότι εἶναι ἐντελῶς ξένα πρὸς αὐτήν, καὶ ἀφιερώνουν τὸ πνεῦμα των εἰς τὴν ἐξυπηρέτησίν της, μολονότι τοῦτο ἀνήκει ἐντελῶς εἰς αὐτούς. Ἄν ἐπινοήσουν κάτι καὶ δὲν τὸ ἐκτελέσουν νομίζουν ὅτι ἔχασαν παλαιὸν κτῆμά των, ἂν ἐπιδιώξουν κάτι καὶ τὸ ἀποκτήσουν, θεωροῦν τὸ ἀποτέλεσμα μικρὸν ὡς πρὸς τὰς μελλοντικὰς ἐπιτυχίας των, ἂν τέλος δοκιμάσουν κάτι καὶ ἀποτύχουν, στρέφουν ἄλλοῦ τὰς ἐλπίδας των καὶ ἀναπληρῶνουν τὴν ἔλλειψιν· δηλαδὴ μόνον εἰς αὐτούς ἡ ἐλπίς τῆς κτήσεως ταυτίζεται μὲ τὴν κτῆσιν, λόγῳ τῆς ταχύτητος τὴν ὁποίαν ἐπιχειροῦν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεών των. Πάντα ταῦτα δὲ τὰ ἐπιδιώκουν μὲ κόπους καὶ κινδύνους καθ' ὅλην των τὴν ζωὴν ⁽³⁾, οὕτως ὥστε ἐλαχίστην ἀπόλαυσιν ἔχουν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ των ἐνεκα τῆς συνεχοῦς ἀποκτήσεως νέων καὶ ὡς ἑορτὴν μὲν θεωροῦν μόνον τὸ νὰ πράττουν τὰ καθήκοντά των, ὡς κακοτυχίαν δὲ τὴν ἀμέριμον ἀπραξίαν πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἐπίπονον ἐργασίαν. Ὡστε ἂν ἔλεγε κανεὶς ἐν συντομίᾳ, ὅτι εὐρέθησαν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ μὴ ἡσυχάζουν οἱ ἴδιοι μήτε τοὺς ἄλλους ν' ἀφήνουν νὰ ἡσυχάζουν, θὰ ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν.

πρῶτοι ἐργάζονται διὰ τὴν πόλιν των ὅπως οἰκιοθελῶς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔξαναγκάζονται ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου.

3. Ἐντελῶς διαφορετικούς παριστάνει τοὺς Ἀθηναίους ὁ Δημοσθένης εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ τοὺς Φιλιππικοὺς λόγους του.

71. «Ταύτης μέντοι τοιαύτης ἀντικαθεστηκνίας πόλεως, ὧ Λακεδαιμόνιοι, διαμέλλετε καὶ οἴεσθε τὴν ἡσυχίαν οὐ τούτοις τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ πλείστον ἀρκεῖν, οἳ ἂν τῇ μὲν παρασκευῇ δίκαια πράσσωσι, τῇ δὲ γνώμῃ, ἣν ἀδικῶνται δῆλοι ὧσι μὴ ἐπιτρέφοντες, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μὴ λυπεῖν τε τοὺς ἄλλους καὶ αὐτοὶ ἀμυνόμενοι μὴ βλάπτεσθαι τὸ ἴσον νέμετε. 2. Μόλις δ' ἂν πόλει ὁμοία παροικοῦντες ἐτυγχάνετε τούτον· νῦν δ', ὅπερ καὶ ἄρτι ἐδηλώσαμεν, ἀρχαιότροπα ὑμῶν τὰ ἐπιτηδεύματα πρὸς αὐτοὺς ἐστίν. 3. Ἀνάγκη δὲ ὥσπερ τέχνης αἰεὶ τὰ ἐπιγιγνόμενα κρατεῖν· καὶ ἡσυχάζουσῃ μὲν πόλει τὰ ἀκίνητα νόμιμα ἄριστα, πρὸς πολλὰ δὲ ἀναγκαζομένοις ἰέναι πολλῆς καὶ ἐπιτεχνήσεως δεῖ. Διόπερ καὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς πολυπειρίας ἐπὶ πλέον ὑμῶν κεκαίνωται.

4. »Μέχρι μὲν οὖν τοῦδε ὠρίσθω ὑμῶν ἡ βραδυνή· νῦν δὲ τοῖς τε ἄλλοις καὶ Ποτιδαίαιταις, ὥσπερ ὑπεδέξασθε, βοηθήσατε κατὰ τάχος ἐσβαλόντες ἐς τὴν Ἀττικὴν, ἵνα μὴ ἄνδρας τε φίλους καὶ ξυγγενεῖς τοῖς ἐχθίστοις προῆσθε καὶ ἡμᾶς τοὺς ἄλλους ἀθυμία πρὸς ἐτέραν τινὰ ξυμμαχίαν τρέψητε. 5. Δρῶμεν δ' ἂν ἄδικον οὐδὲν οὔτε πρὸς θεῶν τῶν δοκίμων οὔτε πρὸς ἀνθρώπων τῶν αἰσθανομένων· λύουσι γὰρ σπονδάς οὐχ οἳ δι' ἐρημίαν ἄλλοις προσιόντες, ἀλλ' οἳ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι. Βουλομένων δὲ ὑμῶν προθύμων εἶναι μενοῦμεν· 6. οὔτε γὰρ ὅσια ἂν ποιοῖμεν μεταβαλλόμενοι οὔτε ξυνηθεστέρους ἂν ἄλλους εὖροιμεν. Πρὸς τὰδε βουλευέσθε εὖ, καὶ τὴν Πελοπόννησον πειρᾶσθε μὴ ἐλάσσω ἐξηγεῖσθαι ἢ οἳ πατέρες ὑμῖν παρέδοσαν».

72. Τοιαῦτα μὲν οἱ Κορίνθιοι εἶπον. Τῶν δὲ Ἀθη-

1. Δηλ. τὸσον δραστηρίαν καὶ ριψοκίνδυνον.

2. Εἰς τὰς τέχνας τὰ νεώτερα μέσα (ἐργαλεῖα, μέθοδοι κλπ.) ἐκτοπίζουν τὰ παλαιά. Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου ἡ νεωτέρα τέχνη (τακτικὴ) ἐπιβάλλεται εἰς τὴν παλαιότεραν. Καὶ γενικῶς.

3. Ἦθη, ἔθιμα, νόμοι, πολίτευμα κλπ.

4. Πρβλ. κεφ. 58.

71. »Καὶ ὅμως, ὦ Λακεδαιμόνιοι, ἐνῶ τοιαύτην πόλιν ἔχετε ἀντιμέτωπὸν σας, χρονοτριβεῖτε καὶ δὲν ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι διατηροῦν πάρα πολὺ τὴν ἡσυχίαν των, ὅσοι ἐνῶ μὲ τὴν ἐργασίαν των δὲν ἀδικοῦν κανένα, ἀν' ὅμως ἀδικοῦνται δείχνουν ἀπόφασιν νὰ μὴ τὸ ἐπιτρέψουν, ἀλλὰ θεωρεῖτε δικαιοσύνην τὸ μῆτε τοὺς ἄλλους νὰ λυπῇτε (ἐπιτιθέμενοι) καὶ μῆτε σεῖς νὰ βλάπτεσθε ἀμυνόμενοι. Τοῦτο ὅμως θὰ ἴσχυε μόνον ἀν' οἱ γείτονές σας ἦσαν ὅμοιοί σας, ἀλλὰ καθὼς πρὸ ὀλίγου σᾶς ἀεπτύξαμεν, οἱ τρόποι σας παραβαλλόμενοι μὲ τοὺς ἰδικούς των εἶναι πολὺ ἀρχαῖκοί. Εἶναι δὲ νόμος τῆς ἀνάγκης νὰ ὑπερισχύουν πάντοτε τὰ νεώτερα, ὅπως καὶ εἰς τὰς τέχνας⁽²⁾. Ἐπίσης αἱ ἀμετάβλητοι συνήθειαι εἶναι ὠφελιμώταται εἰς πόλιν ἡσυχάζουσαν, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀναγκαζομένους νὰ ἐπιχειροῦν πολλὰ χροιάζονται καὶ πολλὰ καινοτομίαι, διὰ τοῦτο τὰ συστήματα⁽³⁾ τῶν Ἀθηναίων, λόγῳ τῆς πολυπραγμοσύνης των, εἶναι περισσότερον ἀνακαινισμένα ἀπὸ τὰ ἰδικά σας. Λοιπὸν ἐδῶ ἄς σταματήσῃ ἡ ἀναβλητικότης σας. Τώρα εἰσβάλετε ταχέως εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ βοηθήσετε ὅλους τοὺς ἄλλους, πρὸ παντὸς δὲ τοὺς Ποτειδαίτας, ὅπως ὑποσχέθητε⁽⁴⁾, διὰ νὰ μὴν ἀφήσετε ἀνθρώπους φίλους καὶ συγγενεῖς σας εἰς τὴν διάθεσιν τῶν χειροτέρων ἐχθρῶν σας καὶ διὰ νὰ μὴ ρίψετε ἡμᾶς τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν μας εἰς ἄλλην τινὰ συμμαχίαν⁽⁵⁾. Καὶ (ἀν' τὸ κάμωμεν), δὲν θὰ μᾶς κρίνουν ὡς ἀδίκους οὔτε οἱ προστάται τῶν ὅρκων θεοὶ οὔτε οἱ φρόνιμοι ἄνθρωποι, διότι καταπατοῦν τοὺς ὅρκους ὅχι ὅσοι ζητοῦν ἄλλους φίλους, ἐπειδὴ τοὺς ἐγκατέλειψαν οἱ παλαιοί, ἀλλ' ὅσοι δὲν βοηθοῦν ἐκείνους μὲ τοὺς ἐποίους συνεδέθησαν δι' ὅρκου. Ἐὰν ἔχετε σεῖς τὴν διάθεσιν νὰ εἰσθε πρόθυμοι, θὰ μείνωμεν μαζί σας, διότι καὶ ἀνοσία πρᾶξις θὰ εἶναι ἡ ἀλλαγὴ τῆς συμμαχίας καὶ ἄλλους γνωριμωτέρους ἀπὸ σᾶς δὲν θὰ εὕρωμεν. Σκεφθῆτε λοιπὸν καλὰ καὶ προσπαθήσετε νὰ μὴ καταστήσετε διὰ τῆς ἡγεμονίας σας τὴν πελοποννησιακὴν συμμαχίαν μικρότεράν ἀπὸ ὅ,τι σᾶς τὴν παρέδωσαν οἱ πατέρες σας).

72. Αὐτὰ περίπου εἶπον οἱ Κορίνθιοι. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι,

5. Ἐννοεῖ συμμαχίαν μὲ τοὺς Ἀργεῖους, τοὺς ἀντιπάλους τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Πελοποννήσῳ.

ναίων ἔτυχε γὰρ πρεσβεία πρότερον ἐν τῇ Λακεδαίμονι περὶ ἄλλων παροῦσα, καὶ ὡς ἤσθοντο τῶν λόγων, ἔδοξεν αὐτοῖς παριτητέα ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους εἶναι, τῶν μὲν ἐγκλημάτων πέρι μηδὲν ἀπολογησομένους, ὧν αἱ πόλεις ἐνεκάλουν, δηλῶσαι δὲ περὶ τοῦ παντός ὡς οὐ ταχέως αὐτοῖς βουλευτέον εἴη, ἀλλ' ἐν πλείονι σκεπτέον. Καὶ ἅμα τὴν σφετέραν πόλιν ἐβούλοντο σημῆναι ὅση εἴη δύναμιν, καὶ ὑπόμνησιν ποιήσασθαι τοῖς τε πρεσβυτέροις ὧν ἤδεσαν καὶ τοῖς νεωτέροις ἐξήγησιν ὧν ἄπειροι ἦσαν, νομίζοντες μᾶλλον ἢ αὐτοὺς ἐκ τῶν λόγων πρὸς τὸ ἡσυχάζειν τραπέσθαι ἢ πρὸς τὸ πολεμεῖν. 2. Προσελθόντες οὖν τοῖς Λακεδαιμονίοις ἔφασαν βούλεσθαι καὶ αὐτοὶ ἐς τὸ πλῆθος αὐτῶν εἰπεῖν, εἴ τι μὴ ἀποκωλύει. Οἱ δ' ἐκέλευόν τε ἐπιέναι, καὶ παρελθόντες οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγον τοιάδε.

73. « Ἡ μὲν πρέσβευσις ἡμῶν οὐκ ἐς ἀντιλογίαν τοῖς ὑμετέροις ξυμμάχοις ἐγένετο, ἀλλὰ περὶ ὧν ἡ πόλις ἐπεμψεν· αἰσθόμενοι δὲ καταβοὴν οὐκ ὀλίγην οἶσαν ἡμῶν παρήλθομεν, οὐ τοῖς ἐγκλήμασι τῶν πόλεων ἀντεροῦντες (οὐ γὰρ παρὰ δικασταῖς ὑμῖν οὔτε ἡμῶν οὔτε τούτων οἱ λόγοι ἂν γίνοντο), ἀλλ' ὅπως μὴ ῥαδίως περὶ μεγάλων πραγμάτων τοῖς ξυμμάχοις πειθόμενοι χεῖρον βουλευσῆσθε, καὶ ἅμα βουλόμενοι περὶ τοῦ παντός λόγου τοῦ ἐς ἡμᾶς καθεστῶτος δηλῶσαι ὡς οὔτε ἀπεικότως ἔχομεν ἃ κεκτήμεθα, ἢ τε πόλις ἡμῶν ἀξία λόγου ἐστίν. 2. Καὶ τὰ μὲν πάνυ παλαιὰ τί δεῖ λέγειν, ὧν ἅκαυ μᾶλλον λόγων μάρτυρες ἢ ὄψις τῶν ἀκουσομένων ; Τὰ δὲ Μηδικὰ καὶ ὅσα αὐτοὶ ξύνιστε,

1. Ἐξωδίκως ἔμαθον τὰς αἰτιάσεις τῶν συμμάχων τῆς Σπάρτης, διότι αὐτοὶ δὲν παρεῦρισκοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Λακεδαιμονίων.

2. Δηλ. θὰ ἐμετρίαζον τὰς φιλοπολέμους διαθέσεις των.

3. Οἱ πέντε ἔφοροι. Οὗτοι ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ δι' ἓν ἔτος. Αὐτοὶ συνεκάλουν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ καὶ ἐδέχοντο τοὺς πρεσβεύτας τῶν ξένων πόλεων.

4. Οἱ Ἀθηναῖοι τονίζουν ὅτι δὲν πρέπει ὁ λόγος των νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπολογία ἀλλ' ὡς συμβουλή.

διότι ἔτυχε νὰ εὐρίσκεται ἀπὸ πρὶν εἰς τὴν Λακεδαιμόνα ἀθηναϊκὴ πρεσβεία, ἔλθοῦσα δι' ἄλλας ὑποθέσεις, μόλις ἔμαθον ⁽¹⁾ αὐτοὺς τοὺς λόγους, ἀπεφάσισαν νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ διὰ μὲν τὰ ἀδικήματα τὰ ὁποῖα ἀνέφερον εἰς τὰς κατηγορίας των αἱ πόλεις νὰ μὴν ἀπολογηθοῦν, μόνον δὲ νὰ ὑποδείξουν εἰς αὐτοὺς ὅτι διὰ τὸ ὅλον ζήτημα δὲν ἔπρεπε νὰ λάβουν ἀπόφασιν βιαστικὴν, ἀλλὰ νὰ σκεφθοῦν κάπως περισσότερον. Συγχρόνως ἤθελον νὰ δείξουν πόσῃ δύνανται εἶχεν ἡ πόλις των καὶ εἰς μὲν τοὺς πρεσβυτέρους νὰ ὑπενθυμίσουν ὅσα ἐγνώριζον, εἰς δὲ τοὺς νεωτέρους νὰ ἐξιστορήσουν ὅσα ἠγνόνουν, νομίζοντες ὅτι μὲ τοὺς λόγους των θὰ τοὺς ἔστρεφον ⁽²⁾ μᾶλλον πρὸς τὴν εἰρήνην παρὰ πρὸς τὸν πόλεμον. Παρουσιάσθησαν λοιπὸν εἰς τοὺς ἄρχοντας ⁽³⁾ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ εἶπον ὅτι θέλουν καὶ αὐτοὶ νὰ ὁμιλήσουν εἰς τὸν λαόν, ἂν δὲν ὑπάρχῃ κανὲν ἐμπόδιον. Οἱ ἄρχοντες τοὺς ἔδωσαν τὴν ἄδειαν νὰ προσέλθουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἀνῆλθον εἰς τὸ βῆμα καὶ εἶπον τὰ ἐξῆς περίπου :

73. « Ἡ ἐντολὴ τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν ὡς πρέσβεις δὲν εἶναι νὰ ἀντικρούσωμεν τοὺς λόγους τῶν συμμάχων σας, ἀλλὰ νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ ἄλλας ὑποθέσεις, διὰ τὰς ὁποίας μᾶς ἔστειλεν ἡ πόλις μας. Ἐπειδὴ ὁμως ἐμάθομεν ὅτι ὑπάρχει μεγάλη κατακραυγὴ ἐναντίον μας, ἤλθομεν ἐδῶ ὅχι διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰς κατηγορίας τῶν πόλεων (διότι δὲν θὰ ὁμιλήσωμεν πρὸς σᾶς ὡς πρὸς δικαστάς ⁽⁴⁾ ἡμῶν καὶ τούτων), ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ παρασυρθῇτε μὲ εὐκολίαν ἀπὸ τοὺς συμμάχους σας προκειμένου περὶ σοβαρῶν ζητημάτων καὶ καταλήξετε εἰς ἀπόφασιν κάπως κακὴν. Ἐπίσης θέλομεν ν' ἀποδείξωμεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ συνόλου τῶν κατηγοριῶν, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἐναντίον μας, ὅτι καὶ δικαιοτάτα κατέχομεν ὅσα ἀπεκθήσαμεν ⁽⁵⁾ καὶ ἡ πόλις μας ἔχει ἀξίαν. Καὶ τὰ μὲν παμπάλαια ⁽⁶⁾ διατὶ νὰ τὰ ἀναφέρωμεν, ἀφοῦ βεβαιώνονται μόνον ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν διηγήσεων ⁽⁷⁾ καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν αὐτοψίαν τῶν ἄκροατῶν ; Τὰ Μηδικὰ ὁμως καὶ ὅσα ἄλλα

5. Δηλ. τὴν ἡγεμονίαν (τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν συμμάχων των).

6. Τὰ μυθικὰ γεγονότα (Ἀμαζονομαχία κλπ.), τὰ ὁποῖα ἀνέφερον συνήθως οἱ ῥήτορες εἰς τοὺς πανηγυρικοὺς λόγους των.

7. Δηλ. οὐδεὶς γνωρίζει αὐτὰ ἐξ αὐτοψίας, ἀλλὰ πάντες ἐξ ἀκοῆς.

εἰ καὶ δι' ὄχλου μᾶλλον ἔσται ἀεὶ προβαλλομένοις, ἀνάγκη λέγειν. Καὶ γὰρ ὅτε ἐδρῶμεν, ἐπ' ὠφελία ἐκινδυνεύετο, ἥς τοῦ μὲν ἔργου μέρος μετέσχετε, τοῦ δὲ λόγου μὴ παντός, εἴ τι ὠφелеῖ, στερισκόμεθα. 3. Ῥηθήσεται δὲ οὐδ' ἀπαραιτήσεως μᾶλλον ἔνεκα ἢ μαρτυρίου καὶ δηλώσεως πρὸς ὅταν ὑμῖν πόλιν μὴ εὖ βουλευομένοις ὁ ἀγὼν καταστήσεται. 4. Φαμὲν γὰρ Μαραθῶνί τε μόνοι προκινδυνεύσαι τῷ βαρβάρῳ καὶ ὅτε τὸ ὕστερον ἦλθεν, οὐχ ἱκανοὶ ὄντες κατὰ γῆν ἀμύνεσθαι, ἐσβάντες ἐς τὰς ναῦς πανδημεῖ ἐν Σαλαμῖνι ξυνναυμαχῆσαι, ὅπερ ἔσχε μὴ κατὰ πόλεις αὐτὸν ἐπιπλέοντα τὴν Πελοπόννησον πορθεῖν, ἀδυνάτων ἂν ὄντων πρὸς ναῦς πολλὰς ἀλλήλοις ἐπιβοθηεῖν. 5. Τεκμήριον δὲ μέγιστον αὐτὸς ἐποίησε· νικηθεὶς γὰρ ταῖς ναυσὶν ὥς οὐκέτι αὐτῷ ὁμοίας οὔσης τῆς δυνάμεως κατὰ τάχος τῷ πλέονι τοῦ στρατοῦ ἀνεχώρησε.

74. «Τοιούτου μέντοι ξυμβάντος τούτου καὶ σαφῶς δηλωθέντος ὅτι ἐν ταῖς ναυσὶ τῶν Ἑλλήνων τὰ πράγματα ἐγένετο, τρία τὰ ὠφελιμώτατα ἐς αὐτὸ παρεσχόμεθα, ἀριθμόν τε νεῶν πλείστον καὶ ἄνδρα στρατηγὸν ξυνετώτατον καὶ προθυμίαν ἀοκνοτάτην· ναῦς μὲν γε ἐς τὰς τετρακοσίας ὀλίγῳ ἐλάσσους [τῶν] δύο μοιρῶν, Θεμιστοκλέα δὲ ἄρχοντα, δς αἰτιώτατος ἐν τῷ στενῷ ναυμαχῆσαι ἐγένετο, ὅπερ σαφέστατα ἔσωσε τὰ πράγματα, καὶ αὐτὸν διὰ τοῦτο δὴ μάλιστα ἐτιμήσατε ἄνδρα ξένον τῶν ὥς ὑμᾶς ἐλθόντων. 2. Προθυμίαν δὲ καὶ πολὺν τολμηροτάτην ἐδείξαμεν, οἳ γε, ἐπειδὴ ἡμῖν κατὰ γῆν οὐδεὶς ἐβοήθει, τῶν ἄλλων ἤδη μέχρη

1. Ἀφοῦ σεῖς ὠφελήθητε ἀπὸ τούτων κινδύνους μας χάριν τῆς γενικῆς σωτηρίας πρέπει νὰ ἀναγνωρίζετε τὴν ἐκ τῶν κινδύνων τούτων ἀπορρέουσαν δόξαν μας.

2. Πάλιν τονίζουν ὅτι δὲν ἀπολογοῦνται.

3. Δηλ. τοῦ ὅτι ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία ἔσωσε τὴν Πελοπόννησον.

4. Ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν πλοίων εἶναι 378. Ἐκ τούτων 200 ἦσαν ἀθηναϊκά.

ἐκ πείρας γνωρίζετε, ἂν καὶ μᾶς εἶναι ὀχληρὸν νὰ τὰ προβάλλωμεν πάντοτε, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ ἀναφέρωμεν. Διότι κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον ἐκινδυνεύομεν χάριν τῆς γενικῆς σωτηρίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὴν πραγματικὴν ὠφέλειαν ⁽¹⁾ ἐπῆρατε καὶ σεῖς τὸ μέρος σας, δὲν πρέπει δὲ καὶ ἡμεῖς νὰ στερούμεθα ὅλως διόλου τὴν δόξαν τῆς, ἂν ὠφελῇ εἰς τίποτε. Θὰ τὰ ἀναφέρωμεν δὲ ὅχι διὰ νὰ δικαιολογηθῶμεν ⁽²⁾ ἀλλὰ διὰ νὰ δείξωμεν καὶ νὰ καταστήσωμεν φανερὸν πρὸς ποίαν πόλιν θὰ ἀναλάβετε ἀγῶνα, ἂν δὲν σκεφθῇτε ὡς φρόνιμοι. Λέγομεν λοιπὸν ὅτι εἰς τὸν Μαραθῶνα ἐκινδυνεύσαμεν μόνον ἐναντίον τοῦ βαρβάρου καὶ ὅταν ἤλθε δευτέραν φοράν, ἐπειδὴ δὲν ἤμπορούσαμεν νὰ τὸν ἀποκρούσωμεν εἰς τὴν ξηράν, εἰσῆλθομεν ὅλοι εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐναυμαχήσαμεν μαζί σας εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Καὶ τοῦτο τὸν ἡμῶς νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ καταστρέψῃ τὰς πόλεις αὐτῆς μίαν πρὸς μίαν, ἀφοῦ οἱ κάτοικοί των δὲν εἶχον δύναμεις ν' ἀποκρούσουν συνησπισμένοι τόσον μεγάλον στόλον. Τὴν μεγίστην ἀπόδειξιν τούτου ⁽³⁾ ἔδωκεν ὁ ἴδιος ὁ βάρβαρος, διότι μόλις ἔχασε τὴν ναυμαχίαν ἀνεχώρησε ταχέως μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ ὡς μὴ διαθέτων πλέον ἀξιόμαχον δύναμιν.

74. »Εἰς τοῦτο λοιπὸν τὸ τόσον σημαντικὸν γεγονὸς, τὸ ὁποῖον ἔδειξε σαφῶς ὅτι ἡ τύχη τῶν Ἑλλήνων ἐξηρτήθη ἀπὸ τὰ πλοῖα, ἡμεῖς παρέσχομεν τὰ τρία ὠφελιμώτερα στοιχεῖα, δηλαδὴ ἀριθμὸν πλοίων μέγιστον, στρατηγὸν συνετάτατον καὶ προθυμίαν ἐξαιρετικῶς ἀκάματον. Ἐκ τῶν τετρακοσίων ⁽⁴⁾ πλοίων ἡμεῖς ἐδώσαμεν σχεδὸν τὰ δύο τρίτα. Ἀρχηγὸν ἐδώσαμεν τὸν Θεμιστοκλέα, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ κυριώτατος αἴτιος τοῦ νὰ συγκροτηθῇ ἡ ναυμαχία εἰς τὸ στενὸν ⁽⁵⁾, πράγμα πὺν ἔσωσε καταφανέστατα τὴν κατάστασιν, καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι τὸν ἐτιμήσατε ⁽⁶⁾ διὰ τοῦτο περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον ξένον ἐλθόντα εἰς τὴν πόλιν σας. Προθυμίαν, τέλος, ἐπεδείξαμεν πλέον ἢ τολμηροτάτην, διότι, ὅταν ὅλοι οἱ ἄλλοι μέχρι τῆς χώρας μας εἶχον ὑποδουλωθῇ καὶ κανεὶς δὲν μᾶς ἐβόηθει κατὰ ξηράν, ἐθεωρήσαμεν ἀξιὸν ἡμῶν νὰ

5. Οἱ Πελοποννήσιοι ᾔθελον νὰ γίνῃ εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου.

6. Πρβλ. Ἡροδ. VIII 124 καὶ Πλουτάρχου Θεμιστ. 17.

ἡμῶν δουλενόντων ἡξιώσαμεν ἐκλιπόντες τὴν πόλιν καὶ τὰ οἰκεῖα διαφθείραντες μηδ' ὥς τὸ τῶν περιλοίπων ξυμμάχων κοινὸν προλιπεῖν μηδὲ σκεδασθέντες ἀχρεῖοι αὐτοῖς γενέσθαι, ἀλλ' ἐσβάντες ἐς τὰς ναῦς κινδυνεῦσαι καὶ μὴ ὀργισθῆναι ὅτι ἡμῖν οὐ προετιμωρήσατε. 3. Ὡστε φαμέν οὐχ ἦσσαν αὐτοὶ ὠφελῆσαι ὑμᾶς ἢ τυχεῖν τούτου. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἀπὸ τε οἰκουμένων τῶν πόλεων καὶ ἐπὶ τῷ τὸ λοιπὸν νέμεσθαι, ἐπειδὴ ἐδείσατε ὑπὲρ ὑμῶν καὶ οὐχ ἡμῶν τὸ πλεόν, ἐβοηθήσατε (ὅτε γοῦν ἦμεν ἔτι σῶοι, οὐ παρεγένεσθε). ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τε τῆς οὐκ οὔσης ἔτι ὀρμώμενοι καὶ ὑπὲρ τῆς ἐν βραχεῖα ἐλπίδι οὔσης κινδυνεύοντες ξυνεσώσαμεν ὑμᾶς τε τὸ μέρος καὶ ἡμᾶς αὐτούς. Εἰ δὲ προσεχωρήσαμεν πρότερον τῷ Μήδῳ, δείσαντες, ὥσπερ καὶ ἄλλοι, περὶ τῇ χώρᾳ, ἣ μὴ ἐτολμήσαμεν ὕστερον ἐσβῆναι ἐς τὰς ναῦς ὥς διεφθαρμένοι, οὐδὲν ἂν ἔτι ἔδει ὑμᾶς μὴ ἔχοντας ναῦς ἱκανὰς ναυμαχεῖν*, ἀλλὰ καθ' ἡσυχίαν ἂν αὐτῷ προεχώρησε τὰ πράγματα ἣ ἐβούλετο.

75. » Ἄρ' ἄξιοι ἐσμεν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, καὶ προθυμίας ἔνεκα τῆς τότε καὶ γνώμης ξυνέσεως ἀρχῆς γε ἣς ἔχομεν τοῖς Ἕλλησι μὴ οὕτως ἄγαν ἐπιφθόνως διακεῖσθαι ; 2. Καὶ γὰρ αὐτὴν τήνδε ἐλάβομεν οὐ βιασάμενοι, ἀλλ' ὑμῶν μὲν οὐκ ἐθελησάντων παραμεῖναι πρὸς τὰ ὑπόλοιπα τοῦ βαρβάρου, ἡμῖν δὲ προσελθόντων τῶν ξυμμάχων καὶ αὐτῶν δεηθέντων ἡγεμόνας καταστῆναι. 3. ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἔργου κατηναγκάσθημεν τὸ πρῶτον προαγαγεῖν αὐτὴν ἐς τόδε, μάλιστα μὲν ὑπὸ δέους, ἔπειτα δὲ καὶ τιμῆς, ὕστερον καὶ ὠφελίας. 4. Καὶ οὐκ ἀσφαλὲς ἔτι ἐδόκει εἶναι, τοῖς

1. Δηλ. διὰ τὴν ἀνάγκησιν τῆς πόλεως των.

2. Διότι ἡ πόλις των εἶχε καταστραφῇ.

3. Τὰ ὑπόλοιπα τοῦ βαρβάρου εἶναι αἱ φρουραὶ τὰς ὑποίας εἶχον ἀφήσει οἱ Πέρσαι εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ τὸν Ἑλλήσποντον.

4. Ὁ φόβος προήρχετο ἀπὸ τὴν ὑποψίαν ὅτι οἱ σύμμαχοι θὰ

ἐγκαταλείψωμεν τὴν πόλιν μας καὶ νὰ θυσιάσωμεν τὰς περιουσίας μας, ἔπειτα δὲ νὰ μὴν ἀφήσωμεν τὸν κοινὸν ἀγῶνα τῶν ὑπολοίπων συμμάχων μήτε νὰ γίνωμεν ἄχρηστοι εἰς αὐτοὺς διασκορπισθέντες, ἀλλὰ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ νὰ κινδυνεύσωμεν, χωρὶς νὰ ὀργισθῶμεν διότι δὲν μᾶς ἐβοήθησαν προηγουμένως. "Ὡστε φρονοῦμεν ὅτι σᾶς ἐδώσαμεν πολὺ μεγαλυτέραν ὠφέλειαν ἀπὸ ὅσην ἐλάβομεν. Διότι σεῖς ἐστείλατε βοήθειαν ἀπὸ κατοικουμένης πόλεις διὰ νὰ ἐξασφαλίσετε τὴν διαμονὴν σας εἰς αὐτάς καὶ εἰς τὸ μέλλον, ὅτε ἐφοβήθητε διὰ τὸν ἑαυτὸν σας παρὰ δι' ἡμᾶς (διότι ἐνόσω εἴμεθα σῶοι δὲν ἐβοηθήσατε). Ἡμεῖς ὅμως βοηθοῦντες ἀπὸ πόλιν μὴ ὑπάρχουσαν πλέον καὶ κινδυνεύοντες διὰ πρᾶγμα στηριζόμενον εἰς ἀμυδρὰν ἐλπίδα ⁽¹⁾, συνετελέσαμεν κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἰδικὴν σας καὶ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν. Ἐὰν δὲ ἡμεῖς εἴχομεν ὑποταχθῇ προηγουμένης εἰς τὸν Μῆδον, φοβηθέντες ὅπως οἱ ἄλλοι διὰ τὴν χώραν μας, ἢ ἐὰν δὲν εἴχομεν τολμήσει νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰ πλοῖα, ὥς κατεστραμμένοι ⁽²⁾, δὲν θὰ ἦτο πλεόν καθόλου ἀνάγκη νὰ ναυμαχήσετε σεῖς, ἀφοῦ δὲν εἴχετε ἀρκετὰ πλοῖα, ἀλλὰ αἱ ὑποθέσεις τοῦ Μῆδου θὰ ἐτακτοποιοῦντο ἡσυχῶς καὶ ὅπως αὐτὸς ἤθελε.

75. »Λοιπὸν δὲν ἀξίζει, ὦ Λακεδαιμόνιοι, χάριν τῆς τότε προθυμίας καὶ τῆς συνετῆς ἀποφάσεώς μας νὰ μὴ φθονούμεθα τόσον πολὺ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν ἡγεμονίαν τὴν ὁποίαν ἔχομεν ; Ἐφ' ὅσον μάλιστα ἀπεκτήσαμεν αὐτὴν ὄχι διὰ τῆς βίας, ἀλλ' ὅτε σεῖς δὲν ἠθελήσατε νὰ ἐξακολουθήσετε τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν διαφόρων ὑπολοίπων ⁽³⁾ τοῦ βαρβάρου καὶ προσῆλθον εἰς ἡμᾶς οἱ σύμμαχοι καὶ μόνοι των μᾶς παρεκάλεσαν νὰ γίνωμεν ἡγεμόνες των. Ἡναγκάσθημεν δὲ κατ' ἀρχὰς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος νὰ προωθήσωμεν αὐτὴν εἰς τὴν σημερινὴν μορφήν της, πρὸ πάντων μὲν ὑπὸ τοῦ φόβου ⁽⁴⁾, κατόπιν ὑπὸ τῆς τιμῆς καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ συμφέροντος. (Ἐφ' ὅσον ἐδέχθημεν αὐτὴν) δὲν μᾶς ἐφαίνετο πλέον ἀσφαλὲς νὰ χαλαρώσωμεν τὰ ἡνία καὶ

ἀπεστάτουں πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἡ τιμὴ ἀπὸ τὴν προστασίαν ποὺ παρῆχον εἰς τοὺς συμμάχους ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ τὴν συναίσθησιν τῆς ὑπεροχῆς (πρβλ. βιβλ. Β' κεφ. 64). Τὸ συμφέρον ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως λόγῳ τῆς ἡγεμονίας.

πολλοῖς ἀπηχθήμενους καὶ τινων καὶ ἤδη ἀποστάντων κα-
τεστραμμένων, ὑμῶν τε ἡμῖν οὐκέτι ὁμοίως φίλων, ἀλλ'
ὑπόπτων καὶ διαφόρων ὄντων, ἀνέντας κινδυνεύειν· καὶ
γὰρ ἂν αἱ ἀποστάσεις πρὸς ὑμᾶς ἐγίγνοντο· 5. πᾶσι δὲ ἀνε-
πίφθορον, τὰ ξυμφέροντα τῶν μεγίστων πέρι κινδύνων εἰς
τίθεσθαι.

76. » Ὑμεῖς γοῦν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, τὰς ἐν τῇ Πελο-
ποννήσῳ πόλεις ἐπὶ τὸ ὑμῖν ὠφέλιμον καταστησάμενοι ἐξη-
γεῖσθε· καὶ εἰ τότε ὑπομείναντες διὰ παντός ἀπήχθησθε ἐν
ἡγεμονίᾳ, ὥσπερ ἡμεῖς, εὖ ἴσμεν μὴ ἂν ἦσσαν ὑμᾶς λυπη-
ροὺς γενομένους τοῖς ξυμμάχοις καὶ ἀναγκασθέντας ἂν ἢ
ἄρχειν ἐγκρατῶς ἢ αὐτοὺς κινδυνεύειν. 2. Οὕτως οὐδ' ἡμεῖς
θαυμαστὸν οὐδὲν πεποιήκαμεν οὐδ' ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπείου
τρόπου, εἰ ἄρχῃν τε διδομένην ἐδεξάμεθα καὶ ταύτην μὴ
ἀνείμεν, ὑπὸ τῶν μεγίστων νικηθέντες, τιμῆς καὶ δέους καὶ
ὠφελίας, οὐδ' αὖ πρῶτοι τοῦ τοιούτου ὑπάρξαντες, ἀλλ'
ἀεὶ καθεστῶτος τὸν ἦσσω ὑπὸ τοῦ δυνατωτέρου κατείργε-
σθαι, ἅξιοί τε ἅμα νομίζοντες εἶναι καὶ ὑμῖν δοκοῦντες,
μέχρι οὗ τὰ ξυμφέροντα λογιζόμενοι τῷ δικαίῳ λόγῳ νῦν
χρῆσθε, ὃν οὐδεὶς πω παρὰ τυχὸν ἰσχύι τι κτήσασθαι προ-
θεῖς τοῦ μὴ πλέον ἔχειν ἀπετράπετο. 3. Ἐπαινέισθαι τε
ἅξιοι, οἵτινες χρησάμενοι τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει ὥστε ἐτέρων
ἄρχειν δικαιότεροι ἢ κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν δύναμιν γεγέ-
νηνται. 4. Ἄλλους γ' ἂν οὖν οἰόμεθα τὰ ἡμέτερα λαβόντας
δεῖξαι ἂν μάλιστα εἰ τι μετριάξομεν, ἡμῖν δὲ καὶ ἐκ τοῦ
ἐπεικουῦς ἀδοξία τὸ πλέον ἢ ἔπαινος οὐκ εἰκότως περιέστη.

77. » Καὶ ἐλασσούμενοι γὰρ ἐν ταῖς ξυμβολαίαις πρὸς
τοὺς ξυμμάχους δίκαις καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐν τοῖς ὁμοίοις

1. Δηλ. κινδύνους ἀποστασίας τῶν συμμάχων καὶ στερήσεως τῶν
ἀγαθῶν τῆς ἡγεμονίας. (Πρβλ. βιβλ. Β' κεφ. 63).

2. Οἱ Λακεδαιμόνιοι κατέλυσαν τὰς τυραννίδας καὶ ἐγκατέστησαν
ὀλιγαρχίας. (Πρβλ. κεφ. 18 καὶ 19).

3. Δηλ. περὶ τῆς αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας τῶν ἐλληνικῶν πό-
λεων.

νὰ κινδυνεύωμεν, ἀφοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς εἵχομεν γίνεαι μισητοὶ καὶ μερικοὺς ἀποστατήσαντες τοὺς εἵχομεν ὑποδολῶσαι καὶ ἀφοῦ σεῖς δὲν εἴσθε πλέον φίλοι μας ἀλλ' ὑποπτοι καὶ ἐχθροὶ μας· διότι τότε θὰ ἀπεστάτουν πρὸς τὸ μέρος σας. (Πιστεύομεν δὲ ὅτι) κανεῖς δὲν κατηγορεῖται διότι τακτοποιεῖ καλὰ τὰ συμφέροντά του, τὰ συνεπαγόμενα μεγίστους κινδύνους (1).

76. »Σεῖς π.χ., ὦ Λακεδαιμόνιοι, εἴσθε ἡγεμόνες τῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐτακτοποιήσατε τὰ πολιτευματά (2) τῶν ὅπως σᾶς συμφέρει. Ἐὰν λοιπὸν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐσυνεχίζετε μέχρι τέλους τὸν πόλεμον καὶ ἐγίνετο ἡ ἡγεμονία σας μισητή, ὅπως ἡ ἰδική μας, εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ ἐστενοχωρεῖτε τοὺς συμμάχους σας ὅχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅ,τι ἡμεῖς καὶ θὰ ἠναγκάζεσθε ἢ νὰ κυβερνᾶτε μὲ αὐστηρότητα ἢ νὰ κινδυνεύετε οἱ ἴδιοι. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡμεῖς δὲν ἐκάμαμεν τίποτε παράδοξον οὔτε ξένον πρὸς τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα, ἂν ἐδέχθην ἐξουσίαν προσφερομένην καὶ δὲν τὴν χαλαρώνωμεν, διότι ὑπεκύψαμεν εἰς τὰ πανίσχυρα αὐτὰ τρία, τὴν τιμὴν, τὸν φόβον καὶ τὸ συμφέρον. Οὔτε πρῶτοι ἡμεῖς ἐδώσαμεν τὸ παράδειγμα, ἀλλὰ συνηθίζεται ἀνέκαθεν νὰ ὑποτάσσεται ὁ ἀσθενέστερος εἰς τὸν ἰσχυρότερον. Συγχρόνως δὲ νομίζομεν ὅτι εἴμεθα ἄξιοι τῆς ἡγεμονίας, τὸ ἐνομίζετε δὲ καὶ σεῖς μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ συμφέροντος σᾶς ἔκαμε νὰ διμυλῆτε περὶ τοῦ δικαίου (3). Ἀλλὰ κανεῖς μέχρι σήμερον δὲν ἀπέφυγε τὴν πλεονεξίαν προτιμήσας τὸ δίκαιον, ὅσκις τοῦ ἐδόθη εὐκαιρία ν' ἀποκτήσῃ κάτι διὰ τῆς δυνάμεώς του. Ἄξιοι ἐπαῖνον εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθήσαντες τοὺς φυσικοὺς νόμους τῶν ἀνθρώπων καὶ γενόμενοι ἡγεμόνες ἄλλων ἐδείχθησαν δικαιοτέροι ἀπὸ ὅσον ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς ἡ δυνάμις των. Ἡμεῖς τοῦλάχιστον νομίζομεν ὅτι ἂν ἐλάβαν ἄλλοι τὴν ἰδικήν μας ἐξουσίαν, θὰ ἀπεδείκνυνον λαμπρότατα ὅτι εἴμεθα ἐπιεικεῖς (4). Ἐν τούτοις ὅμως καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιεικειάν μας ἐκερδίσσαμεν ἐντελῶς ἀδίκως τὴν δυσφύμησιν ἀντὶ τοῦ ἐπαίνου.

77. »Καὶ νὰ τώρα θεωρούμεθα ὑπὸ τῶν συμμάχων μας φιλόδοκοι, μολονότι καταδικαζόμεθα εἰς τὰς ἰδιωτικὰς δι-

4. Διότι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐδείχθησαν σκληροὶ πρὸς τοὺς συμμάχους των.

νόμοις ποιήσαντες τὰς κρίσεις φιλοδικεῖν δοκοῦμεν. 2. Καὶ οὐδεὶς σκοπεῖ αὐτῶν, τοῖς καὶ ἄλλοθί που ἀρχὴν ἔχουσι καὶ ἦσσαν ἡμῶν πρὸς τοὺς ὑπηκόους μετρίοις οὖσι διότι τοῦτο οὐκ ὀνειδίζεται· βιάζεσθαι γὰρ οἷς ἂν ἐξῇ, δικάζεσθαι οὐδὲν προσδέονται. 3. Οἱ δὲ εἰθισμένοι πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἴσου ὀμιλεῖν, ἣν τι παρὰ τὸ μὴ οἶεσθαι χρῆναι ἢ γνώμῃ ἢ δυνάμει τῇ διὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ὅπως οὖν ἐλασσωθῶσιν, οὐ τοῦ πλέονος μὴ στερισκόμενοι χάριν ἔχουσιν, ἀλλὰ τοῦ ἐνδεοῦς χαλεπώτερον φέρουσιν ἢ εἰ ἀπὸ πρώτης ἀποθέμενοι τὸν νόμον φανερώς ἐπλεονεκτοῦμεν. Ἐκείνους δ' οὐδ' ἂν αὐτοὶ ἀντέλεγον ὥς οὐ χρεὼν τὸν ἦσσω τῷ κρατοῦντι ὑποχωρεῖν. 4. Ἀδικούμενοί τε, ὥς ἔοικεν, οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον ὀργίζονται ἢ βιαζόμενοι· τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ ἴσου δοκεῖ πλεονεκτεῖσθαι, τὸ δ' ἀπὸ τοῦ κρείσσονος καταναγκάζεσθαι. 5. Ὑπὸ γοῦν τοῦ Μῆδου δεινότερα τούτων πάσχοντες ἠνείχοντο, ἢ δὲ ἡμετέρα ἀρχὴ χαλεπὴ δοκεῖ εἶναι, εἰκότως· τὸ παρὸν γὰρ ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις. 6. Ὑμεῖς γ' ἂν οὖν εἰ καθελόντες ἡμᾶς ἄρξαιτε, τάχα ἂν τὴν εὐνοίαν ἣν διὰ τὸ ἡμέτερον δέος εἰλήφατε μεταβάλοιτε, εἴπερ οἶα καὶ τότε πρὸς τὸν Μῆδον δι' ὀλίγου ἡγησάμενοι ὑπεδεῖξατε, ὁμοῖα καὶ νῦν γνώσεσθε. Ἀμικτα γὰρ τά τε καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς νόμιμα τοῖς ἄλλοις ἔχετε καὶ καὶ προσέτι εἰς ἕκαστος ἐξιὼν οὔτε τούτοις χρῆται οὔθ' οἷς ἢ ἄλλη Ἑλλὰς νομίζει.

78. »Βουλευέσθε οὖν βραδέως ὥς οὐ περὶ βραχέων, καὶ μὴ ἁλλοτρίαις γνώμαις καὶ ἐγκλήμασι πεισθέντες οἱ-

1. Συμβόλαιαι δίκαι εἶναι ἰδιωτικαὶ δίκαι διεξαγόμεναι συμφῶνως πρὸς τὰς συνθήκας τὰς συναπτομένας μεταξὺ πόλεων. Αἱ δίκαι αὐταὶ ἀφεώρων συνήθως Ἀθηναίους ἐμπόρους συναλλασσομένους—μὲ πολίτας συμμαχίδων πόλεων. Φαίνεται ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐγίνοντο εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις, ἀλλὰ κατόπιν εἰς τὰς Ἀθήνας.

2. Οἱ τύραννοι δὲν ἀποκαλοῦνται φιλόδικοι, διότι οὐδέποτε καταφεύγουν εἰς δικαστήρια.

κας ⁽¹⁾, ἀκόμη καὶ ἀφοῦ διετάξαμεν νὰ γίνωνται αὐταὶ εἰς τὰ δικαστήρια τῆς πόλεως μας ἐν πλήρει ἰσονομίᾳ. Καὶ κανεὶς ἐξ αὐτῶν δὲν ἐξετάζει διατὶ εἰς τοὺς ἐξουσιάζοντας ἄλλας χώρας καὶ δεικνύοντας ὀλιγωτέραν ἐπιεικείαν ἀπὸ ἡμᾶς δὲν ἀποδίδεται τοιαύτη κατηγορία. Διότι βέβαια ὅσοι ἐπιτρέπουν εἰς αὐτοὺς νὰ μετέρχωνται βίαν, δὲν αἰσθάνονται καθόλου τὴν ἀνάγκην νὰ κάνουν δίκας ⁽²⁾. 'Αλλ' οἱ σύμμαχοί μας συνηθισμένοι νὰ φέρωνται πρὸς ἡμᾶς ὡς ἴσοι, ἂν παρὰ τὴν πεποίθησίν των ὅτι ἔχουν δίκαιον ζημιωθῶν, ἔστω καὶ ἐλάχιστα, εἴτε κατόπιν δικαστικῆς ἀποφάσεως εἴτε κατόπιν ἐπιβολῆς μέτρου ἀπορρέοντος ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν μας, δὲν εἶναι εὐχαριστημένοι πού δὲν ἔχασαν τὸ ὅλον, ἀλλὰ στενοχωροῦνται διὰ τὸ ὀλίγον, περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἔστενοχωροῦντο, ἐὰν ἡμεῖς ἐξ ἀρχῆς ἐπλεονεκτοῦμεν φανερά ἀφήνοντες κατὰ μέρος τοὺς νόμους. Τότε δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ὑποστηρίξουν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑποκύπτῃ ὁ ἀσθενέστερος εἰς τὸν ἰσχυρότερον. Καί, καθὼς φαίνεται, τοὺς ἀνθρώπους ἐξοργίζει περισσότερον ἢ ἀδικία παρὰ ὁ ζυγὸς τῆς βίας, διότι τὸ μὲν πρῶτον τὸ θεωροῦν πλεονεξίαν προερχομένην ἀπὸ τὸν ἴσον, τὸ δὲ δεῦτερον ἀνάγκην ἐπιβαλλομένην ἀπὸ τὸν ἰσχυρότερον. 'Ενῷ δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Μῆδον ὑφίσταντο χειρότερα καὶ τὰ ὑπέμενον, ἢ ἰδική μας ἐξουσία τοὺς φαίνεται ἀνυπόφορος· καὶ τοῦτο δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον, διότι ἡ παρούσα ἐξουσία εἶναι πάντῃτε δυσβάστακτος εἰς τοὺς ὑπηκόους. Καὶ σεῖς λοιπόν, ἐὰν καταλύσετε τὴν ἐξουσίαν μας καὶ γίνεσθε σεῖς ἡγεμόνες, ταχέως θὰ χάσετε τὴν εὐνοίαν τὴν ὁποίαν ἀπεκτήσατε λόγῳ τοῦ φόβου τῶν συμμάχων πρὸς ἡμᾶς, ἐφ' ὅσον βέβαια θὰ ἔχετε καὶ τώρα τὰς αὐτὰς ἀντιλήψεις, τὰς ὁποίας ἐξεδηλώσατε κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς ἡγεμονίας σας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν Μηδικῶν. Διότι αἱ συνήθειαι σας εἶναι ἀσυμβίβαστοι μὲ τὰς συνηθείας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἐκτὸς δὲ τούτου καθέννας ἀπὸ σᾶς ἐξερχόμενος ⁽³⁾ τῶν ὁρίων τῆς χώρας του, οὔτε αὐτὰς ἀκολουθεῖ οὔτε μὲ τὰς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων συμμορφώνεται.

78. »Μὴ σπεύσετε λοιπόν ν' ἀποφασίσετε, διότι τὰ ζητήματα δὲν εἶναι ἀσήμαντα, καὶ μὴ δημιουργήσετε ἰδικὰ ὅσα βάσανα, παρασυρόμενοι ἀπὸ ξένας γνώμας καὶ ξένα παρ-

3. Ὑπαινίσσεται τὸν Πausanias, ὅστις ἐν Βυζαντίῳ ἔζη κατὰ τὸν τρόπον τῶν Περσῶν σατραπῶν.

κείον πόρον προσθῆσθε. Τοῦ δὲ πολέμου τὸν παράλογον ὅσος ἐστὶ πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι προδιάγνωτε· 2. μηχανόμενος γὰρ ἐς τύχας φιλεῖ τὰ πολλὰ περιίστασθαι, ὧν ἴσον τε ἀπέχουμεν καὶ ὁποτέρως ἔσται ἐν ἀδήλῳ κινδυνεύεται. 3. Ἴόντες τε οἱ ἄνθρωποι ἐς τοὺς πολέμους τῶν ἔργων πρότερον ἔχονται, ἃ χρὴν ὕστερον δοῶν, κακοπαθοῦντες δὲ ἤδη τῶν λόγων ἀπτονται. 4. Ἡμεῖς δὲ ἐν οὐδεμιᾷ πῶ τοιαύτη ἁμαρτία ὄντες οὐτ' αὐτοὶ οὐθ' ὑμᾶς δοῶντες λέγομεν ὑμῖν, ἕως ἔτι αὐθαίρετος ἀμφοτέροις ἢ εὐβουλία, σπονδὰς μὴ λύειν μηδὲ παραβαίνειν τοὺς ὅρκους, τὰ δὲ διάφορα δίκην λύεσθαι κατὰ τὴν ξυνηθήκην· ἢ θεοὺς τοὺς ὀρκίους μάρτυρας ποιούμενοι πειρασόμεθα ἀμύνεσθαι πολέμου ἄρχοντας ταύτη ἢ ἂν ὑφηγήσθε».

79. Τοιαῦτα δὲ οἱ Ἀθηναῖοι εἶπον. Ἐπειδὴ δὲ τῶν τε ξυμμάχων ἤκουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὰ ἐγκλήματα τὰ ἐς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τῶν Ἀθηναίων ἃ ἔλεξαν, μεταστησάμενοι πάντας ἐβουλευόντο κατὰ σφᾶς αὐτοὺς περὶ τῶν παρόντων. 2. Καὶ τῶν μὲν πλειόνων ἐπὶ τὸ αὐτὸ αἱ γνώμαι ἔφερον, ἀδικεῖν τε τοὺς Ἀθηναίους ἤδη καὶ πολεμητέα εἶναι ἐν τάχει· παρελθὼν δὲ Ἀρχίδαμος ὁ βασιλεὺς αὐτῶν, ἀνὴρ καὶ ξυνετός δοκῶν εἶναι καὶ σώφρων, ἔλεξε τοιάδε.

80. «Καὶ αὐτὸς πολλῶν ἤδη πολέμων ἔμπειρός εἰμι, ὃ Λακεδαιμόνιοι, καὶ ὑμῶν τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἡλικίᾳ ὄρω, ὥστε μήτε ἀπειρία ἐπιθυμῆσαί τινα τοῦ ἔργου, ὅπερ ἂν πολλοὶ πάθοιεν, μήτε ἀγαθὸν καὶ ἀσφαλὲς νομίσαντα. 2. Εὗροιτε

1. Δηλ. ἀπροβλέπτων συμβάντων.

2. Ἐνῷ ἔπρεπε ν' ἀρχίζουσιν ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ κατόπιν νὰ προχωροῦν εἰς τὰ ἔργα.

3. Οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον ὑποχρέωσιν (κατὰ τὰς συνθήκας) νὰ δεχθῶν τὴν δίκην. Ὁ Περικλῆς ἐπιρρίπτει εἰς αὐτοὺς τὴν εὐθύνην τοῦ πολέμου (κεφ. 140), διότι οὔτε αὐτοὶ ἐζήτησαν δίκην οὔτε ὅταν ἐπρότειναν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν.

πονα. Σκεφθῆτε πόσα εἶναι τὰ ἀπρόοπτα τοῦ πολέμου, προ-
τοῦ περιπλακῆτε εἰς αὐτόν. Διότι ὁ πόλεμος παρατεινόμενος
καταντᾷ συνήθως μία σειρά περιπετειῶν ⁽¹⁾, ἐκ τῶν ὁποίων
ἀπέχομεν καὶ οἱ δύο ἐξ ἴσου; ἢ δὲ καλὴ ἢ κακὴ ἐκβασίς
του εἶναι ἀδελος καὶ ἀμφίβολου. (Σκεφθῆτε ἐπίσης ὅτι) οἱ
ἄνθρωποι, ὅταν ἀναλαμβάνουν ἓνα πόλεμον, ἀρχίζουν ἀμέσως
ἀπὸ τὰ ἔργα ⁽²⁾, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀκολουθοῦν τοὺς λόγους,
ὅταν ὅμως περιπέσουν εἰς ἀτυχήματα, τότε πλέον καταφεύ-
γουν καὶ εἰς τοὺς λόγους. Ἡμεῖς, ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν ἐπέσα-
μεν εἰς τοιοῦτον σφάλμα καὶ δὲν βλέπομεν οὔτε σᾶς νὰ ἐπέ-
σατε, σᾶς λέγομεν, ἐφ' ὅσον ἀμφοτέρω διατηροῦμεν ἀκόμη
ἀνεπηρέαστον τὴν ὀρθοφροσύνην μας, νὰ μὴ παραβιάσωμεν
τὰς συνθήκας καὶ νὰ μὴ παραβῶμεν τοὺς ὅρκους, ἀλλὰ νὰ
λύσωμεν τὰς διαφορὰς μας δικαστικῶς ⁽³⁾, ὅπως ὀρίζουν αἱ
συνθήκαι. Εἰδ' ἄλλως θὰ ἐπικαλεσθῶμεν ὡς μάρτυρας τοὺς
προστάτας τῶν ὅρκων θεοὺς καὶ θὰ προσπαθῇσωμεν νὰ ἀπο-
κρούσωμεν αὐτοὺς· ποὺ θὰ κάμουν ἀρχὴν τοῦ πολέμου, συμ-
φῶνως μὲ τὸ παράδειγμα τὸ ὁποῖον θὰ δώσετε».

79. Αὐτὰ περίπου εἶπον οἱ Ἀθηναῖοι. Οἱ δὲ Λακεδαι-
μόνιοι, ἀφοῦ ἤκουσαν τὰ παράπονα τῶν συμμάχων ἐναντίον
τῶν Ἀθηναίων, ἀπεμάκρυναν ὅλους αὐτοὺς ἀπὸ τὴν συνέ-
λευσιν καὶ συνεσκέπτοντο μόνοι διὰ τὴν κατάστασιν. Τότε
τῶν μὲν περισσοτέρων αἱ γνώμαι κατέληγον εἰς τὸ αὐτὸ
συμπέρασμα, ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεδείχθησαν πλέον
ἀδικοῦντες καὶ ὅτι πρέπει νὰ πολεμηθοῦν, ὁ δὲ βασιλεὺς
τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχίδαμος ⁽⁴⁾, ἄνθρωπος θεωρούμενος
συνετὸς καὶ ψυχραίμος, ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ εἶπε τὰ
ἑξῆς περίπου :

80. «Καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὦ Λακεδαιμόνιοι, ἐγνώρισα μέ-
χρι τώρα πολλοὺς πολέμους καὶ ὅσοι ἀπὸ σᾶς βλέπω νὰ
εἰσθε συνομήλικοί μου, ὥστε δὲν ἐπιθυμεῖ κανεὶς τὸν πόλε-
μον μῆτε ἀπὸ ἄγνοιαν, πρᾶγμα ποὺ ἡμποροῦν νὰ τὸ πάθουν
πολλοί ⁽⁵⁾, μῆτε διότι τὸν νομίζει ὠφέλιμον καὶ ἀκίνδυνον.

4. Ἀρχίδαμος ὁ Ζευξιδάμου, διαδεχθεὶς τὸν πάππον του Λεωτυ-
χίδην, ἐβασίλευσεν ἀπὸ τὸ 469 μέχρι τὸ 427 π.Χ. Ἐφερεν εἰς πέρας
τὸν Γ' Μεσσηνιακὸν πόλεμον (464-455 π.Χ.), κατὰ δὲ τὸν Πελοποννη-
σιακὸν πόλεμον εἰσέβαλεν ἐπανεπιλημμένως εἰς τὴν Ἀττικὴν.

5. Κατὰ τὸν Θουκυδίδην, οἱ νέοι λόγῳ τῆς ἀπειρίας των εὐκό-
λως ἀποφασίζουν τὸν πόλεμον. (Πρβλ. βιβλ. Β', κεφ. 8).

Θουκυδίδου, Ἱστορία Πελοποννησιακοῦ πολέμου

δ' ἂν τόνδε περὶ οὗ νῦν βουλευέσθε οὐκ ἂν ἐλαχιστον γενόμενον, εἰ σωφρόνως τις αὐτὸν ἐκλογίζοιτο. 3. Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς Πελοποννησίους καὶ τοὺς ἀστυγείτονας παρόμοιους ἡμῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ διὰ ταχέων οἷόν τε ἐφ' ἑκάστα ἐλθεῖν· πρὸς δὲ ἄνδρας οἳ γῆν τε ἐκὰ· ἔχουσι καὶ προσέτι θαλάσσης ἐμπειρότατοί εἰσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἄριστα ἐξήρτνται, πλουτῶ τε ἰδίῳ καὶ δημοσίῳ καὶ ναυσὶ καὶ ἵπποις καὶ ὄπλοις καὶ ὄχλῳ ὅσος οὐκ ἐν ἄλλῳ ἐνὶ γε χωρίῳ Ἑλληνικῷ ἔστιν, ἔτι δὲ καὶ ξυμμάχους πολλοὺς φόρον ὑποτελεῖς ἔχουσι, πῶς χρὴ πρὸς τούτους ῥαδίως πόλεμον ἄρασθαι καὶ τίνι πιστεύσαντας ἀπαρασκεύους ἐπειχθῆναι; Πότερον ταῖς ναυσὶν; 4. Ἄλλ' ἥσους ἐσμέν· εἰ δὲ μελετήσομεν καὶ ἀντιπαρασκευασόμεθα, χρόνος ἐνέσται. Ἀλλὰ τοῖς χρήμασιν; Ἀλλὰ πολλῷ ἔτι πλεόν τούτου ἐλλείπομεν καὶ οὔτε ἐν κοινῷ ἔχομεν οὔτε ἐτοίμως ἐκ τῶν ἰδίων φέρομεν.

81. » Τάχ' ἂν τις θαρσύνῃ ὅτι τοῖς ὄπλοις αὐτῶν καὶ τῷ πλήθει ὑπερφέρομεν, ὥστε τὴν γῆν δηοῦν ἐπιφοιτῶντες. 2. Τοῖς δὲ ἄλλῃ γῇ ἔστι πολλή ἥς ἄρχουσι, καὶ ἐκ θαλάσσης ὧν δέονται ἐπάξονται. 3. Εἰ δ' αὖ τοὺς ξυμμάχους ἀφιστάναι πειρασόμεθα, δεήσει καὶ τούτοις ναυσὶ βοηθεῖν, τὸ πλεόν οὔσι νησιώταις. 4. Τίς οὖν ἔσται ἡμῶν ὁ πόλεμος; Εἰ μὴ γὰρ ἢ ναυσὶ κρατήσομεν ἢ τὰς προσόδους ἀφαιρήσομεν ἀφ' ὧν τὸ ναυτικὸν τρέφουσι, βλαψόμεθα τὰ πλέω. 5. Κὰν τούτῳ οὐδὲ καταλύεσθαι ἔτι καλόν, ἄλλως καὶ εἰ δόξομεν ἄρξαι μᾶλλον τῆς διαφορᾶς. 6. Μὴ γὰρ δὴ ἐκείνη γε τῇ ἐλπίδι ἐπαιρῶμεθα ὥς ταχὺ πανθήσεται ὁ πόλεμος, ἢν τὴν γῆν αὐτῶν τέμωμεν. Δέδοικα δὲ μᾶλλον μὴ καὶ τοῖς παισὶν αὐτὸν ὑπολίπωμεν· οὕτως εἰκὸς Ἀθηναίους φρονή-

1. Δηλ. χωρὶς νὰ παρασυρθῇτε ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν ἢ ὀργὴν ἢ ἄλλο παρόμοιον ψυχικὸν πάθος.

2. Πρβλ. βιβλ. Β', κεφ. 64: «πόλιν τοῖς πᾶσιν εὐπορωτάτην καὶ μεγίστην ᾤκησαμεν».

3. Τοῖς ὄπλοις καὶ τῷ πλήθει—τῷ πλήθει τῶν ὀπλιτῶν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον τὸ ἰσχυρότερον πεζικόν.

Ὁ δὲ πόλεμος αὐτός, περὶ τοῦ ὁποίου τώρα σκέπτεσθε, ἂν τὸν ὑπόλογίσετε μὲ ψυχραιμίαν ⁽¹⁾, θὰ ἰδῆτε ὅτι θὰ εἶναι μέγιστος. Διότι πρὸς τοὺς Πελοποννησίους καὶ μάλιστα τοὺς γείτονας ἀντιτάσσομεν ὁμοίαν πολεμικὴν δύναμιν, ἐπὶ πλεόν δὲ δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν ταχέως εἰς τὸ κάθε μέρος. Ἀλλὰ πρὸς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν μακρὰν καὶ εἶναι ἐμπειρότατοι ναυτικοὶ καὶ ἄριστα παρεσκευασμένοι ⁽²⁾ καθ' ὅλα, μὲ πλοῦτον ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον, μὲ πλοῖα, μὲ ἵππους, μὲ ὅπλα καὶ μὲ λαόν, ὅσος δὲν ὑπάρχει εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἑλληνικὴν πόλιν, προσέτι δὲ καὶ μὲ πολλοὺς συμμάχους πληρώνοντας φόρους, πῶς νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἀπερισκέπτως πόλεμον πρὸς τοιοῦτους ἀνθρώπους καὶ εἰς τί νὰ στηρίξωμεν τὰς ἐλπίδας μας, διὰ νὰ σπεύσωμεν ἀπρασκεύαστοι ; Εἰς τὸ ναυτικόν ; Ἀλλ' εἴμεθα κατώτεροι· ἂν δὲ ἐπιδοθῶμεν εἰς αὐτὸ καὶ παρασκευασθῶμεν, θὰ περάσῃ καιρός. Μήπως εἰς τὰ χρήματα ; Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἀκόμη εἴμεθα πολὺ περισσότερον κατώτεροι καὶ οὔτε δημόσια χρήματα ἔχομεν, οὔτε ἀπὸ τὰ ἰδιωτικά μας προθύμως προσφέρομεν.

81. » Ἴσως κανεὶς ἐνθαρρύνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπερέχομεν κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀπλιτῶν ⁽³⁾, ὥστε δυνάμεθα νὰ κάνωμεν συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν χώραν των καὶ νὰ καταστρέφωμεν τὰ κτήματά των. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἔχουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ἄλλην χώραν μεγάλην καὶ θὰ εἰσάγουν διὰ θαλάσσης ὅσα χρειάζονται. Ἄν πάλιν δοκιμάσωμεν νὰ κινήσωμεν εἰς ἀποστασίαν τοὺς συμμάχους των, θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ βοηθήσωμεν καὶ αὐτοὺς μὲ πλοῖα, ἐφ' ὅσον οἱ περισσότεροι εἶναι νησιῶται. Πῶς λοιπὸν θὰ διεξαγάγωμεν αὐτὸν τὸν πόλεμον ; Διότι ἂν δὲν τοὺς νικήσωμεν κατὰ θάλασσαν ἢ δὲν τοὺς ἀφαιρέσωμεν τὰς προσόδους μὲ τὰς ὁποίας συντηροῦν τὸ ναυτικόν, θὰ βλαφθῶμεν περισσότερον ἡμεῖς. Καὶ ὅταν θὰ ἔχῃ προχωρήσει, δὲν θὰ ἡμποροῦμεν ⁽⁴⁾ πλέον οὔτε νὰ τὸν τελειώσωμεν ἐντίμως, ἐφ' ὅσον μάλιστα θὰ φανῶμεν ὅτι ἡμεῖς κυρίως ἐκάμαμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ. Λοιπὸν νὰ μὴ παρασυρῶμεθα καθόλου ἀπὸ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ πόλεμος θὰ τελειώσῃ ταχέως, ἂν καταστρέφωμεν τὰ κτήματά των. Πολὺ φοβοῦμαι μήπως τὸν ἀφήσωμεν καὶ εἰς τὰ παιδιὰ μας, διότι εἶναι πολὺ φυσικόν οἱ ὑπερήφανοι Ἀθηναῖοι μήτε τῶν κτη-

4. Δὲν θὰ ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰ κάμωμεν προτάσεις εἰρήνης.

ματι μήτε τῇ γῇ δουλεῦσαι μήτε ὥσπερ ἀπείρους καταπλαγῆ-
ναι τῷ πολέμῳ.

82. » Οὐ μὴν οὐδὲ ἀναισθήτως αὐτοὺς κελεύω τοὺς τε
ξυμμάχους ἡμῶν ἔαν βλέπτειν καὶ ἐπιβουλεύοντας μὴ κατα-
φωρᾶν, ἀλλὰ ὅπλα μὲν μήπω κινεῖν, πέμπειν δὲ καὶ αἰτιά-
σθαι μήτε πόλεμον ἄγαν δηλοῦντας μήθ' ὥς ἐπιτρέψομεν,
κὰν τούτῳ καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἐξαρτύεσθαι ξυμμάχων τε
προσαγωγῇ καὶ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, εἴ ποθέν τινα ἦ
ναντικοῦ ἢ χρημάτων δύναμιν προσληψόμεθα (ἀνεπίφθορον
δέ, ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπ' Ἀθηναίων ἐπιβουλεύόμεθα,
μὴ Ἑλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους προσλαβόντας δια-
σωθῆναι), καὶ τὰ αὐτῶν ἅμα ἐκπορίζομεθα. 2. Καὶ ἦν μὲν
ἐσακούωσί τι πρεσβενομένων ἡμῶν, ταῦτα ἄριστα· ἦν δὲ
μὴ, διελθόντων ἐτῶν καὶ δύο καὶ τριῶν ἄμεινον ἤδη, ἦν
δοκῇ, πεφραγμένοι ἴμεν ἐπ' αὐτούς. 3. Καὶ ἴσως ὁρῶντες
ἡμῶν ἤδη τὴν τε παρασκευὴν καὶ τοὺς λόγους αὐτῇ ὁμοῖα
ὑποσημαίνοντας μᾶλλον ἢ εἰκοιεν, καὶ γῆν ἐτι ἄτμητον
ἔχοντες καὶ περὶ παρόντων ἀγαθῶν καὶ οὐπω ἐφθαρμένων
βουλευόμενοι. 4. Μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίσητε τὴν γῆν αὐτῶν
ἢ ὀμηρον ἔχειν καὶ οὐχ ἥσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται· ἥς
φείδεσθαι χρεὶ ὥς ἐπὶ πλεῖστον, καὶ μὴ ἐς ἀπόνοιαν κατα-
στήσαντας αὐτοὺς ἀληπτοτέρους ἔχειν. 5. Εἰ γὰρ ἀπαρά-
σκευοι τοῖς τῶν ξυμμάχων ἐγκλήμασιν ἐπειχθέντες τεμοῦ-
μεν αὐτήν, ὁρᾷτε ὅπως μὴ αἴσχιον καὶ ἀπορώτερον τῇ Πε-
λοποννήσῳ πρᾶξωμεν. 6. Ἐγκλήματα μὲν γὰρ καὶ πόλεων

1. Δὲν θὰ ταπεινωθοῦν ἀπέναντί μας διὰ νὰ σώσουν ἀπὸ τὴν
καταστροφὴν τὰ ἐν Ἀττικῇ κτήματά των.

2. Προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ταπεινωτικὴν δι' Ἑλλήνας
πρότασιν τοῦ περὶ προσλήψεως βαρβάρων ὡς συμμάχων.

3. Ὁ Ἀρχίδαμος φρονεῖ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐφ' ὅσον ἡ γῆ αὐτῶν
οὐδεμίαν εἶχε πάθει καταστροφὴν, ἦτο δυνατόν νὰ φανοῦν κάπως
ὑποχωρητικοὶ διὰ νὰ τὴν σώσουν, ὅταν ὅμως αὕτη κατεστρέφετο δὲν
θὰ εἶχον πλέον κανένα λόγον νὰ φανοῦν ὑποχωρητικοί, ἀλλὰ θὰ καθί-
σαντο περισσότερον ἐπικίνδυνοι ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν ἀπό-
γνωσίν των.

μάτων των νὰ γίνουιν δοῦλοι (¹), μήτε νὰ τρομοκρατηθοῦν ἀπὸ τὸν πόλεμον σὺν ἅπειροι.

82. Ὡς οὖν δὲν συμβουλευώ νὰ μείνωμεν ἀδιάφοροι καὶ νὰ τοὺς ἀφήσωμεν νὰ βλάπτουιν τοὺς συμμάχους μας οὔτε νὰ μὴν ἐλέγχωμεν τὰς ἐπιβουλὰς των. Συμβουλευώ μόνον νὰ μὴ προστρέξωμεν ἀκόμη εἰς τὰ ὅπλα, ἀλλὰ νὰ στείλωμεν πρέσβεις νὰ ἐκθέσωμεν τὰς αἰτιάσεις μας, χωρὶς νὰ κηρύξωμεν φανερά τὸν πόλεμον καὶ χωρὶς νὰ φανῶμεν ὅτι παραβλέπομεν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ τὰς ἰδικὰς μας δυνάμεις νὰ ἐτοιμάζωμεν καὶ συμμάχους νὰ προσελκύωμεν Ἑλληνας καὶ βαρβάρους, μήπως τυχὸν κατορθώσωμεν νὰ προσλάβωμεν ὁποθενδήποτε καμμίαν ναυτικὴν ἢ χρηματικὴν δύναμιν, (διότι δὲν εἶναι ἀξιοκατάκριτον (²), ὅσοι ὑφίστανται ἐπιβουλὰς, ὅπως ἡμεῖς ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, νὰ προσλάβουν συμμάχους ὅχι μόνον Ἑλληνας ἀλλὰ καὶ βαρβάρους διὰ νὰ σωθοῦν), συνάμα δὲ νὰ χρησιμοποιοῦσιν καὶ τοὺς ἰδικούς μας πόρους. Καὶ ἂν συμμορφωθοῦν μὲ τὰς ὑποδείξεις τῶν πρέσβεων μας, αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ καλῦτερον, ἂν ὅμως ὅχι, θ' ἀφήσωμεν νὰ περάσουν δύο καὶ τρία ἔτη καὶ τότε, ἂν θέλωμεν, ἐκστρατεύομεν ἐναντίον των καλῦτερα πλέον ἐξοπλισμένοι. Καὶ τότε πλέον οἱ Ἀθηναῖοι βλέποντες καὶ τὴν ἐτοιμασίαν μας καὶ τοὺς λόγους μας συμφώνους πρὸς αὐτήν, ἴσως φανοῦν περισσότερον ὑποχωρητικοί, ἐφ' ὅσον ἡ χώρα των δὲν θὰ ἔχη λεηλατηθῇ καὶ θὰ σκέπτονται δι' ἀγαθὰ ὑπάρχοντα ἀκόμη καὶ ὅχι κατεστραμμένα. Διότι δὲν πρέπει νὰ νομίσετε, ὅτι ἡ χώρα (³) των εἶναι δι' ἡμᾶς τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἓνα ἐνέχυρον, καὶ μάλιστα μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι περισσότερον καλλιεργημένη· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν νὰ τὴν καταστρέψωμεν ὅσον τὸ δυνατόν μακρότερον χρόνον, διὰ νὰ μὴ τοὺς φέρωμεν εἰς ἀπελπισίαν καὶ γίνουιν περισσότερον ἀκατάβλητοι. Ἐὰν ὅμως παρακινήθοντες ἀπὸ τὰ παράπονα τῶν συμμάχων τὴν καταστρέψωμεν ἀπαρασκεύαστοι ἀκόμη, προσέξετε μήπως προξενήσωμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καμμίαν μεγαλυτέραν ἐντροπὴν (⁴) καὶ στενοχωρίαν. Διότι τὰ παράπονα καὶ τῶν πόλεων καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἡμπορεῖ

1. Ἡ σύγκρισις γίνεται μὲ τὴν σημερινὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία θὰ ἐχαρκτηρηθῇ ἀπὸ τοὺς πρὸ τοῦ Ἀρχιδάμου ἐμιλήσαντας Σπαρτιάτας ὡς ἐντροπὴ διὰ τὴν Πελοπόννησον.

ιδιωτῶν οἷόν τε καταλῦσαι· πόλεμον δὲ ξύμπαντας ἀραμένους ἔνεκα τῶν ιδίων, ὃν οὐχ ὑπάρχει εἰδέναι καθ' ὅτι χωρήσει, οὐ ῥᾶδιον εὐπρεπῶς θέσθαι.

83. »Καὶ ἀνανδρία μηδενὶ πολλοὺς μιᾷ πόλει μὴ ταχὺ ἐπελθεῖν δοκεῖτω εἶναι. 2. Εἰσὶ γὰρ καὶ ἐκείνοις οὐκ ἐλάσσους, χρήματα φέροντες, ξύμμαχοι, καὶ ἔστιν ὁ πόλεμος οὐχ ὅπλων τὸ πλεόν, ἀλλὰ δαπάνης, δι' ἣν τὰ ὅπλα ὠφελεῖ, ἄλλως τε καὶ ἡπειρώταις πρὸς θαλασσίους. 3. Πορισώμεθα οὖν πρῶτον αὐτήν, καὶ μὴ τοῖς τῶν ξυμμάχων λόγοις πρότερον ἐπαιρώμεθα, οἵπερ δὲ καὶ τῶν ἀποβαινόντων τὸ πλεόν ἐπ' ἀμφοτέρα τῆς αἰτίας ἔξομεν, οὗτοι καὶ καθ' ἥσυχίαν τι αὐτῶν προῖδωμεν.

84. »Καὶ τὸ βραδὺ καὶ μέλλον, ὃ μέμφονται μάλιστα ἡμῶν, μὴ αἰσχύνεσθε. Σπεύδοντές τε γὰρ σχολαίτερον ἂν παύσαισθε διὰ τὸ ἀπαράσκευοι ἐγχειρεῖν, καὶ ἅμα ἐλευθέραν καὶ εὐδοξοτάτην πόλιν διὰ παντὸς νεμόμεθα. 2. Καὶ δύναται μάλιστα σωφροσύνη ἔμφρων τοῦτ' εἶναι· μόνοι γὰρ δι' αὐτὸ εὐπραγίαις τε οὐκ ἐξυβρίζομεν καὶ ξυμφοραῖς ἥσσον ἐτέρων εἴκομεν, τῶν τε ξὺν ἐπαίνῳ ἐξοτρυνόντων ἡμᾶς ἐπὶ τὰ δεινὰ παρὰ τὸ δοκοῦν ἡμῖν οὐκ ἐπαιρόμεθα ἡδονῇ, καὶ ἦν τις ἄρα ξὺν κατηγορία παροξύνῃ, οὐδὲν μᾶλλον ἀχθεσθέντες ἀνεπίεσθημεν. 3. Πολεμικοὶ τε καὶ εὐβουλοὶ διὰ τὸ εὖκοσμον γιγνόμεθα, τὸ μὲν ὅτι αἰδῶς σωφροσύνης πλεῖστον μετέχει, αἰσχύνῃς δὲ εὐνυχία, εὐβουλοὶ δὲ ἀμαθέ-

1. Χάριν τοῦ συμφέροντος τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Μεγαρέων, διότι τῶν ἄλλων συμμάχων τὰ συμφέροντα δὲν εἶχον βλαφθῇ.

2. Ἐφ' ὅσον οἱ ἀντίπαλοι εἶναι ἰσχυροὶ καὶ μὲ δυνάμεις ὅχι ὁμοίας φύσεως, ὁ πόλεμος θὰ χρονίσῃ καὶ θὰ γίνῃ ζήτημα οικονομικῆς ἀντοχῆς.

3. Οἱ Κορίνθιοι (πρβλ. προηγηθεῖσαν δημηγορίαν Κορινθίων).

4. Ἀπάντησις εἰς τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰς μομφὰς τῶν Κορινθίων.

5. Αἰδῶς καὶ αἰσχύνῃς εἶναι ἡ ἐντροπὴ τὴν ὁποίαν αἰσθανόμεθα ὅταν χάνωμεν τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἄλλων, (τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς, ἡ

κάνεις νὰ τὰ κατασιγάσῃ, ἀλλὰ πόλεμον τὸν ὅποιον ἀναλαμβάνουν πολλοὶ μαζὶ χάριν συμφερόντων ἰδιωτικῶν (1), καὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ἄγνωστος ἡ ἔκβασις, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ τὸν ἀφήσουν ἀξιοπρεπῶς.

83. »Καὶ ἂς μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι εἶναι ἀνανδρία τὸ νὰ μὴν ἐκστρατεύσουν ταχέως πολλοὶ ἐναντίον μιᾶς πόλεως. Διότι καὶ ἐκεῖνοι ἔχουν συμμάχους ὅχι ὀλιγωτέρους καὶ μάλιστα συμμάχους εἰσφέροντας χρήματα, ὥστε ὁ πόλεμος θὰ ἐξαρτηθῇ ὅχι πλέον ἀπὸ τὰ ὅπλα, ἀλλ' ἀπὸ τὴν δαπάνην (2) μὲ τὴν ὁποίαν τὰ ὅπλα καθίστανται χρήσιμα, ἐφ' ὅσον μάλιστα θὰ πολεμοῦν στεριανοὶ ἐναντίον θαλασσινῶν. Ἄς ἐξοικονομήσωμεν λοιπὸν πρῶτον τὴν δαπάνην καὶ ἂς μὴ παρασυρῶμεθα ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν συμμάχων, ἀλλ' ἀφοῦ ἡμεῖς θὰ ἔχωμεν τὴν μεγαλυτέραν εὐθύνην διὰ τὰ καλὰ ἢ κακὰ ἀποτελέσματα, ἃς λάβωμεν τὰ μέτρα μας δι' αὐτὰ χωρὶς σπασμωδικᾶς ἐνεργείας.

84. »Ὅσον ἀφορᾷ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν ἀναβολὴν, ἐλάττωμα διὰ τὸ ὅποιον πρὸ πάντων μᾶς κατηγοροῦν (3), μὴν τὸ θεωρεῖτε ἐντροπὴν. Διότι ἐὰν σπεύσετε, δυσκολώτερον θὰ σταματήσετε, ἀφοῦ ἀρχίζετε ἀπαρασκεύαστοι. Ἐκτὸς δὲ τούτου χάρις εἰς αὐτὸ κατοικοῦμεν πόλιν ἐλευθέραν καὶ ἐνδοξοτάτην καθ' ὅλον τὸν χρόνον. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο τίποτε ἄλλο παρὰ σωφροσύνη πηγάζουσα ἀπὸ περίσκεψιν, διότι μόνον ἡμεῖς χάρις εἰς αὐτὴν καὶ κατὰ τὰς εὐτυχίας μας δὲν ἀλαζονευόμεθα καὶ εἰς τὰς συμφορὰς καμπτόμεθα ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων. Ἐπίσης δὲν μᾶς παρασύρει (4) ἡ εὐχαρίστησις ὅταν μᾶς ἐπαινοῦν καὶ μᾶς ἐξωθοῦν εἰς πόλεμον τὸν ὅποιον δὲν ἐγκρίνομεν οὔτε ἡ δυσαρέσκεια μᾶς μεταπείθει, ἂν κανεὶς προσκαθῇ νὰ μᾶς ἐρεθίσῃ μὲ κατηγορίας. Ἡ ἀρετὴ αὕτῃ μᾶς κάνει πολεμικοὺς καὶ συνετοὺς πολεμικοὺς μὲν διότι ἡ σωφροσύνη εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον φιλοτιμία (5), ἡ δὲ φιλοτιμία γενναϊότης· συνετοὺς πάλιν διότι ἐκπαιδευόμεθα ὅχι μὲ πολυμάθειαν (6), ὥστε ὑπεροπτικῶς νὰ φανταζώ-

φιλοτιμία). Αὕτῃ χαρακτηρίζει κυρίως τοὺς σώφρονες καὶ συγκρατεῖ αὐτοὺς πάντοτε εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος.

6. Εἰρωνικὴ ἀπάντησις εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν Κορινθίων ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶναι ἀμαθεῖς διὰ τὰ ἔξω τῆς χώρας τῶν συμβαίνοντα.

στερον τῶν νόμων τῆς ὑπεροφίας παιδευόμενοι καὶ ξὺν χαλεπότῃ σωφρονέστερον ἢ ὥστε αὐτῶν ἀνηκουστεῖν, καὶ μὴ τὰ ἀχρεῖα ξυνετοὶ ἄγαν ὄντες, τὰς τῶν πολεμίων παρασκευὰς λόγῳ καλῶς μεμφόμενοι ἀνομοίως ἔργῳ ἐπεξιέναι, νομίζειν δὲ τὰς τε διανοίας τῶν πέλας παραπλησίους εἶναι καὶ τὰς προσπιπτούσας τύχας οὐ λόγῳ διαιρετάς. 4. Ἀεὶ δὲ ὡς πρὸς εὖ βουλευομένους τοὺς ἐναντίους ἔργῳ παρασκευαζώμεθα· καὶ οὐκ ἐξ ἐκείνων ὡς ἁμαρτησομένων ἔχειν δεῖ τὰς ἐλπίδας, ἀλλ' ὡς ἡμῶν αὐτῶν ἀσφαλῶς προνοουμένων, πολὺ τε διαφέρειν οὐ δεῖ νομίζειν ἄνθρωπον ἄνθρωπον, κράτιστον δὲ εἶναι ὅστις ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις παιδεύεται.

85. » Ταῦτας οὖν ἂς οἱ πατέρες τε ἡμῖν παρέδοσαν μελέτας καὶ αὐτοὶ διὰ παντὸς ὠφελοῦμενοι ἔχομεν μὴ παρῶμεν, μῆδ' ἐπειχθέντες ἐν βραχεὶ μορίῳ ἡμέρας περὶ πολλῶν σωμάτων καὶ χρημάτων καὶ πόλεων καὶ δόξης βουλευσώμεν, ἀλλὰ καθ' ἡσυχίαν. 2. Ἐξεστι δ' ἡμῖν μᾶλλον ἐτέρων διὰ ἰσχύν. Καὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πέμπετε μὲν περὶ τῆς Ποτιδαίας, πέμπετε δὲ περὶ ὧν οἱ ξύμμαχοί φασιν ἀδικεῖσθαι, ἄλλως τε καὶ ἐτοίμων ὄντων αὐτῶν δίκας δοῦναι· ἐπὶ δὲ τὸν διδόντα οὐ πρότερον νόμιμον ὡς ἐπ' ἀδικοῦντα ἰέναι. Παρασκευάζεσθε δὲ τὸν πόλεμον ἅμα. Ταῦτα γὰρ κράτιστα βουλευέσεσθε καὶ τοῖς ἐναντίοις φοβερώτατα».

3. Καὶ ὁ μὲν Ἀρχίδαμος τοιαῦτα εἶπε· παρελθὼν δὲ Σθενελαΐδας τελευταῖος, εἷς τῶν ἐφόρων τότε ὢν, ἔλεξε ἐν τοῖς Λακεδαιμονίοις ὧδε.

1. Δικαιολογεῖ τὴν ἐμμονὴν τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τοὺς ἰδίους νόμους, τὴν ὁποίαν ἔφεξαν οἱ Κορίνθιοι.

2. Μομφή κατὰ τῶν Κορινθίων.

3. Ἡ ἐκπαίδευσις τῶν Λακεδαιμονίων ἦτο συνεχῆς ἄσκησις εἰς τὰ πολεμικά.

4. Συνεπῶς ἡ φρόνησίς μας δὲν θὰ παρεξηγηθῇ ὡς ἀδυναμία.

5. Ἐκπρόσωπος τῆς μερίδος τῶν φιλοπολέμων, οἵτινες ᾔθελον

μεθα τοὺς ἑαυτοὺς μας σοφωτέρους ⁽¹⁾ τῶν νόμων, ἀλλὰ μὲ σκληραγωγίαν, ἥτις μᾶς κάνει τόσον σώφρονας, ὥστε νὰ μὴ παραβαίνωμεν αὐτοὺς. Ἐπίσης δὲν γινόμεθα τόσον σοφοὶ περὶ τὰ ἄχρηστα πράγματα, ὥστε νὰ κατηγοροῦμεν ⁽²⁾ μὲ περιτέχνους λόγους τὰς δυνάμεις τῶν ἐχθρῶν, ἔπειτα δὲ νὰ πρᾶττωμεν ἐναντίον αὐτῶν ἔργα κατώτερα τῶν λόγων, ἀλλὰ τοῦναντίον νομίζομεν ὅτι καὶ αἱ σκέψεις τῶν ἄλλων ὁμοιάζουν μὲ τὰς ἰδικὰς μας καὶ αἱ μεταστροφαὶ τῆς τύχης δὲν καθορίζονται μὲ τοὺς λόγους. Λοιπὸν ἄς πιστεύωμεν ὅτι οἱ ἐχθροὶ μας ὀρθῶς σκέπτονται καὶ ἄς τοὺς ἀντιμετωπίζωμεν πάντοτε μὲ προπαρασκευᾶς πραγματικὰς· καὶ ἄς μὴ στηρίζωμεν τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὰ σφάλματα ποὺ θὰ κάμουν ἐκεῖνοι, ἀλλ' εἰς τὴν ἀσφαλῆ πρόνοιαν ἡμῶν τῶν ἰδίων. Δὲν πρέπει δὲ νὰ φαντάζεσθε ὅτι ἄνθρωπος ἀπὸ ἄνθρωπον ἔχει μεγάλην διαφορὰν ἐκ φύσεως, ἀλλ' ὅτι ἰσχυρότατος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐκπαιδεύεται εἰς τὰ ἀναγκαιότατα ⁽³⁾ ἔργα.

85. »Αὐτὰ λοιπὸν τὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα μᾶς παρέδωσαν οἱ πατέρες μας καὶ τὰ ὁποῖα συνεχῶς μᾶς ὠφελοῦν μέχρι σήμερον, ἄς μὴ τὰ ἀφήσωμεν, καὶ ἄς μὴ λάβωμεν ἐντὸς ὀλίγων ὥρῶν ἐσπευσμένας ἀποφάσεις διὰ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ χρημάτων καὶ πόλεων καὶ διὰ τὴν δόξαν μας, ἀλλ' ἄς σκεφθῶμεν μὲ ἡσυχίαν. Τοῦτο δυνάμεθα περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ τὸ κάμωμεν, διότι εἴμεθα ἰσχυροὶ ⁽⁴⁾. Στείλετε πρέσβεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν Ποτείδαιαν, στείλετε καὶ διὰ τὰς ἐναντίον τῶν συμμάχων μας ἀδικίας, ἐφ' ὅσον μάλιστα αὐτοὶ εἶναι πρόθυμοι νὰ δεχθοῦν δίκην, καὶ δὲν εἶναι νόμιμον νὰ ἐκστρατεύωμεν ἀπὸ πρὶν ἐναντίον τοῦ δεχομένου τὴν δίκην, ὅπως ἐναντίον τοῦ ἀδικούντος. Συγχρόνως δὲ ἄς ἐτοιμάζετε καὶ τὸν πόλεμον. Αὐταὶ αἱ ἀποφάσεις θὰ εἶναι καὶ διὰ σᾶς ὠφελιμώταται καὶ διὰ τοὺς ἐχθροὺς φοβερώταται». Αὐτὰ περίπου εἶπεν ὁ Ἀρχίδαμος. Τότε ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα τελευταῖος ὁ Σθενελατίδας ⁽⁵⁾, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο εἰς ἐκ τῶν ἐφόρων, καὶ ὠμίλησε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους τοιοῦτοτρόπως :

πάσῃ θυσίᾳ νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν συνεχιζομένην αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων.

86. «Τοὺς μὲν λόγους τοὺς πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων οὐ γινώσκω· ἐπαινέσαντες γὰρ πολλὰ ἑαυτοὺς οὐδαμοῦ ἀντεῖπον ὥς οὐκ ἀδικοῦσι τοὺς ἡμετέρους ξυμμάχους καὶ τὴν Πελοπόννησον· καίτοι εἰ πρὸς τοὺς Μήδους ἐγένοντο ἀγαθοὶ τότε, πρὸς δ' ἡμᾶς κακοὶ νῦν, διπλασίας ζημίας ἄξιοι εἰσιν, ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγέννηται. 2. Ἡμεῖς δὲ ὁμοῖοι καὶ τότε καὶ νῦν ἔσμεν, καὶ τοὺς ξυμμάχους, ἣν σωφρονῶμεν, οὐ περιοφόμεθα ἀδικουμένους οὐδὲ μελλήσομεν τιμωρεῖν· οἱ δ' οὐκέτι μέλλουσι κακῶς πάσχειν. 3. Ἀλλοις μὲν γὰρ χρήματά ἐστι πολλὰ καὶ νῆες καὶ ἵπποι, ἡμῖν δὲ ξύμμαχοι ἀγαθοί, οὓς οὐ παραδοτέα τοῖς Ἀθηναίοις ἐστίν, οὐδὲ δίκαις καὶ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτοὺς βλαπτομένους, ἀλλὰ τιμωρητέα ἐν τάχει καὶ παντὶ σθένει. 4. Καὶ ὥς ἡμᾶς πρέπει βουλευέσθαι ἀδικουμένους μηδεὶς διδασκέτω, ἀλλὰ τοὺς μέλλοντας ἀδικεῖν μᾶλλον πρέπει πολὺν χρόνον βουλευέσθαι. 5. Ψηφίξεσθε οὖν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, ἀξίως τῆς Σπάρτης τὸν πόλεμον καὶ μήτε τοὺς Ἀθηναίους ἔατε μείζους γίνεσθαι, μήτε τοὺς ξυμμάχους καταπροδιδῶμεν, ἀλλὰ ξὺν τοῖς θεοῖς ἐπίωμεν πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας».

87. Τοιαῦτα δὲ λέξας ἐπεψήφισεν αὐτὸς ἔφορος ὢν ἐς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Λακεδαιμονίων. 2. Ὁ δὲ (κρίνουσι γὰρ βοῇ καὶ οὐ ψήφῳ) οὐκ ἔφη διαγιγνώσκειν τὴν βοήν ὁποτέρω μείζων, ἀλλὰ βουλόμενος αὐτοὺς φανερώς ἀποδεικνύμενους τὴν γνώμην ἐς τὸ πολεμεῖν μᾶλλον ὁρμῆσαι ἔλεξεν· «Ὅτω μὲν ὑμῶν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, δοκοῦσι λελύσθαι αἱ σπονδαὶ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀδικεῖν, ἀναστήτω ἐς ἐκεῖνο τὸ χωρίον», δείξας τι χωρίον αὐτοῖς, «ὅτῳ δὲ μὴ δοκοῦσιν, ἐς τὰ ἐπὶ θάτερα». 3. Ἀναστάντες δὲ διέστησαν, καὶ πολ-

1. Ὁ λόγος τοῦ Σθενελαΐδα, τόσον σύντομος καὶ τόσον τραχὺς, χαρακτηρίζει ἐξόχως τὸ ἦθος καὶ τὴν νοοτροπίαν τῶν Σπαρτιατῶν. Μέρος τῆς τραχύτητος τοῦ λόγου ὀφείλεται εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ ὁμιλητοῦ, προκληθεῖσαν ἀπὸ τοὺς συνετοὺς λόγους τοῦ Ἀρχιδάμου, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος ἤθελε νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ τὸν πόλεμον.

86. « (1) Τοὺς λόγους τοὺς μακροὺς τῶν Ἀθηναίων δὲν τοὺς ἐννοῶ. Διότι, ἐνῶ εἶπον πολλοὺς ἐπαίνους διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, δὲν εἶπον τίποτε διὰ τὰ ἀποδείξουν ὅτι δὲν ἀδικοῦν τοὺς συμμάχους μας καὶ τὴν Πελοπόννησον. Βεβαίως δέ, ἐὰν τότε ἐναντίον τῶν Μήδων ἐδείχθησαν καλοί, τῶρα δὲ πρὸς ἡμᾶς κακοί, ἀξίζουσιν διπλάσιαν τιμωρίαν, διότι ἀπὸ καλοὶ ἐγίναν κακοί. Ἡμεῖς ὅμως εἴμεθα οἱ ἴδιοι καὶ τότε καὶ τῶρα καὶ ἂν ἔχωμεν φρόνησιν, δὲν θὰ ἀφήσωμεν τοὺς συμμάχους μας ν' ἀδικοῦνται, οὔτε θὰ ἀναβάλωμεν τὰ τοὺς βοηθήσωμεν εἰς τὸ μέλλον, διότι καὶ τὰ παθήματά των γίνονται τῶρα καὶ ὅχι εἰς τὸ μέλλον. Ἄλλοι ἔχουν χρήματα πολλὰ καὶ πλοῖα καὶ ἵππους, ἡμεῖς δὲ συμμάχους καλοὺς, τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ παραδώσωμεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οὔτε νὰ λύσωμεν τὴν διαφορὰν μας μετὰ δικας καὶ λόγους, ἐν ὅσῳ αὐτοὶ βλάπτονται ὅχι μετὰ λόγους, ἀλλὰ πρέπει νὰ τοὺς βοηθήσωμεν ταχέως καὶ μετὰ ὅλην τὴν δύναμίν μας. Καὶ ἄς μὴ διδάσκη κανεὶς ὅτι πρέπει νὰ σκεπτώμεθα ἐνῶ ἀδικούμεθα· τὸ νὰ σκέπτονται πολὺ ἀρμόζει μᾶλλον εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι σκοπεύουν νὰ ἀδικήσουν. Ψηφίσετε λοιπόν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, τὸν πόλεμον, ὅπως ἀξίζει εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ μὴτε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀφήσετε νὰ γίνωνται μεγαλύτεροι, μὴτε τοὺς συμμάχους μας νὰ ἐγκαταλείψωμεν εἰς τὴν τύχην των, ἀλλὰ μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν ἄς τρέξωμεν ἐναντίον τῶν ἀδικούντων».

87. Ἄμα εἶπεν αὐτὰ ἔθεσεν ὁ ἴδιος ὡς ἔφορος τὸ ζήτημα εἰς τὴν ψηφοφορίαν τῆς ἐκκλησίας τῶν Λακεδαιμονίων, ἀμέσως δὲ (ἐπειδὴ αἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται διὰ βοῆς καὶ ὅχι διὰ ψήφου) εἶπεν, ὅτι δὲν διέκρινε ποίας ἐκ τῶν δύο μερίδων ἡ βοή ἦτο μεγαλυτέρα. Ἐπειδὴ δὲ ἤθελε νὰ τοὺς παρορμήσῃ (2) περισσότερον πρὸς τὸν πόλεμον ἀναγκάζων αὐτοὺς νὰ ἐκφράζουσιν φανερά τὴν γνώμην των, προσέθεσεν· «Ὅποιοι ἀπὸ σᾶς, ὦ Λακεδαιμόνιοι, νομίζει ὅτι παρεβιάσθησαν αἱ συνθήκαι καὶ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀδικοῦν, νὰ σηκωθῇ καὶ νὰ πάῃ εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος», ἔδειξε δὲ κάποιον μέρος, «καὶ ὅποιοι δὲν τὸ παραδέχεται εἰς τὸ ἀντίθετον». Τότε ἐσηκώθησαν καὶ διεχωρίσθησαν, οἱ δὲ νομίζοντες ὅτι

2. Ὅταν ἐγίνετο καταφανὴς ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν φιλοπολέμων, οὗτοι θὰ ἐλάμβανον περισσότερον θάρρος.

λῶ πλείους ἐγένοντο οἷς ἐδόκουν αἱ σπονδαὶ λελύσθαι. 4. Προσκαλέσαντές τε τοὺς ξυμμάχους εἶπον ὅτι σφίσι μὲν δοκοῖεν ἀδικεῖν οἱ Ἀθηναῖοι, βούλεσθαι δὲ καὶ τοὺς πάντας ξυμμάχους παρακαλέσαντες ψῆφον ἐπαγαγεῖν, ὅπως κοινῇ βουλευσάμενοι τὸν πόλεμον ποιῶνται, ἣν δοκῇ. 5. Καὶ οἱ μὲν ἀπεχώρησαν ἐπ' οἶκον διαπραξάμενοι ταῦτα, καὶ οἱ Ἀθηναίων πρέσβεις ὕστερον ἐφ' ἅπερ ἦλθον χρηματίσαντες. 6. Ἡ δὲ διαγνώμη αὕτη τῆς ἐκκλησίας, τοῦ τὰς σπονδὰς λελύσθαι, ἐγένετο ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει καὶ δεκάτῳ τῶν τριακοντουτίδων σπονδῶν προκεχωρηκυῖων, αἱ ἐγένοντο μετὰ τὰ Εὐβοϊκά.

88. Ἐφηγίσαντο δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὰς σπονδὰς λελύσθαι καὶ πολεμητέα εἶναι, οὐ τοσοῦτον τῶν ξυμμάχων πεισθέντες τοῖς λόγοις ὅσον φοβούμενοι τοὺς Ἀθηναίους μὴ ἐπὶ μείζον δυνηθῶσιν, ὁρῶντες αὐτοῖς τὰ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ὑποχείρια ἤδη ὄντα.

παρεβιάσθησαν αἱ συνθῆκαι εὐρέθησαν πολὺ περισσότεροι. Κατόπιν προσεκάλεσαν τοὺς συμμάχους καὶ τοὺς εἶπον ὅτι πείθονται πῶς ἀδικοῦν οἱ Ἀθηναῖται, θέλουν ὅμως νὰ προσκαλέσουν ὅλους (1) τοὺς συμμάχους νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην των, διὰ νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον κατόπιν κοινῆς ἀποφάσεως, ἂν εἶναι σύμφωνοι. Καὶ οἱ μὲν σύμμαχοι ἐπιτυχόντες αὐτὰ ἐπέστρεψαν εἰς τὰς πόλεις των, οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ἀνεχώρησαν βραδύτερον, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσαν τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς των. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς ἐκκλησίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐθεωρήθησαν αἱ συνθῆκαι παραβιασθεῖσαι, ἐλήφθη κατὰ τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῶν τριακονταετῶν σπονδῶν, αἱ ὁποῖαι συνήφθησαν μετὰ τὰ Εὐβοϊκά.

88. Οἱ Λακεδαιμόνιοι παρεδέχθησαν τὴν παραβίασιν τῶν συνθηκῶν καὶ ἀπεφάσισαν τὸν πόλεμον, ὅχι τόσον διότι ἐπείσθησαν εἰς τοὺς λόγους τῶν συμμάχων, ὅσον διότι ἐφοβούντο μήπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκτήσουν μεγαλυτέραν δύναμιν, ἐπεὶ δὴ ἔβλεπον ὅτι τὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶχον ὑποταχθῇ πλέον εἰς αὐτούς.

1. Διότι δὲν εἶχον στείλει ἀντιπροσώπους ὅλοι οἱ σύμμαχοι.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΕΛΟΠΟΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΥ Α' ΚΕΦ. Β' - ΙΑ'

Α' - Ε' * Β' - ΙΑ'

Εκδόσεις: Ίνστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ Α' ΚΕΦ. 89-146

» Β' » 1- 33

89. Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι τρόπῳ τοιῷδε ἦλθον ἐπὶ τὰ πράγματα ἐν οἷς ἠδξήθησαν. 2. Ἐπειδὴ Μῆδοι ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Εὐρώπης νικηθέντες καὶ ναυσὶ καὶ πεζῷ ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ οἱ καταφυγόντες αὐτῶν ταῖς ναυσὶν ἐς Μυκάλην διεφθάρησαν, Λεωτυχίδης μὲν ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων, ὅσπερ ἡγεῖτο τῶν ἐν Μυκάλῃ Ἑλλήνων, ἀπεχώρησεν ἐπ' οἶκον ἔχων τοὺς ἀπὸ Πελοποννήσου ξυμμάχους· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἀπὸ Ἰωνίας καὶ Ἑλλησπόντου ξύμμιχοι, ἤδη ἀφεστηκότες ἀπὸ βασιλείως, ὑπομείναντες Σηστὸν ἐπολιόρκουν Μήδων ἐχόντων, καὶ ἐπιχειμάσαντες εἶλον αὐτὴν ἐκλιπόντων τῶν βαρβάρων, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπέπλευσαν ἐξ Ἑλλησπόντου ὡς ἕκαστοι κατὰ πόλεις. 3. Ἀθηναίων δὲ τὸ κοινόν, ἐπειδὴ αὐτοῖς οἱ βάρβαροι ἐκ τῆς χώρας ἀπῆλθον, διεκομίζοντο εὐθὺς ὅθεν ὑπεξέθεντο παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὴν περιούσαν κατασκευήν, καὶ τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν παρσκευάζοντο καὶ τὰ τεύχη τοῦ τε γὰρ περιβόλου βραχέα εἰστήκει καὶ οἰκίαι αἱ μὲν πολλαὶ πεπτώκεισαν, ὀλίγαι δὲ περιῆσαν, ἐν αἷς αὐτοὶ ἐσκήνησαν οἱ δυνατοὶ τῶν Περσῶν.

90. Λακεδαιμόνιοι δὲ αἰσθόμενοι τὸ μέλλον ἦλθον πρεσβεῖα, τὰ μὲν καὶ αὐτοὶ ἥδιον ἂν ὀρῶντες μῆτ' ἐκείνους

1. Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν Γ. Μιστριώτου.

2. Ἐνωσὶ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν.

3. Ἀκρωτήριον τῆς Μ. Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Σάμου. Ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου (πατὴρ τοῦ Περικλέους) ἐνίκησαν δευτέραν φορὰν τὸν περσικὸν στόλον καὶ κατόπιν ἀποβίβασθέντες εἰς τὴν ξηρὰν διεσκόρπισαν τὰ ἐκεῖ εὐρισκόμενα περσικὰ στρατεύματα (479 μ.Χ.). Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἀπευτάτησαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας.

4. Ἡ πόλις αὕτη εὕρισκετο εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ εἶχεν ἰσχυρότατον τεῖχος.

**ΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΜΗΔΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
(ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ)
(479-431 π. Χ.)**

89. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν τὴν ἡγεμονίαν ⁽¹⁾, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐμεγάλωσεν ἡ δύναμις τῶν ὡς ἐξῆς. Ὄταν οἱ Μῆδοι νικηθέντες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηράν ⁽²⁾ ἔφυγον ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ ὅσοι ἐξ αὐτῶν κατέφυγον μὲ τὰ πλοῖα εἰς τὴν Μυκάλην ⁽³⁾ κατεστράφησαν, τότε ὁ μὲν βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων Λεωτυχίδης, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μυκάλῃ Ἑλλήνων, ἀνεχώρησε διὰ τὴν πατρίδα του μετὰ τῶν ἐκ Πελοποννήσου συμμαχῶν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἐξ Ἰωνίας καὶ Ἑλλησπόντου σύμμαχοι, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποστατήσῃ πλέον ἀπὸ τὸν βασιλέα (τῶν Περσῶν), ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον καὶ ἤρχισαν νὰ πολιορκοῦν τὴν Σηστόν ⁽⁴⁾, τὴν ὁποίαν κατεῦχον οἱ Μῆδοι. Ἀφοῦ δὲ παρέμειναν ἐκεῖ κατὰ τὸν χειμῶνα ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ἐγκαταλειφθεῖσαν ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέπλευσαν ἀπὸ τὸν Ἑλλησπόντον χωριστὰ διὰ τὰς πόλεις τῶν.

Οἱ δὲ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε οἱ βάρβαροι ἔφυγον ἀπὸ τὴν χώραν τῶν, ἤρχισαν ἀμέσως νὰ ἐπαναφέρουν ἀπὸ τοὺς τάπους ⁽⁵⁾ ὅπου εἶχον ὁδηγήσῃ πρὸς ἀσφάλειαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν καὶ τὰ περισωθέντα πράγματά τῶν, ἡτοιμάζοντο δὲ νὰ ἀνοικοδομήσουν τὴν πόλιν καὶ τὰ τείχη, διότι ἀπὸ τὸν μὲν περίβολον ⁽⁶⁾ ὀλίγα μέρη ἦσαν ὄρθια, ἀπὸ δὲ τὰς οἰκίας αἱ πολλαὶ εἶχον πέσει καὶ μόνον ὀλίγαι ἐσώζοντο, εἰς τὰς ὁποίας διέμειναν οἱ ἐπιφανεῖς Πέρσαι.

90. Τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι μαθόντες τοὺς σκοποὺς τῶν ἔστειλαν πρέσβεις, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πλειότερον θά

5. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἐν Θερμοπύλαις μάχην ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ εἰσέλθουν ὅλοι οἱ μάχιμοι εἰς τὰ πλοῖα, νὰ μεταφέρουν δὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ τῶν πρὸς ἀσφάλειαν εἰς Σαλαμίνα καὶ Τροίζην.

6. Περίβολος εἶναι τὸ πανταχόθεν περιβάλλον τὴν πόλιν τείχος. Αἱ Ἀθῆναι ἐκτὸς τοῦ περιβόλου εἶχον καὶ τὴν Ἀκρόπολιν, κατόπιν δὲ καὶ τὰ μακρὰ τείχη.

μήτ' ἄλλον μηδένα τεῖχος ἔχοντα, τὸ δὲ πλεον τῶν ξυμμάχων ἐξοτρυνόντων καὶ φοβουμένων τῷ τε ναυτικῷ αὐτῶν τὸ πλῆθος, ὃ πρὶν οὐχ ὑπῆρχε, καὶ τὴν ἐς τὸν Μηδικὸν πόλεμον τόλμην γενομένην. 2. Ἡέλυν τε αὐτοὺς μὴ τειχίζειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔξω Πελοποννήσου μάλλον ὅσοις εἰσθήκει ξυγκαθελεῖν μετὰ σφῶν τοὺς περιβόλους, τὸ μὲν βουλόμενον καὶ ὑποπτον τῆς γνώμης οὐ δηλοῦντες ἐς τοὺς Ἀθηναίους, ὥς δὲ τοῦ βαρβάρου, εἰ αὖθις ἐπέλθοι, οὐκ ἂν ἔχοντος ἀπὸ ἐχυρῶ ποθεῖν, ὥσπερ ἵν' ἐκ τῶν Θηβῶν, ὁρμασθῶν τὴν τε Πελοπόννησον πᾶσιν ἔφασαν ἰκαιήν εἶναι ἀναχώρησίν τε καὶ ἀφορμήν. 3. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι Θεμιστοκλέους γνώμῃ τοὺς μὲν Λακεδαιμονίους ταυτ' εἰπόντας, ἀποκρινάμενοι ὅτι πέμψουσιν ὥς αὐτοὺς πρέσβεις περὶ ὧν λέγουσιν, εὐθὺς ἀπήλλαξαν· ἐαυτὸν δ' ἐκέλευεν ἀποστέλλειν ὥς τάχιστα ὁ Θεμιστοκλῆς ἐς τὴν Λακεδαίμονα, ἄλλους δὲ πρὸς ἐαυτῷ ἐλομένους πρέσβεις μὴ εὐθὺς ἐκπέμπειν, ἀλλ' ἐπισχεῖν μέχρι τοσοῦτου ἕως ἂν τὸ τεῖχος ἱκανὸν ἄρῃσιν ὥστε ἀπομάχεσθαι ἐκ τοῦ ἀναγκαιοτάτου ὕψους· τειχίζειν δὲ πάτας πανδήμει τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ αὐτοὺς καὶ γυναικας καὶ παῖδας, φειδομένους μήτε ἰδίου μήτε δημοσίου οἰκοδομήματος ὅθεν τις ὠφελία ἔσται ἐς τὸ ἔργον, ἀλλὰ καθαιρούσας πάντα. 4. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα διδάξας καὶ ὑπειπὼν, τᾶλλα ὅτι αὐτὸς τᾶκεῖ πράξει, ὤχετο. 5. Καὶ ἐς τὴν Λακεδαίμονα ἐλθὼν οὐ προσῆει πρὸς τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ διῆγε

1. Ἡ Σπάρτη ἦτο ἀτειχιστος θεωρουσα τὰ στήθη τῶν τέκνων· τῆς ὡς τὸ καλύτερον τεῖχος, ἤθελε δὲ νὰ εἶναι ἀτειχιστοι καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις, διὰ νὰ τὰς ἔχῃ περισσότερον ὑποχειρίους.

2. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐναυπήγησαν τὰς 200 τριήρεις αὐτῶν ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας (βλ. Α' 14).

3. Ἰδίως ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι.

4. Δηλ. κατὰ τὴν πρόσφατον ἐπιδρομήν του.

5. Ὡς γνωστὸν οἱ Θηβαῖοι «ἐμῆδισαν» καὶ ἡ πόλις των ἐχρησίμευσεν ὡς στρατιωτικῇ βάσει εἰς τοὺς Πέρσας διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.

ἡ χάρις τοῦτον, ἂν δὲν εἶχον τεῖχη μήτε οἱ Ἀθηναῖοι· μήτε ἄλλος κανεῖς¹⁾, ἀλλὰ περισσότερον ἐπειδὴ τοὺς παρεκίνουν οἱ σύμμαχοί των, οἱ ὅποιοι ἐφοβοῦντο τὰ πολυάριθμα πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, πού δὲν τὰ εἶχον πρὶν²⁾, καὶ τὴν ἐπιδείχθεισαν ὑπ' αὐτῶν τόλμην εἰς τὸν Μηδικὸν πόλεμον³⁾. Εἶχον δὲ τὴν ἀξίωσιν, ἔχι μόνον νὰ μὴ κτίσουν τεῖχος αὐτοί, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς βοηθήσουν νὰ κρημνίσουν ὅλους τοὺς ἔξω τῆς Πελοποννήσου περιβάλλους εἰς ὅσας πόλεις ὑπῆρχον. Δὲν ἐξέφραζον δὲ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν πραγματικὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ὑποψίαν των, ἀλλὰ τὴν πρόφασιν ὅτι ὁ βάρβαρος, ἂν ἐπέλθῃ πάλιν, δὲν θὰ ἔχῃ ὄχυρόν ἀπὸ τῶ ὁποῖον νὰ ἐξορμᾷ, ὅπως τώρα⁴⁾ ἀπὸ τὰς Θήβας. Καὶ προσέθετον ὅτι ἡ Πελοπόννησος εἶναι ἀρκετὸν καταφύγιον καὶ ὁρμητήριον δι' ὅλους. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους ἀπεκρίθησαν εἰς τοὺς εἰπόντας ταῦτα Λακεδαιμονίους, ὅτι θὰ στείλουν πρέσβεις πρὸς αὐτοὺς διὰ τὰ ἐν λόγῳ ζητήματα καὶ τοιοῦτοτρόπως τοὺς ἠνάγκασαν νὰ φύγουν ἀμέσως. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ὑπέδειξε νὰ στείλουν αὐτὸν τὸ ταχύτερον εἰς Λακεδαίμονα, νὰ ἐκλέξουν δὲ ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλους πρέσβεις, τοὺς ὁποίους νὰ μὴ στείλουν ἀμέσως, ἀλλὰ νὰ τοὺς κρατήσουν μέχρις ὅτου σηκωθῇ τὸ τεῖχος ἀρκετὰ, ὥστε νὰ ἔχῃ τὸ ἀπαραιτήτον διὰ νὰ μάχωνται ὕψος⁵⁾ νὰ κτίζουσιν δὲ ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν πόλιν καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ⁶⁾, χωρὶς νὰ λυποῦνται κανένα θυμόσιον ἢ ἰδιωτικὸν οἰκοδόμημα, ἀπὸ τῶ ὁποῖου θὰ εἶχε τὸ ἔργον κάποια ὠφέλεια, ἀλλὰ νὰ τὰ κρημνίσουν ὅλα. Ἀποῦ δὲ συνεβούλευσε ταῦτα καὶ ὑπέδειξεν, ὅτι διὰ τὰ ἄλλα, τὰ ἐκεῖ⁷⁾, θὰ κάμῃ ὁ ἴδιος ὅ,τι πρέπει, ἀνεχώρησεν. Ὅταν δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα δὲν προσήρχετο πρὸς τοὺς ἄρχοντας⁸⁾, ἀλλ' ἀνέβαλλε καὶ εὗρισκε προ-

1) Κατὰ τινὰς ἐρμηνευτὰς ἡ λέξις «καί τις» ἔννοεῖ τοὺς δοῦλους, οἱ ὅποιοι προσηγορεύοντο ὑπὸ τῶν κυρίων των «καί τις» εἰς πᾶσαν ἡλικίαν. Ὁπωσδήποτε τὸ νόημα τῆς φράσεως εἶναι, ὅτι ἔπρεπε νὰ κτίζουσιν ὅλοι οἱ δυνάμενοι, ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι, γέροντες καὶ νέοι.

2) Διὰ νὰ χρησιμοποιῶν τὰ ὕλικά των.

3) Δηλ. εἰς τὴν Σπάρτην.

4) Δηλ. τοὺς Ἐφόρους.

καὶ προυφασίζετο. Καὶ ὁπότε τις αὐτὸν ἔροιο τῶν ἐν τέλει ὄντων ὃ τι οὐκ ἐπέρχεται ἐπὶ τὸ κοινόν, ἔφη τοὺς ξυμπρόσβεις ἀναμένειν, ἀσχολίας δὲ τινος οὕσης αὐτοὺς ὑπολειφθῆναι, προσδέχεσθαι μέντοι ἐν τάχει ἥξειν καὶ θανμάζειν ὥς οὕτω πάρεσιν.

91. Οἱ δὲ ἀκούοντες τῷ μὲν Θεμιστοκλεῖ ἐπείθοντο διὰ φιλίαν αὐτοῦ, τῶν δὲ ἄλλων ἀφικνουμένων καὶ σαφῶς κατηγορούντων ὅτι τειχίζεται τε καὶ ἤδη ὕψος λαμβάνει, οὐκ εἶχον ὅπως χρῆ ἀπιστῆσαι. 2. Γυνὸς δὲ ἐκεῖνος κελεύει αὐτοὺς μὴ λόγοις μᾶλλον παρόχεσθαι ἢ πέμψαι σφῶν αὐτῶν ἄνδρας οἵτινες χρηστοὶ καὶ πιστῶς ἀπαγγελοῦσι σκευράμενοι. 3. Ἀποσιτέλλουσιν οὖν, καὶ περὶ αὐτῶν ὁ Θεμιστοκλῆς τοῖς Ἀθηναίοις κρύφα πέμπει κελεύων ὥς ἥκιστα ἐπιφανῶς κατασχεῖν καὶ μὴ ἀφείναι πρὶν ἢν αὐτοὶ πάλιν κομισθῶσιν (ἤδη γὰρ καὶ ἦκον αὐτῷ οἱ ξυμπρόσβεις, Ἀβροώνυχός τε ὁ Λυσικλέους καὶ Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, ἀγγέλλοντες ἔχειν ἱκανῶς τὸ τεῖχος)· ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι σφᾶς, ὁπότε σαφῶς ἀκούσειαν, οὐκέτι ἀφῶσιν. 4. Οἱ τε οὖν Ἀθηναῖοι τοὺς πρόσβεις ὥσπερ ἐπεστάλη κατέειχον, καὶ Θεμιστοκλῆς ἐπελθὼν τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐνταῦθα δὴ φανερώς εἶπεν ὅτι ἡ μὲν πόλις σφῶν τετείχισται ἤδη ὥστε ἱκανῇ εἶναι σφῆζειν τοὺς ἐνοικοῦντας, εἰ δὲ τι βούλονται Λακεδαιμόνιοι ἢ οἱ ξύμμαχοι πρὸςβέεσθαι παρὰ σφᾶς, ὥς πρὸς διαγιγνώσκοντας τὸ λοιπὸν εἶναι τὰ τε σφίσι αὐτοῖς ξύμφορα καὶ τὰ κοινά. 5. Τὴν τε γὰρ πόλιν ὅτε ἐδόκει ἐκλίπειν ἄμεινον εἶναι καὶ ἐς τὰς ναῦς ἐσβῆναι, ἄνευ ἐκείνων ἔφασαν γνόντες τολμῆσαι, καὶ ὅσα αὐ μετ' ἐκείνων βουλευέσθαι, οὐδενὸς ὕστερο γνῶμῃ φανῆναι. 6. Ἀρκεῖν οὖν σφίσι καὶ νῦν ἄμεινον εἶναι τὴν ἑαυτῶν πόλιν τεῖχος ἔχειν, καὶ ἰδίᾳ τοῖς πολίταις καὶ ἐς τοὺς πάντας ξυμμάχους ὠφελιμώτερον ἔσεσθαι. 7. οὐ γὰρ οἷόν τ' εἶναι

¹⁾ Δηλ. μὲ διαφόρους προφάσεις, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ ἀντικληπτον ἐπὶ ἐκ προθέσεως κρατοῦνται εἰς Ἀθήνας.

φάσεις, ὅσας δὲ ἤρώτα αὐτὸν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας διατί δὲν παρουσιάζεται εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ, ἔλεγεν ὅτι περιμένει τοὺς ἄλλους πρέσβεις, οἱ ὅποιοι ἔμειναν πίσω, ἐπειδὴ εἶχον κάποιαν ἀσχολίαν, ἀλλὰ περιμένει νὰ ἔλθουν συντόμως καὶ μάλιστα ἀπορεῖ πῶς δὲν ἔφθασαν ἀκόμη.

91. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀκούοντες αὐτὰ ἐπίστευον τὸν Θεμιστοκλέα, διότι τὸν ἐξετίμων, ἀλλ' ὅταν ἤρχοντο διάφοροι ἄλλοι καὶ κατήγγελλον σαφῶς, ὅτι κτίζεται τὸ τεῖχος καὶ ὑψώνεται πλέον, δὲν ἤξευρον πῶς νὰ μὴ τοὺς πιστεύσουν. Ἀντιληφθεὶς τοῦτο ἐκεῖνος προτρέπει αὐτοὺς νὰ μὴ παρασύρονται ἀπὸ τὰ λόγια, ἀλλὰ νὰ στείλουν ἀνθρώπους χρηστοὺς ἀπὸ τὴν πόλιν των, διὰ νὰ ἰδοῦν μὲ τὰ μάτια των καὶ νὰ φέρουν ἀψευδεῖς πληροφορίας. Ἐκεῖνοι τότε ἀποστέλλουν, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς παραγγέλλει κρυφίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ τοὺς κρατήσουν μὲ τρόπον, ὅσον ἡμποροῦν ὀλιγώτερον φανερόν (1), καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀφήσουν νὰ φύγουν πρὶν ἐπιστρέψουν αὐτοί, (διότι εἶχον ἔλθει τώρα πλησίον του καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις, ὁ Ἀβρώνυχος τοῦ Λυσικλέους καὶ ὁ Ἀριστείδης (2) τοῦ Λυσιμάχου, ἀναγγέλλοντες ὅτι τὸ ὕψος τοῦ τεύχους ἦτο ἀρκετόν). Καθὼς φαίνεται, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐφοβεῖτο μήπως οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅταν ἀκούσουν τὴν ἀλήθειαν, δὲν τοὺς ἀφώσυν νὰ φύγουν. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν, συμφώνως μὲ τὴν παραγγελίαν, ἐκράτουν τοὺς πρέσβεις. Τότε δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς παρουσιασθεὶς εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους εἶπεν ἀπροκαλύπτως, ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν ἔχει περιτειχισθῇ πλέον, ὥστε νὰ δύναται νὰ σώζῃ τοὺς κατοίκους της, ἐὰν δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἢ οἱ σύμμαχοί των θέλουν νὰ διαπραγματεύωνται κάτι μετ' αὐτῶν διὰ πρέσβειων, νὰ πηγαίνουν πρὸς αὐτοὺς τοῦ λοιποῦ, ὡς πρὸς ἀνθρώπους γνωρίζοντας καλῶς καὶ τὰ ἰδικὰ των συμφέροντα καὶ τὰ κοινά. Διότι καὶ ὅταν ἐφάνη εἰς αὐτοὺς ὅτι εἶναι καλύτερον νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν καὶ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ πλοῖα, τὸ ἀπεφάσισαν καὶ τὸ ἐτόλμησαν χωρὶς τὴν συμβουλὴν ἐκείνων, καὶ ὅσας ἔκαμαν κοινὰ συμβούλια μετ' ἐκείνων, δὲν ἐφάνησαν κατώτεροι ἀπὸ κανένα εἰς τὴν σύνεσιν. Καὶ τώρα λοιπὸν νομίζουν ὅτι εἶναι καλύτερον νὰ ἔχῃ τεῖχος ἡ πόλις των καὶ ὅτι τοῦτο θὰ εἶναι ὠφελιμώτατον ὃχι μόνον εἰς τοὺς ἰδικούς της πολίτας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς συμμάχους. Δὲν εἶναι δὲ δυνατόν νὰ λαμβάνουν ἀποφάσεις

2. Ὁ γνωστὸς ἐκ τῆς ἱστορίας Ἀριστείδης ὁ δίκαιος.

μὴ ἀπὸ ἀντιπάλου παρασκευῆς ὁμοίον τι ἢ ἴσον ἐς τὸ κοινὸν βουλευέσθαι. Ἡ πάντας οὖν ἀτειχίστους ἔφη χρῆναι ξυμμαχεῖν ἢ καὶ τάδε νομίζειν ὀρθῶς ἔχειν.

92. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες ὁργὴν μὲν φανερὰν οὐκ ἐποιούντο τοῖς Ἀθηναίοις (οὐδὲ γὰρ ἐπὶ κωλύμῃ, ἀλλὰ γνώμῃς παραινέσει δῆθεν τῷ κοινῷ ἐπρεσβεύσαντο, ἅμα δὲ καὶ προσφιλεῖς ὄντες ἐν τῷ τότε διὰ τὴν ἐς τὸν Μῆδον προθυμίαν τὰ μάλιστα αὐτοῖς ἐτύγχανον), τῆς μέντοι βουλήσεως ἁμαρτάνοντες ἀδήλως ἤχθοντο. Οἱ τε πρέσβεις ἐκατέρων ἀπῆλθον ἐπ' οἴκου ἀνεπικλήτως.

93. Τούτῳ τῷ τρόπῳ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πόλιν ἐτείχισαν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ. 2. Καὶ δῆλη ἡ οἰκοδομία ἔτι καὶ νῦν ἐστίν ὅτι κατὰ σπουδὴν ἐγένετο. Οἱ γὰρ θεμέλιοι παρτοίων λίθων ὑπόκεινται καὶ οὐ ξυνσειρασμένων ἐστίν ἢ, ἀλλ' ὥς ἑκαστοὶ ποτε προσέφερον, πολλαὶ τε στήλαι ἀπὸ σημάτων καὶ λίθοι εἰργασμένοι ἐγκατελέγησαν. Μείζων γὰρ ὁ περίβολος πανταχῇ ἐξήχθη τῆς πόλεως, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ὁμοίως κινουῦντες ἠπείγοντο. 3. Ἐπεισε δὲ καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ λοιπὰ ὁ Θεμιστοκλῆς οἰκοδομεῖν (ὑπῆρκετο δ' αὐτοῦ πρότερον ἐπὶ τῆς ἐκείνου ἀρχῆς ἥς κατ' ἐνιαυτὸν Ἀθηναίοις ἤρξε), νομίζων τό τε χωρίον καλὸν εἶναι, λιμένας ἔχον τρεῖς αὐτοφυεῖς, καὶ αὐτοὺς ναυτικοὺς γεγενημένους μέγα προφέρειν ἐς τὸ κτήσασθαι δύναμιν 4. (τῆς γὰρ δὴ θαλάσσης πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὥς ἀνθεκτέα ἐστί), καὶ τὴν ἀρχὴν εὐθὺς ξυγκατεσκεύαζε. 5. Καὶ ὠκοδόμησαν τῇ ἐκείνου γνώμῃ

1. Δηλ. ἂν ἡ πόλις των δὲν εἶναι ἀσφαλής, ὅπως τῶν ἄλλων, θὰ φροντίζουν περισσότερον δι' αὐτὴν καὶ ὀλιγώτερον διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον.

2. Οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον προτείνει τὴν κατεδάφισιν τῶν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ τειχῶν. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἑμῶς λέγει ὅτι τὸ δίκαιον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶναι νὰ κρημνισθῶν ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ τεῖχη. Διὰ τούτου ὑπαινίσσεται τοὺς Κορινθίους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὀχυρωτάτην ἀκρόπολιν.

3. Δηλ. ἡ τεύχισις τῶν Ἀθηνῶν.

διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν ἴσας καὶ ὁμοίας ⁽¹⁾ μὲ τὰς τῶν ἄλλων, ἐὰν δὲν ἔχουν ἴσην δύναμιν μὲ αὐτοὺς. Ἐπομένως, εἴπε πρέπει ἢ νὰ εἶναι ἀτείχιστοι ὅλοι ὅσοι συμμαχοῦν ⁽²⁾ ἢ νὰ παραδέχωνται ὅτι καὶ ταῦτα ⁽³⁾ ἔγιναν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον.

92. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες αὐτὰ δὲν ὠργίζοντο φανερά ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. (Ἄλλως τε εἶχον στεῖλει τὴν πρεσβείαν πρὸς τὸν ἀθηναϊκὸν λαὸν ὅχι διὰ νὰ ἐμποδίσουν ἀλλὰ τάχα διὰ νὰ συμβουλευσούν, προσέτι δὲ ἦσαν εἰς αὐτοὺς πολὺ προσφιλεῖς διὰ τὴν προθυμίαν ποὺ ἔδειξαν τότε κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μήδων). Ἐν τούτοις ὅμως ἐστενοχωροῦντο ἐνδομύχως, ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυχον ἐκεῖνο ποὺ ἤθελον. Τέλος οἱ πρέσβεις καὶ τῶν δύο ἐπανῆλθον εἰς τὰς πόλεις τῶν ἀνενόχλητοι.

93. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἀθηναῖοι ἐτείχισαν τὴν πόλιν τῶν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου. Φανερώνει δὲ τὸ οἰκοδόμημα ἀκόμη καὶ σήμερον ὅτι ἔγινε βιαστικά. Διότι τὰ θεμέλια ἀποτελοῦνται ἀπὸ παντοίους λίθους καὶ εἰς τινὰ μέρη ὅχι τελεκημένους, ἀλλ' ὅπως ὁ καθένας τοὺς ἔφερνε, εἰς ἄλλα δὲ ἔχουν συμπεριληφθῇ πολλαὶ στῆλαι ἀπὸ μνήμματα καὶ λίθοι ⁽⁴⁾ κατειργασμένοι δι' ἄλλους σκοποὺς. Διότι ὁ περίβολος εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως ἔγινεν εὐρύτερος ⁽⁵⁾ καὶ διὰ τοῦτο ἔσπενδον νὰ τὸν τελειώσουν χρησιμοποιοῦντες ἀδιακρίτως τὰ πάντα. Ἐκτὸς τούτου ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ οἰκοδομήσουν καὶ τὰ ἡμιτελῆ ἔργα ⁽⁶⁾ τοῦ Πειραιῶς, (τῶν ὁποίων ἡ ἐναρξίς εἶχε γίνεи παλαιότερα, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ὅτε διετέλεσεν ἐπώνυμος ἄρχων τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ ἐν ἔτος), διότι εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἡ τοποθεσία εἶναι σπουδαία, ὡς ἔχουσα τρεῖς φυσικοὺς λιμένας, καὶ ὅτι θὰ συντελέσῃ πολὺ εἰς τὸ ν' ἀποκτήσουν δύναμιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐφ' ὅσον εἶχον γίνεи ναυτικοί. Εἶναι μάλιστα γνωστὸν ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ, ὅτι πρέπει νὰ στρέψουν τὴν προσοχὴν τῶν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἤρχισεν ἀμέσως νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῶν καὶ δι' ἔργων. Τὸ πάχος τοῦ

4. Κίονες, κιονόκρανα, ἀκόμη δὲ καὶ ἀγάλματα.

5. Ἡ περίμετρος τοῦ περιβόλου ἦτο 6 χμ. περίπου.

6. Τὸ τεῖχος τοῦ Πειραιῶς καὶ ἄλλα τινὰ οἰκοδομήματα σχετικὰ μὲ τὸν ναυτικὸν χαρακτήρα τῆς πόλεως

τὸ πάχος τοῦ τείχους ὅπερ νῦν ἔτι δηλὸν ἐστὶ περὶ τὸν Πειραιᾶ· δύο γὰρ ἅμαξαι ἐναντίον ἀλλήλαις τοὺς λίθους ἐπῆγον. Ἐντὸς δὲ οὔτε χάλιξ οὔτε πηλὸς ἦν, ἀλλὰ ξυμφωδομημένοι μεγάλοι λίθοι καὶ ἐν τομῇ ἐγγώνιοι, σιδήρῳ πρὸς ἀλλήλους τὰ ἔξωθεν καὶ μολύβδῳ δεδεμένοι. Τὸ δὲ ὕψος ἡμῖς μάλιστα ἐτελέσθη οὐ διανοεῖτο. 6. Ἐβούλετο γὰρ τῷ μεγέθει καὶ τῷ πάχει ἀφιστάναι τὰς τῶν πολεμίων ἐπιβουλὰς, ἀνθρώπων τε ἐνόμιζεν ὀλίγων καὶ τῶν ἀχρειοτάτων ἀρκέσειν τὴν φυλακὴν, τοὺς δ' ἄλλους ἐς τὰς ναῦς ἐσβήσεσθαι. 7. Ταῖς γὰρ ναοὶ μάλιστα προσέκειτο, ἰδὼν, ὥς ἔμοι δοκεῖ, τῆς βασιλέως στρατιᾶς τὴν κατὰ θάλασσαν ἔφοδον εὐπορωτέραν τῆς κατὰ γῆν οὔσαν· τὸν τε Πειραιᾶ ὠφελιμώτερον ἐνόμιζε τῆς ἀνω πόλεως, καὶ πολλάκις τοῖς Ἀθηναίοις παρήγει, ἦν ἄρα ποτὲ κατὰ γῆν βιασθῶσι, καταβάντας ἐς αὐτὸν ταῖς ναοὶ πρὸς ἅπαντας ἀνθίστασθαι. 8. Ἀθηναῖοι μὲν οὖν οὕτως ἐτειχίσθησαν καὶ τᾶλλα κατεσκευάζοντο εὐθύς μετὰ τὴν Μήδων ἀναχώρησιν.

94. Πανσανίας δὲ ὁ Κλεομβρότου ἐκ Λακεδαιμόνος στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξεπέμφθη μετὰ εἴκοσι νεῶν ἀπὸ Πελοποννήσου· ξυνέπλεον δὲ καὶ Ἀθηναῖοι τριάκοντα ναοὶ καὶ τῶν ἄλλων συμμαχῶν πλήθος. 2. Καὶ ἐστράτευσαν ἐς Κύπρον καὶ αὐτῆς τὰ πολλὰ κατεστρέψαντο, καὶ ὑστερον ἐς Βυζάντιον Μήδων ἐχόντων καὶ ἐξεπολιόρκησαν ἐν τῇδε τῇ ἡγεμονίᾳ.

95. Ἦδη δὲ βιαίου ὄντος αὐτοῦ οἱ τε ἄλλοι Ἕλληνες ἤχθοντο καὶ οὐχ ἡμῖς οἱ Ἰῶνες καὶ ὅσοι ἀπὸ βασιλέως νεωστὶ ἡλευθέρωντο· φοιτῶντες τε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους

¹⁾ Ὁ μολύβδος ἐχρησίμας διὰ τὴν συγκόλλησιν τῶν σιδηρῶν συνετετήρων μετὰ τῶν λίθων εἰς τοὺς ὀπλοὺς ἐνεπηγνύοντο.

²⁾ Στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων. Ἡ ἐστρατεία αὕτη ἔγινε τὸ 478 π.Χ.

³⁾ Ἡ Κύπρος κατεῖχeto ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ἡ κατάκτησις τῆς εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τοὺς Ἕλληνας, διότι ἐξ αὐτῆς ἤδυναντο νὰ ἐπιτηροῦν τὰ παρῳία τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Φοινίκης, τὰ ὅποια ἦσαν δρυμητόρια τοῦ περσικοῦ στόλου.

τείχους τὸ ἕκαμαν συμφώνως πρὸς τὴν ὑπόδειξιν του, ὅσον καὶ τώρα ἀκόμη φαίνεται περὶ τὸν Πειραιᾶ, διότι ἡδύναντο νὰ φέρουν λίθους δύο ἄμαξαι ἀντιθέτως ἐρχόμεναι. Ἐντὸς δὲ τοῦ τείχους δὲν ὑπῆρχον οὔτε χαλίγια οὔτε πηλὸς ἀλλὰ καλοκτισμένοι λίθοι μεγάλοι, πελεκημένοι ὥστε νὰ ἔχουν κανονικὰς γωνίας καὶ συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλους ἐξωτερικῶς μὲ σίδηρον καὶ μόλυβδον ⁽¹⁾. Τὸ ὕψος ὁμῶς ἔγινε περίπου τὸ ἡμισυ ἀπὸ ὅ,τι ἐσχεδιάζεν ἐκεῖνος. Ἦθελε δηλαδὴ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ τείχος ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τῶν ἐχθρῶν διὰ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ πάχους καὶ ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἐπαρκοῦν πρὸς φύλαξιν αὐτοῦ ὀλίγοι ἄνθρωποι καὶ μάλιστα οἱ πλέον ἀδύνατοι, ὥστε οἱ ἄλλοι νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰ πλοῖα. Εἶχε δὲ ἀφοσιωθῇ πάρα πολὺ εἰς τὸ ναυτικόν, ἐπειδὴ ἀντελήφθη, κατὰ τὴν γνώμην του, ὅτι ἦτο εὐκολώτερον ν' ἀποκρούσῃ κατὰ θάλασσαν τὴν ἐφοδὸν τῶν δυνάμεων τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, παρὰ κατὰ ξηράν. Διὰ τοῦτο ἐθεώρει τὸν Πειραιᾶ ὡφελιμώτερον ἀπὸ τὴν ἄνω πόλιν καὶ προέτρεπε πολλάκις τοὺς Ἀθηναίους ἂν κάποτε στενοχωρηθοῦν κατὰ ξηράν νὰ κατέλθουν εἰς αὐτὸν καὶ ν' ἀντιμετωπίσουν ὅλους μὲ τὰ πλοῖα.

Λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἔτσι ἔκτισαν τὰ τείχη των καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Μήδων.

94. Ὁ δὲ Πausanίας ὁ υἱὸς τοῦ Κλεομβρότου ἐστάλη ἀπὸ τὴν Λακεδαίμονα ὡς στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων μὲ εἴκοσι πλοῖα πελοποννησιακά. Μετ' αὐτοῦ συνέπλευσαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ⁽²⁾ μὲ τριάκοντα πλοῖα καὶ πολλοὶ ἄλλοι σύμμαχοι. Κατὰ πρῶτον ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῆς Κύπρου ⁽³⁾ καὶ ὑπέταξαν πολλὰς πόλεις αὐτῆς, κατόπιν δὲ ἐπολιόρκησαν τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον κατείχετο ὑπὸ τῶν Μήδων, καὶ τὸ ἐκυρίευσαν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Πausanίου.

95. Ἐπειδὴ ὁμῶς αὐτὸς κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ βίαιος ⁽⁴⁾, οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἐστενοχωροῦντο, πρὸ πάντων δὲ οἱ Ἴωνες καὶ ὅσοι προσφάτως εἶχον ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ βασιλέως. Οὗτοι ⁽⁵⁾ ἤρχοντο συχνὰ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους

4. Τὰ περὶ Πausanίου ἐκθέτει ὁ συγγραφεὺς λεπτομερῶς εἰς τὰ κεφ. 128-134 (βιβλ. Α').

5. Εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν ἐπρωτοστάτησαν οἱ ναύαρχοι τῶν νήσων Λέσβου, Χίου καὶ Σάμου.

ἡξίουν αὐτοὺς ἡγεμόνας σφῶν γενέσθαι κατὰ τὸ ξυγγενές καὶ Πανσανίᾳ μὴ ἐπιτρέπειν, ἣν πον βιάζεται. 2. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐδέξαντο τε τοὺς λόγους καὶ προσεῖχον τὴν γνώμην ὥς οὐ περιοφόμενοι τᾷλλά τε καταστησόμενοι ἢ φείνοιτο ἄριστα αὐτοῖς. 3. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Λακεδαμόνιοι μετεπέμποντο Πανσανίαν ἀνακρινοῦντες ὧν πέρι ἐπυνθάνοντο· καὶ γὰρ ἀδικία πολλὴ κατηγορεῖτο αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀφικνουμένων, καὶ τυραννίδος μᾶλλον ἐφαίνετο μίμησις ἢ στρατηγία. 4. ξυνέβη τε αὐτῷ καλεῖσθαι τε ἅμα καὶ τοὺς ξυμμάχους τῷ ἐκείνου ἔχθει παρ' Ἀθηναίους μετατάξασθαι πλὴν τῶν ἀπὸ Πελοποννήσου στρατιωτῶν. 4. Ἐλθὼν δὲ ἐς Λακεδαίμωνα τῶν μὲν ἰδίᾳ πρὸς τινα ἀδικημάτων ἠθύνθη, τὰ δὲ μέγιστα ἀπολύεται μὴ ἀδικεῖν· κατηγορεῖτο δὲ αὐτοῦ οὐχ ἡκιστα Μηδισμός καὶ ἐδόκει σαφέστατον εἶναι. 6. Καὶ ἐκεῖνον μὲν οὐκέτι ἐκπέμπουσιν ἄρχοντα, Δρόκιν δὲ καὶ ἄλλους τινὰς μετ' αὐτοῦ στρατιὰν ἔχοντας οὐ πολλήν· οἷς οὐκέτι ἐφίεσαν οἱ ξύμμαχοι τὴν ἡγεμονίαν. 7. Οἱ δὲ αἰσθόμενοι ἀπῆλθον, καὶ ἄλλους οὐκέτι ὕστερον ἐξέπεμψαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, φοβούμενοι μὴ σφίσιν οἱ ἐξιόντες χεῖρους γίνωνται, ὅπερ καὶ ἐν τῷ Πανσανίᾳ ἐνεῖδον, ἀπαλλαξείοντες δὲ καὶ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου καὶ τοὺς Ἀθηναίους νομίζοντες ἱκανοὺς ἐξηγεῖσθαι καὶ σφίσιν ἐν τῷ τότε παρόντι ἐπιτηδεύουσιν.

96. Παραλαβόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἡγεμονίαν τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐκόντων τῶν ξυμμάχων διὰ τὸ Πανσανίου μῖσος, ἔταξαν ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἅς ναῦς· πρόσχημα γὰρ ἦν ἀμύνασθαι ὧν ἔπαθον δηοῦντας τὴν βασιλέως χώραν. 2. Καὶ Ἑλληνοταμίαι τότε πρῶτον Ἀθηναίοις κατέστη ἀρχή, οἱ ἐδέχοντο τὸν φόρον· οὕτω γὰρ ὠνομάσθη τῶν χρημάτων ἡ φορά. Ἦν

1. Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν Ἰωνες. Κατὰ τὸν Θουκυδ. (Α. 2) οἱ Ἰωνες τῆς Μ. Ἀσίας εἶχον ἀναχωρήσει ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

2. Ὁ καθορισμὸς τοῦ φόρου τῶν συμμάχων ἐγένετο ἀπὸ τὸν Ἀριστείδην τὸν δίκαιον τὸ 477 μ. Χ. (Ἀριστοτ. Ἀθ. Πολιτ. 23).

καὶ ἀπήτουν ν' ἀναλάβουν τὴν ἡγεμονίαν των, ἐπειδὴ ἦσαν συγγενεῖς⁽¹⁾, καὶ νὰ ἐμποδίζουσιν τὸν Πausανίαν, ὁσάκις μεταχειρίζεται βίαν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐδέχοντο τὰς προτάσεις καὶ ἐδείκνυνον διάθεσιν νὰ μὴν ἀδιαφορήσουν (εἰς τὰς αὐθαίρεσias τοῦ Πausανίου) καὶ νὰ τακτοποιήσουν τὰ ἄλλα ζητήματα κατὰ τὸν καλῦτερον δι' αὐτοὺς τρόπον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκάλεσαν τὸν Πausανίαν εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ τὸν ἀνακρίνουν δι' ὅσα ἐπληροφοροῦντο, διότι κατηγγέλλοντο ἐναντίον του πολλαὶ ἀδικίαι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι μετέβαινον εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἡ ἡγεμονία του ἐφαίνετο περισσότερον μίμησις τυραννικῆς ἐξουσίας παρὰ στρατηγία. Συγχρόνως δὲ μετὰ τὴν ἀνάκλησίν του μετέστησαν λόγῳ τοῦ μίσους των πρὸς αὐτὸν καὶ οἱ σύμμαχοι, ἐκτὸς τῶν ἐκ Πελοποννήσου στρατιωτῶν, πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἐτιμωρήθη μὲν διὰ τὰ πρὸς τοὺς ἰδιώτας ἀδικήματα, ἀλλ' ἀπηλλάγη τῆς κατηγορίας διὰ τὰ σπουδαιότατα. Ἡ σοβαρωτάτη κατηγορία ἐναντίον του ἦτο ὁ Μηδισμὸς καὶ τὸ πρᾶγμα ἐθεωρεῖτο καταφανέστατον. Διὰ τοῦτο δὲν ἔστειλαν πλέον ἐκεῖνον ὡς ἀρχηγόν, ἀλλὰ τὸν Δόρκιν καὶ μερικοὺς ἄλλους μαζί του μετὰ στράτευμα ὄχι πολὺ. Εἰς τούτους ὅμως δὲν παρεχώρουν πλέον τὴν ἡγεμονίαν οἱ σύμμαχοι. Τότε αὐτοὶ ἀντιληφθέντες τὴν κατάστασιν ἀπῆλθον καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἔστειλαν πλέον ἄλλους, φοβούμενοι μήπως οἱ ἀπομακρυνόμενοι τῆς Σπάρτης διαφθείρωνται, πρᾶγμα τὸ ὅποιον παρατήρησαν καὶ εἰς τὸν Πausανίαν. Ἐκτὸς τούτου ἐπεθύμουν ν' ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὸν Μηδικὸν πόλεμον, ἐθεώρουν δὲ τοὺς Ἀθηναίους ἱκανοὺς νὰ ἡγεμονεύουν καὶ φίλους των κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

96. Παραλαβόντες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἡγεμονίαν μετὰ τὴν θέλησιν τῶν συμμάχων λόγῳ τοῦ μίσους ἐναντίον τοῦ Πausανίου, καθώρισαν⁽²⁾ ποῖαι πόλεις ἔπρεπε νὰ παρέχουν χρήματα διὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν βαρβάρων καὶ ποῖαι πλοῖα, διότι ὑπῆρχεν ἡ πρόφασις νὰ ἐκδικηθῶν διὰ τὰ παθήματά των καταστρέφοντες τὴν χώραν τοῦ βασιλέως. Τότε ἐδημιουργήθη διὰ πρώτην φοράν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ ἀξίωμα τῶν Ἑλληνοταμιῶν⁽³⁾, οἱ ὅποιοι ἐδέχοντο τὸν φόρον, διότι αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔλαβεν ἡ εἰσφορὰ

3. Οἱ Ἑλληνοταμίαι ἐξελέγοντο μόνον ἐκ τῶν Ἀθηναίων.

δ' ὁ πρῶτος φόρος ταχθεὶς τετρακόσια τάλαντα καὶ ἐξήκοντα, ταμιεῖόν τε Δῆλος ἦν αὐτοῖς καὶ αἱ ξύνοδοι ἐς τὸ ἱερὸν ἐγίγνοντο..

97. Ἑγούμενοι δὲ αὐτονόμων τὸ πρῶτον τῶν ξυμμάχων καὶ ἀπὸ κοινῶν ξυνόδων βουλευόντων τοσάδε ἐπῆλθον πολέμῳ τε καὶ διαχειρίσει πραγμάτων μεταξὺ τοῦδε τοῦ πολέμου καὶ τοῦ Μηδικοῦ, ἃ ἐγένετο πρὸς τε τὸν βάρβαρον αὐτοῖς καὶ πρὸς τοὺς σφετέρους ξυμμάχους νεωτερίζοντας καὶ Πελοποννησίων τοὺς αἰεὶ προστυγχάνοντας ἐν ἐκάστω. 2. Ἐγγραφα δὲ αὐτὰ καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποίησάμην διὰ τόδε, ὅτι τοῖς πρὸ ἐμοῦ ἅπασιν ἐκλιπὲς τοῦτο ἦν τὸ χωρίον καὶ ἡ τὰ πρὸ τῶν Μηδικῶν Ἑλληνικὰ ξυνετίθεσαν ἡ αὐτὰ τὰ Μηδικὰ· τούτων δὲ ὅσπερ καὶ ἤψατο ἐν τῇ Ἀττικῇ ξυγγραφῇ Ἑλλάνικος, βραχέως τε καὶ τοῖς χρόνοις οὐκ ἀκριβῶς ἐπεμνήσθη· ἅμα δὲ καὶ τῆς ἀρχῆς ἀπόδειξιν ἔχει τῆς τῶν Ἀθηναίων ἐν οἷω τρόπῳ κατέστη.

98. Πρῶτον μὲν Ἡιόνα τὴν ἐπὶ Στρονμόνι Μήδων ἐχόντων πολιορκίᾳ εἶλον καὶ ἠνδραπόδισαν Κίμωνος τοῦ Μιλτιάδου στρατηγοῦντος. 2. Ἐπειτα Σκυῶρον τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ νῆσον, ἣν ὤκουν Δόλοπες, ἠνδραπόδισαν καὶ ὤκι-

1. Τὸ τάλαντον ἦτο ποσὸν 6000 ἀττικῶν δραχμῶν.

2. Οἱ σύμμαχοι κατ' ἀρχάς ἦταν αὐτόνομοι καὶ εἰς τὰς συνελεύσεις ἦσαν ἴσοι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως μετεβλήθησαν εἰς ὑπηκόους καὶ φόρου ὑποτελεῖς.

3. Ὁ Θουκυδίδης μισεῖ τὰς παρεκβάσεις, διὰ τοῦτο προσπαθεῖ νὰ δικαιολογηθῇ. Ἡ παρέκβασις αὕτη εἶναι πολύτιμος δι' ἡμᾶς, διότι ἡ πεντηκονταετία, τῆς ὁποίας τὰ γεγονότα ἐκτίθενται ἐν αὐτῇ, εἶναι ἀξιολογωτάτη περίοδος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας.

4. Οἱ λογογράφοι καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Λογογράφοι ἐκαλοῦντο οἱ πρὸ τοῦ Ἡροδότου γράψαντες ἱστορικοί, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα δὲν σώζονται σήμερον.

5. Ἑλλάνικος ὁ Μυτιληναῖος ἐγενήθη τὸ 480 π.Χ. Συνέγραψε πολλὰ ἱστορικά ἔργα μὴ σωζόμενα σήμερον, ἐκ τῶν ὁποίων ἤντηλθαν πολλὰς πληροφορίας οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ τῆς ἀρχαιότητος.

τῶν χρημάτων. Ἀνῆρχετο δὲ ὁ διὰ πρώτην φοράν καθορισθεὶς φόρος εἰς τετρακόσια ἐξήκοντα τάλαντα ⁽¹⁾. Ταμεῖον τῶν συμμάχων ἦτο ἡ Δῆλος καὶ αἱ συνελεύσεις αὐτῶν ἐγίνοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

97. Ἐνόςφω οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἡγεμόνες τῶν κατ' ἀρχάς ⁽²⁾ αὐτονόμων καὶ συσχεπτομένων εἰς κοινὰς συνελεύσεις συμμάχων, ἐξετέλεσαν τὰ ἐξῆς διὰ πολέμων καὶ διαπραγματεύσεων κατὰ τὸ διάστημα τὸ μεσολαβοῦν μεταξὺ τοῦ παρόντος πολέμου καὶ τοῦ Μηδικοῦ. Τοὺς πολέμους τούτους διεξήγαγον ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἢ ἐναντίον τῶν ἀποστατούντων συμμάχων τῶν ἢ ἐναντίον Πελοποννησίων τινῶν, τοὺς ὁποίους εὕρισκον ἐκάστοτε ἀντιμετώπους κατὰ τὰς διαφορὰς ἐπιχειρήσεις τῶν. Ἐγραψα δὲ αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ ἔκαμα τὴν παρέχασθαι ⁽³⁾, διότι ὅλοι οἱ πρὸ ἐμοῦ γράψαντες ⁽⁴⁾ παρέλειψαν τὴν χρονικὴν περίοδον ταύτην καὶ ἐξιστόρησαν ἢ τὰ πρὸ τῶν Μηδικῶν Ἑλληνικὰ ἢ αὐτὰ τὰ Μηδικὰ. Μόνον ὁ Ἑλλάνικος ⁽⁵⁾ ἔθιξεν αὐτὰ εἰς τὴν «Ἀττικὴν ἱστορίαν» του, ἀλλὰ τὰ ἐμνημόνευσε δι' ὀλίγων καὶ ὄχι κατ' ἀκριβῆ χρονολογικὴν σειράν. Ἐκτὸς τούτου φανερώουν καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ἐδημιουργήθη ἡ ἐξουσία τῶν Ἀθηναίων ⁽⁶⁾.

98. Πρῶτον ἐκυρίευσαν διὰ πολιορκίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κίμωνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου τὴν Ἡϊόνα, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος, κατεχομένην ὑπὸ τῶν Μήδων, καὶ τὴν ἐξηνδραπόδισαν. Κατόπιν ἐξηνδραπόδισαν τὴν νῆσον τοῦ Αἰγαίου πελάγους Σκύρον, τὴν ὁποίαν κατέφκουν οἱ Δόλοπες ⁽⁷⁾, καὶ ἐγκατέστησαν Ἀθηναίους κατοίκους. Ἐπο-

Τὸ μνημονεύμενον ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου σύγγραμμά του εἶχε τὸν τίτλον «Ἀτθίς», δηλ. Ἀττικὴ ἱστορία ἢ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν αὐτῇ ἀνεφέρετο καὶ ἡ ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχία (406 π.Χ.). Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Θουκυδίδου ἐγράφη μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (404 π.Χ.).

6. Δηλ. πῶς οἱ Ἀθηναῖοι μετέβαλον τοὺς συμμάχους εἰς ὑπὸ-κρούς τῶν.

7. Τὸ ρῆμα ἀνδραποδίζω (καὶ ἐξανδραποδίζω) σημαίνει καθιστῶ τινα δοῦλον ἢ πωλῶ τινα ὡς δοῦλον. Ὅταν πρόκειται περὶ πόλεως, σημαίνει ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατέστησαν δοῦλοι ἢ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι ὑπὸ τῶν νικητῶν.

8. Οἱ Δόλοπες, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἦσαν βάρβαροι καὶ ἔζον ἐκ τῆς πειρατείας. Ἡ ἄλωσις τῆς Σκύρου ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἔγινε τὸ 470 π.Χ. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἔγινε καὶ ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Καρυστίους.

σαν αὐτοί. 3. Πρὸς δὲ Καρυστίους αὐτοῖς ἄνευ τῶν ἄλλων Εὐβοέων πόλεμος ἐγένετο, καὶ χρόνῳ ξυνέβησαν καθ' ὁμολογίαν. 4. Ναξίοις δὲ ἀποσταῖσι μετὰ ταῦτα ἐπολέμησαν καὶ πολιορκίᾳ παρεστήσαντο. Πρώτῃ τε αὕτη πόλις ξυμμαχίς παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἐδουλώθη, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἄλλων ὥς ἐκάστη ξυνέβη.

99. Αἰτίαι δὲ ἄλλαι τε ἦσαν τῶν ἀποστάσεων καὶ μέγιστα αἱ τῶν φόρων καὶ νεῶν ἔκδειαι καὶ λειποστράτιον εἴ τῳ ἐγένετο· οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι ἀκριβῶς ἔπρασσον καὶ λυπηροὶ ἦσαν οὐκ εἰωθόσιν οὐδὲ βουλομένοις ταλαιπωρεῖν προσάγοντες τὰς ἀνάγκας. 2. Ἦσαν δὲ πῶς καὶ ἄλλως οἱ Ἀθηναῖοι οὐκέτι ὁμοίως ἐν ἡδονῇ ἄρχοντες, καὶ οὔτε ξυνεστράτεον ἀπὸ τοῦ ἴσου, ράδιόν τε προσάγεσθαι ἦν αὐτοῖς τοὺς ἀφισταμένους· ὧν αὐτοὶ αἵτιοι ἐγένοντο οἱ ξύμμαχοι. 3. δ. ἃ γὰρ τὴν ἀπόκησιν ταύτην τῶν στρατειῶν οἱ πλείους αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀπ' οἴκου ᾧσι, χρήματα ἐτάξαντο ἀντὶ τῶν νεῶν τὸ ἱκνούμενον ἀνάλωμα φέρειν, καὶ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις ἠῤῥετο τὸ ναυτικὸν ἀπὸ τῆς δαπάνης ἦν ἐκείνοι ξυμφέροιν, αὐτοὶ δέ, ὅποτε ἀποσταῖεν, ἀπαράσκεινοι καὶ ἄπειροι ἐς τὸν πόλεμον καθίσταντο.

100. Ἐγένετο δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ἡ ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ ἐν Παμφυλίᾳ πεζομαχία καὶ ναυμαχία Ἀθηναίων καὶ τῶν ξυμμάχων πρὸς Μήδους, καὶ ἐνίκων τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀμφοτέρω Ἀθηναῖοι Κίμωνος τοῦ Μιλτιάδου στρα-

1. Ἡ ἀποστασία καὶ ἄλωσις τῆς Νάξου ἐγέναντο τὸ 468-467 π.Χ.

2. Κατὰ τὰ ἰσχύοντα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα, αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις ἔπρεπε νὰ εἶναι αὐτόνομοι. Ἡ ὑποταγὴ διὰ τῆς βίας Ἑλλήνων εἰς Ἑλλάδας ἦτο πράξις ἄδικος.

3. Δηλ. ἀπεστάτησαν καὶ ἐκυριεύθησαν.

4. Οἱ σύμμαχοι ὑπεχρεοῦντο νὰ παρέχουν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἢ πλοῖα ἢ χρήματα ἢ στρατιώτας.

5. Ἐννοεῖ τὰς ποινὰς καὶ τὰ βίαια μέτρα, δι' ὧν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηνάγκαζον τοὺς δυστροποῦντας νὰ ἐκπληρώσουν τὰς ὑποχρεώσεις των.

6. Ἡ χρονολογία τῆς ναυτικῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων

λέμησαν επίσης καὶ πρὸς τοὺς Καρυστίους, χωρὶς τοὺς ὑπολοίπους Εὐβοεῖς, καὶ μετὰ πολὺν χρόνον συνεβιβάσθησαν καὶ συνωμολόγησαν εἰρήνην. Μετὰ ταῦτα ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς ἀποστατήσαντας Ναξίους ⁽¹⁾ καὶ τοὺς ὑπέταξαν κατόπιν πολιορκίας. Αὕτῃ δὲ (ἡ Νάξος) εἶναι ἡ πρώτη σύμμαχος πόλις ἡ ὁποία ὑπεδουλώθη παρὰ τὰ ἰσχύοντα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα ⁽²⁾, μετ' αὐτὴν δὲ καὶ ὅσαι ἄλλαι ὑπέστησαν τὴν ἰδίαν τύχην ⁽³⁾.

99. Τὰ αἷτια τῶν ἀποστασιῶν ἦσαν διάφορα, τὰ σπουδαιότατα ὅμως ἦσαν αἱ καθυστερήσεις τῶν φόρων καὶ τῶν πλοίων, προσέτι δὲ καὶ ἡ μὴ ἀποστολὴ στρατοῦ ὑπὸ τινων συμμάχων ⁽⁴⁾. Διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἀνένδοτοι εἰς τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων καὶ διὰ τῆς ἐπιβολῆς ἐξαναστατικῶν ⁽⁵⁾ μέτρων εἰς ἀνθρώπους ἀσυνήθιστους καὶ μὴ ἔχοντας διάθεσιν νὰ ταλαιπωροῦνται, ἐγίνοντο ἐπαχθεῖς. Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀκόμη οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν πλέον εὐχάριστοι ἡγεμόνες, ὅπως κατ' ἀρχάς, καὶ δὲν ἐξεστράτευον ὥς ἴσοι μὲ τοὺς συμμάχους, ἦτο δὲ εὐκόλον εἰς αὐτοὺς νὰ ὑποτάσσουν τοὺς ἀποστατοῦντας. Τούτων ὅμως αἷτιοι ὑπῆρξαν οἱ ἴδιοι οἱ σύμμαχοι. Διότι οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἀπέφευγον τὰς ἐκστρατείας, διὰ νὰ μὴ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὴν πόλιν των, καὶ ἐδέχθησαν νὰ δίδουν χρήματα ἀντὶ πλοίων, δηλαδὴ νὰ πληρώνουν τὰ ἀντίστοιχα ἔξοδα. Τοιοῦτοτρόπως δὲ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, ἐνίσχυνον τὸ ναυτικὸν των μὲ τὰ χρήματα τὰ ὁποῖα ἐκεῖνοι εἰσέφερον, αὐτοὶ δέ, ὁσάκις ἀπεστάτουν, κατήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον ἀνέτοιμοι καὶ ἄπειροι.

100. Μετὰ ταῦτα ἐγένινεν ⁽⁶⁾ ἡ πεζομαχία καὶ ναυμαχία παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ εἰς τὴν Παμφυλίαν μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων ἄφ' ἐνὸς καὶ τῶν Μήδων ἄφ' ἐτέρου. Ἐνίκησαν δὲ εἰς ἀμφοτέρας κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κίμωνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου, καὶ συνέλαβον ἡ κατέστρεψαν

ἐναντίον τῶν Περσῶν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διεξήχθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 467 καὶ 465 π. Χ. Αἱ νῆκαι τοῦ Κίμωνος εἶχον ἐξαιρετικὴν σημασίαν, διότι κατόπιν τούτων οἱ Ἑλληγες ἔμειναν ἀπόλυτοι κύριοι τῆς θαλάσσης. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὑπέγραψε συνθήκην, δι' ἧς ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ στέλλῃ στρατεύματα εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας οὔτε πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Θουκυδίδου, Ἱστορία Πελοποννησιακοῦ πολέμου

τηγοῦντος, καὶ εἶλον τριήρεις Φοινίκων καὶ διέφθειραν τὰς πάσας ἐς διακοσίας. 2. Χρόνῳ δὲ ὕστερον ξυνέβη Θασίους αὐτῶν ἀποστῆναι διενεχθέντας περὶ τῶν ἐν τῇ ἀντιπέρασ Ὠρέκῃ ἐμπορίων καὶ τοῦ μετάλλου, ᾧ ἐνέμοντο. Καὶ ναυσὶ μὲν ἐπὶ Θάσον πλεύσαντες οἱ Ἀθηναῖοι ναυμαχίᾳ ἐκράτησαν καὶ ἐς τὴν γῆν ἀπέβησαν. 3. ἐπὶ δὲ Στρυμόνα πέμψαντες μυρίους οἰκήτορας αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ὥς οἰκοῦντες τὰς τότε καλουμένας Ἐννέα ὁδοὺς, νῦν δὲ Ἀμφίπολιν, τῶν μὲν Ἐννέα ὁδῶν αὐτοὶ ἐκράτησαν, ἃς εἶχον Ἡδωνοί, προελθόντες δὲ τῆς Ὠρέκῃς ἐς μεσόγειαν διεφθάρησαν ἐν Δραβήσκῳ τῇ Ἡδωνικῇ ὑπὸ τῶν Ὠρεκίων ξύμπαντες, οἷς πολέμιον ἦν τὸ χωρίον αἱ Ἐννέα ὁδοὶ κτιζόμενον.

101. Θάσιοι δὲ νικηθέντες μάχαις καὶ πολιορκούμενοι Λακεδαιμονίους ἐπεκαλοῦντο καὶ ἐπαμῦναι ἐκέλευον ἐσβαλόντας ἐς τὴν Ἀττικὴν. 2. Οἱ δὲ ὑπέσχοντο μὲν κρύφα τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔμελλον, διεκωλύθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ γενομένου σεισμοῦ, ἐν ᾧ καὶ οἱ Εἰλωτες αὐτοῖς καὶ τῶν περὶ οἰκίων Θουριᾶται τε καὶ Αἰθαιῆς ἐς Ἰθώμην ἀπέστησαν.

1. Ἡ ἀποστασία τῶν Θασίων ἐγένετο τὸ 464 π. Χ.

2. Ἰδίως μεταλλεῖα χρυσοῦ. Τοιαῦτα εἶχε καὶ ὁ Θουκυδίδης παρὰ τὴν Σκάπτην ὕλην (βλ. βιογραφίαν).

3. Ἡ Ἀμφίπολις ἐκτίσθη παρὰ τὸν ποταμὸν Στρυμόνα, μεταξὺ τῆς λίμνης Κερκινίτιδος (Ἀχινού) καὶ τῆς θαλάσσης.

4. Λαὸς Ὠρεκίος.

5. Ἡ σημερινὴ Δράμα.

6. Ἡ ὑπόσχεσις αὕτη φανερώνει ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπέβλεπον τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων.

7. Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου γράφει ὁ Διόδωρος ὅτι ἐκρήμνισε τὰς οἰκίας ἐκ θεμελίων καὶ ἔθαψεν εἰς τὰ ἐρείπια αὐτῶν δις μυρίους Λακεδαιμονίους. Κατὰ τὸν Πλούταρχον αἱ οἰκίαι κατέπεσαν δλαὶ πλὴν πέντε.

8. Οἱ Εἰλωτες ἦσαν ἀπόγονοι τῶν παλαιοτάτων κατοίκων τῆς χώρας, ὑποταγέντων κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς εἴτα δὲ εἰς τοὺς Ἀωρεῖς Ἦσαν δούλοι ἀνήκοντες εἰς τὸ κράτος καὶ μόνον αὐτὸ ἡδύ-

διακόσια περίπου, φοινικικά πλοῖα ἐν συνόλῳ. Κατόπιν ἀρκετοῦ χρόνου ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους οἱ Θάσιοι ⁽¹⁾, φιλονικήσαντες διὰ τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας καὶ τὰ μεταλλεῖα ⁽²⁾ τῆς ἀπέναντι θρακικῆς παραλίας, τὰ ὁποῖα ἐνέμεντο. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλευσαν μὲ τὸν στόλον των ἐναντίον τῆς Θάσου καὶ ἐνίκησαν εἰς ναυμαχίαν, κατόπιν δὲ ἀπεβίβασθησαν εἰς τὴν ξηράν. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἔστειλαν δέκα χιλιάδας ἀποίκους, Ἀθηναίους καὶ συμμαχούς, εἰς τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν Στρυμόνα χώραν, διὰ νὰ τοὺς ἐγκαταστήσουν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐκαλεῖτο τότε Ἐννέα ὁδοί, σήμερον δὲ Ἀμφίπολις ⁽³⁾. Οὗτοι κατέλαβον μὲν τὰς Ἐννέα ὁδοὺς, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Ἡδωνοί, ἀλλὰ προχωρήσαντες εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Θράκης κατεστράφησαν εἰς τὴν Ἡδωνικὴν Δράβησκειν ὑπὸ τῶν Θρακῶν πάντων, ὅσοι διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν κτιζομένην πόλιν Ἐννέα ὁδοί.

101. Οἱ δὲ Θάσιοι νικηθέντες εἰς διαφόρους μάχας καὶ πολιορκουμένοι ἐζήτουν τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ παρεκάλουν αὐτοὺς νὰ τοὺς βοηθήσουν εἰσβάλλοντες εἰς τὴν Ἀττικὴν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπεσχέθησαν ⁽⁶⁾ κρυφὰ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐσχόπευον νὰ εἰσβάλουν, ἀλλ' ἤμποδίσθησαν ἀπὸ τὸν συμβάντα τότε σεισμόν ⁽⁷⁾, κατὰ τὸν ὅποιον ἐπανεστάτησαν ἐναντίον αὐτῶν οἱ Εὔλωτες ⁽⁸⁾ καὶ ἐκ τῶν περσικῶν ⁽⁹⁾ οἱ Θουριᾶται ⁽¹⁰⁾ καὶ οἱ Αἰθαιεῖς ⁽¹¹⁾ καταρυ-

νατο νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ. Εἰς τὸν πόλεμον ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ψιλοὶ εἰς τὴν ξηράν καὶ ὡς κωπηλάται εἰς τὰ πλοῖα. Φαίνεται ὅτι ἔτρεφον μῖσος ἀδιάλλακτον κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιάται ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς μὲ μεγάλην σκληρότητα, ἐνίοτε δὲ μὲ ἀπίστευτον ἀπανθρωπίαν (κατὰ τοὺς Gow - Reinach).

9. Οἱ περίοικοι ἦσαν Ἀχαιοὶ παραμειναντες ἐλεύθεροι μετὰ τὴν Δωρικὴν κατάκτησιν. Ἐπεδίδοντο εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἤσκουν διάφορα ἐπαγγέλματα ἀπηγορευμένα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, οἵτινες ἦσαν μόνον στρατιῶται. Εἰς τὸν πόλεμον ὑπνέτουσαν ὡς ὀπλίται. Ἐξῶν βίον ἄνετον, εἶχον σχετικὴν αὐτονομίαν κατὰ πόλεις καὶ οὕτω δὲν εἶχον λόγον νὰ ζηλεύουν τοὺς Σπαρτιάτας καὶ νὰ μισοῦν αὐτοὺς θανασίμως. Δὲν εἶχον λησμονήσει ὅμως ὅτι αὐτοὶ ἦσαν οἱ παλαιοὶ κύριοι τῆς χώρας καὶ ὅτι οἱ Σπαρτιάται ἦσαν ἐπὶ ἡλυδες κατακτηταί.

10. Ἡ Θουρία ἦτο πόλις τῆς Μεσσηνίας, παρὰ τὸν ποταμὸν Πάμισον.

11. Ἡ Αἰθαία ἢ Αἰθαια ἦτο ἐπίσης πόλις τῆς Μεσσηνίας, πλησίον τῶν σημερινῶν Καλαμῶν.

Πλείστοι δὲ τῶν Εἰλώτων ἐγένοντο οἱ τῶν παλαιῶν Μεσσηνίων τότε δευλωθέντων ἀπόγονοι ἢ καὶ Μεσσήνιοι ἐκλήθησαν οἱ πάντες. 3. Πρὸς μὲν τοὺς ἐν Ἰθώμῃ πόλεμος καθειστήκει Λακεδαιμονίοις· Θάσιοι δὲ τρίτῳ ἔτει πολιορκούμενοι ὁμολόγησαν Ἀθηναίοις τεῖχος τε καθελόντες καὶ ναῦς παραδόντες, χρήματά τε ὅσα ἔδει ἀποδοῦναι αὐτίκα ταξάμενοι καὶ τὸ λοιπὸν φέρειν, τήν τε ἡπειρον καὶ τὸ μέταλλον ἀφέντες.

102. Λακεδαιμόνιοι δέ, ὥς αὐτοῖς πρὸς τοὺς ἐν Ἰθώμῃ ἐμνησκέτο ὁ πόλεμος, ἄλλους τε ἐπεκαλέσατο ξυμμάχους καὶ Ἀθηναίους· οἱ δ' ἦλθεν Κίμωνος στρατηγέωντες πλήθει οὐκ ὀλίγῳ. 2. Μάλιστα δ' αὐτοὺς ἐπεκαλέσατο ὅτι τειχομαχεῖν ἐδόκουν δυνατοὶ εἶναι, τοῖς δὲ πολιορκίας μακρᾶς καθεστηκυίας τούτου ἐνδεᾶ ἐφαίνετο· βία γὰρ ἂν εἴλον τὸ χωρίον. 3. Καὶ διαφορὰ ἐκ ταύτης τῆς στρατείας πρῶτον Λακεδαιμονίοις καὶ Ἀθηναίοις φανερά ἐγένετο. Οἱ γὰρ Λακεδαιμόνιοι, ἐπειδὴ τὸ χωρίον βία οὐκ ἠλίσκετο, δεισάμενες τῶν Ἀθηναίων τὸ τολμηρὸν καὶ τὴν νεωτεροποιίαν, καὶ ἀλλοφύλους ἅμα ἡγησάμενοι, μὴ τι, ἣν παρამείωσι, ὑπὸ τῶν ἐν Ἰθώμῃ πεισθέντες νεωτερίσωσι, μόνους τῶν ξυμμάχων ἀπέμπεψαν, τὴν μὲν ὑπερίαν εὖ δηλοῦντες, εἰπόντες δὲ ὅτι οὐδὲν προσδέονται αὐτῶν ἔτι. 4. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἔγνωσαν οὐκ ἐπὶ τῷ βελτίει λόγῳ ἀπεπεμπόμενοι, ἀλλὰ τιος

1. Ἡ Ἰθώμη εἶναι χαμηλὸν ὄρος τῆς Μεσσηνίας ὀνομαζόμενον σήμερον Βουλκάνον. Εἰς τὴν κορυφὴν του ὑπῆρχεν ἡ ὄχυρωτάτη ὁμῶνυμος πόλις.

2. Κατὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων οἱ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Μεσσηνίαν Δωριεῖς κατέλαβον τὴν χώραν μᾶλλον εἰρηνικῶς καὶ συνεγωνεύθησαν μετὰ τῶν παλαιῶν κατοίκων (Ἀγαιῶν). Ἀπὸ τοὺς παλαιούς χρόνους ἦλθον εἰς προστριβάς μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τέλος εἰς μακροχρόνιους πολέμους (Α' Μεσσηνιακὸς πόλεμος 743-724 π.Χ., Β' 645 - 628 π.Χ.). Ἐν τέλει οἱ Μεσσήνιοι ἠττήθησαν καὶ ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας μεταβληθέντες εἰς περιόικους καὶ εἰλωτας.

3. Ὁ πόλεμος οὗτος γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς Γ' Μεσσηνιακός, ἤρχισε τὸ 464 π.Χ. (τὸ ἔτος τοῦ μεγάλου σεισμοῦ).

γόντες εἰς τὴν Ἰθώμην ⁽¹⁾. Οἱ περισσότεροι Εἰλωτες ἦσαν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Μεσσηνίων ⁽²⁾, τῶν ὑποδουλωθέντων κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους, διὰ τοῦτο δὲ ὠνομάσθησαν ὅλοι (οἱ ἐπαναστατήσαντες) Μεσσηνιοί. Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπὸν περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον ⁽³⁾ πρὸς τοὺς καταφυγόντας εἰς Ἰθώμην. Οἱ δὲ Θάσιοι κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς πολιορκίας των συνωμολόγησαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εἰρήνην, ἀφοῦ ἐκρήμνισαν τὸ τεῖχος των, παρέδωσαν τὰ πλοῖα, ὑπεσχέθησαν νὰ πληρώσουν εὐθὺς ὅσα χρήματα ἔπρεπε, νὰ συνεισφέρουν δὲ τακτικὰ εἰς τὸ μέλλον, καὶ ἐγκατέλειψαν τὴν ἀπέναντι ξηρὰν καὶ τὰ μεταλλεῖα.

102. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐπειδὴ ὁ πόλεμος αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἰθώμῃ παρετείνετο, ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν καὶ ἄλλους συμμάχους, καὶ τοὺς Ἀθηναίους. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐπῆγαν ⁽⁴⁾ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κίμωνος μετὰ πλῆθος ὄχι ὀλίγον. Ἐκάλεσαν δὲ αὐτοὺς, διότι ἐνομίζοντο δυνατοὶ εἰς τὴν τειχομαχίαν ⁽⁵⁾ ἀλλ' αὐτοί, ἀφοῦ ἡ πολιορκία κατέστη μακροχρόνιος, ἐφάνησαν κατώτεροι τῆς φήμης των, διότι ἂν ἦσαν δυνατοὶ τειχομάχοι θὰ ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον ἐξ ἐφόδου. Ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν προῆλθε καὶ ἡ πρώτη φανερά προστριβὴ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων. Οἱ Λακεδαιμόνιοι δηλαδή, ἐπειδὴ τὸ φρούριον δὲν ἐκυριεύετο ἐξ ἐφόδου, ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται τὸν πολυμερὲς καὶ εὐμετάβλητον χαρακτῆρα τῶν Ἀθηναίων, συγχρόνως δὲ ἐσκέφθησαν ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἀλλόφυλοι ⁽⁶⁾. Δηλαδή ἐφοβήθησαν μήπως ἂν παραμείνουν, συνεννοηθοῦν μετὰ τοὺς ἐν Ἰθώμῃ καὶ στραφοῦν ἐναντίον των. Διὰ τοῦτο ἀπέπεμψαν μόνον αὐτοὺς ἐξ ὅλων τῶν συμμάχων καὶ δὲν ἐξεδήλωσαν τὴν ὑποψίαν των, ἀλλ' εἶπον ὅτι δὲν τοὺς χρειάζονται πλέον. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμῶς ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ δικαιολογία τῆς ἀποπομπῆς των ἦτο μία εὐσχημος πρόφασις, ἐνῶ πραγματικῶς ἐδημιουργήθη εἰς βάρος των κάποια ὑποψία. Ἐπειδὴ δὲ ἐθεώρησαν

4. Ὁ Περικλῆς ἀντετάχθη πάσῃ δυνάμει εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς βοηθείας, ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη τοῦ Κίμωνος.

5. Τοιαύτην ἱκανότητα ἐδειξαν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, ὅτε ἐκυρίευσαν μετὰ μεγάλην εὐκολίαν τὸ ὠχυρωμένον στρατόπεδον τῶν Περσῶν.

6. Οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν Δωριεῖς οἱ δὲ Ἀθηναῖοι Ἰωνες.

ὑπόπτου γενομένου, καὶ δεινὸν ποιησάμενοι καὶ οὐκ ἀξιώσαντες ὑπὸ Λακεδαιμονίων τοῦτο παθεῖν, εὐθὺς ἐπειδὴ ἀνεχώρησαν, ἀφέντες τὴν γενομένην ἐπὶ τῷ Μήδῳ ξυμμαχίαν πρὸς αὐτοὺς Ἀργείοις τοῖς ἐκείνων πολεμίοις ξύμμαχοι ἐγένοντο, καὶ πρὸς Θεσσαλοὺς ἅμα ἀμφοτέροις οἱ αὐτοὶ ὄρκοι καὶ ξυμμαχία κατέστη.

103. Οἱ δ' ἐν Ἰθώμῃ δεκάτῳ ἔτει, ὥς οὐκέτι ἐδύναντο ἀντέχειν, ξυνέβησαν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐφ' ᾧ τε ἐξίσαιεν ἐκ Πελοποννήσου ὑπόσπονδοι καὶ μηδέποτε ἐπιβήσονται αὐτῆς· ἣν δέ τις ἀλίσσεται, τοῦ λαβότιος εἶναι δοῦλον. 2. Ἦν δέ τι καὶ χρηστήριον τοῖς Λακεδαιμονίοις Πυθικὸν πρὸ τοῦ, τὸν ἱκέτην τοῦ Διὸς τοῦ Ἰθωμήτα ἀφιέναι. 3. Ἐξηλθὼν δὲ αὐτοὶ καὶ παῖδες καὶ γυναῖκες, καὶ αὐτοὺς Ἀθηναῖοι δεξάμενοι κατ' ἔχθος ἤδη τὸ Λακεδαιμονίων εἰς Ναύπακτον κατώκισαν, ἣν ἔτυχον ἡρηκότες νεωστί Λοκρῶν τῶν Ὀζολῶν ἐχόντων. 4. Προσεχώρησαν δὲ καὶ Μεγαρῆς Ἀθηναίοις ἐς ξυμμαχίαν Λακεδαιμονίων ἀποστάντες, ὅτι αὐτοὺς Κορινθιοὶ περὶ γῆς ὄρων πολέμῳ κατεῖχον. Καὶ ἔσχον Ἀθηναῖοι Μέγαρά καὶ Πηγάς, καὶ τὰ μακρὰ τεῖχη ὠκοδόμησαν Μεγαρεῦσι τὰ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐς Νίσαιαν καὶ ἐφρούρουσαν αὐτοί. Καὶ Κορινθίοις μὲν οὐχ ἥκιστα ἀπὸ τοῦδε τὸ σφοδρὸν μῖσος ἤρξατο πρῶτον ἐς Ἀθηναίους γενέσθαι.

104. Ἰνάρως δὲ ὁ Ψαμμίτιχον, Αἴβυς, βασιλεὺς Λιβύων τῶν πρὸς Αἰγύπτῳ, ὁρμώμενος ἐκ Μαρείας τῆς ὑπὲρ

1. Διὰ τοῦτο ὁ Κίμων ἐξωστραχίσθη (ἴσως τὸ 461) καὶ παρέμεινεν ἐξόριστος ἐπὶ μίαν πενταετίαν περίπου.

2. Οἱ Ἀργεῖοι εἶχον ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Πελοποννήσου, ὥς ἐκ τούτου δὲ ἦσαν ἀνέκαθεν ἐχθροὶ τῶν Λακεδαιμονίων.

3. Ἰθωμήτας ἢ Ἰθωμάτας ἐκαλεῖτο ὁ Ζεὺς ὡς λατρευόμενος εἰς τὴν Ἰθώμην (ἢ ὡς προστάτης τῆς Ἰθώμης). Παρόμοια ἐπίθετα προερχόμενα ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου εἰς ὃν ἐλατρεύοντο εἶχον ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀρχαῖοι θεοί.

4. Αἱ πηγαὶ ἦσαν Μεγαρικὸς λιμὴν ὀχυρὸς εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου πρὸς ΒΔ. τῶν Μεγάρων (σημερινὸν Ἀλποχώρι).

τοῦτο προσβλητικὸν⁽¹⁾ καὶ εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ μὴν τὸ πά-
θουν ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν
των ἐγκατέλειψαν τὴν πρὸς αὐτοὺς συμμαχίαν, τὴν συνα-
φθεῖσαν κατὰ τὰ Μηδικά, καὶ ἐγίναν σύμμαχοι μὲ τοὺς Ἀρ-
γείους⁽²⁾; τοὺς ἐχθροὺς ἐκείνων. Συγχρόνως δὲ οἱ δύο αὐτοὶ
συνῆψαν συμμαχίαν πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ συνεδέθησαν
διὰ τῶν ἰδίων ἔρκων μετ' αὐτῶν.

103. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι τῆς Ἰθώμης κατὰ τὸ δέκα-
τον ἔτος τῆς πολιορκίας, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀν-
τισταθοῦν, συνεβιβάσθησαν μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ὑπὸ
τὸν ὅρον νὰ ἐξέλθουν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἀνενόχλητοι καὶ
νὰ μὴ πατήσουν ποτὲ πλέον εἰς αὐτήν· ἂν δὲ ἐπανέλθῃ κα-
νεῖς καὶ συλληφθῇ νὰ εἶναι δοῦλος τοῦ συλλαβόντος αὐτόν.
Πρωτύτερα δὲ εἶχε δοθῇ καὶ κάποιος Πυθικὸς χρησμὸς εἰς
τοὺς Λακεδαιμονίους παραγγέλλων ν' ἀφήσουν ἐλεύθερον τὸν
ἐκέτην τοῦ Ἀ' Ἰθωμήταν⁽³⁾. Διὸς. Τότε αὐτοὶ ἐξήλθον μὲ τὰς
γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐδέχθησαν
λόγῳ τῆς ἐχθρας πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ἐγκα-
τέστησαν εἰς τὴν Ναύπακτον, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου εἶχον
κυριεύσει ἀπὸ τοὺς Ὀζόλας Λοκροὺς. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην
προσεχώρησαν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ Με-
γαρεῖς ἀποστατήσαντες ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, διότι
ἐπίεζον αὐτοὺς διὰ πολέμου οἱ Κορίνθιοι διὰ τὰ σύνορα τῆς
γῆς των. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε κατέλαβον τὰ Μέγαρα καὶ τὰς
Πηγὰς⁽⁴⁾ καὶ ἐκτίσαν τὰ μικρὰ τεῖχη τῶν Μεγαρέων ἀπὸ
τὴν πόλιν εἰς τὴν Νίσαιαν⁽⁵⁾ καὶ ἐγκατέστησαν ἰδικὴν των
φρουράν. Ἀπὸ τοῦτο δὲ πρὸ πάντων τὸ γεγονὸς ἤρχισαν οἱ
Κορίνθιοι νὰ αἰσθάνωνται σφοδρὸν μῖσος ἐναντίον τῶν Ἀθη-
ναίων.

104. Ὁ Ἰνάρως οὐῖδς τοῦ Ψαμμίτου, Αἴβυς, βασιλεὺς
τῶν Λιβύων τῶν κατοικοῦντων πλησίον τῆς Αἰγύπτου, ὁρ-
μώμενος ἀπὸ τὴν Μάρειαν⁽⁶⁾ τὴν πέραν τῆς νήσου Φάρου⁽⁷⁾

5. Ἐπίνειον τῶν Μεγάρων εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον.

6. Μάρεια ἢ Μαρῶντις ἐκαλεῖτο λίμνη· τις αἰγυπτιακὴ πλησίον
τῆς (κατόπιν κτισθείσης) Ἀλεξανδρείας. Παρ' αὐτὴν ὑπῆρχε καὶ
ὁμώνυμος πόλις.

7. Ἐπὶ τῆς νησίδος ταύτης ἐκτίσθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς
ἀκμῆς τῆς Ἀλεξανδρείας ὕψηλός πύργος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἠνάπτετο
κατὰ τὰς νύκτας πῦρ. Ἐντεῦθεν ἡ ὀνομασία τῶν σημερινῶν φάρων.

Φάρου πόλεως ἀπέστησεν Αἰγύπτου τὰ πλέω ἀπὸ βασιλέως Ἀρταξέρξου, καὶ αὐτὸς ἄρχων γενόμενος Ἀθηναίους ἐπηγάγετο. 2. Οἱ δὲ (ἔνυχον γὰρ ἐς Κύπρον στρατευόμενοι ναυσὶ διακοσίαις αὐτῶν τε καὶ τῶν ξυμμάχων) ἤλθον ἀπολιπόντες τὴν Κύπρον, καὶ ἀναπλεύσαντες ἀπὸ θαλάσσης ἐς τὸν Νεῖλον τοῦ τε ποταμοῦ κρατοῦντες καὶ τῆς Μέμφιδος τῶν δύο μερῶν πρὸς τὸ τρίτον μέρος ὃ καλεῖται Λευκὸν τεῖχος ἐπολέμουν· ἐνῆσαν δὲ αὐτόθι Περσῶν καὶ Μήδων οἱ καταφυγόντες καὶ Αἰγυπτίων οἱ μὴ ξυναποστάντες.

105. Ἀθηναίοις δὲ ναυσὶν ἀποβάσιν ἐς Ἀλίας πρὸς Κορινθίους καὶ Ἐπιδαυρίους μάχῃ ἐγένετο, καὶ ἐνίκων Κορινθιοί. Καὶ ὕστερον Ἀθηναῖοι ἐναυμάχησαν ἐπὶ Κεκρυφαλείᾳ Πελοποννησίων ναυσί, καὶ ἐνίκων Ἀθηναῖοι. 2. Πολέμου δὲ καταστάντος πρὸς Αἰγινήτας Ἀθηναίοις μετὰ ταῦτα ναυμαχία γίνεται ἐπ' Αἰγίνῃ μεγάλη Ἀθηναίων καὶ Αἰγινητῶν, καὶ οἱ ξύμμαχοι ἑκατέρωις παρῆσαν, καὶ ἐνίκων Ἀθηναῖοι, καὶ ναῦς ἑβδομήκοντα λαβόντες αὐτῶν ἐς τὴν γῆν ἀπέβησαν καὶ ἐπολιόρκουν Λεωκράτους τοῦ Στροΐβου στρατηγοῦντος. 3. Ἐπειτα Πελοποννήσιοι ἀμύνειν βουλόμενοι Αἰγινήταις ἐς μὲν τὴν Αἰγιναν τριακοσίους ὀπλίτας πρότερον Κορινθίων καὶ Ἐπιδαυρίων ἐπικούρους διεβίβασαν, τὰ δὲ ἄκρα τῆς Γερανείας κατέλαβον καὶ ἐς τὴν Μεγαρίδα κατέβησαν Κορίνθιοι μετὰ τῶν ξυμμάχων, νομίζοντες ἀδυνάτους ἔσσεσθαι Ἀθηναίους βοηθεῖν τοῖς Μεγαρεῦσιν ἐν τε Αἰγίνῃ ἀπούσης στρατιᾶς πολλῆς καὶ ἐν Αἰγύπτῳ· ἦν δὲ καὶ βοηθῶσιν, ἀπ' Αἰγίνης ἀναστήσεσθαι αὐτούς. 4. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸ μὲν πρὸς Αἰγίνῃ στράτευμα οὐκ ἐκίνησαν, τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως ὑπολοίπων οἳ τε πρεσβύτατοι καὶ οἱ νεώτατοι ἀφικνοῦνται

1. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Αἰγύπτου παρὰ τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ Καΐρου. Τὰ ἱστορούμενα γεγονότα ἐγέναν τὸ 460 ἢ 459 π.Χ.

2. Χώρα τῆς Ἀργολίδος παρὰ τὴν Τροιζῆνα.

3. Μικρὰ νησὶς μεταξὺ Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου.

ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τὰ περισσότερα μέρη τῆς Αἰγύπτου ἐναντίον τοῦ βασιλέως Ἀρταξέρξου καὶ λαβὼν αὐτὸς τὴν ἀρχὴν ἐζήτησε βοήθειαν ἀπὸ τοῦς Ἀθηναίους. Αὐτοὶ δὲ (διότι ἔτυχε νὰ ἔχουν ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῆς Κύπρου μὲ διακόσια πλοῖα ἰδικὰ των καὶ συμμαχικά) ἄφησαν τὴν Κύπρον καὶ εἰσελθόντες ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἰς τὸν Νεῖλον καὶ γενόμενοι κύριοι τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν δύο τμημάτων τῆς Μέμφιδος ⁽¹⁾, ἐπολέμουν ἐναντίον τοῦ τρίτου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Λευκὸν τεῖχος. Εἰς αὐτὸ δὲ ἦσαν κλεισμένοι ὅσοι Πέρσαι καὶ Μῆδοι εἶχον καταφύγει ἐκεῖ καὶ ὅσοι Αἰγύπτιοι δὲν εἶχον λάβει μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

105. "Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν μίαν ἀπόβασιν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀλιῶν ⁽²⁾ συνῆψαν μάχην πρὸς τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς Ἐπιδαυρίους, ἐνίκησαν δὲ οἱ Κορίνθιοι. Ὑστερον οἱ Ἀθηναῖοι ἐναυμάχησαν παρὰ τὴν Κερυφάλειαν ⁽³⁾ μὲ πλοῖα πελοποννησιακὰ καὶ ἐνίκησαν. Κατόπιν ἐξερράγη πόλεμος ⁽⁴⁾ μεταξύ Αἰγινητῶν καὶ Ἀθηναίων καὶ συνήφθη μεγάλη ναυμαχία πλησίον τῆς Αἰγίνης μεταξύ αὐτῶν (ἔλαβον δὲ μέρος καὶ οἱ σύμμαχοί των) καὶ ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι, οἷτινες συνέλαβον ἑβδομήκοντα πλοῖα καὶ ἀποβιβασθέντες εἰς τὴν νῆσον ἤρχισαν πολιορκίαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λεωκράτους, υἱοῦ τοῦ Στροΐβου. Τότε οἱ Πελοποννήσιοι θέλοντες νὰ βοηθήσουν τοὺς Αἰγινήτας διεβίβασαν εἰς τὴν Αἴγιναν τριακοσίους ὀπλίτας, τοὺς ὁποίους εἶχον προηγουμένως ὡς ἐπικουρίαν τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Ἐπιδαυρίων, συγχρόνως δὲ κατέλαβον τὰ ὑψώματα τῆς Γερανείας ⁽⁵⁾ καὶ κατέβησαν εἰς τὴν Μεγαρίδα οἱ Κορίνθιοι μὲ τοὺς συμμαχους των, νομίζοντες ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ βοηθήσουν τοὺς Μεγαρεῖς, ἐπειδὴ πολλὸ στράτευμα αὐτῶν ἔλειπεν εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἄν πάλιν ἐβοήθουν, θὰ ἀφήρουν στρατὸν ἀπὸ τὴν Αἴγιναν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως δὲν μετεκίνησαν τὸ στράτευμα τῆς Αἰγίνης, ἀλλὰ φθάνουν εἰς τὰ Μέγαρα ἐκ τῶν παραμενόντων εἰς τὴν πόλιν οἱ γεροντότεροι ⁽⁶⁾ καὶ οἱ νεώτεροι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν

4. Τὰ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ἱστορούμενα πολεμικὰ γεγονότα συνέβησαν κατὰ τὰ ἔτη 459 καὶ 458 π.Χ.

5. Τὰ σημερινὰ Γεράνεια ὄρη.

6. Ὁ Α. Πάλλης φρονῶν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔμειναν εἰς τὴν πόλιν ὡς φρουροὶ ἄνδρες μάχιμοι καὶ νὰ ἐστάλησαν εἰς ἐπικίνδυνον καὶ σπουδαίαν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν οἱ μᾶλλον ἀπόλεμοι προ-

ἐς τὰ Μέγαρα Μυρωνίδου στρατηγοῦντος. 5. Καὶ μάχης γενομένης ἰσορρόπου πρὸς Κορινθίους διεκρίθησαν ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἐνόμισαν αὐτοὶ ἑκάτεροι οὐκ ἔλασσαν ἔχειν ἐν τῷ ἔργῳ. 6. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι (ἐκράτησαν γὰρ ὁμῶς μᾶλλον) ἀπελθόντων τῶν Κορινθίων τροπαῖον ἔστησαν· οἱ δὲ Κορίνθιοι κακίζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πόλει πρεσβυτέρων καὶ παρασκευασάμενοι ἡμέραις ὕστερον δώδεκα μάλιστα ἐλθόντες ἀντίστασαν τροπαῖον καὶ αὐτοὶ ὡς νικῆσαντες. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκβοηθήσαντες ἐκ τῶν Μεγάρων τοὺς τε τὸ τροπαῖον ἰστάντας διαφθείρουσι καὶ τοῖς ἄλλοις ξυμβalόντες ἐκράτησαν.

106. Οἱ δὲ νικώμενοι ὑπεχώρουν, καὶ τι αὐτῶν μέρος οὐκ ὀλίγον προσβιασθὲν καὶ διαμαρτὸν τῆς ὁδοῦ ἐσέπεσεν ἐξ του χωρίον ἰδιώτου, ᾧ ἔτυχεν ὄρυγμα μέγα περιεῖργον καὶ οὐκ ἦν ἔξοδος. 2. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι γνόντες κατὰ πρόσωπόν τε εἰργον τοῖς ὀπλίταις καὶ περιστήσαντες κύκλῳ τοὺς ψιλοὺς κατέλευσαν πάντας τοὺς ἐσελθόντας, καὶ πάθος μέγα τοῦτο Κορινθίοις ἐγένετο. Τὸ δὲ πλῆθος ἀπὶχώρησεν αὐτοῖς τῆς στρατιᾶς ἐπ' οἶκον.

107. Ἦρξαντο δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ τὰ μακρὰ τεῖχη ἐς θάλασσαν Ἀθηναῖοι οἰκοδομεῖν, τό τε Φαληρόνδε καὶ τὸ ἐς Πειραιᾶ. 2. Καὶ Φωκέων στρατευσάντων ἐς Δωριᾶς τὴν Λακεδαιμονίῳ μητροπόλιν, Βοιὸν καὶ Κυτίνιον καὶ Ἐριεὸν, καὶ ἐλόντων ἐν τῶν πολισμάτων τούτων οἱ Λακεδαιμόνιοι Νικομήδους τοῦ Κλεομβρότου ὑπὲρ Πλει-

τείνει διόρθωσιν τοῦ χωρίου. Ἀντὶ «οἱ τε πρεσβύτατοι καὶ νεώτατοι» νὰ γραφῇ «ὅσοι γε μὴ πρεσβύτατοι καὶ νεώτατοι». Δηλαδή ἐστάλησαν ὅλοι οἱ μάχιμοι, ἐκτὸς βεβαίως τῶν πολὺ γερόντων καὶ πολὺ νέων.

1. Ψιλοὶ ἐλέγοντο οἱ ἐλαφρῶς ὠπλισμένοι (τοξόται, σφενδονῆται, ἀκοντισταὶ κλπ.).

2. Ἡ οἰκοδόμησις τῶν μακρῶν τευχῶν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Περικλέους, ὅστις ἤθελε νὰ ἐνώσῃ τὰ τεῖχη τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας ὡς νῆσον ἀπρόσβλητον ἀπὸ ξηρᾶς. Ἐκ τῶν μακρῶν τευχῶν τὸ μὲν νότιον ἦ

τοῦ Μυρωνίδου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρὸς τοὺς Κορινθίους μάχη ἀπέβη ἀμφίρροπος, ὅταν διεχωρίσθησαν, ἐνόμισεν ὁ καθένας ὅτι δὲν ἐδείχθη κατώτερος τοῦ ἄλλου κατ' αὐτήν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι (εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι αὐτοὶ ἐφάνησαν ἀνώτεροι) μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Κορινθίων ἔστησαν τρόπαιον. Οἱ δὲ Κορίνθιοι χλευαζόμενοι ὡς δειλοὶ εἰς τὴν πόλιν τῶν ὑπὸ τῶν γεροντοτέρων παρεσκευάσθησαν καὶ μετὰ δώδεκα περίπου ἡμέρας ἐπῆγαν καὶ ἔστησαν καὶ αὐτοὶ τρόπαιον ὡς νικήσαντες. Ἀλλὰ οἱ Ἀθηναῖοι ἐξορμήσαντες ἐναντίον τῶν ἐκ τῶν Μεγάρων ἐφόνευσαν ἐκείνους ποῦ ἔστηνον τὸ τρόπαιον καὶ συμπλακέντες μὲ τοὺς ἄλλους ἐνίκησαν αὐτούς.

106. Οἱ Κορίνθιοι νικώμενοι ἤρχισαν νὰ υποχωροῦν καὶ τότε κάποιον τμήμα τῶν, ἐπειδὴ ἐπέσθη πολὺ, καὶ ἐξέφυγεν ἀπὸ τὸν κανονικὸν δρόμον, ἔπεσε μέσα εἰς τὸ κτῆμα ἐνὸς ιδιώτου, τὸ ὁποῖον ἔτυχε νὰ περικλείεται ἀπὸ τάφρον μεγάλην καὶ δὲν εἶχε ἔξοδον. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἀντιληφθέντες τοῦτο, ἀπέκλεισαν τὴν εἴσοδον μὲ τοὺς ὀπλίτας παραταχθέντες κατὰ μέτωπον καὶ περικυκλώσαντες τὸ μέρος μὲ τοὺς ψιλοὺς ⁽¹⁾ ἐφόνευσαν διὰ τῶν λίθων ὅλους τοὺς εἰσελθόντας. Τοῦτο ὑπῆρξε μεγάλη συμφορὰ τῶν Κορινθίων, ἀλλὰ τὸ πολὺ στράτευμά τῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν.

107. Κατὰ τοὺς χρόνους τοὺτους ἤρχισαν νὰ κτίζουσι τὰ μικρὰ ⁽²⁾ τείχη τὰ ἐκτεινόμενα μέχρι τῆς θαλάσσης, δηλαδή τὸ μέχρι Φαλήρου καὶ τὸ μέχρι Πειραιῶς. Ἐπειδὴ τότε οἱ Φωκεῖς ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Δωρίδα ⁽³⁾, τὴν μητρόπολιν τῶν Λακεδαιμονίων, ἐναντίον τῶν κωμοπόλεων Βοιοῦ, Κυτινίου καὶ Ἐρινεοῦ καὶ ἐκυρίευσαν μίαν ἐξ αὐτῶν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Νικομήδην τοῦ Κλεομβρό-

Φαληρικὸν κατεῖχε περίπου τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς λεωφόρου Συγγραφοῦ, ἐτελείωνεν ὅμως πέραν τοῦ σημερινοῦ ἀερολιμένος τοῦ Παλ. Φαλήρου καὶ εἶχε μήκος 35 ἀρχαίων σταδίων (6 1/2 χμ. περίπου). Τὸ βόρειον ἢ Πειραικὸν κτισμένον πέραν τῆς σημερινῆς ὁδοῦ Πειραιῶς ἦν ὡς τοὺς περιβόλους Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, εἶχε δὲ μήκος 40 ἀρχαίων σταδίων (7 1/2 χμ. περίπου). Εἰς τὸν μεταξὺ τῶν τειχῶν τούτων χώρον ἠδύνατο νὰ καταφύγουν ἐν καιρῷ πολιορκίας ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς. Ἡ οἰκοδόμησις ἤρχισε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ἔτος 459 π.Χ.

3. Μικρὰ χώρα ἄγονος καὶ πτωχὴ μεταξὺ Παρνασσοῦ καὶ Οἴτης συνορεύουσα μὲ τὴν Φωκίδα.

στοάνακτος τοῦ Πανσανίου βασιλέως, νέου ὄντος ἔτι, ἡγουμένου ἐβοήθησαν τοῖς Λωριεῦσιν ἑαυτῶν τε πεντακοσίοις καὶ χιλίοις ὀπλίταις καὶ τῶν ξυμμάχων μυρίοις, καὶ τοὺς Φωκέας ὁμολογίᾳ ἀναγκάσαντες ἀποδοῦναι τὴν πόλιν ἀπεχώρουν πάλιν. 3. Καὶ κατὰ θάλασσαν μὲν αὐτοὺς, διὰ τοῦ Κρισαίου κόλπου εἰ βούλονται περαιοῦσθαι, Ἀθηναῖοι νανσὶ περιπλεύσαντες ἔμελλον κωλύσειν· διὰ δὲ τῆς Γερανείας οὐκ ἀσφαλὲς ἐφαίνετο αὐτοῖς Ἀθηναίων ἐχόντων Μέραρα καὶ Πηγὰς πορεύεσθαι· δύσσοδός τε γὰρ ἡ Γεράνεια καὶ ἐφρουρεῖτο αἰεὶ ὑπὸ Ἀθηναίων· καὶ τότε ἤσθάνοντο αὐτοὺς μέλλοντας καὶ ταύτῃ κωλύσειν. 4. Ἔδοξε δ' αὐτοῖς ἐν Βοιωτοῖς περιμεῖνασι σκέπασθαι ὅτῳ τρόπῳ ἀσφαλέστατα διαπορεύσονται. Τὸ δὲ ἔτι καὶ ἄνδρες τῶν Ἀθηναίων ἐπῆγον αὐτοὺς κρύφα ἐλπίσαντες δῆμόν τε καταπαύσειν καὶ τὰ μακρὰ τεῖχη οἰκοδομοῦμενα. 5. Ἐβοήθησαν δὲ ἐπ' αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι πανδημεὶ καὶ Ἀργείων χίλιοι καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων ὥς ἕκαστοι· ξύπαντες δὲ ἐγένοντο τετρακισχίλιοι καὶ μύριοι. 6. Νομίσαντες δὲ ἀπορεῖν ὅπῃ διέλθωσιν ἐπεστράτευσαν αὐτοῖς, καὶ τι καὶ τοῦ δήμου καταλύσεως ὑποψία. 7. Ἦλθον δὲ καὶ Θεσσαλῶν ἱππῆς τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τὸ ξυμμαχικόν, οἳ μετέστησαν ἐν τῷ ἔργῳ παρὰ τοὺς Λακεδαιμονίους.

108. Γενομένης δὲ μάχης ἐν Τανάγρα τῆς Βοιωτίας ἐνίκων Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, καὶ φόνος ἐγένετο ἀμφοτέρων πολὺς. 2. Καὶ Λακεδαιμόνιοι μὲν ἐς τὴν Μεγαρίδα ἐλθόντες καὶ δεινροτομήσαντες πάλιν ἀπῆλθον ἐπ' οἷ-

1. Τὸ 456 π. Χ.

2. Τὰ μακρὰ τεῖχη καθίστων τὴν πόλιν ἀπρόσβλητον ἀπὸ ξηρᾶς, τοῦτο ὅμως δὲν συνέφερεν εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς, ἐλπίζοντας πάντοτε εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Σπάρτης.

3. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐζήτησε νὰ λάβῃ μέρος ὡς ἀπλοῦς ὀπλίτης καὶ ὁ ἐξόριστος Κίμων, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἐπετράπη. Μετὰ τὴν μάχην ὅμως ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας.

4. Ἐφονεύθησαν καὶ ἑκατὸν περίπου φίλοι τοῦ Κίμωνος ἀγωνισθέντες λαμπρῶς, διὰ νὰ δείξουν ὅτι ἦσαν ἀμέτοχοι τῆς ἀποδιδ-

του, ἐπίτροπον τοῦ ἀνγλίκου ἀκόμη βασιλέως Πλειστοάνακτος υἱοῦ τοῦ Παυσανίου, ἐβοήθησαν ⁽¹⁾ τοὺς Δωριεῖς μὲ χιλίους πενταχοσίους ὀπλίτας ἰδικούς των καὶ δέκα χιλιάδας συμμαχούς, ἀφοῦ δὲ ἐξηνάγκασαν τοὺς Φωκεῖς διὰ συνθήκης νὰ ἀποδώσουν τὴν πόλιν ἡτοιμάζοντο ν' ἀναχωρήσουν. Ἀλλ' ἂν μὲν ἐδοκίμαζον νὰ περάσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ θαλάσσης, δηλαδὴ διὰ τοῦ Κρῖσαίου κόλπου, οἱ Ἀθηναῖοι ποὺ εἶχον περιπλεύσει τὴν Πελοπόννησον ἐσκόπευον νὰ τοὺς ἐμποδίσουν. Ἐπίσης δὲν ἐθεώρουν ἀσφαλὲς τὸ νὰ βαδίσουν διὰ τῆς Γερανείας, ἐφ' ὅσον οἱ Ἀθηναῖοι κατεῖχον τὰ Μέγαρα καὶ τὰς Πηγάς, διότι ἡ Γεράνεια εἶναι δύσβατος καὶ ἐφρουρεῖτο συνεχῶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, τότε δὲ ἀντελαμβάνοντο ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐσκόπευον νὰ τοὺς ἐμποδίσουν καὶ ἐκεῖ. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ μείνουν ὀλίγον εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ νὰ σκεφθοῦν μὲ πόῃν τρόπον θὰ πορευθοῦν ἀσφαλέστατα. Ἐκτὸς τούτου παρεκάλουν αὐτοὺς μυστικὰ καὶ μερικοὶ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἤλπισαν νὰ κατὰλύσουν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ σπασματῇσιν ⁽²⁾ τὴν οἰκοδόμησιν τῶν μακρῶν τειχῶν. Τότε ἐξεστράτευσαν ἐναντίον αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι πανστρατιᾷ μαζὶ μὲ χιλίους Ἀργεῖους καὶ τὰς ἀναλόγους μοίρας ἐκ τῶν ἄλλων συμμαχῶν, ἀνερχόμενοι συνολικῶς εἰς δέκα τέσσαρας χιλιάδας. Ἐξεστράτευσαν δέ, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἐνόμισαν ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι εὐρίσκονται εἰς ἀμηχανίαν, μὴ γνωρίζοντες ἀπὸ ποῦ νὰ περάσουν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ὑπωπεύθησαν κάπως τὴν κίνησιν πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Εἰς ἐνίσχυσιν τῶν Ἀθηναίων ἦλθον καὶ ἱππεῖς Θεσσαλοὶ, κατὰ τοὺς ἔρους τῆς συμμαχίας, ἀλλ' αὐτοὶ τὴν ὥραν τῆς μάχης ἐπῆγαν μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους.

103. Κατὰ τὴν μάχην ⁽³⁾, ἡ ὁποία ἐγίνεν εἰς τὴν Τανάγραν τῆς Βοιωτίας, ἐνίκησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι, ἐφονεύθησαν ⁽⁴⁾ δὲ πολλοὶ ἀπὸ ἀμφοτέρω τὰ μέρη. Τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦλθον εἰς τὴν Μεγαρίδα καὶ ἀφοῦ κατέλαβαν τὰ δένδρα ἐπέστρεψαν ⁽⁵⁾ εἰς τὴν πατρίδα των διὰ τῆς

μῆνης εἰς αὐτοὺς κατηγορίας ὅτι συνεννοοῦντο μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους.

5. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐνίκησαν μὲν ἀλλ' ἀντελήφθησαν ὅτι πᾶσα ἐπιχειρήσις αὐτῶν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων θὰ ἦτο ματαία.

κον διὰ Γερανείας καὶ ἰσθμοῦ· Ἀθηναῖοι δὲ δευτέρᾳ καὶ ἐξηκοστῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν μάχην ἐστράτευσαν ἐς Βοιωτοὺς Μυρωνίδου στρατηγοῦντος, 3. καὶ μάχῃ ἐν Οἰνοφύτοις τοὺς Βοιωτοὺς νικήσαντες τῆς τε χώρας ἐκράτησαν τῆς Βοιωτίας καὶ Φωκίδος καὶ Ταναγραίων τὸ τεῖχος περιεῖλον καὶ Λοκρῶν τῶν Ὀποντίων ἑκατὸν ἄνδρας ὁμήρους τοὺς πλουσιωτάτους ἔλαβον, τὰ τε τεῖχη τὰ ἑαυτῶν τὰ μακρὰ ἐπετέλεσαν. 4. Ὁμολόγησαν δὲ καὶ Αἰγινῆται μετὰ ταῦτα τοῖς Ἀθηναίοις τεῖχῃ τε περιελόντες καὶ ναῦς παραδόντες φόρον τε ταξάμενοι ἐς τὸν ἔπειτα χρόνον. 5. Καὶ Πελοπόννησον περιέπλευσαν Ἀθηναῖοι Τολμίδου τοῦ Τολμαίου στρατηγοῦντος, καὶ τὸ νεώριον τὸ Λακεδαιμονίων ἐνέπρησαν καὶ Χαλκίδα Κορινθίων πόλιν εἶλον καὶ Σικωνίους ἐν ἀποβάσει τῆς γῆς μάχῃ ἐκράτησαν.

109. Οἱ δ' ἐν τῇ Αἰγύπτῳ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἐπέμενον καὶ αὐτοῖς πολλὰ ἰδέαι πολέμων κατέστησαν. 2. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ἐκράτουν τῆς Αἰγύπτου Ἀθηναῖοι, καὶ βασιλεὺς πέμπει ἐς Λακεδαίμονα Μεγάβαζον ἄνδρα Πέρσῃν χρήματα ἔχοντα, ὅπως ἐς τὴν Ἀττικὴν εἰσβαλεῖν πεισθέιτων τῶν Πελοποννησίων ἀπ' Αἰγύπτου ἀπαγάγοι Ἀθηναίους. 3. Ὡς δὲ αὐτῷ οὐδ' προυχώρει καὶ τὰ χρήματα ἄλλως ἀνηλοῦτο, ὁ μὲν Μεγάβαζος καὶ τὰ λοιπὰ τῶν χρημάτων πάλιν ἐς τὴν Ἀσίαν ἐκομίσθη, Μεγάβυζον δὲ τὸν Ζωπύρου πέμπει ἄνδρα Πέρσῃν μετὰ στρατιᾶς πολλῆς. 4. ὃς ἀφικόμενος κατὰ γῆν τοὺς τε Αἰγυπτίους καὶ τοὺς ξυμμάχους μάχῃ ἐκράτησε καὶ ἐκ τῆς Μέμφιδος ἐξήλασε τοὺς Ἑλλήνας καὶ τέλος ἐς Προσωπίτιδα τὴν νῆσον κατέκλησε· καὶ ἐπολιόρκει ἐν αὐτῇ ἐνιαυτὸν καὶ ἑξ μῆνας, μέχρι οὗ ξηράνας τὴν διώρυγα καὶ παρατρέψας ἄλλῃ τὸ ὕδωρ τὰς τε ναῦς ἐπὶ τοῦ ξηροῦ ἐποίησε καὶ τῆς νήσου τὰ πολλὰ ἥπειρον, καὶ διαβὰς εἶλε τὴν νῆσον περὶ.

1. Οὗτοι κατέφκουν περὶ τὴν σημερινὴν Ἀταλάντην.

Γερανείας καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐξήκοντα δύο ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῶν Βοιωτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μυρωνίδου καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς εἰς μάχην παρὰ τὰ Οἰνόφυτα καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Φωκίδος. Τότε ἐκρήμνισαν τὸ τεῖχος τῶν Ταναγραίων καὶ ἐπῆραν ἀπὸ τοὺς Ὀπουντίους ⁽¹⁾ Λοκροὺς ἑκατὸν πλουσιωτάτους ἄνδρας ὡς ὁμήρους καὶ ἐτελείωσάν τὰ ἰδικὰ τῶν μακρὰ τεύχη. Μετὰ ταῦτα ⁽²⁾ συνῆψαν εἰρήνην πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ οἱ Αἰγινῆται ἀφοῦ ἐκρήμνισαν τὰ τεύχη τῶν παρέδωσαν τὰ πλοῖα καὶ ἐδέχθησαν νὰ πληρώνουν εἰς τὸ ἐξῆς φόρον. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἀθηναῖοι περιέπλευσαν τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τολμίδου, υἱοῦ τοῦ Τολμαίου, καὶ ἐνέπρησαν τὸν ναύσταθμον τῶν Λακεδαιμονίων, ἐκυρίευσαν τὴν Χαλκίδα τῆς Ἀκαρνανίας, πόλιν ἀνήκουσαν εἰς τοὺς Κορινθίους, καὶ ἀποβίβασθέντες εἰς τὴν ξηρὰν ἐνίκησαν εἰς μάχην τοὺς Σικυωνίους.

109. Οἱ ἐν Αἰγύπτῳ πολεμοῦντες Ἀθηναῖοι καὶ σύμμαχοι παρέμενον ἐκεῖ καὶ ὁ πόλεμος αὐτῶν ὑπέστη πολλὰς μετατροπὰς. Κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν κύριοι τῆς Αἰγύπτου καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἔστειλεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα τὸν Πέρσην Μεγάβαζον μὲ χρήματα διὰ νὰ πείσῃ τοὺς Πελοποννησίους νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀστικὴν καὶ ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀποσυρθεῖν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλ' ὁ Μεγάβαζος, ἐπειδὴ δὲν κατώρθωνε τίποτε καὶ τὰ χρήματα ἐξωδεύοντο ματαίως, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν μὲ ὅσα χρήματα τοῦ ἔμειναν. Τότε δὲ ὁ βασιλεὺς ἔστειλεν εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸν Πέρσην Μεγάβυζον, τὸν υἱὸν τοῦ Ζωπύρου μὲ πολλὸν στρατὸν. Οὗτος μὲν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐνίκησε κατὰ ξηρὰν εἰς μάχην τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς συμμάχους τῶν καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Μέμφιν, τέλος δὲ περιέκλεισεν αὐτοὺς εἰς τὴν νῆσον Προσωπίτιδα ⁽³⁾ καὶ τοὺς ἐπολιόρκει ἐκεῖ ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ ἑξ μῆνας μέχρις ὅτου παρέτρεψε τὸ ὕδωρ τῆς διώρυγος καὶ ἐξήρανε αὐτήν, ὅποτε τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων εὐρέθησαν ἐπάνω εἰς ξηρὰν καὶ τὰ περισσότερα μέρη τῆς νήσου ἠνώθησαν μὲ τὴν ἡπειρον. Τότε τὸ στράτευμά του ἐπέρασεν εἰς τὴν νῆσον περὶ καὶ τὴν ἐκυρίευσεν.

2. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἔγιναν τὸ 455 π.Χ. Τότε συνεπληρώθη καὶ ἡ οἰκοδόμησις τῶν μακρῶν τειχῶν.

3. Νῆσος εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου.

110. Οὕτω μὲν τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα ἐφθάρη ἐξ ἔτη πολεμήσαντα· καὶ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν πορευόμενοι διὰ τῆς Λιβύης ἐς Κυρήνην ἐσώθησαν, οἱ δὲ πλεῖστοι ἀπώλοντο. 2. Αἰγύπτου δὲ πάλιν ὑπὸ βασιλείᾳ ἐγένετο πλὴν Ἀμυνταίου τοῦ ἐν τοῖς ἔλεσι βασιλέως· τοῦτον δὲ διὰ μέγεθός τε τοῦ ἔλους οὐκ ἐδύναντο ἔλεῖν καὶ ἅμα μαχιμώτατοί εἰσι τῶν Αἰγυπτίων οἱ ἔλειοι. 3. Ἰνάρως δὲ ὁ Λιβύων βασιλεύς, ὃς τὰ πάντα ἔπραξε περὶ τῆς Αἰγύπτου, προδουσία ληφθεὶς ἀνεσταυρώθη. 4. Ἐκ δὲ τῶν Ἀθηῶν καὶ τῆς ἄλλης ξυμμαχίδος πεντήκοντα τριήρεις διάδοχοι πλέουσai ἐς Αἶγυπτον ἔσχον κατὰ τὸ Μενδησίον κέρας, οὐκ εἰδότες τῶν γεγενημένων οὐδέν· καὶ αὐτοῖς ἔκ τε γῆς ἐπιπεσόντες πεζοὶ καὶ ἐκ θαλάσσης Φοινίκων ναυτικὸν διέφθειραν τὰς πολλὰς τῶν νεῶν, αἱ δ' ἐλάσσους διέφυγον πάλιν. 5. Τὰ μὲν κατὰ τὴν μεγάλην στρατείαν Ἀθηναίων καὶ τῶν ξυμμάχων ἐς Αἶγυπτον οὕτως ἐτελεύτησεν.

111. Ἐκ δὲ Θεσσαλίας Ὀρέστης ὁ Ἐχεκρατίδου υἱός τοῦ Θεσσαλῶν βασιλέως φεύγων ἔπεισεν Ἀθηναίους ξαντὸν κατάγειν· καὶ παραλαβόντες Βοιωτοὺς καὶ Φωκέας ὄντας ξυμμάχους Ἀθηναῖοι ἐστράτευσαν τῆς Θεσσαλίας ἐπὶ Φάρσαλον. Καὶ τῆς μὲν γῆς ἐκράτουν ὅσα μὴ προΐοιτες πολὺ ἐκ τῶν ὀπλῶν (οἱ γὰρ ἱππῆς τῶν Θεσσαλῶν εἶργον), τὴν δὲ πόλιν οὐχ εἶλον, οὐδ' ἄλλο προυχώρει αὐτοῖς οὐδέν ὣν ἔνεκα ἐστράτευσαν, ἀλλ' ἀπεχώρησαν πάλιν Ὀρέστην ἔχοντες ἄπρακτοι. 2. Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλῶ ὕστερον χίλιοι Ἀθηναίων ἐπὶ τὰς ναῦς τὰς ἐν Πηγῇς ἐπιβάντες (εἶχον δ' αὐτοὶ τὰς Πηγάς) παρέπλευσαν ἐς Σικυνῶνα Περικλέους τοῦ Ξαυθίππου στρατηγούτου, καὶ ἀποβάντες Σικυνωτίων τοὺς προσμύξαντας μάχῃ ἐκράτησαν. 3. Καὶ εὐθὺς παραλαβόντες

1. Ἡ καταστροφὴ αὕτη ἐγένετο τὸ 454 ἢ 453 π.Χ. Κατὰ τὸν Διόδωρον, οἱ Ἀθηναῖοι ἐδειξαν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἀξιοθαύμαστον ἀνδρείαν. Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι ἡ καταστροφὴ αὕτη, μολοντί πολὺ μεγάλη, δὲν ἐπτόχησε μήτε ἐξησθένισε τοὺς Ἀθηναίους.

110. Τοιουτοτρόπως κατεστράφησαν¹ οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀφοῦ ἐπολέμησαν ἐπὶ ἕξ ἔτη. Ἐκ τοῦ πολυαρίθμου στρατεύματος ὀλίγοι μόνον ἐσώθησαν πορευόμενοι διὰ τῆς Λιθύης εἰς τὴν Κυρήνην, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐφονεύθησαν. Ἡ Αἴγυπτος ὑπετάχθη πάλιν εἰς τὸν βασιλέα, ἐκτὸς τοῦ Ἀμυρταίου, τοῦ βασιλέως τῆς περιοχῆς τῶν ἐλῶν. Τοῦτον δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποτάξουν οἱ Πέρσαι διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἔλους καὶ διότι οἱ κάτοικοι τῶν ἐλῶν εἶναι οἱ μαχιμώτεροι Αἰγύπτιοι. Ὁ δὲ Ἰνάρως, ὁ βασιλεὺς τῶν Λιθύων, ὁ ὅποιος ἐδημιούργησεν ὅλας αὐτὰς τὰς ταραχὰς τῆς Αἰγύπτου, συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ἀνεσταυρώθη. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον σταλῆ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἄλλας συμμαχικὰς πόλεις πεντήκοντα τριήρεις ὡς ἀντικαταστάτιδες καὶ ἔπλεον πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἐπειδὴ δὲ ἠγνόουν ἐντελῶς τὰ συμβάντα προσωρμίσθησαν εἰς τὸ Μενδήσιον² στόμιον, καὶ τότε ἐφώρμησαν ἐναντίον αὐτῶν οἱ πεζοὶ ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ τὸ φοινικικὸν ναυτικὸν ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ κατέστρεψαν τὰς περισσοτέρας. Τὰ ὀλιγώτερα κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσεν ἡ μεγάλη ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Αἴγυπτον.

111. Ὁ Ὀρέστης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἐχεκράτιδου, βασιλέως τῶν Θεσσαλῶν, ἐξόριστος ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τὸν ἐγκαταστήσουν εἰς τὴν πατρίδα του. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι παραλαβόντες τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Φωκεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν σύμμαχοί των, ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Φάρσαλον τῆς Θεσσαλίας. Καὶ κατέλαβον μὲν ἀπὸ τὴν ὑπαιθρον χώραν ὅσον τμῆμα ἠδύναντο νὰ κατέχουν χωρὶς ν' ἀπομακρύνωνται πολὺ ἀπὸ τὸ στρατόπεδον (διότι τοὺς ἠμπόδιζον οἱ Θεσσαλοὶ ἱππεῖς), ἀλλὰ οὔτε τὴν πόλιν ἐκυρίευσαν, οὔτε ἄλλο τίποτε κατῴρθωσαν ἀπὸ ἐκεῖνα διὰ τὰ ὅποια ἐξεστράτευσαν, καὶ ἐπανήλθον πάλιν ἀπρακτοὶ μαζὶ μὲ τὸν Ὀρέστην. Ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα χίλιοι Ἀθηναῖοι ἐπιβιβάσθέντες εἰς τὰ ἐν Πηγαῖς πλοῖα (διότι κατεῖχον αὐτοὶ τὰς Πηγάς) ἔπλευσαν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Σικυῶνος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Περικλέους τοῦ υἱοῦ τοῦ Ξανθίππου καὶ ἀποβιβάσθέντες ἐνίκησαν εἰς μάχην τοὺς συγκρουσθέντας πρὸς αὐτοὺς Σικυωνίους. Παραλαβόντες δὲ εὐθὺς μετὰ ταῦτα τοὺς Ἀχαιοὺς ἔπλευσαν εἰς τὴν ἀπέναντι ξηρὰν καὶ ἐξεστράτευσαν

²) Τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο μεγάλων στομίων δι' ὧν ὁ Νεῖλος χύνεται εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἀχαιοὺς καὶ διαπλεύσαντες πέραν, τῆς Ἀκαρνανίας ἐς Οἰνιάδας ἐστράτευσαν καὶ ἐπολιόρκουν, οὐ μέντοι εἰλόν γε, ἀλλ' ἀπεχώρησαν ἐπ' οἶκον.

112. Ὑστερον δὲ διαλιπόντων ἐτῶν τριῶν σπονδαὶ γίνονται Πελοποννησίοις καὶ Ἀθηναίοις πενταέτης. 2. Καὶ Ἑλληνικοῦ μὲν πολέμου ἔσχον οἱ Ἀθηναῖοι, ἐς δὲ Κύπρον ἐστρατεύοντο ναυσὶ διακοσίαις αὐτῶν τε καὶ τῶν ξυμμάχων Κίμωνος στρατηγούντος. 3. Καὶ ἐξήκοντα μὲν νῆες ἐς Αἴγυπτον ἀπ' αὐτῶν ἐπλευσαν, Ἀμυρταίου μεταπέμποντος τοῦ ἐν τοῖς ἔλεσι βασιλέως, αἱ δὲ ἄλλαι Κίτιον ἐπολιόρκουν. 4. Κίμωνος δὲ ἀποθανόντος καὶ λιμοῦ γενομένου ἀπεχώρησαν ἀπὸ Κιτίου καὶ πλεύσαντες ὑπὲρ Σαλαμῖνος τῆς ἐν Κύπρῳ Φοίνιξι καὶ Κίλιξιν ἐναυμάχησαν καὶ ἐπεζομάχησαν ἅμα, καὶ νικήσαντες ἀμφοτέρα ἀπεχώρησαν ἐπ' οἶκον καὶ αἱ ἐξ Αἰγύπτου νῆες πάλιν αἱ ἐλθοῦσαι μετ' αὐτῶν. 5. Λακεδαιμόνιοι δὲ μετὰ ταῦτα τὸν ἱερὸν καλούμενον πόλεμον ἐστράτευσαν, καὶ κρατήσαντες τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ παρέδωκαν Δελφοῖς καὶ αὐθις ὕστερον Ἀθηναῖοι ἀποχωρησάντων αὐτῶν στρατεύσαντες καὶ κρατήσαντες παρέδωκαν Φωκεῦσι.

113. Καὶ χρόνον ἐγγενομένου μετὰ ταῦτα Ἀθηναῖοι, Βοιωτῶν τῶν φευγόντων ἐχόντων Ὀρχομενὸν καὶ Χαιρώνειαν καὶ ἄλλ' ἅττα χωρία τῆς Βοιωτίας, ἐστράτευσαν ἐαυτῶν μὲν χιλίοις ὀπλίταις, τῶν δὲ ξυμμάχων ὥς ἐκάστοις ἐπὶ τὰ χωρία ταῦτα, πολέμια ὄντα, Τολμίδου τοῦ Τολμαίου στρατηγούντος. Καὶ Χαιρώνειαν ἐλόντες ἀπεχώρουν φυλακὴν καταστήσαντες. 2. Πορευομένοις δὲ αὐτοῖς ἐν Κορωνείᾳ ἐπιτίθενται οἱ τε ἐκ τῆς Ὀρχομενοῦ φυγάδες Βοιωτῶν καὶ Λοκροὶ μετ' αὐτῶν καὶ Εὐβοέων φυγάδες καὶ ὅσοι τῆς

¹⁾ Τὸ 451 π.Χ.

²⁾ Διότι ἀφορμὴ αὐτοῦ ἦτο ἡ κατοχὴ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, διὰ τὴν ὁποίαν ἤριζον οἱ κάτοικοι τῶν Δελφῶν καὶ οἱ Φω-

ἐναντίον τῶν Οἰνιάδων, πόλεως τῆς Ἀκαρνανίας. Τὴν πόλιν ταύτην ἐπολιόρκησαν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐκυρίευσαν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς Ἀθήνας.

112. Ὑστερον δέ, ἀφοῦ ἐπέρασαν τρία χρόνια, συνωμολογήθησαν¹ μεταξύ τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν Ἀθηναίων συνθῆκαι πενταετεῖς. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔπαυσαν νὰ πολεμοῦν πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Κύπρον μὲ διακόσια πλοῖα ἰδικὰ τῶν καὶ τῶν συμμάχων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κίμωνος. Ἐκ τούτων τὰ μὲν ἐξήκοντα πλοῖα ἐπλεύσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Ἀμυρταίου τοῦ βασιλέως τῆς χώρας τῶν ἐλῶν, τὰ δὲ ἄλλα ἐπολιόρκουν τὸ Κίτιον. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπέθανεν ὁ Κίμων, συνέβη δὲ καὶ πείνα, οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ Κίτιον καὶ πλεύσαντες ἀπέναντι τῆς Σαλαμίνος τῆς ἐν Κύπρῳ ἐναυμάχησαν καὶ ἐπεζομάχησαν συγχρόνως πρὸς τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Κίλικας, καὶ νικήσαντες εἰς ἀμφοτέρως τὰς μάχας ἀνεχώρησαν διὰ τὴν πατρίδα τῶν. Μετ' αὐτῶν δὲ ἀνεχώρησαν καὶ τὰ ἐξ Αἰγύπτου ἐπιστρέψαντα πλοῖα, τὰ ὅποια εἶχον ἔλθει μαζί τῶν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐξεστράτευσαν μετὰ ταῦτα καὶ διεξήγαγον τὸν καλούμενον ἱερὸν² πόλεμον καὶ γενόμενοι κύριοι τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ παρέδωσαν αὐτὸν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκείνων ἐξεστράτευσαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ γενόμενοι κύριοι αὐτοῦ τὸν παρέδωσαν εἰς τοὺς Φωκεῖς.

113. Μετὰ παρέλευσιν ἀρκετοῦ χρόνου ἀπὸ τὰ γεγνότα ταῦτα, ἐπειδὴ οἱ φυγάδες Βοιωτοὶ κατεῖχον τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Χαιρώνειαν καὶ μερικὰ ἄλλα μέρη τῆς Βοιωτίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεστράτευσαν³ ἐναντίον τῶν μερῶν τούτων, πού ἦσαν ἐχθρικά πρὸς αὐτούς, μὲ χιλίους ὀπλίτας ἰδικούς τῶν καὶ τὰς ἀναλόγους μοίρας τῶν συμμάχων, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τολμίδου, υἱοῦ τοῦ Τολμαίου. Κυριεύσαντες δὲ τὴν Χαιρώνειαν ἐγκατέστησαν φρουρὰν καὶ ἀνεχώρουν. Ἐνθ' ὅμως ἐπορεύοντο, ἐπιτίθενται κατ' αὐτῶν εἰς τὴν Κορώνειαν ἀπὸ τὸν Ὀρχομενὸν οἱ Βοιωτοὶ φυγάδες μαζί μὲ τοὺς Λοκροὺς καὶ τοὺς Εὐβοεῖς φυγάδας καὶ ὄσους

καίς. Ὁ σπουδαιότερος τῶν «ἱερῶν» πολέμων διεξήχθη μεταξύ Φωκίων καὶ Βοιωτῶν, ἀτερματίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνο.

³) Τὸ 447 π.Χ.

αὐτῆς γνώμης ἦσαν· καὶ μάχῃ κρατήσαντες τοὺς μὲν διέφθειραν τῶν Ἀθηναίων, τοὺς δὲ ζῶντας ἔλαβον. 3. Καὶ τὴν Βοιωτίαν ἐξέλιπον Ἀθηναῖοι πᾶσαν, σπονδὰς ποιησάμενοι ἐφ' ᾧ τοὺς ἄνδρας κομιοῦνται. 4. Καὶ οἱ φεύγοντες Βοιωτῶν κατελθόντες καὶ οἱ ἄλλοι πάντες αὐτόνομοι πάλιν ἐγένοντο.

114. Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλῶ ὕστερον Εὐβοία ἀπέστη ἀπὸ Ἀθηναίων. Καὶ ἐς αὐτὴν διαβεβηκότος ἤδη Περικλέους στρατιᾷ Ἀθηναίων, ἠγγέλθη αὐτῷ ὅτι Μέγαρος ἀφέστηκε καὶ Πελοποννήσιοι μέλλουσιν ἐσβαλεῖν ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ οἱ φρουροὶ Ἀθηναίων διεφθαρμένοι εἰσὶν ὑπὸ Μεγαρέων, πλὴν ὅσοι ἐς Νίσαιαν ἀπέφυγον· ἐπαγαγόμενοι δὲ Κορινθίους καὶ Σικυνώνιους καὶ Ἐπίδαυρίους ἀπέστησαν οἱ Μεγαρεῖς. Ὁ δὲ Περικλῆς πάλιν κατὰ τάχος ἐκόμιζε τὴν στρατιάν ἐκ τῆς Εὐβοίας. 2. Καὶ μετὰ τοῦτο οἱ Πελοποννήσιοι τῆς Ἀττικῆς ἐς Ἐλευσίνα καὶ Θριῶζε ἐσβαλόντες ἐδήλωσαν Πλειστοδάνакτος τοῦ Πανσανίου βασιλέως Λακεδαιμονίων ἡγουμένου, καὶ τὸ πλεον οὐκέτι προελθόντες ἀπεχώρησαν ἐπ' οἴκου. 3. Καὶ Ἀθηναῖοι πάλιν ἐς Εὐβοίαν διαβάντες Περικλέους στρατηγούντος καίεστρέψαντο πᾶσαν, καὶ τὴν μὲν ἄλλην διμολογία κατεστήσαντο, Ἑστιάδης δὲ ἐξοικίσαντες αὐτοὶ τὴν γῆν ἔσχον.

115. Ἀναχωρήσαντες δὲ ἀπὸ Εὐβοίας οὐ πολλῶ ὕστερον σπονδὰς ἐποίησαντο πρὸς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους τριακοντούτεις, ἀποδόντες Νίσαιαν καὶ Πηγὰς καὶ Τροιζῆνα καὶ Ἀχαΐαν· ταῦτα γὰρ εἶχον Ἀθηναῖοι Πελοποννησίων.

2. Ἐκτὼ δὲ ἔτει Σαμίσις καὶ Μιλησίοις πόλεμος ἐγένετο περὶ Προΐνης· καὶ οἱ Μιλήσιοι ἐλασσοῦμενοι τῷ πο-

1) Οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν διότι οἱ αἰμαλωτισθέντες ἀνέχον εἰς τὰ πρῶτα γένη τῆς πόλεως.

2) Τὰ γεγονότα τοῦ κεφαλαίου τούτου ἔγιναν τὸ 446 π.Χ.

είχαν τὰ αὐτὰ πολιτικά φρονήματα· οὗτοι δὲ νικήσαντες εἰς τὴν μάχην ἄλλους μὲν ἐκ τῶν Ἀθηναίων ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ συνέλαβον ζῶντας. Κατόπιν τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειψαν δολόκληρον τὴν Βοιωτίαν, ἀφοῦ ἐσυνθηκολόγησαν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πάρουν πίσω τοὺς ἄνδρας. Τότε καὶ οἱ ἐπανελθόντες εἰς τὰς πόλεις τῶν Βοιωτῶν φυγάδες καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐγίναν πάλιν αὐτόνομοι.

114. Ὀλίγον καιρὸν μετὰ ταῦτα ἀπεστάτησεν ἡ Εὐβοία ἀπὸ τοῦς Ἀθηναίους. Ἐνῶ δὲ εἶχε διαβῆ εἰς αὐτὴν ὁ Περικλῆς μὲ ἀθηναϊκὸν στρατόν, ἔλαβεν ἀγγελίαν ὅτι ἀπεστάτησαν τὰ Μέγαρα καὶ οἱ Πελοποννήσιοι πρόκειται νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι φρουροὶ ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Μεγαρέων, ἐκτὸς ἐκείνων ποὺ κατέφυγον εἰς τὴν Νίσαιαν (ἀπεστάτησαν δὲ οἱ Μεγαρεῖς καλέσαντες εἰς βοήθειαν τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς Σικυωνίους καὶ τοὺς Ἐπιδαυρίους). Τότε ὁ Περικλῆς ἐπανεφέρειν ἐσπευσμένως τὸ στράτευμα ἐκ τῆς Εὐβοίας. Μετὰ τοῦτο δὲ οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν μέχρι τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὸ Θριάσιον πεδῖον καὶ κατέστρεψαν τὰ κτήματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων Πλειστοάνакτος, υἱοῦ τοῦ Πausanίου. Ἀλλ' ἀνεχώρησαν διὰ τὴν πατρίδα τῶν χωρὶς νὰ προχωρήσουν περισσότερον. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι διέβησαν πάλιν εἰς τὴν Εὐβοίαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Περικλέους καὶ τὴν ὑπέταξαν ὅλην· καὶ εἰς μὲν τὰς ἄλλας πόλεις ἐκανόνισαν τὰ πολιτεύματα κατόπιν συμφωνίας, εἰς δὲ τὴν Ἰστιαίαν ἐξεδίωξαν τοὺς κατοίκους καὶ κατέλαβον αὐτοὶ τὴν γῆν³.

115. Ἀφοῦ δὲ ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν συνῆψαν μετ' ὀλίγον⁴ τριακονταετῆς συνθήκας πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν, ἀποδώσαντες τὴν Νίσαιαν, τὰς Πηγὰς, τὴν Τροιζῆνα καὶ τὴν Ἀχαΐαν, διότι αὐτὰ τὰ μέρη τὰ εἶχον ἄρχει οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦς Πελοποννησίους.

Μετὰ ἕξ ἔτη ἐκηρύχθη πόλεμος μεταξὺ τῶν Σαμίων καὶ τῶν Μιλησίων διὰ τὴν Πριήγην,⁵ καὶ οἱ Μιλήσιοι νικώμε-

³) Τὸ 445 π.Χ.

⁴) Ἡ Μιλητος καὶ ἡ Πριήγη ἦσαν ἰωνικαὶ πόλεις εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ σημερινοῦ κόλπου τοῦ Γέροντα.

λέμα παρ' Ἀθηναίους ἐλθόντες κατεβόων τῶν Σαμίων. Συνεπελαμβάνοντο δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Σάμου ἄνδρες ἰδιῶται νεωτερίσαι βουλόμενοι τὴν πολιτείαν. 3. Πλεύσαντες οὖν Ἀθηναῖοι ἐς Σάμον ναοὶ τεσσαράκοντα δημοκρατίαν κατέστησαν καὶ ὁμήρους ἔλαβον τῶν Σαμίων πεντήκοντα μὲν παῖδας, ἴσους δὲ ἄνδρας, καὶ κατέθεντο ἐς Αἴμνον καὶ φρουρὰν ἐγκαταλιπόντες ἀνεχώρησαν. 4. Τῶν δὲ Σαμίων ἦσαν γάρ τινες οἱ οὐχ ὑπέμενον, ἀλλ' ἔφυγον ἐς τὴν ἡπειρον, ξυνθέμενοι τῶν ἐν τῇ πόλει τοῖς δυνατωτάτοις καὶ Πισσοῦθνη τῷ Ὑστάπου ξυμμαχίαν, ὃς εἶχε Σάρδεις τότε, ἐπικούρους τε ξυλλέξαντες ἐς ἑπτακοσίους διέβησαν ὑπὸ νύκτα ἐς τὴν Σάμον. 5. Καὶ πρῶτον μὲν τῷ δήμῳ ἐπανέστησαν καὶ ἐκράτησαν τῶν πλείστων, ἔπειτα τοὺς ὁμήρους κλέψαντες ἐκ Αἴμνου τοὺς αὐτῶν ἀπέστησαν, καὶ τοὺς φρουροὺς τοὺς Ἀθηναίων καὶ τοὺς ἄρχοντας οἱ ἦσαν παρὰ σφίσιν ἐξέδосαν Πισσοῦθνη, ἐπὶ τε Μίλητον εὐθὺς παρεσκευάζοντο στρατεύειν. Συνapéστησαν δὲ αὐτοῖς καὶ Βυζάντιοι.

116. Ἀθηναῖοι δὲ ὥς ἦσθοντο, πλεύσαντες ναυσὶν ἐξήκοντα ἐπὶ Σάμου ταῖς μὲν ἑκατάδεκα τῶν νεῶν οὐκ ἐχρήσαντο (ἔτυχον γὰρ αἱ μὲν ἐπὶ Καρίας ἐς προσκοπὴν τῶν Φοινισσῶν νεῶν οἰχόμεναι, αἱ δ' ἐπὶ Χίου καὶ Λέσβου περιαγγέλλουσαι βοηθεῖν), τεσσαράκοντα δὲ ναοὶ καὶ τέσσαρσι Περικλέους δεκάτου αὐτοῦ στρατηγοῦντος ἐναυμάχησαν πρὸς Τραγία τῇ νήσῳ Σαμίων ναυσὶν ἑβδομήκοντα, ὧν ἦσαν αἱ εἴκοσι στρατιώτιδες (ἔτυχον δὲ αἱ πᾶσαι ἀπὸ Μιλήτου πλέουσai), καὶ ἐνίκων Ἀθηναῖοι. 2. Ὑστερον δὲ αὐτοῖς ἐβοήθησαν ἐκ τῶν Ἀθηναίων νῆες τεσσαράκοντα καὶ Χίων καὶ Λεοβίων πέντε καὶ εἴκοσι, καὶ ἀποβάντες καὶ κρατοῦντες τῷ πεζῷ ἐπολιόρκουν τρισὶ τείχεσι τὴν πόλιν καὶ ἐκ

1) Μικρασιατικὴ πόλις μεσόγειος, ἔδρα Πέρσου σατράπου. Πρὸ τῆς περσικῆς κατακτῆσεως ἦτο πρωτεύουσα τοῦ μικρασιατικοῦ κράτους τῆς Λυδίας.

2) Παράλιος χώρα εἰς τὰ ΝΔ. τῆς Μ. Ἀσίας.

νοι ἤλθον εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ κατεκραύγαζον ἐναντίον τῶν Σαμίων. Ἐδοθήθουν δὲ αὐτοὺς καὶ μερικοὶ ἰδιῶται ἐξ αὐτῆς τῆς Σάμου ἐπιθυμοῦντες νὰ μεταβάλουν τὸ πολίτευμα. Τότε λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλευσαν εἰς τὴν Σάμον μὲς τεσσαράκοντα πλοῖα καὶ ἐγκαθίδρυσαν δημοκρατίαν καὶ ἐπῆραν ὁμήρους ἀπὸ τοὺς Σαμίους πεντήκοντα παῖδας καὶ ἰσαριθμούς ἀνδρας, μετέφερον δὲ αὐτοὺς πρὸς ἀσφάλειαν εἰς τὴν Ἀῆμνον καὶ ἀφήσαντες φρουρὰν ἀνεχώρησαν. Ἀλλὰ μερικοὶ Σάμιοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἠνείχοντο τὴν μεταβολὴν καὶ ἔφυγον εἰς τὴν ἀπέναντι ἡπειρον, συνεννοηθέντες μὲς τοὺς παρამείναντας εἰς τὴν πόλιν ἐπιφανεστάτους ἀριστοκρατικούς καὶ συμμαχήσαντες μὲς τὸν Πισσοῦθνην τὸν υἱὸν τοῦ Ὑστάπου, ὅστις κατεῖχε τότε τὰς Σάρδεις¹, καὶ συλλέξαντες ἐπτακοσίους περίπου μισθοφόρους, διέβησαν κατὰ τινα νύκτα εἰς τὴν Σάμον. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπροκάλεσαν ἐξέγερσιν ἐναντίον τῶν δημοκρατικῶν καὶ συνέλαβον τοὺς πλείστους, ἔπειτα δὲ κλέψαντες τοὺς ὁμήρους τῶν ἀπὸ τὴν Ἀῆμνον ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ παρέδωσαν εἰς τὸν Πισσοῦθνην τοὺς φρουροὺς καὶ τοὺς ἀρχοντας τῶν Ἀθηναίων τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν Σάμον, παρεσκευάζοντο δὲ ἀμέσως νὰ ἐκστρατεύσουν ἐναντίον τῆς Μιλήτου. Μαζὶ μὲς τοὺς Σαμίους ἀπεστάτησαν καὶ οἱ Βυζάντιοι.

116. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μόλις τὰ ἔμαθον ἐπλευσαν ἐναντίον τῆς Σάμου μὲς ἐξήκοντα πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἐχρησιμοποίησαν τὰ δέκα ἕξ, (διότι μερικά εἶχον πλεύσει πρὸς τὴν Καρίαν,² διὰ νὰ κατασκοπεύσουν τὰ φοινικικὰ πλοῖα, καὶ ἄλλα πρὸς τὴν Χίον καὶ Λέσβον, διὰ νὰ εἰδοποιήσουν, ὅτι πρέπει νὰ στείλουν βοήθειαν). Ἐναυμάχησαν λοιπὸν μὲς τεσσαράκοντα τέσσαρα πλοῖα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Περικλέους καὶ ἐννέα ἄλλα, πλησίον τῆς νήσου Τραγίας³, πρὸς ἐβδομήκοντα πλοῖα τῶν Σαμίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ εἰκοσι ἦσαν ὀπλιταγωγὰ (διότι ἔτυχε νὰ πλέουν δλα ἀπὸ τὴν Μίλητον⁴) καὶ ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι. Κατόπιν ἤλθον πρὸς ἐνίσχυσίν των τεσσαράκοντα πλοῖα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ εἰκοσιπέντε λεσβιακά. Τότε ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὑπερέχοντες κατὰ τὸ πεζικὸν ἤρχισαν νὰ πολιορ-

²) Νηαὶς πρὸς Ν. τῆς Σάμου.

⁴) Δηλαδὴ μετέφερον στρατὸν εἰς τὴν Μίλητον, ἀλλ' ἐστράφησαν πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου.

θαλάσσης ἅμα. 3. Περικλῆς δὲ λαβὼν ἐξήκοντα ναῦς ἀπὸ τῶν ἐφορμουσῶν ὥχeto κατὰ τάχος ἐπὶ Καύνου καὶ Καρίας, ἐσαγγελθέντων ὅτι Φοίνισσαι νῆες ἐπ' αὐτοὺς πλέουσιν· ὥχeto γὰρ καὶ ἐκ τῆς Σάμου πέντε ναυσὶ Σιτησαγόρας καὶ ἄλλοι ἐπὶ τὰς Φοινίσσας.

117. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Σάμιοι ἐξαπιναίως ἔκπλουν ποιησάμενοι ἀφράκτῳ τῷ στρατοπέδῳ ἐπιπεσόντες τὰς τε προφυλακίδας ναῦς διέφθειραν καὶ ναυμαχοῦντες τὰς ἀνταγαγομένας ἐνίκησαν, καὶ τῆς θαλάσσης τῆς καθ' ἑαυτοὺς ἐκράτησαν ἡμέρας περὶ τέσσαρας καὶ δέκα καὶ ἐσεκοίσαντο καὶ ἐξεκομίσαντο ἃ ἐβούλοντο. 2. Ἐλθόντος δὲ Περικλέους πάλιν ταῖς ναυσὶ κατεκλήροθησαν· καὶ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ὕστερον προσεβοήθησαν ιεσσαράκοντα μὲν αἱ μετὰ Θουκυδίδου καὶ Ἀγνώτος καὶ Φορμίωνος νῆες, εἴκοσι δὲ αἱ μετὰ Τληπόλεμον καὶ Ἀντικλέους, ἐκ δὲ Χίου καὶ Λέσβου τριάκοντα. 3. Καὶ ναυμαχίαν μὲν τινα βραχεῖαν ἐποιήσαντο οἱ Σάμιοι, ἀδύνατοι δὲ ὄντες ἀντισχεῖν ἐξεπολιορκήθησαν ἐνάτῳ μηνὶ καὶ ὑποσεχώρησαν ὁμολογίᾳ, τεῖχος τε καθελόντες καὶ ὁμήρους δόντες καὶ ναῦς παραδόντες καὶ χρήματα τὰ ἀναλωθέντα κατὰ χρόνους ταξάμενοι ἀποδοῦναι. Συνέβησαν δὲ καὶ Βυζάντιοι ὥσπερ καὶ πρότερον ὑπήκοοι εἶναι.

118. Μετὰ ταῦτα δὲ ἤδη γίνεται οὐ πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον τὰ προειρημένα, τὰ τε Κερκυραϊκὰ καὶ τὰ Ποτιδαιατικὰ καὶ ὅσα πρόφασις τοῦδε τοῦ πολέμου κατέστη. 2. Ταῦτα δὲ ξύμπαντα ὅσα ἐπραξαν οἱ Ἕλληνες πρὸς τε ἀλλήλους καὶ τὸν βάρβαρον ἐγένετο ἐν ἔτεσι πεντήκοντα μάλιστα

¹⁾ Δηλ. ἀπὸ τρία περιτειχισμένα στρατόπεδα πέριξ τοῦ τείχους τῆς Σάμου. Διὰ τούτων ἀπεκόπτετο ἡ ἐπικοινωνία τῆς πόλεως μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου.

²⁾ Παλαιὰ μικρασιατικὴ πόλις ἀπέναντι τῆς Ρόδου.

³⁾ Τὰ φοινικικὰ πλοῖα ἀπεστέλουν τὸν περσικὸν στόλον. Οἱ δὲ Σάμιοι ὀλιγαρχικοὶ εἶχον ἔλθει εἰς συνεννοήσεις μὲ τοὺς Πέρσας.

⁴⁾ Τὸ ναυτικὸν στρατόπεδον ὠχυρώνετο μὲ χονδρούς πασσάλους ἐμπηγνυμένους εἰς τὴν θάλασσαν.

καὺν τὴν πόλιν ἀπὸ τρία τεῖχη, ¹ συγχρόνως δὲ καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ὁ δὲ Περικλῆς ἐπῆρε ἐξήκοντα πλοῖα ἀπὸ τὰ πολιορκοῦντα καὶ ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως πρὸς τὴν Καῦνον ² καὶ τὴν Καρίαν, ἐπειδὴ ἔλαβεν ἀγγελίαν, ὅτι πλέουν ἐναντίον των φοινικικὰ πλοῖα. Διότι εἶχεν ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Σάμον ὁ Στῆσαγόρας μὲ πέντε πλοῖα καὶ ἄλλοι τινές, διὰ τὰ καλέσουν τὸν φοινικικὸν ³ στόλον.

117. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ οἱ Σάμιοι ἔκαμαν αἰφνιδιαστικὴν ἐξόρμησιν μὲ τὰ πλοῖα καὶ ἐπιπεσόντες ἐναντίον τοῦ ναυτικοῦ στρατοπέδου, τὸ ὅποιον ἦτο ἀνοχύρωτον ⁴, κατέστρεψαν τὰ πλοῖα τῆς προφυλακῆς καὶ ἐνίκησαν εἰς ναυμαχίαν τὰ ἐξελλόντα ἐναντίον αὐτῶν. Οὕτω ἔγιναν κύριοι τῆς περὶ τὴν νῆσον των θαλάσσης ἐπὶ δέκα τέσσαρας ἡμέρας καὶ εἰσῆγαγον καὶ ἐξῆγαγον ὅσα ᾔθελον. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Περικλέους ἀπεκλείσθησαν πάλιν διὰ τῶν πλοίων. Ἦλθον δὲ κατόπιν ὡς νέα βοήθεια ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τεσσαράκοντα πλοῖα μὲ τοὺς στρατηγούς Θουκυδίδην ⁵, Ἀγωνα καὶ Φορμίωνα, ἄλλα εἰκοσι μὲ τὸν Τληπόλεμον καὶ τὸν Ἀντικλέα καὶ τριάκοντα ἀπὸ τὴν Χίον καὶ τὴν Λέσβον. Οἱ Σάμιοι συνήψαν κάποιαν ἀσήμενον ναυμαχίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνθέξουν εἰς τὴν πολιορκίαν παρεδόθησαν ⁶ κατὰ τὸν ἕνατον μῆνα καὶ συνωμολόγησαν εἰρήνην, ἀφοῦ ἐκρήμνισαν τὸ τεῖχος καὶ ἔδωσαν ὁμήρους καὶ παρέδωσαν τὰ πλοῖα των καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ πληρώσουν εἰς ὠρισμένης προθεσμίας τὰ ἐξοδευθέντα κατὰ τὸν πόλεμον χρήματα. Ἐσυνθηκολόγησαν δὲ καὶ οἱ Βυζάντιοι συμφωνήσαντες νὰ εἶναι ὑπήκοοι ὥπως καὶ προηγουμένως.

118. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα συνέβησαν τὰ ἐκτεθέντα προηγουμένως, δηλαδὴ τὰ Κερκυραϊκὰ καὶ τὰ Ποτειδαϊτικὰ καὶ ὅσα ὑπῆρξαν πρόφασις τοῦ παρόντος πολέμου. Ὅλοι δὲ αὐτοὶ οἱ πόλεμοι, ὅσους ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν ἢ ἐναντίον τοῦ βαρβάρου, συνετελέσθησαν ἐν τῷ

¹) Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν πρόκειται οὔτε περὶ τοῦ γραφάντος ταῦτα ἱστορικοῦ οὔτε περὶ τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Περικλέους πολιτικοῦ, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχεν ἐξοστρακισθῇ.

²) Τὸ 439 π.Χ. Ὁ πόλεμος οὗτος ἦτο ἐξαιρετικῶς ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἂν δὲν ἐνίκηον, τὸ ναυτικὸν κράτος των κατεστρέφετο. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς ἀπέδωκε μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐξεφώνησεν ὁ ἴδιος τὸν ἐπιτάφιον τῶν πεσόντων κατ' αὐτόν.

μεταξὺ τῆς Ξέρξου ἀναχωρήσεως καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦδε τοῦ πολέμου· ἐν οἷς Ἀθηναῖοι τὴν τε ἀρχὴν ἐγκρατεστέραν κατεστήσαντο καὶ αὐτοὶ ἐπὶ μέγα ἐχώρησαν δυνάμεως. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι αἰσθόμενοι οὔτε ἐκώλυνον εἰ μὴ ἐπὶ βραχύ, ἡσυχάζον τε τὸ πλεόν τοῦ χρόνου, ὄντες μὲν καὶ πρὸ τοῦ μὴ ταχεῖς ἵεναι ἐς τοὺς πολέμους, εἰ μὴ ἀναγκάζοιντο, τὸ δέ τι καὶ πολέμοις οἰκείοις ἐξειργόμενοι, πρὶν δὴ ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων σαφῶς ἦρετο καὶ τῆς ξυμμαχίας αὐτῶν ἤπιοντο. Τότε δὲ οὐκέτι ἀνασχετὸν ἐποιοῦντο, ἀλλ' ἐπιχειρητέα ἐδόκει εἶναι πάσῃ προθυμίᾳ καὶ καθαιρετέα ἡ ἰσχύς, ἣν δύνωνται, ἀραμένοις τόνδε τὸν πόλεμον.

3. Αὐτοῖς μὲν οὖν τοῖς Λακεδαιμονίοις διέγνωστο λελύσθαι τε τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἀδικεῖν, πέμψαντες δὲ ἐς Δελφοὺς ἐπηρώτων τὸν θεὸν εἰ πολεμοῦσιν ἄμεινον ἔσται. Ὁ δὲ ἀνείλεν αὐτοῖς, ὥς λέγεται, κατὰ κράτος πολεμοῦσι νίκην ἔσεσθαι, καὶ αὐτὸς ἔφη ξυλλήψεσθαι καὶ παρακαλούμενος καὶ ἄκλητος.

119. Αὐτῶν δὲ τοὺς ξυμμάχους παρακάλεσαντες ψήφον ἐβούλοντο ἐπαγαγεῖν εἰ χορὴ πολεμεῖν. Καὶ ἐλθόντων τῶν πρέσβεων ἀπὸ τῆς ξυμμαχίας καὶ ξυνόδου γενομένης οἳ τε ἄλλοι εἶπον ἃ ἐβούλοντο, κατηγοροῦντες οἱ πλείους τῶν Ἀθηναίων καὶ τὸν πόλεμον ἀξιοῦντες γενέσθαι, καὶ οἱ Κορίνθιοι δεηθέντες μὲν καὶ κατὰ πόλεις πρότερον ἐκά-

¹⁾ Αἱ χρονολογίαι διὰ τὰ γεγονότα τῆς πεντηκονταετίας ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Ἱστορίας Παπαρρηγοπούλου (ἐκδ. Ἐλευθ. 1925). Δὲν εἶναι ὁμως σύμφωνοι ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ δι' αὐτάς.

²⁾ Ἡ παρέκθεσις διὰ τὰ γεγονότα τῆς πεντηκονταετίας ἀτελείωσεν καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐπανέρχεται εἰς τὴν διακοπεῖσαν ἀφήγησιν (Α 87). Διὰ τῆς παρεκθέσεως ἐδείχθη ἡ πορεία τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων, τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν κατοίκων τῶν μικρασιατικῶν παραλίων, διὰ τὰ μετατραπῇ ἀπὸ ἔνωσιν ἰσοτίμων καὶ αὐτονόμων συμμάχων εἰς ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἐπίσης ἔγινε φανερά καὶ ἡ δύναμις τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἐξελιχθῇ εἰς μέγα κράτος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ τόλμη καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῶν Ἀθηναίων.

πεντήκοντα¹ περίπου ἔτων, μεταξύ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ξέρξου καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος πολέμου. Κατ' αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὴν ἡγεμονίαν των κατέστησαν ἰσχυροτέραν καὶ τὴν δύναμιν τῆς πόλεως των ἀνέπτυξαν εἰς μέγαν βαθμόν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἂν καὶ εἶχον ἀντιληφθῇ τοῦτο, δὲν τοὺς ἡμποδίζον, ἐκτὸς ἀσημάντων τινῶν περιπτώσεων, ἀλλὰ κατὰ τὸν περισσότερον χρόνον ἔμενον ἡσυχοί, ἅφ' ἐνὸς μὲν διότι προηγουμένως δὲν ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἀναλαμβάνουν πολέμους, ἐκτὸς ἐὰν ἐξηναγκάζοντο, ἅφ' ἑτέρου δὲ διότι ἡμποδίζοντο ἀπὸ ἰδικούς των πολέμους. Τέλος ὁμως ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων ἀνυψώμετο καταφανῶς καὶ οὗτοι ἤρχισαν νὰ βλάπτουν καὶ τοὺς συμμάχους τῶν Λακεδαιμονίων. Τότε πλέον ἔπαυσαν νὰ ἀνέχονται καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐνεργήσουν μὲ δλην των τὴν δραστηριότητα καὶ ν' ἀναλάβουν τὸν παρόντα πόλεμον διὰ νὰ καταρρίψουν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, ἂν δύνανται.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπὸν εἶχον ἀποφανθῇ² ὅτι παρεβιάσθησαν αἱ συνθήκαι καὶ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατεπάτουν τὸ δίκαιον. Κατόπιν ἔστειλαν εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ ἠρώτησαν τὸν θεὸν ἐὰν θὰ εἶναι δι' αὐτοὺς συμφερώτερος ὁ πόλεμος. Τότε ὁ θεὸς ἐχρησιμοδότησεν εἰς αὐτοὺς, καθὼς λέγεται, ὅτι θὰ νικήσουν ἂν πολεμήσουν μὲ δλας τὰς δυνάμεις των· εἶπε δὲ ἀκόμη, ὅτι θὰ βοηθῇ καὶ αὐτὸς καὶ προσκαλούμενος καὶ ἀπρόσκλητος.

Αἱ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΔΙΑΣΚΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

119. Οἱ Λακεδαιμόνιοι προσκαλέσαντες πάλιν³ τοὺς συμμάχους των ἤθελον νὰ θέσουν εἰς ψηφοφορίαν τὸ ζήτημα ἂν πρέπη νὰ κάμουν πόλεμον. Ὅταν δὲ ἦλθον οἱ πρέσβεις ἀπὸ τὰς συμμαχικὰς πόλεις καὶ ἔγινε συνέλευσις, οἱ μὲν ἄλλοι εἶπον ὅσα ἤθελον, κατηγοροῦντες οἱ περισσότεροι τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἀπαιτοῦντες νὰ γίνῃ πόλεμος, οἱ δὲ Κορίνθιοι, οἱ ὅποιοι καὶ ἰδιαιτέρως εἶχον παρακαλέσει πρῶτύτερα

¹) Κατὰ τὴν πρώτην συνέλευσιν τῶν συμμάχων ἐν Σπάρτῃ (βλ. Α, 67 καὶ 87) ἐξητάσθη τὸ ζήτημα ἂν παρεβιάσθησαν αἱ συνθήκαι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπεκράτησεν ἡ γνώμη ὅτι παρεβιάσθησαν. Ἡδὴ συγκαλεῖται δευτέρα συνέλευσις διὰ νὰ ληφθῇ ἀπὸ κοινοῦ ἡ περὶ τοῦ πολέμου ἀπόφασις.

στον ἰδίᾳ ὥστε ψηφίσασθαι τὸν πόλεμον, δεδιότες περὶ τῇ Ποτιδαίᾳ μὴ προδιαφθαρεῖν, παρόντες δὲ καὶ τότε καὶ τελευταῖοι ἐπελθόντες ἔλεγον τοιάδε.

120. "Τοὺς μὲν Λακεδαιμονίους, ὧ ἄνδρες ξύμμαχοι, οὐκ ἂν εἴαι αἰτιασαίμεθα ὥς οὐ καὶ αὐτοὶ ἐψηφισμένοι τὸν πόλεμόν εἰσι καὶ ἡμᾶς ἐς τοῦτο νῦν ξυνήγαγον. Χρὴ γὰρ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας τὰ κοινὰ προσκοπεῖν, ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλοις ἐκ πάντων προτιμῶνται. 2. Ἡμῶν δὲ ὅσοι μὲν Ἀθηναίοις ἤδη ἐνηλλάγησαν οὐχὶ διδαχῆς δέονται ὥστε φυλάξασθαι αὐτούς· τοὺς δὲ τὴν μεσόγειαν μᾶλλον καὶ μὴ ἐν πόρῳ κατωκημένους εἰδέναι χρὴ ὅτι, τοῖς κάτω ἢν μὴ ἀμύνωσι, χαλεπωτέραν ἔξουσιν τὴν κατακομιδὴν τῶν ὥραιων καὶ πάλιν ἀντίληψιν ὧν ἡ θάλασσα τῇ ἡπείρῳ δίδωσι, καὶ τῶν νῦν λεγομένων μὴ κακοὺς κριτὰς ὥς μὴ προσηκόντων εἶναι, προσδέχεσθαι δέ ποτε, εἰ τὰ κάτω προσοῖντο, κἂν μέχρι σφῶν τὸ δεινὸν προελθεῖν, καὶ περὶ αὐτῶν οὐχ ἥσπον νῦν βουλευέσθαι. 3. Διόπερ καὶ μὴ ὀκνεῖν δεῖ αὐτοὺς τὸν πόλεμον ἀντ' εἰρήνης μεταλαμβάνειν. Ἀνδρῶν γὰρ σωφρόνων μὲν ἔστιν, εἰ μὴ ἀδικοῖντο, ἡσυχάζειν, ἀγαθῶν δὲ ἀδικουμένους ἐκ μὲν εἰρήνης πολεμεῖν, εὐδὲ παρασχὸν ἐκ πολέμου πάλιν ξυμβῆναι, καὶ μήτε τῇ κατὰ πόλεμον εὐτυχίᾳ ἐπαίρεσθαι μήτε τῇ ἡσυχίᾳ τῆς εἰρήνης ἡδόμενον ἀδικεῖσθαι. 4. Ὅ τε γὰρ διὰ τὴν ἡδονὴν ὀκνῶν

¹⁾ Οἱ Κορίνθιοι ἤλπιζον ὅτι διὰ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Πελοποννησίων εἰς Ἀττικὴν οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἐξηναγάζοντο νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτειδαίας.

²⁾ Κατὰ τὴν πρώτην συνέλευσιν οἱ Κορίνθιοι κατηγορήσαν μετρίμυτητα τοὺς Λακεδαιμονίους διότι εἶχον συγκαλέσει τοὺς συμμάχους ὅχι διὰ τὸ ἀποφασίσουν τὸν πόλεμον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην τῶν ἂν ἀδικοῦν οἱ Ἀθηναῖοι.

³⁾ Ἡ ἔννοια τῶν δύο πρώτων περιόδων εἶναι ἡ ἐξῆς. «Οἱ Λακεδαιμόνιοι θέτουν εἰς ψηφοφορίαν ζήτημα κηρύξεως πολέμου. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὀρθῶς ἀντιλαμβάνονται τὰ καθήκοντά των καὶ ὅτι δὲν παραμελοῦν τὰ συμφέροντα τῆς συμμαχίας χάριν τῶν ἰδικῶν των».

⁴⁾ Οἱ Κορίνθιοι διαίρουσιν τοὺς συμμάχους εἰς παραθαλασσίους

κάθε πόλιν χωριστὰ νὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ τοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο μήπως δὲν προλάβουν νὰ σώσουν τὴν Ποτείδαιαν¹, ἦσαν δὲ παρόντες καὶ εἰς τὴν κοινὴν συνέλευσιν, ἀνῆλθον εἰς τὸ βῆμα τελευταῖοι καὶ εἶπον τὰ ἑξῆς περίπου :

120. « Ἄνδρες σύμμαχοι· δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ κατηγορήσωμεν τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅτι οὔτε αὐτοὶ ἀπεφάσισαν τὸν πόλεμον οὔτε ἡμᾶς συνεκάλεσαν τώρα πρὸς τοῦτο². Διότι οἱ ἡγεμόνες, ἀφοῦ εἰς κάθε περίστασιν τιμῶνται ἐξαιρετικῶς ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους, πρέπει νὰ λαμβάνουν πρόνοιαν διὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρονται περισσότερον διὰ τὰ ἰδικὰ των³. Ἀπὸ ἡμᾶς δὲ τοὺς συμμάχους ὅσοι ἐσχετίσθησαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, δὲν χρειάζονται διδασκαλίαν διὰ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπ' αὐτοὺς. Ὅσοι ὅμως κατοικοῦν εἰς τὰ μεσόγεια καὶ ὄχι εἰς ἐμπορικὰς λιμένας, πρέπει νὰ γνωρίζουν ὅτι ἂν δὲν βοηθήσουν τοὺς παραθαλασσίους, θὰ καταστήσουν δυσκολωτέραν καὶ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων τῆς χώρας των καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν εἰδῶν, τὰ ὅποια παρέχει εἰς τὴν ξηρὰν τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον. Πρέπει ἐπίσης νὰ μὴ γίνουν κακοὶ κριταὶ τῶν λόγων μας, νομίζοντες ὅτι δὲν τοὺς ἐνδιαφέρουν, καὶ νὰ περιμένουν ὅτι ὁ κίνδυνος θὰ φθάσῃ κάποτε καὶ μέχρις αὐτῶν, ἂν ἀδιαφορήσουν διὰ τὰ παράλια. Ἐπομένως πρέπει ν' ἀντιληφθῶν ὅτι σκέπτονται τώρα περισσότερον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των παρὰ διὰ τοὺς παραθαλασσίους.

Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ διστάσουν ν' ανταλλάξουν τὴν εἰρήνην μὲ τὸν πόλεμον. Διότι οἱ σώφρονες ἄνδρες ἡσυχάζουν, ἐφ' ὅσον δὲν ἀδικοῦνται, οἱ δὲ γενναῖοι ὅταν ἀδικοῦνται ἀφήνουν τὴν εἰρήνην καὶ ἀρχίζουν τὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον πάλιν παύουν εἰς τὴν κατάλληλον περίστασιν. Καὶ οὔτε ἀπὸ τὰς πολεμικὰς ἐπιτυχίας των ἀλαζονεύονται, οὔτε ἀνέχονται ν' ἀδικοῦνται χάριν τῆς εὐχαριστήσεως τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ ἡσυχία τῆς εἰρήνης. Διότι ὁ μὲν διστάζων ν' ανταλλάξῃ τὴν εὐχαρίστησιν τῆς εἰρήνης μὲ τὸν πόλεμον, τά-

καὶ χερσαίους. Ἐκ τούτων οἱ μὲν παραθαλάσσιοι ἔχουν πικρὰν πείραν τῶν Ἀθηναίων καὶ συνεπῶς δὲν χρειάζονται παρακλήσεις, διὰ νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Οἱ χερσατοὶ ὅμως, μολοντί δὲν ἔχουν ἴσως ἀδικηθῇ ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, πρέπει καὶ αὐτοὶ νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τοῦ πολέμου, διότι κινδυνεύουν καὶ αὐτοὶ ὄχι ὀλιγότερον ἀπὸ τοὺς παραθαλασσίους.

τάχις· ἂν ἀφαιρεθείη τῆς ὄρασιώνης τὸ τεροννὸν δι' ὅπερ ὀκνεῖ, εἰ ἡσυχάζοι, ὃ τε ἐν πολέμῳ εὐτυχία πλεονάζων οὐκ ἐντεθύμηνται θρόασει ἀπίστῳ ἐπαιρόμενος. 5. Πολλὰ γὰρ κακῶς γνωσθέντα ἀβουλοτέρων τῶν ἐναντίων τυχόντων κατωρθώθη, καὶ ἔτι πλέω ἢ καλῶς δοκοῦντα βουλευθῆναι ἐς τοῦναντίον αἰσχροῦς περιέστη· ἐνθυμεῖται γὰρ οὐδεὶς ὁμοῖα τῇ πίστει καὶ ἔργῳ ἐπεξέρχεται, ἀλλὰ μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζομεν, μετὰ δέους δὲ ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπομεν.

121. "Ἡμεῖς δὲ νῦν καὶ ἀδικοῦμενοι τὸν πόλεμον ἐγείρομεν καὶ ἱκανὰ ἔχοντες ἐγκλήματα, καὶ ὅταν ἀμυνώμεθα Ἀθηναίους, καταθησόμεθα αὐτὸν ἐν καιρῷ. 2. Κατὰ πολλὰ δὲ ἡμᾶς εἰκὸς ἐπικρατῆσαι, πρῶτον μὲν πλήθει προύχοντας καὶ ἐμπειρίᾳ πολεμικῇ, ἔπειτα δειοσίῳ πάντας ἐς τὰ παραγελλόμενα ἰόντας, 3. ναυτικόν τε, ᾧ ἰσχύουσιν ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης τε ἐκάστοις οὐσίας ἐξαγνισόμεθα καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπίᾳ χρημάτων· δάνεισμα γὰρ ποιησάμενοι ὑπολαβεῖν οἷοί τ' ἐσμέν μισθῷ μείζονι τοὺς ξένους αὐτῶν ναυβάτας. Ὀνητὴ γὰρ Ἀθηναίων ἡ δύναμις μᾶλλον ἢ οἰκεία· ἡ δὲ ἡμετέρα ἦσσαν ἂν τοῦτο πάθοι, τοῖς σώμασι τὸ πλεόν ἰσχύουσα ἢ τοῖς χρήμασι. 4. Μιᾶ τε νίκη ναυμαχίας κατὰ τὸ εἰκὸς ἀλίσκονται· εἰ δ' ἀντίσχοιεν, μελετήσομεν καὶ ἡμεῖς ἐν πλεονί χρόνῳ τὰ ναυτικά, καὶ ὅταν τὴν ἐπιστήμην ἐς τὸ ἴσον καταστήσωμεν, τῇ γε εὐψυχίᾳ δῆπου περιεσόμεθα. Ὁ γὰρ ἡμεῖς ἔχομεν φύσει ἀγαθόν, ἐκείνοις

¹⁾ Τὰ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ λεγόμενα ὑπὸ τῶν Κορινθίων εἶναι ἀπάντησις εἰς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἀρχιδάμου (Α, 80 καὶ 81), ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι χάρις εἰς τὰ χρήματα καὶ τὸ ναυτικόν των θάκρατῆσουν τὸν πόλεμον ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον οἱ Πελοποννησιοὶ δὲν δύνανται νὰ τοὺς ἀφαιρέσουν τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης.

²⁾ Εἰς τὰ ἱερὰ τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ὀλυμπίας ὑπῆρχον ἀφιερώματα μεγάλῃς ἀξίας. Οἱ λαοὶ οἱ κατέχοντες τὰ ἱερὰ ταῦτα συνεμάχουν μετὰ τῶν Πελοποννησίων.

³⁾ Δηλαδή ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων στηρίζεται εἰς τὸ χρήμα καὶ ὄχι εἰς τὴν πολεμικὴν ἱκανότητα αὐτῶν. Εἰς αὐτὰ ἀπαντᾷ ὁ Περικλῆς ἐν Α, 143.

χιστα δύναται νὰ χάσῃ τὴν τέρψιν τοῦ ἀταράχου ρίου, διὰ τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς διατάζει, ἐὰν παραδοθῇ εἰς τὴν ἡσυχίαν. Ὁ δὲ παρασυρόμενος εἰς ἀλλότριαν ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας του κατὰ τὸν πόλεμον, δὲν ἔχει λογαριάσει ὅτι τὸ παράλογον θάρρος ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζει τὴν ἑπαρσίν του εἶναι βάθρον ἀσταθές. Διότι πολλὰ ἐπιχειρήσεις πολεμικαί, ἂν καὶ κακῶς ἐμελετήθῃσαν, ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας, ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ εἶναι περισσότερον ἀπερίσκεπτοι οἱ ἐχθροί, πολὺ περισσότεραι δέ, αἱ ὁποῖαι ἐφαίνοντο ὅτι ἀπεφασίσθησαν καλῶς, κατήντησαν εἰς ἐπείσχυτον τέλος. Διότι κανεὶς ἄνθρωπος δὲν ἔχει κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τὴν ἰδίαν πεποιθήσιν, ὅπως ἔταν σχεδιάζῃ αὐτό. Ἀλλὰ σχεδιάζομεν μετ' ἀσφαλείας, ἀποτυγχάνομεν ὅμως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου ἕνεκα τοῦ φόβου.

121. »Ἡμεῖς ὅμως ἀναλαμβάνομεν τῶρα τὸν πόλεμον διότι ἀδικούμεθα καὶ διότι ἔχομεν βασίμους ἀφορμάς, ὅταν δὲ ἀποκρούσωμεν τοὺς Ἀθηναίους θὰ τὸν σταματήσωμεν¹ εἰς τὴν κατάλληλον περίστασιν. Ἐχομεν δὲ πολλὰς πιθανότητας νὰ νικήσωμεν, πρῶτον διότι ὑπερέχομεν κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ δεύτερον διότι πάντες ἀνεξαιρέτως σπεύδομεν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν. Ἀλλὰ καὶ ναυτικόν, κατὰ τὸ ὅποιον ὑπερέχουν οἱ Ἀθηναῖοι, θὰ ἐξοπλίσωμεν ἀπὸ τὰ χρήματα ποῦ ἔχει καθένας καὶ ἀπὸ τὰ χρήματα τῶν Δελφῶν² καὶ τῆς Ὀλυμπίας. Καὶ ἀφοῦ συνάψωμεν δάνειον, θὰ δυνάμεθα νὰ προσελκύσωμεν διὰ μεγαλύνου μισθοῦ τοὺς ξένους ναύτας ἐκείνων. Διότι ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων εἶναι μᾶλλον ἀγορασμένη παρὰ ἰδική των ἐκ φύσεως³, ἐνῷ ἡ ἰδική μας διατρέχει μικρότερον κίνδυνον νὰ θεωρηθῇ τοιαύτη, ἐπειδὴ στηρίζεται εἰς τὴν ἰσχὺν τῶν σωματίων καὶ ὄχι τῶν χρημάτων. Ἐκεῖνοι δέ, ἂν τοὺς νικήσωμεν εἰς μίαν μόνον ναυμαχίαν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καταστρέφονται. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀνθέξουν, θὰ δοθῇ καὶ εἰς ἡμᾶς περισσότερος χρόνος διὰ ν' ἀσκηθῶμεν εἰς τὰ ναυτικά καὶ ὅταν ἐξισώσωμεν τὴν ἐμπειρίαν μας πρὸς τὴν ἰδικήν των, τότε θὰ νικήσωμεν ἀσφαλῶς διὰ τῆς εὐψυχίας. Διότι τὸ πλεονέκτημα⁴ ποῦ ἔχομεν ἡμεῖς ἐκ φύσεως, δὲν

¹) Τὰ ἰδικὰ μας πλεονεκτήματα, λέγουσιν οἱ Κορίνθιοι, εἶναι φυσικά, τὰ δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ κτήτα. Ἐπομένως ἡμεῖς δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν τὰ πλεονεκτήματα τῶν Ἀθηναίων, αὐτοὶ ὅμως δὲν δύνανται ν' ἀποκτήσουν τὰ ἰδικὰ μας.

οὐκ ἂν γένοιτο διδασκῆ· ὁ δ' ἐκεῖνοι ἐπιστήμη προύχουσι, καθαιρετέον ἡμῖν ἐστι μελέτη. 5. Χρήματα δ' ὥστ' ἔχειν ἐς αὐτά, οἴσομεν· ἢ δεινὸν ἂν εἴη εἰ οἱ μὲν ἐκείνων ξύμμαχοι ἐπὶ δουλείᾳ τῇ αὐτῶν φέροντες οὐκ ἀπεροῦσιν, ἡμεῖς δ' ἐπὶ τῷ τιμωρούμενοι τοὺς ἐχθροὺς καὶ αὐτοὶ ἅμα σφώεσθαι οὐκ ἄρα δαπανήσομεν καὶ ἐπὶ τῷ μὴ ὑπ' ἐκείνων αὐτὰ ἀφαιρεθέντες αὐτοῖς τούτοις κακῶς πάσχειν.

122. "Υπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι ὁδοὶ πολέμου ἡμῖν, ξυμμάχων τε ἀπόσταςις, μάλιστα παραίρεσις οὔσα τῶν προσόδων αἷς ἰσχύουσι, καὶ ἐπιτειχισμὸς τῇ χώρᾳ, ἄλλα τε δὲ οὐκ ἂν τις νῦν προῖδοι. "Ηκιστα γὰρ πόλεμος ἐπὶ ῥητοῖς χωρεῖ, αὐτὸς δὲ ἀφ' αὐτοῦ τὰ πολλὰ τεχνᾶται πρὸς τὸ παρατυγχάνον· ἐν ᾧ ὁ μὲν εὐοργήτως αὐτῷ προσομιλήσας βεβαιώτερος, ὁ δὲ ὀργισθεὶς περὶ αὐτὸν οὐκ ἐλάσσω πταίει. 2. Ἐνθυμώμεθα δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὲν ἦσαν ἡμῶν ἐκάστοις πρὸς ἀντιπάλους περὶ γῆς ὅρων διαφοραί, οἷσόν τ' ἂν ἦν· νῦν δὲ πρὸς ξύμπαντάς τε ἡμᾶς Ἀθηναῖοι ἱκανοὶ καὶ κατὰ πόλιν ἔτι δυνατώτεροι· ὥστε εἰ μὴ καὶ ἄθροοι καὶ κατὰ ἔθνη καὶ ἕκαστον ἄστυ μιᾷ γνώμῃ ἁμυνούμεθα αὐτούς, δίχα γε δύντας ἡμᾶς ἀπόνως χειρῶσονται. Καὶ τὴν ἦσαν, εἰ καὶ δεινόν τ' ἀκοῦσαι, ἴστω οὐκ ἄλλο τι φέρουσαν ἢ ἀντικρυς δουλείαν. 3. ὁ καὶ λόγῳ ἐνδοιασθῆναι αἰσχροὺς τῇ Πελοποννήσῳ καὶ πόλεις τοσάσδε ὑπὸ μιᾶς κακοπαθεῖν. Ἐν ᾧ ἢ δικαίως δοκοῦμεν ἂν πάσχειν ἢ διὰ δειλίαν ἀνέχεσθαι καὶ τῶν πατέ-

¹⁾ Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων πληρώνοντες εἰς αὐτοὺς χρήματα συνετέλουν εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ συνεπῶς εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἰδικῆς των δουλείας (βλ. Α, 99).

²⁾ Δηλαδή, ἂν ἀρνηθῶμεν νὰ συνεισφέρωμεν, θὰ μᾶς νικήσουν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τότε θὰ μᾶς ἐπιβάλουν διὰ τῆς βίας πληρωμὴν φόρου, οὕτω δὲ τὰ χρήματά μας θὰ διατίθενται διὰ τὴν διατήρησιν τῆς δουλείας καὶ τῆς δυστυχίας μας.

³⁾ Ἐπιτειχισμὸς ἢ ἐπιτείχισις λέγεται ἡ ἀνέγερσις τείχους ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ ἐχθροῦ, ἵνα χρησιμεύσῃ ὥς βάσις στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων κατ' αὐτῆς. Τοιοῦτον ἐπιτειχισμὸν ἔκαμαν οἱ Πελοποννήσιοι εἰς Δεκέλειαν κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ πολέμου.

ἡμποροῦν νὰ τὸ ἀποκτήσουν ἐκεῖνοι διὰ τῆς διδασκαλίας, ἐνῶ τὴν ἰδικὴν των ὑπεροχὴν ὡς πρὸς τὴν ἐμπειρίαν δυνάμεθα νὰ τὴν ἀποκτήσωμεν ἡμεῖς διὰ τῆς ἀσκήσεως. Πρὸς τοῦτο θὰ χρειασθοῦν χρήματα. Αὐτὰ θὰ τὰ συνεισφέρωμεν ἄλλως, θὰ ἦτο φοβερόν οἱ μὲν σύμμαχοι ἐκείνων νὰ μὴ παύουν συνεισφέροντες διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ὑποδουλώσεώς (1) των, ἡμεῖς δὲ νὰ μὴ ἐξοδεύωμεν διὰ τὴν τιμωρίαν τῶν ἐχθρῶν μας καὶ συγχρόνως διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν, ἐπὶ πλεόν δὲ καὶ διὰ ν' ἀποφύγωμεν τὴν κακοποίησιν μας δι' αὐτῶν τούτων τῶν χρημάτων μας, ἂν μᾶς τὰ πάρουν (2) ἐκεῖνοι.

122. »Ἡμεῖς ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας καὶ ἄλλους τρόπους πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Δυνάμεθα δηλαδὴ νὰ κινήσωμεν τοὺς συμμάχους των εἰς ἀποστασίαν, ἢ ὅποια περισσότερον παντὸς ἄλλου θὰ στερήσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα, εἰς τὰ ὅποια στηρίζεται ἡ δυνάμις των. Δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν ὄχυρά ὀρηκτῆρια (3) ἐντὸς τῆς χώρας των καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκόμη, πού δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ προβλέψῃ ἀπὸ σήμερον. Διότι ὁ πόλεμος ἐλάχιστα συνηθίζει νὰ προχωρῇ σύμφωνα μὲ ὠρισμένους κανόνας, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐφευρίσκει αὐτομάτως νέα σχέδια κατὰ τὴν ἐκάστοτε περίστασιν. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἀσχολούμενος εἰς αὐτὸν μὲ ψυχραιμίαν εἶναι ἀσφαλέστερος, ἐνῶ ὁ ριπτόμενος εἰς αὐτὸν μετὰ πάθους διαπράττει περισσότερα σφάλματα.

»Νὰ ἔχωμεν δὲ κατὰ νοῦν καὶ τοῦτο· ἂν δηλαδὴ καθένας ἀπὸ μᾶς εἶχε διαφοράς διὰ τὰ σύνορα τῆς χώρας του πρὸς ἱσοπάλους ἐχθρούς, τὸ κακὸν θὰ ἦτο ὑποφερτόν. Ἀλλὰ τώρα ἔχομεν ἀπέναντί μας τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἱκανοὶ καὶ πρὸς ὅλους ἡμᾶς ν' ἀντιταχθοῦν καὶ ἀπὸ κάθε πόλιν χωριστὰ εἶναι πολὺ δυνατώτεροι, ὥστε ἂν δὲν τοὺς ἀποκρούσωμεν καὶ ὅλοι μαζὶ καὶ κάθε ἔθνος καὶ πόλις μὲ μίαν γνώμην, θὰ μᾶς ὑποτάξουν διηρημένους χωρὶς κόπον. Καὶ ἂς γνωρίζῃ ὁ καθένας ὅτι ἡ ἡττα, ἂν καὶ τὸ ἄκουσμα τῆς λέξεως εἶναι φοβερόν, δὲν ὀδηγεῖ πουθενὰ ἄλλου παρὰ εἰς τὴν πλήρη δουλείαν. Τοῦτο ὅμως, καθὼς καὶ τὸ νὰ κατὰ πνέζωνται τόσαι πόλεις ἀπὸ μίαν, εἶναι ἐντροπὴ διὰ τὴν Πελοπόννησον, ἔστω καὶ ὡς ὑπόθεσις λεγόμενον. Ἄν ᾔθελε συμβῇ τοιοῦτόν τι, θὰ ἐφαινόμεθα ἢ ὅτι δικαίως πάσχομεν ἢ ὅτι ἀνεχόμεθα λόγῳ δειλίας καὶ θὰ ἀποδεικνύομεθα κατώτεροι Θουκυδίδου, Ἱστορία Πελοποννησιακοῦ Πολέμου

ρων χείρους φαίνεσθαι, οἱ τὴν Ἑλλάδα ἡλευθέρωσαν· ἡμεῖς δὲ οὐδ' ἡμῖν αὐτοῖς βεβαιουῦμεν αὐτό, τύραννον δὲ ἐῷμεν ἐγκαθεστάναι πόλιν, τοὺς δ' ἐν μιᾷ μονάρχους ἀξιοῦμεν καταλύειν. 4. Καὶ οὐκ ἴσμεν ὅπως τάδε τριῶν τῶν μεγίστων ξυμφορῶν ἀπήλλακται, ἀξυνεσίας ἢ μαλακίας ἢ ἀμελείας. Οὐ γὰρ δὴ πεφευγότες ταῦτα ἐπὶ τὴν πλείστον δὴ βλάβασαν καταφρόνησιν κεχωρήκατε, ἢ ἐκ τοῦ πολλοῦ σφάλλιν τὸ ἐναντίον ὄνομα ἀφροσύνη μετωνόμασται.

123. »Τὰ μὲν οὖν προγεγενημένα τί δεῖ μακρότερον ἢ ἐς ὅσον τοῖς νῦν ξυμφέρει αἰτιᾶσθαι; Περί δὲ τῶν ἔπειτα μελλόντων τοῖς παροῦσι βοηθοῦντας χρὴ ἐπιταλαιπωρεῖν· πάτριον γὰρ ὑμῖν ἐκ τῶν πόνων τὰς ἀρετὰς κτᾶσθαι· καὶ μὴ μεταβάλλειν τὸ ἔθος, εἰ ἄρα πλοῦτω τε νῦν καὶ ἐξουσίᾳ ὀλίγον προσέχετε (οὐ γὰρ δίκαιον ἂ τῇ ἀπορίᾳ ἐκτίθῃ τῇ περιουσίᾳ ἀπολέσθαι), ἀλλὰ θαρσοῦντας ἰέναι κατὰ πολλὰ ἐς τὸν πόλεμον, τοῦ τε θεοῦ χρήσαντος καὶ αὐτοῦ ὑποσχόμενον ξυλλήψεσθαι, καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος πάσης ξυναγωνισμένης, τὰ μὲν φόβῳ, τὰ δὲ ὀφελείᾳ. 2. Σπονδὰς τε οὐ λύσετε πρότεροι, ἅς γε καὶ θεὸς κελεύων πολεμεῖν νομίζει παραβεβάσθαι, ἡδικημέναις δὲ μᾶλλον βοηθήσετε· λύουσι γὰρ οὐχ οἱ ἀμνύμενοι, ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες.

124. »Ὡστε πανταχόθεν καλῶς ὑπάρχον ὑμῖν πολεμεῖν καὶ ἡμῶν τάδε κοινῇ παραινούντων, εἴπερ βεβαίῳτα

1. Κατὰ τοὺς Περσικοὺς Πολέμους.

2. Τοὺς τελευταίους τυράννους τῶν ἐλληνικῶν πόλεων ἐξεδίωξαν οἱ Λακεδαιμόνιοι (βλ. Α', 18).

3. Δηλ. ἡ ἀνοχή τῆς τυραννίας τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων.

4. Ἡ καταφρόνησις τοῦ ἐχθροῦ, δηλ. ἡ παραγνώρισις τοῦ ἐκ μέρους τοῦ προερχομένου κινδύνου, κρίνεται ὑπὸ τῶν Κορινθίων ὡς ἐλάττωμα μεγαλύτερον τῶν τριῶν «μεγίστων» προαναφερθέντων. Αἱ ἐπιτιμήσεις τῶν Κορινθίων ἀπευθύνονται κυρίως ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων.

5. Δηλαδή τὸ νὰ ἀποκτᾶτε τοὺς ἐπαίνους κοπιᾶζοντες.

τῶν πατέρων μας, διότι ἐνῶ ἐκεῖνοι ἡλευθέρωσαν ⁽¹⁾ τὴν Ἑλλάδα, ἡμεῖς δὲν ἐξασφαλίζομεν τοῦτο οὔτε εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλ' ἀφ' ἡμεῶν μίαν πόλιν νὰ ἐγκαθιδρύῃ τυραννίαν, ἐνῶ ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν νὰ καταλύωμεν τοὺς εἰς ἐκάστην πόλιν ὑπάρχοντας τυράννους ⁽²⁾. Ἡ τοιαύτη συμπεριφορὰ ⁽³⁾ δὲν γνωρίζομεν πῶς εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ἀπηλλαγμένη τῶν τριῶν μεγίστων ἐλαττωμάτων, δηλαδή τῆς ἀπερισκεψίας, τῆς δειλίας καὶ τῆς ἀμελείας. Διότι δὲν πιστεύομεν ὅτι ἀπεφύγατε μὲν αὐτὰ ἀλλ' ἐφθάσατε εἰς τὴν καταφρόνησιν ⁽⁴⁾ τῶν ἐχθρῶν, ἡ ὁποία πλείστους ἐβλαψε, καὶ ἐπειδὴ πολλοὺς ρίπτει εἰς ἀτυχήματα ἔχει μετονομασθῇ μὲ τὸ ἀντίθετον ὄνομα, δηλαδή ἀφροσύνη.

123. » Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάγκη νὰ κατηγοροῦμεν τὸ παρελθόν μὲ λόγους περισσοτέρους ἀπὸ ὅσους ἀπαιτοῦν τὰ σημερινὰ συμφέροντα; Τὸ καθήκον σας εἶναι νὰ ἀναλάβετε νέας ταλαιπωρίας πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ παρόντος χάριν τοῦ ἀπωτέρου μέλλοντος. Διότι εἶναι πατρικὴ κληρονομία σας τὸ νὰ ἀποκτᾶτε τοὺς ἐπαίνους μὲ τοὺς κόπους. Μὴ μεταβάλλετε λοιπὸν τὴν συνήθειαν ⁽⁵⁾ ταύτην, ἂν τυχὸν ὑπερτερεῖται ὀλίγον τοὺς πατέρας σας κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ πλούτου (διότι δὲν εἶναι ὀρθὸν ὅσα ἀπεκτήθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πτωχείας νὰ χαθοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πλούτου), ἀλλὰ κατέλθετε εἰς τὸν πόλεμον μετὰ θάρρους διὰ πολλὰς αἰτίας. Διότι καὶ ὁ θεὸς (Ἀπόλλων) ἐχρησιμοδότησε ⁽⁶⁾ καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ βοηθήσῃ ὁ ἴδιος, καὶ ὁλόκληρος ἡ ἄλλη Ἑλλὰς θὰ ἀγωνισθῇ μαζὶ σᾶς, μέρος μὲν ἀπὸ φόβον, μέρος δὲ χάριν ὠφελείας ⁽⁷⁾. Ἐπὶ πλεόν δὲ σεῖς δὲν θὰ λύσατε πρῶτοι τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας βεβαίως καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς θεωρεῖ παραβιασθείσας, ἀφοῦ παραγγέλλει πόλεμον, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ τὰς ὑποστηρίζετε ὡς ἀδίκως καταπατηθείσας. Διότι λύουν τὰς συνθήκας ὅχι οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ ἐπιτιθέμενοι πρῶτοι.

124. » Ὡστε ἀφοῦ ὁ πόλεμος εἶναι εὐνοϊκὸς διὰ σᾶς ἀπὸ πάσης ἀπύψεως καὶ ἀφοῦ ἡμεῖς σᾶς δίδομεν τὰς συμβουλὰς

6. Βλ. Α 118 ἐδ. 3.

7. Οἱ διατηροῦντες μέχρι σήμερον τὴν ἐλευθερίαν των θὰ πολεμήσουν ἀπὸ φόβον μήπως τὴν χάσουν, οἱ δὲ ὑποδουλωθέντες εἰς τοὺς Ἀθηναίους (οἱ σύμμαχοι αὐτῶν) θὰ πολεμήσουν διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν. Οἱ Κορίνθιοι πιστεύουν ὅτι ὁ πόλεμος θὰ δώσῃ εὐκαιρίαν εἰς τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων νὰ ἀποστατήσουν.

τον τὸ ταῦτὰ ξυμφέροντα καὶ πόλεσι καὶ ἰδιώταις εἶναι, μὴ μέλλετε Ποτιδαῖταις τε πειεῖσθαι τιμωρίαν οὓσι Δωριεῦσι καὶ ὑπὸ Ἰώνων πολιορκουμένοις, οὗ πρότερον ἦν τοῦναντίον, καὶ τῶν ἄλλων μετελθεῖν τὴν ἑλευθερίαν, ὥς οὐκέτι ἐνδέχεται περιμένοντας τοὺς μὲν ἤδη βλάπτεσθαι, τοὺς δ', εἰ γνωσθῇσόμεθα ξυνελθόντες μὲν, ἀμύνεσθαι δὲ οὐ τολμῶντες, μὴ πολὺ ὕστερον τὸ αὐτὸ πάσχειν. 2. ἀλλὰ νομίσαντες ἐς ἀνάγκην ἀφίχθαι, ὧ ἄνδρες ξύμμαχοι, καὶ ἅμα' τάδε ἄριστα λέγεσθαι, ψηφίσασθε τὸν πόλεμον, μὴ φοβηθέντες τὸ αὐτίκα δεινόν, τῆς δ' ἀπ' αὐτοῦ διὰ πλείονος εἰρήνης ἐπιθυμήσαντες· ἐκ πολέμου μὲν γὰρ εἰρήνη μᾶλλον βεβαίωται, ἀφ' ἡσυχίας δὲ μὴ πολεμήσαι οὐχ. ὁμοίως ἀκινδύον. 3. Καὶ τὴν καθεστηκυῖαν ἐν Ἑλλάδι πόλιν τύραννον ἡγησάμενοι ἐπὶ πᾶσιν ὁμοίως καθεστάναι, ὥστε τῶν μὲν ἤδη ἄρχειν, τῶν δὲ διανοεῖσθαι, παραστήσόμεθα ἐπελθόντες, καὶ αὐτοὶ τε ἀκινδύνως τὸ λοιπὸν οἰκῶμεν καὶ τοὺς νῦν δεδουλωμένους Ἑλληνας ἑλευθερώσωμεν». Τοιαῦτα οἱ Κορίνθιοι εἶπον.

125. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπειδὴ ἐφ' ἀπάντων ἤκουσαν γνώμην, ψῆφον ἐπήγαγον τοῖς ξυμμάχοις ἅπασιν ὅσοι παρῆσαν ἐξῆς καὶ μείζονι καὶ ἐλάσσονι πόλει· καὶ τὸ πλεῖθος ἐψηφίσαντο πολεμεῖν. 2. Δεδουμένον δὲ αὐτοῖς εὐθὺς μὲν ἀδύνατα ἦν ἐπιχειρεῖν ἀπαρασκεύοις οὓσιν, ἐκπεριζεσθαι δὲ ἐδόκει ἐκάστοις ἃ πρόσφορα ἦν καὶ μὴ εἶναι μέλλησιν. Ὅμως δὲ καθισταμένοις ὧν ἔδει ἐναντὸς μὲν οὐ διετέλεθ, ἔλασσον δέ, πρὶν ἐσβαλεῖν ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὸν πόλεμον ἄρασθαι φανερώς.

126. Ἐν τούτῳ δὲ ἐπεσβεβέοντο τῷ χρόνῳ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐγκλήματα ποιούμενοι, ὅπως σφίσιν ὅτι μεγίστη πρόφασις εἴη τοῦ πολεμεῖν, ἣν μὴ τι ἐσακούουσι. 2. Καὶ

1. Οἱ Δωριεῖς ἐκαυχῶντο ὅτι ἦσαν πολεμικώτεροι τῶν Ἰώνων.

2. Ἐνταῦθα ἐννοοῦνται κυρίως οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Κορίνθιοι, ἐναντίον τῶν ὁποίων θά στραφούν, κατὰ τὸν ῥήτορα, οἱ Ἀθηναῖοι.

αὐτὰς πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον, ἐὰν βεβαίως ἡ κοινότης τῶν συμφερόντων εἶναι δεσμὸς ἀσφαλέστατος καὶ διὰ τὰς πόλεις καὶ διὰ τὰ ἄτομα, μὴ βραδύνετε νὰ βοηθήσετε τοὺς Ποτειδαῖατας, οἱ ὅποιοι εἶναι Δωριεῖς καὶ πολιορκοῦνται ὑπὸ Ἰώνων, ἐνῶ εἰς τὸ παρελθὸν συνέβαινε τὸ ἀντίθετον ⁽¹⁾. Ἐπίσης μὴ βραδύνετε νὰ ἐπιδιώξετε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁλίων, διότι δὲν εἶναι πλέον δίκαιον νὰ χάνωμεν καιρὸν ἐνῶ ἄλλοι βλάπτονται ἤδη (δηλ. οἱ Ποτειδαῖαται), ἄλλοι ⁽²⁾ δὲ θὰ πάθουν τοῦτο ὅχι μετὰ πολὺν χρόνον, ἂν γίνῃ γνωστὸν ὅτι ἡμεῖς συ.ήλθομεν ἀλλὰ δὲν τολμῶμεν νὰ βοηθήσωμεν τοὺς βλαπτομένους.

»Πιστεύσατε, ἄνδρες σύμμαχοι, ὅτι ἔχετε φθάσει εἰς ἐσχάτην ἀνάγκην καὶ ὅτι οἱ λόγοι μας αὐτοὶ ἐξυπηρετοῦν ἄριστα τὰ συμφερόντά σας, ψηφίσατε δὲ ὑπὲρ τοῦ πολέμου χωρὶς νὰ φοβηθῆτε τὰς παροδικὰς ταλαιπωρίας, ἀλλ' ἐπιθυμήσαντες τὴν μακροτέραν εἰρήνην τὴν ὁποίαν ἐξασφαλίζει οὗτος. Διότι μὲ τὸν πόλεμον ἡ εἰρήνη γίνεται περισσώτερον σταθερά, ἐνῶ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πολέμου ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἡσυχίαν δὲν εἶναι τόσον ἀκίνδυνος.

»Ἀς σκεφθῶμεν ὅτι ἡ πόλις ἡ ὁποία κατέστη τύραννος εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατέστη τοιαύτη δι' ὅλους ὁμοίως, ὥστε ἄλλους μὲν Ἕλληνας ἔχει ἤδη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της, ἄλλους δὲ σκέπτεται νὰ ὑποτάξῃ. Ἀς ἐφορμήσωμεν δὲ νὰ τὴν καταπολεμήσωμεν διὰ νὰ ζῶμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ μέλλον χωρὶς κινδύνους καὶ διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τοὺς ὑποδουλωμένους τώρα Ἕλληνας».

Αὐτὰ περίπου εἶπον οἱ Κορίνθιοι.

125. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀφοῦ ἤκουσαν τὴν γνώμην ὅλων, προσεκάλεσαν εἰς ψηφοφορίαν ὅλους τοὺς συμμάχους, ὅσοι ἦσαν παρόντες, κατὰ σειρὰν χωρὶς διάκρισιν μεγάλης καὶ μικρᾶς πόλεως· καὶ ἡ πλειονότης ἐψήφισεν ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Μολονότι ὅμως ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀρχίσουν ἀμέσως, ἐπεὶδὴ ἦσαν ἀπροετοίμαστοι, καὶ (διὰ τοῦτο) ἐθεώρησαν καλὸν νὰ φροντίσῃ καθένας δι' ὅσα τοῦ ἐχρειάζοντο καὶ νὰ μὴ γίνῃ ἀναβολή. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐτοιμασίαν τῶν ἀπαραιτήτων κατηναλώθη χρονικὸν διάστημα ὀλίγον μικρότερον τοῦ ἔτους, προτοῦ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀναλάβουν τὸν πόλεμον φανερά.

126. Κατ' αὐτὸ δὲ τὸ διάστημα ἐστελλον πρέσβεις καὶ ἀπέδιδον εἰς τοὺς Ἀθηναίους διαφόρους κατηγορίας, διὰ νὰ ἔχουν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν πρόφασιν τοῦ πολέμου,

πρῶτον μὲν πρέσβεις πέμπαντες οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκέλευον τοὺς Ἀθηναίους τὸ ἄγος ἐλαύνειν τῆς θεοῦ· τὸ δὲ ἄγος ἦν τοιοῦνδε. 3. Κύλων ἦν Ὀλυμπιονίκης ἀνὴρ Ἀθηναῖος τῶν πάλαι εὐγενῆς τε καὶ δυνατός· ἐγεγαμήκει δὲ θυγατέρα Θεαγένονος Μεγαρέως ἀνδρός, ὃς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐτυράννει Μεγάρων. 4. Χρωμένω δὲ τῷ Κύλωνι ἐν Δελφοῖς ἀνέϊλεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ταῦ Διὸς τῇ μεγίστῃ ἐσρτῇ καταλαβεῖν τὴν Ἀθηναίων ἀκρόπολιν. 5. Ὁ δὲ παρὰ τε τοῦ Θεαγένονος δύναιμιν λαβὼν καὶ τοὺς φίλους ἀναπείσας, ἐπειδὴ ἐπῆλθον Ὀλύμπια τὰ ἐν Πελοποννήσῳ, κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν ὥς ἐπὶ τυραννίδι, νομίσας ἐσρτὴν τε τοῦ Διὸς μεγίστην εἶναι καὶ ἐαυτῷ τι προσήκειν Ὀλύμπια νενικηκότι. 6. Εἰ δὲ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἢ ἄλλοθι πεν ἢ μεγίστη ἐσρτὴ εἴρητο, οὔτε ἐκεῖνος ἔτι κατενόησε τό τε μαντεῖον οὐκ ἐδήλων (ἔστι γὰρ καὶ Ἀθηναίοις Διάσια, ἃ καλεῖται Διὸς ἐσρτὴ Μειλιχίον μεγίστη, ἔξω τῆς πόλεως, ἐν ᾗ πανδημεὶ θύουσι, πολλοὶ οὐχ ἱερεῖα, ἀλλὰ θύματα ἐπιχώρια)· δοκῶν δὲ ὁρθῶς γιγνώσκειν ἐπεχείρησε τῷ ἔργῳ. 7. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι αἰσθόμενοι ἐβρόχήθησαν τε πανδημεὶ ἐκ τῶν ἁγρῶν ἐπ' αὐτοὺς καὶ προσκαθεζόμενοι ἐπολιόσκουν. 8. Χρόνου δὲ ἐπιγιννομένου οἱ Ἀθηναῖοι τρυχόμενοι τῇ προσεδρεία ἀπῆλθον οἱ πολλοί, ἐπιτρέψαντες τοῖς ἐννέα ἄρχουσι τὴν φυλακὴν καὶ τὸ πᾶν αὐτοκράτορσι διαθεῖναι ἢ ἂν ἄριστα διαγινώσκωσι· τότε δὲ τὰ πολλὰ τῶν πολιτικῶν οἱ ἐννέα ἄρχοντες ἔπρασσον.

1. Ἡ λέξις ἄγος σημαίνει πρᾶξιν ἀσεβῆ, μίανσμα, ἀνοσιούργημα. Ἐνταῦθα ἡ λέξις λαμβάνεται μεταφορικῶς καὶ σημαίνει τοὺς διαπράξαντας τὸ ἄγος, τοὺς ἐναγείς.

2. Οἱ Ὀλυμπιονίκαι ἐτιμῶντο ἐξόχως εἰς τὴν πατρίδα των. Ὁ Κύλων εἶχεν νικήσει τὸ 640 π.Χ.

3. Τὸ 612 π.Χ.

4. Ὁ χρησμός δὲν καθώρισε ποία ἐκ τῶν πολλῶν ἐσρτῶν τοῦ Διὸς εἶναι ἡ μεγίστη. Διότι ἐκτὸς τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ὀλυμπίων ἐτελοῦντο ἐσρταὶ τοῦ Διὸς καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὰ Διάσια ἐν Ἀθήναις. Ἀλλ' ὁ Κύλων ἐπειδὴ εἶχε νικήσει εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ ἡ ἐσρτὴ αὕτη ἐσχετίζετο μὲ τὴν δόξαν του, ἐνόμισεν ὅτι αὐτὴν ὑπενόησε ὁ χρησμός.

ὃν δὲν τοὺς ἀκούσουν. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποστείλαντες πρέσβεις ἀπήτουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐκδιώξουν τὸ (ἄγος)⁽¹⁾ τῆς θεᾶς. Ἡ ἱστορία δὲ αὐτοῦ τοῦ ἄγους εἶναι ἡ ἐξῆς. Ὑπῆρχε παλαιὰ κάποιος Κύλων, Ὀλυμπιονίκης⁽²⁾, ἀπὸ τοὺς παλαιούς Ἀθηναίους, εὐπατρίδης καὶ δυνατός, εἶχε νυμφευθῇ δὲ τὴν θυγατέρα τοῦ Θεαγένους ἀπὸ τὰ Μέγαρα, ὁ ὁποῖος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο τύραννος τῶν Μεγάρων. Εἰς τοῦτον τὸν Κύλωνα ζητοῦντα χρησμὸν εἰς τοὺς Δελφοὺς ἐχρησιμοδότησεν ὁ Ἀπόλλων νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν μεγίστην ἐορτὴν τοῦ Διός. Αὐτὸς δὲ λαβὼν ἀπὸ τὸν πενθερόν του Θεαγένην δύναμιν καὶ καταπείσας τοὺς φίλους του, ὅταν ἦλθεν ἡ ἐορτὴ τῶν Ὀλυμπίων τὰ ὁποῖα τελοῦνται εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατέλαβε⁽³⁾ τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ γίνῃ τύραννος, νομίσας ὅτι ἡ ἐορτὴ αὕτη εἶναι ἡ μεγίστη τοῦ Διὸς καὶ ὅτι ἔχει κάποιαν σχέσιν καὶ μὲ αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἐπειδὴ εἶχε νικῆσει εἰς τὰ Ὀλύμπια. Ἄν ὅμως ἐγίνετο λόγος διὰ τὴν μεγίστην⁽⁴⁾ ἐορτὴν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἢ εἰς ἄλλο μέρος, οὔτε ἐκεῖνος ἀντελήφθη καλὰ, οὔτε ὁ χρησμὸς ἐφανέρωνε (διότι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τελοῦν ἐορτὴν Διάσια, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται μεγίστη ἐορτὴ τοῦ Μειλιχίου Διός, ἐξ ἀπὸ τὴν πόλιν, συμμετέχει δὲ εἰς αὐτὴν ὅλος ὁ λαὸς καὶ πολλοὶ προσφέρουν θυσίας, ὄχι σφάγια, ἀλλ' ἀναιμάκτους προσφοράς⁽⁵⁾ συνηθιζομένας εἰς τὸν τόπον). Ἐκεῖνος ὅμως φρονῶν ὅτι ὀρθῶς ἐξήγησε τὸν χρησμὸν ἐτέθη ἐπὶ τὸ ἔργον. Ἀλλὰ οἱ Ἀθηναῖοι μόλις τὸ ἀντελήφθησαν ἔτρεξαν ἐναντίον του σύσσωμοι ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς καὶ τοῦ ἐστῆσαν πολιορκίαν. Ἐπειδὴ δὲ παρήρηχοτο χρόνος καὶ οἱ πολλοὶ Ἀθηναῖοι ταλαιπωρούμενοι ἀπὸ τὴν πολιορκίαν ἐφυγον, ἀνέθεσαν εἰς τοὺς ἐννέα ἄρχοντας⁽⁶⁾ τὴν φρούρησιν καὶ τοὺς ἔδωσαν ἀπόλυτον ἐξουσίαν νὰ κανονίσουν τὰ πάντα, ὅπως θὰ κρίνουν καλύτερα. Τότε δὲ οἱ ἐννέα ἄρχοντες εἶχον εἰς χεῖρας των τὰς περισ-

5. Αἱ προσφοραὶ αὗται ἦσαν ζυμαρικὰ ἢ γλυκύσματα ἀπεικονίζοντα ζῶα.

6. Οὗτοι ἦσαν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων, ὁ βασιλεὺς, ὁ πολέμαρχος καὶ οἱ ἐξ θεσμοθέται. Ἐξελέγοντο διὰ κλήρου καὶ ἡ θητεία τῶν διήρκει ἓν ἔτος. Κατ' ἀρχὰς εἶχον εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος τὰ δικαιώματά των περιορίσθησαν πολὺ.

9. Οἱ δὲ μετὰ τοῦ Κύλωνος πολιορκούμενοι φλαύρως εἶχον σίτου τε καὶ ὕδατος ἀπορία. 10. Ὁ μὲν οὖν Κύλων καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐκδιδράσκουσιν· οἱ δ' ἄλλοι ὥς ἐπιέζοντο καὶ τινες καὶ ἀπέθνησκον ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, καθίζουσιν ἐπὶ τὸν βωμὸν ἱκέται τὸν ἐν τῇ ἀκροπόλει. 11. Ἀναστήσαντες δὲ αὐτοὺς οἱ τῶν Ἀθηναίων ἐπιτετραμμένοι τὴν φυλακὴν, ὥς ἑώρων ἀπιθνήσκοντας ἐν τῷ ἱερῷ, ἐφ' ᾧ μηδὲν κακὸν ποιήσουσιν, ἀπαγαγόντες ἀπέκτειναν· καθεζομένους δὲ τινὰς καὶ ἐπὶ τῶν σεμνῶν θεῶν ἐν τοῖς βωμοῖς ἐν τῇ παρόδῳ διεχρήσαντο. Καὶ ἀπὸ τούτου ἐναγεῖς καὶ ἀλιτῆριοι τῆς θεοῦ ἐκεῖνοί τε ἐκαλοῦντο καὶ τὸ γένος τὸ ἀπ' ἐκείνων. 12. Ἦλθαν μὲν οὖν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐναγεῖς τούτους, ἤλασε δὲ καὶ Κλεομένης ὁ Λακεδαιμόνιος ὕστερον μετὰ Ἀθηναίων στασιαζόντων, τοὺς τε ζῶντας ἐλαύνοντες καὶ τῶν τεθνεώτων τὰ ὀστᾶ ἀνελόντες ἐξέβαλιν· κατῆλθον μέντοι ὕστερον, καὶ τὸ γένος αὐτῶν ἔστιν ἔτι ἐν τῇ πόλει.

127. Τοῦτο δὴ τὸ ἄγος οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκέλευον ἐλαύνειν δῆθεν τοῖς θεοῖς πρῶτον τιμωροῦντες, εἰδότες δὲ Περικλέα τὸν Ξανθίππου προσεχόμενον αὐτῷ κατὰ τὴν μητέρα καὶ νομίζοντες ἐκπεσόντος αὐτοῦ ῥᾶον ἂν σφίσι προχωρεῖν τὰ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων. 2. Οὐ μέντοι τοσοῦτον ἤλπίζον παθεῖν ἂν αὐτὸν τοῦτο ὅσον διαβολὴν οἴσειν αὐτῷ πρὸς τὴν πόλιν, ὥς καὶ διὰ τὴν ἐκείνου ξυμφορὰν τὸ μέρος

1. Οἱ ἐτοιμοθάνατοι ἔπρεπε ν' ἀπομακρυνθοῦν ἐκ τοῦ βωμοῦ διὰ νὰ μὴ μολύνουν αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατόν των.

2. Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται (εἰς βίον Σόλωνος) ὅτι οἱ ἱκέται ἔδεσαν νῆμα εἰς τὸν βωμὸν καὶ κρατοῦντες τοῦτο κατήρχοντο ἀπὸ τὴν ἀκρόπολιν, ἵνα διατηροῦν τὴν ἐπαφὴν πρὸς τὸν βωμὸν. Ἀλλὰ κατὰ τινὰ στιγμήν τὸ νῆμα ἐκόπη καὶ τότε ὁ Μεγακλῆς καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ, εἰπόντες ὅτι ἡ θεὰ ἀρνεῖται τὴν προστασίαν τῆς εἰς τοὺς ἱκέτας, ὥρμησαν κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν.

3. Σεμναὶ θεαὶ καὶ Εὐμενίδες ἐκαλοῦντο κατ' εὐφημισμὸν αἱ Ἑρινύες. Ὁ βωμὸς τούτων ἔκειτο μετὰξὺ ἀκροπόλεως καὶ Ἀρείου Πάγου.

4. Δηλαδή ἀμαρτωλοί, θεομίσητοι.

σοτέρας πολιτικὰς ἐξουσίας. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κύλων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ πολιορκούμενοι εἶχον περιέλθει εἰς ἀθλίαν κατάστασιν δι' ἔλλειψιν τροφῆς καὶ ὕδατος. Καὶ ὁ μὲν Κύλων μὲ τὸν ἀδελφόν του δραπετεύουν, οἱ δὲ ἄλλοι ἐπειδὴ ἐβασανίζοντο, μερικοὶ μάλιστα καὶ ἀπέθνησκον, ἀπὸ τὴν πείναν, καθίζουσιν ὡς ἰκέται ἐπάνω εἰς τὸν ἐν τῇ ἀκροπόλει βωμὸν τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ποῦ εἶχον ἀναλάβει τὴν φρούρησιν, ἐπειδὴ τοὺς ἔβλεπον νὰ ἀποθνήσκουν εἰς τὸν ἱερὸν χώρον, τοὺς ἐπεισαν νὰ σηκωθοῦν⁽¹⁾ μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν θὰ τοὺς κάμουν κανένα κακόν. Ἀλλ' ὅταν τοὺς ἀπεμάκρυναν, τοὺς ἐφόνευσαν⁽²⁾. Μερικοὺς μάλιστα τοὺς ἐφόνευσαν ἐνῶ ἐπῆγαιναν νὰ καθίσουν εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν Σεμνῶν⁽³⁾ θεῶν. Ἀπὸ τότε δὲ ἐκεῖνοι (οἱ ὅποιοι διέπραξαν αὐτὰ) καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἀπεκαλοῦντο ἐναγεῖς καὶ ἀλιτήριοι⁽⁴⁾ τῆς θεᾶς. Τοὺς ἐναγεῖς τούτους⁽⁵⁾ ἐξεδίωξαν κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι, κατόπιν δὲ τοὺς ἐξεδίωξε καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων Κλεομένης⁽⁷⁾ βοηθῶν τοὺς στασιάζοντας ἀριστοκρατικούς, καὶ ὅχι μόνον τοὺς ζῶντας ἐξεδίωξαν ἀλλὰ καὶ τὰ ὅστ' αὐτῶν ἀποθανόντων ἐξέθαψαν καὶ ἐπέταξαν. Κατόπιν ὅμως αὐτοὶ ἐπανῆλθον καὶ τὸ γένος τῶν ὑπάρχει ἀκόμη εἰς τὴν πόλιν.

127. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἄγος διέτασσον οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐκδιώξουν, ἐπειδὴ τάχα τὸ πρῶτον μέλημά των ἦτο ἡ ἐξιλέωσις τῶν θεῶν, πραγματικῶς ὅμως ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι ὁ Περικλῆς ὁ υἱὸς τοῦ Ξανθίππου συνεδέετο μὲ αὐτὸ ἀπὸ τὴν μητέρα του⁽⁷⁾ καὶ ἐνόμιζον ὅτι, ἂν ἐξωρίζετο αὐτός, θὰ παρεχωροῦντο εἰς αὐτοὺς εὐκολώτερον ὅσα ἐζήτουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Εἶναι ὅμως ἀληθές ὅτι δὲν ἐπερίμεναν τόσον νὰ πάθῃ τοῦτο, ὅσον νὰ διαβληθῇ εἰς τὴν πόλιν, ὅτι τάχα ὁ πόλεμος θὰ γίνῃ ἐν μέρει καὶ διὰ τὸ

5. Ἡ εὐθύνη διὰ τὸ ἄγος ἔπεσε κυρίως εἰς τοὺς Ἀλκμαϊωνίδας, δηλαδὴ τὴν οἰκογένειαν εἰς ἣν ἀνήκεν ὁ Μεγακλῆς.

6. Οἱ Ἀλκμαϊωνίδαι ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας τὸ 510 π.Χ. ὅτε βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Κλεομένου ἐξεδίωξαν τοὺς Πεισιστρατίδας. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτῶν οἱ ἀριστοκρατικοὶ ὑπὸ τὸν Ἰσαγόραν καὶ τοὺς ἐξεδίωξαν βοηθούμενοι καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Κλεομένου. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἀνεκλήθησαν ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἔκτοτε παρέμενον συνεχῶς ἐν Ἀθήναις.

7. Ἡ μήτηρ τοῦ Περικλέους Ἀγαρίστη ἦτο ἐγγονὴ τοῦ Κλεισθένους, ἐγγόνου τοῦ Μεγακλέους καὶ πρώτου ὀργανωτοῦ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Πεισιστρατιδῶν.

ἔσται ὁ πόλεμος. 3. Ὡν γὰρ δυνατώτατος τῶν καθ' ἑαυτὸν καὶ ἄγων τὴν πολιτείαν ἡναιτιοῦτο πάντα τοῖς Λακεδαιμονίοις, καὶ οὐκ εἶα ὑπέικειν, ἀλλ' ἐς τὸν πόλεμον ὥρμα τοὺς Ἀθηναίους.

128. Ἀντεκέλευον δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Λακεδαιμονίους τὸ ἀπὸ Ταινάρου ἄγος ἐλαύνειν. Οἱ γὰρ Λακεδαιμόνιοι ἀναστήσαντές ποτε ἐκ τοῦ ἱερῶ τοῦ Ποσειδῶνος ἀπὸ Ταινάρου τῶν Εἰλώτων ἰκέτας ἀπαγαγόντες διέφθειραν δι' ὃ δὴ καὶ σφίσιν αὐτοῖς νομίζουσι τὸν μέγαν σεισμόν γενέσθαι ἐν Σπάρτῃ. 2. Ἐκέλευον δὲ καὶ τὸ τῆς Χαλκιοῦκος ἄγος ἐλαύνειν αὐτούς· ἐγένετο δὲ τοιόνδε. 3. Ἐπειδὴ Πανσανίας ὁ Λακεδαιμόνιος τὸ πρῶτον μεταπεμφθεὶς ὑπὸ Σπαρτιατῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ κριθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἀπελύθη μὴ ἀδικεῖν, δημοσίᾳ μὲν οὐκέτι ἐξεπέμφθη, ἰδίᾳ δὲ αὐτὸς τριήρη λαβὼν Ἑρμιονίδα ἄνευ Λακεδαιμονίων ἀφικνεῖται ἐς Ἑλλήσποντον, τῷ μὲν λόγῳ ἐπὶ τὸν Ἑλληνικὸν πόλεμον, τῷ δὲ ἔργῳ τὰ πρὸς βασιλέα πράγματα πράσσειν, ὥστε καὶ τὸ πρῶτον ἐνεχείρῃσεν, ἐφιέμενος τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχῆς. 4. Εὐεργεσίαν δὲ ἀπὸ τοῦδε πρῶτον ἐς βασιλέα κατέθετο καὶ τοῦ παντὸς πράγματος ἀρχὴν ἐποιήσατο. 5. Βυζάντιον γὰρ ἔλὼν τῇ προτέρᾳ παρουσίᾳ μετὰ τὴν ἐκ Κύπρου ἀναχώρησιν (εἶχεν δὲ Μῆδοι αὐτὸ καὶ βασιλέως προσήκοντες τινες καὶ ξυγγεγεῖς [οἱ] ἐάλωσαν ἐν αὐτῷ), τότε τούτους οὕς ἔλαβεν ἀποπέμπει βασιλεῖ κρύφα τῶν ἄλλων ξυμμάχων, τῷ δὲ λόγῳ ἀπέδρασαν αὐτόν. 6. Ἐπρασσε δὲ ταῦτα μετὰ Γογγύλου τοῦ Ἑρετριέως, ᾧ περ ἐπέτρεψε τό τε Βυζάντιον καὶ τοὺς αἰχμαλώτους. Ἐπεμψε δὲ καὶ ἐπιστολὴν τὸν Γόγγυλον φέροντα αὐτῷ· ἐνεγέγραπτο δὲ τάδε ἐν αὐτῇ, ὥς ὕστερον ἀνευρέθη. 7. «Πανσανίας

1. Δυστύχημα (ξυμφορὰ) τοῦ Περικλέους ἦτο ἡ καταγωγὴ του ἀπὸ τοῦ γένος τῶν ἐναγῶν.

2. Τὸ ἄγος τοῦτο διέπραξαν οἱ τότε ἔφοροι τῆς Σπάρτης.

3. Περὶ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ τῆς Σπάρτης βλ. Α, 101.

4. Νὰς τῆς Ἀθηναῶν ἐντὸς τῆς πόλεως. Τὴν προσωνομίαν Χαλ-

ἰδικόν του δυστύχημα ⁽¹⁾. Διότι ἐκεῖνος ἦτο ὁ ἰσχυρότερος ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του καὶ κυβερνῶν τὴν πολιτείαν ἤναντι-οὔτο εἰς πάντα πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ δὲν ἄφηνε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ὑποχωροῦν, ἀλλὰ τοὺς ἐξώθει πρὸς τὸν πόλεμον.

128. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι εἰς ἀπάντησιν ἀπήτουν ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ἐκδιώξουν τὸ ἀπὸ Ταινάρου ἄγος. Διότι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐσήκωσαν κάποτε ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸ Ταίναρον μερικοὺς Εὐλωτας ἰκέτας καὶ ἀφοῦ τοὺς ἀπεμάκρυναν ἐκεῖθεν τοὺς ἐφόνευσαν ⁽²⁾. νομίζουν δὲ ὅτι ἔνεκα τούτου ἀκριβῶς ἐγένεο ὁ μέγας σεισμός ⁽³⁾ τῆς Σπάρτης. Ἀπήτουν ἀκόμη νὰ ἐκδιώξουν καὶ τὸ ἄγος τῆς Χαλκιοίκου ⁽⁴⁾ Ἀθηνᾶς. Τοῦτο πάλιν συνέβη ὡς ἐξῆς. "Ὅτε ὁ Πausanias ὁ Λακεδαιμόνιος ἀνεκλήθη τὴν πρώτην ⁽⁵⁾ φοράν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἀπὸ τὴν ἐν Ἑλλησπόντῳ ἀρχηγίαν καὶ δικασθεῖς ὑπ' αὐτῶν ἠθωώθη ὡς μὴ διαπράξας ἀδίκημα, δὲν ἀπεστάλη πλέον ὑπὸ τῆς πόλεως, ἀλλὰ λαβὼν ὡς ἰδιώτης μίαν ἐρμιονικὴν τρίτην ἐπῆγε χωρὶς διαταγὴν τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, προβάλλων μὲν ὡς πρόσφασιν τὸν Ἑλληνικὸν πόλεμον ⁽⁶⁾, πραγματικῶς ὅμως διὰ νὰ διαπραγματεύεται πρὸς τὸν βασιλέα, ὅπως εἶχεν ἐπιχειρήσει καὶ προηγουμένως, ἐπειδὴ ἐπεθύμει νὰ γίνῃ ἀρχὼν τῶν Ἑλλήνων. Τὸ δὲ γεγονὸς μὲ τὸ ὅποῖον εὐηργέτησε διὰ πρώτην φοράν τὸν βασιλέα καὶ ἔκαμε τὴν ἀρχὴν ὅλης τῆς ὑποθέσεως, εἶναι τὸ ἐξῆς. "Ὅτε δηλαδὴ ἐκυρίευσεν τὸ Βυζάντιον, κατὰ τὴν προηγουμένην παρουσίαν του, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκ τῆς Κύπρου, (κατεῖχον δὲ τὸ Βυζάντιον οἱ Μῆδοι, μερικοὶ τῶν ὁποίων ἦσαν οἰκεῖοι καὶ συγγενεῖς τοῦ βασιλέως, αὐτοὶ δὲ ἡχμαλωτίσθησαν), τότε ἀπέστειλε τοὺς συλληφθέντας τούτους πρὸς τὸν βασιλέα κρυφὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους συμμάχους καὶ διέδωκε τὴν φήμην ὅτι ἐδραπέτευσαν. Ἐνῆργησε δὲ ταῦτα μὲ τὸν Γόγγυλον ἀπὸ τὴν Ἑρέτριαν, εἰς τὸν ὅποῖον ἐνεπιστεύθη τὸ Βυζάντιον καὶ τοὺς αἰχμαλώτους. Μετὰ τὸν Γόγγυλον τοῦτον ἐστειλε καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα, εἰς τὴν ὅποιαν εἶχον γραφῇ τὰ ἐξῆς, ὅπως ἀνε-

κρίκος εἶχεν ἡ Ἀθηνᾶ ἴσως ἐκ τῶν χαλκῶν πλακῶν αἵτινες ἐκόσμουσαν τὸν ναόν.

5. Βλ. Α. 94 καὶ 95.

6. Δηλ. τὸν πόλεμον τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν.

ὁ ἡγεμὼν τῆς Σπάρτης τούσδε τέ σοι χαρίζεσθαι βουλόμενος ἀποπέμπει δορί ἐλών, καὶ γνώμην ποιῶμαι, εἰ καὶ σοὶ δοκεῖ, θυγατέρα τε τὴν σὴν γῆμαι καὶ σοὶ Σπάρτην τε καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ὑποχείριον ποιῆσαι. Δυνατὸς δὲ δοκῶ εἶναι ταῦτα πράξαι μετὰ σοῦ βουλευόμενος. Εἰ οὖν τί σε τούτων ἀρέσκει, πέμπε ἄνδρα πιστὸν ἐπὶ θάλασσαν δι' οὗ τὸ λοιπὸν τοὺς λόγους ποιησόμεθα».

129. Τοσαῦτα μὲν ἡ γραφὴ ἐδήλου. Ξέρξης δὲ ἦσθη τε τῇ ἐπιστολῇ καὶ ἀποστέλλει Ἀρτάβαζον τὸν Φααρνάκου ἐπὶ θάλασσαν καὶ κελεύει αὐτὸν τὴν τε Δασκυλίτιν σατραπείαν παραλαβεῖν Μεγαβάτην ἀπαλλάξαντα, δς πρότερον ἦρχε, καὶ παρὰ Πανσανίαν ἐς Βυζάντιον ἐπιστολὴν ἀντεπετίθει αὐτῷ ὡς τάχιστα διαπέμψαι καὶ τὴν σφραγίδα ἀποδεῖξαι καί, ἣν τι αὐτῷ Πανσανίας παραγγέλλῃ περὶ τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων, πράσσειν ὡς ἄριστα καὶ πιστότατα.

2. Ὁ δὲ ἀφικόμενος τά τε ἄλλα ἐποίησεν ὥσπερ εἴρητο καὶ τὴν ἐπιστολὴν διέπεμψεν· ἀντεγέγραπτο δὲ τάδε. 3. «Ὡδὲ λέγει βασιλεὺς Ξέρξης Πανσανίᾳ· καὶ τῶν ἀνδρῶν οὓς μοι πέραν θαλάσσης ἐκ Βυζαντίου ἔσωσας κεῖται σοὶ εὐεργεσία ἐν τῷ ἡμετέρῳ οἴκῳ ἔσαιε ἀνάγραπτος, καὶ τοῖς λόγοις τοῖς ἀπὸ σοῦ ἀρέσκομαι. Καί σε μήτε νῦν μηθ' ἡμέρα ἐπισχέτω ὥστε ἀνεῖναι πράσσειν τι ὃν ἐμοὶ ὑπισχνεῖ, μηδὲ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου δαπάνῃ κεκωλύσθω μηδὲ στρατιᾶς πλήθει, εἴ ποί δεῖ παραγίγνεσθαι, ἀλλὰ μετ' Ἀρταβάζου ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, ὃν σοὶ ἔπεμψα, προῖσσε θαρσῶν καὶ τὰ ἐμὰ καὶ τὰ σὰ ὅπη κάλλιστα καὶ ἄριστα ἔξει ἀμφοτέροις».

130. Ταῦτα λαβὼν Πανσανίας τὰ γράμματα, ὧν καὶ

1. Ὁ Πανσανίας ἦτο ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως τῆς Σπάρτης.

2. Ἐνωεῖ κυρίως τὰ πρὸς τὴν Προποντίδα παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

3. Μεσόγειος πόλις εἰς τὸ Βόρειον μέρος τῆς Μ. Ἀσίας πλησίον τῆς Κυζίκου.

της σοῦ στέλλω αὐτοὺς τοὺς αἰχμαλώτους διὰ νὰ σοῦ παράσχω εὐχαρίστησιν. Προτείνω δέ, ἂν εἶσαι σύμφωνος, νὰ λάβω σύζυγον τὴν θυγατέρα σου καὶ νὰ ὑποτάξω εἰς σέ τὴν Σπάρτην καὶ τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα. Νομίζω δὲ ὅτι δύναμαι νὰ κατορθώσω ταῦτα, ἂν συνεννοοῦμαι μαζί σου. Ἐὰν λοιπὸν ἐγκρίνης κάτι ἀπὸ αὐτά, στείλε εἰς τὰ παραθαλάσσια² ἕνα ἔμπιστόν σου, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ συνεννοοῦμεθα εἰς τὸ μέλλον».

129. Αὐτὰ ἔλεγεν ἡ ἐπιστολή. Ὁ δὲ Εἰρήνης ἠὲ χαρίστηθη ἀπὸ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς καὶ ἀποστέλλει τὸν Ἀρτάβαζον υἱὸν τοῦ Φαρνάκου εἰς τὰ παραθαλάσσια μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ παραλάβῃ τὴν σατραπείαν τοῦ Δασκυλίου³ ἀντικαθιστῶν τὸν Μεγαβάτην, ὁ ὁποῖος τὴν ἐκυβέρνηα προηγούμενως. Συγχρόνως τοῦ ἔδωσε καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πausανίαν εἰς τὸ Βυζάντιον, διὰ νὰ τὴν στείλῃ ὅσον τὸ δυνατόν συντομώτατα καὶ νὰ δείξῃ τὴν ἐπ' αὐτῆς βασιλικὴν σφραγίδα καὶ ὁσάκις τοῦ παραγγέλλει κάτι ὁ Πausανίας σχετικῶς μὲ τὰς ὑποθέσεις του, νὰ τὸ ἐκτελῇ προθυμώτατα καὶ πιστότατα. Ὁ δὲ Ἀρτάβαζος μόλις ἔφθασε καὶ τὰς ἄλλας διαταγὰς ἐξετέλεσε καὶ τὴν ἐπιστολὴν διεδίδασκεν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε γραφῇ ἡ ἐξῆς ἀπάντησις. «Αὐτὰ λέγει ὁ βασιλεὺς Εἰρήνης πρὸς τὸν Πausανίαν. Διὰ τοὺς ἄνδρας τοὺς ὁποίους μοῦ ἔσωσες ἀπὸ τὸ Βυζάντιον πέραν τῆς θαλάσσης, θὰ ἀναγραφῇς εἰς τὸν οἶκόν μου ὡς εὐεργέτης⁴ πρὸς αἰωνίαν ἐνθύμησιν. Αἱ προτάσεις σου μὲ εὐχαριστοῦν. Λοιπὸν ἄς μὴ σὲ κἀνῃ νὰ παραμελῇς ὅσα μοῦ ὑπεσχέθης οὔτε ἡ ἡμέρα οὔτε ἡ νύκτα καὶ ἄς μὴ γίνῃ ἐμπόδιον εἰς τὸ σκοπὸν σου οὔτε χρυσοῦ καὶ ἀργύρου δαπάνη οὔτε στρατοῦ πλῆθος, ἂν χρειασθῇ νὰ ἔλθῃ κάπου, ἀλλὰ συνεργαζόμενος μὲ τὸν ἀποσταλέντα ὑπ' ἐμοῦ Ἀρτάβαζον ἀνθρώπον ἱκανόν, φρόντιζε μὲ θάρρος διὰ τὰς ἰδικὰς μου καὶ ἰδικὰς σου ὑποθέσεις, ἵνα τακτοποιηθοῦν κατὰ τὸν καλῦτερον καὶ ὠφελιμώτερον τρόπον δι' ἀμφοτέρους».

130. Ὅταν ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ὁ Πausανίας,

⁴) Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον οἱ ἀναγραφόμενοι ὡς εὐεργεταὶ τοῦ βασιλέως ἐκαλοῦντο περὶ σὺν ὁροσάγγαι.

πρότερον ἐν μεγάλῳ ἀξιώματι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν Πλαταιαῖσιν ἡγεμονίαν, πολλῶ τότε μᾶλλον ἦστο καὶ οὐκέτι ἐδύνατο ἐν τῷ καθεστηκότῳ τρόπῳ βιοτεύειν, ἀλλὰ σκευάς τε Μηδικὰς ἐνδυνάμενος ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἐξῆει καὶ διὰ τῆς Θράκης πορευόμενον αὐτὸν Μῆδοι καὶ Αἰγύπτιοι ἐδορυφόρου, τράπεζάν τε Περσικὴν παρείθιτο καὶ κατέχειν τὴν διάνοιαν οὐκ ἐδύνατο, ἀλλ' ἔργοις βραχέσι προυδήλου ἃ τῇ γνώμῃ μειζόνως ἐσέπειτα ἐμελλε πράξειν. 2. Δυσπρόσδοκόν τε αὐτὸν παρείχε καὶ τῇ ὀργῇ οὕτω χαλεπῇ ἐχοῖτο ἐς πάντας ὁμοίως ὥστε μηδένα δύνασθαι προσιέναι· διόπερ καὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους οὐχ ἥκιστα ἡ ξυμμαχία μετέστη.

131. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι αἰσθόμενοι τό τε πρῶτον δι' αὐτὰ ταῦτα ἀνεκάλεσαν αὐτόν, καὶ ἐπειδὴ τῇ Ἑρμιονίδι νῆϊ τὸ δεύτερον ἐκπλεύσας οὐ κελυσάντων αὐτῶν τοιαῦτα ἐφαίνετο ποιῶν, καὶ ἐκ τοῦ Βυζαντίου βίᾳ ὑπ' Ἀθηναίων ἐκπολιορκηθεὶς ἐς μὲν τὴν Σπάρτην οὐκ ἐπανεχώρει, ἐς δὲ Κολωνάς τὰς Τρωάδας ἰδρυθεὶς πρᾶσσων τε ἐσηγγέλλετο αὐτοῖς πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τὴν μοῖην ποιούμενος, οὕτω δὴ οὐκέτι ἐπέσχον, ἀλλὰ πέμψαντες κήρυκα οἱ ἔφοροι καὶ σκυτάλην εἶπον τοῦ κήρυκος μὴ λείπεσθαι, εἰ δὲ μή, πόλεμον αὐτῷ Σπαρτιάτας προαγορεύειν. 2. Ὁ δὲ βουλόμενος ὥς ἥκιστα ὑποπτος εἶναι καὶ πιστεύων χρήμασι διαλύσειν τὴν διαβολὴν ἀνεχώρει τὸ δεύτερον ἐς Σπάρτην. Καὶ ἐς μὲν τὴν εἰρκιὴν ἐσπίπτει τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἐφόρων (ἔξεστι δὲ τοῖς ἐφόροις τὸν βασιλέα δρᾶσαι τοῦτο), ἔπειτα διαπραξάμενος ὕστερον ἐξῆλθε καὶ καθίστησιν ἑαυτὸν ἐς κρίσιν τοῖς βουλομένοις περὶ αὐτὸν ἐλέγχειν.

132. Καὶ φανερόν μὲν εἶχον οὐδὲν οἱ Σπαρτιάται σημεῖον, οὔτε οἱ ἐχθροὶ οὔτε ἡ πᾶσα πόλις, ὅτῳ ἂν πιστεύσαντες βεβαίως ἐτιμωροῦντο ἄνδρα γένους τε τοῦ βασιλείου

¹⁾ Δηλ. ἄφθονα καὶ ἐκλεκτὰ φαγητὰ παρσκευασμένα κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Περσῶν.

²⁾ Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Πλούταρχος (Κίμ. 6).

ὁ ὁποῖος καὶ προηγουμένως ἐτιμᾶτο πολὺ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας λόγῳ τῆς ἀρχηγίας του εἰς τὰς Πλαταιάς, τότε ἀπέκτησε πολὺ μεγαλυτέραν ἑπάρσιν καὶ δὲν ἤμποροῦσε πλέον νὰ ζῇ κατὰ τὸν συνήθη (εἰς τοὺς Ἕλληνας) τρόπον, ἀλλ' ἐξήρχετο ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἐνδεδυμένος στολὰς μηδικὰς καὶ ὅταν ἐπορεύετο διὰ τῆς Θράκης ἠκολουθεῖτο ἀπὸ Μήδους καὶ Αἰγυπτίους δορυφόρους. Ἐπίσης διέτασσε νὰ τοῦ παραθέτουν περσικὴν τράπεζαν ⁽¹⁾ καὶ ἐν γένει δὲν ἠδύνατο νὰ κρύψῃ τὸν σκοπὸν του, ἀλλὰ μὲ ἀσημάντους λεπτομεροεῖας ἄφηνε νὰ φανερώωνται ὅσα σημαντικὰ διενεοῖτο νὰ πράξῃ εἰς τὸ μέλλον. Ἐκτὸς τούτου κατέστη δυσκολοπλησίαστος, δηλαδή ἡ συμπεριφορά του πρὸς ὅλους ἦτο τόσο ἀνυπόφορος, ὥστε δὲν ἠδύνατο κανεὶς νὰ τὸν πλησιάσῃ. Δι' αὐτὸν δὲ πρὸ πάντων τὸν λόγον οἱ σύμμαχοι ἐπῆγαν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων.

131. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μόλις τὰ ἔμαθον τὸν ἀνεκάλεσαν τὴν πρώτην φορὰν δι' αὐτά. "Ὅταν δὲ τὴν δευτέραν φορὰν ἐξέπλευσε χωρὶς τὴν διαταγὴν των μὲ τὸ ἐρμιονικὸν πλοῖον καὶ φανερὰ ἔκανε πάλιν παρόμοια, καὶ ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ Βυζαντίου βιαίως ⁽²⁾ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατόπιν πολιορκίας δὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Κολωνὰς τῆς Τρωάδος καὶ καθὼς ἐπληροφοροῦντο, εἶχε διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς βαρβάρους καὶ ὁ σκοπὸς τῆς διαμονῆς του ἐκεῖ δὲν ἦτο καλός, τότε πλέον δὲν ἐκρατήθησαν οἱ ἔφοροι, ἀλλὰ τοῦ ἔστειλαν κήρυκα μὲ ἔγγραφον διαταγὴν καὶ τὸν διέταξαν νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν κήρυκα, διότι ἄλλως θ' ἀρχίσουν πόλεμον ἐναντίον του οἱ Σπαρτιᾶται. Αὐτὸς τότε ἐπειδὴ ἤθελε νὰ παρέχῃ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρας ὑποψίας καὶ ἐπίστευεν ὅτι μὲ τὰ χρήματα θὰ διαλύσῃ τὴν κατηγορίαν ἐπέστρεψε δευτέραν φορὰν εἰς τὴν Σπάρτην. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν ὑπὸ τῶν ἐφόρων, (διότι οἱ ἔφοροι ἔχουν δικαίωμα νὰ κάμουν αὐτὸ εἰς τὸν βασιλέα), ἀλλὰ κατόπιν κατάρθρωσε ν' ἀποφυλακισθῇ καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ζητεῖ νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀνάκρισιν ἀπὸ τοὺς θέλοντας νὰ τὸν ἐλέγξουν.

132. Ἀλλὰ οἱ Σπαρτιᾶται δὲν εἶχον καμμίαν ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν, οὔτε οἱ ἰδιῶται ἐχθροὶ του οὔτε τὸ κοινὸν τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ στηριχθῶν μετὰ βεβαιότητος διὰ νὰ τιμωρήσων ἄνθρωπον ἀνήκοντα εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν καὶ κατέχοντα

ὄντα καὶ ἐν τῷ παρόντι τιμὴν ἔχοντα (Πλείσταρχον γὰρ τὸν Λεωνίδου ὄντα βασιλέα καὶ νέον ἔτι ἀνεπιδὸς ὢν ἐπετροπέυεν), 2. ὑποψίας δὲ πολλὰς παρεῖχε τῇ τε παρανομίᾳ καὶ ζηλώσει τῶν βαρβάρων μὴ ἴσος βούλεσθαι εἶναι τοῖς παροῦσι, τὰ τε ἄλλα αὐτοῦ ἀνέσκόπονν εἴτι πον ἐξεδεδιήγρητο τῶν καθεστώτων νομίμων καὶ ὅτι ἐπὶ τὸν τρίποδά ποτε τὸν ἐν Δελφοῖς, ὃν ἀνέθεσαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν Μήδων ἀκροθίνιον, ἠξίωσεν ἐπιγράψασθαι αὐτὸς ἰδίᾳ τὸ ἐλκεῖον τόδε·

Ἑλλήνων ἀρχηγὸς ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων,
Πανσανίας Φοῖβω μνήμ' ἀνέθηκε τόδε.

3. Τὸ μὲν οὖν ἐλεγείον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξεκόλαψαν εὐθὺς τότε ἀπὸ τοῦ τρίποδος τοῦτο καὶ ἐπέγραψαν ὀνομαστὶ τὰς πόλεις ὅσαι ξυγκατελοῦσαι τὸν βάρβαρον ἔστησαν τὸ ἀνάθημα· τοῦ μέντοι Πανσανίου ἀδίκημα καὶ τοῦτ' ἐδόκει εἶναι, καὶ ἐπειδὴ ἐν τούτῳ καθειστήκει, πολλῶ μᾶλλον παρόμοιον πρᾶχθῆναι ἐφαίνετο τῇ παρούσῃ διανοίᾳ· 4. ἐπιτιθάνοντο δὲ καὶ ἐς τοὺς Εἰλωτας πράσσειν τι αὐτόν, καὶ ἦν δὲ οὕτως· ἐλευθέρωσιν τε γὰρ ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς καὶ πολιτεῖαν, ἣν ξυνεπαναστῶσι καὶ τὸ πᾶν ξυγκατεργάσωνται. 5. Ἄλλ' οὐδ' ὥς οὐδὲ τῶν Εἰλώτων μηνυταῖς τισι πιστεύσαντες ἠξίωσαν νεώτερόν τι ποιεῖν ἐς αὐτόν, χρώμενοι τῷ τρόπῳ ὅπερ εἰώθασιν ἐς σφᾶς αὐτούς, μὴ ταχεῖς εἶναι περὶ ἀνδρὸς Σπαρτιάτου ἄνευ ἀναμφισβητήτων τεκμηρίων βουλεῦσάι τι ἀνήκεστον, πρὶν γε δὴ αὐτοῖς, ὥς λέγεται, ὁ μελλῶν τὰς τελευταίας βασιλεῖ ἐπιστολὰς πρὸς Ἀρτάβαζον κομμεῖν, ἀνὴρ Ἀργίλιος, παιδικά ποτε ὢν αὐτοῦ καὶ πιστό-

1. Ὁ Πανσανίας ἦτο υἱὸς τοῦ Κλεομβρότου, ἀδελφοῦ τοῦ Λεωνίδου τοῦ πεσόντος ἐν Θερμοπύλαις.

2. Ὁ χάλκινος αὐτὸς τρίπους μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτοποιηθῆθαι εἰς τὸν ἱππόδρομον.

3. Δηλαδὴ ἐφάνη ὅτι καὶ τότε ὁ Πανσανίας ἐνεφορεῖτο ἀπὸ τυραννικᾶς διαθέσεως καὶ ἤθελε νᾶ παρουσιάζεται ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων.

ἀκόμη τιμητικὸν ἀξίωμα, (διότι ἦτο ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀκόμη βασιλέως Πλειστάρχου τοῦ υἱοῦ τοῦ Λεωνίδου, ὡς ἐξάδελφος⁽¹⁾ αὐτοῦ), μόνον ὑποψίας παρείχε πολλὰς, διότι παρέβη τὰ σπαρτιατικὰ ἔθιμα καὶ ἐμιμήθη τοὺς βαρβαρικοὺς τρόπους καὶ δὲν ἱκανοποιεῖτο ἀπὸ τὰ δικαιώματά του. Τότε ἤρχισαν νὰ ἐξετάζουν καὶ τὰς ἄλλας πράξεις αὐτοῦ, μήπως εἶχεν ἐκτραπῇ πούθεν ἀπὸ τὰς νομίμους συνηθείας, ἐνεθυμήθησαν δὲ ὅτι καὶ εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς τρίποδα⁽²⁾, τὸν ὁποῖον ἀνέθεσαν οἱ Ἕλληνες ὡς ἀφιέρωμα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα, ἐτόλμησε νὰ ἐπιγράψῃ αὐτὸς χωρὶς τὴν διαταγὴν τῆς πολιτείας τὸ ἐξῆς ἐλεγειακὸν δίστιχον.

«Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων Πausανίας, ἀφοῦ κατέστρεψε τὸ στράτευμα τῶν Μήδων, ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Φοῖβον τὸ ἐνθῦμιον τοῦτο».

Τὸ δίστιχον τοῦτο τὸ εἶχον ἐξαλείψει ἀμέσως ἀπὸ τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκ τοῦ τρίποδος καὶ εἶχον ἀναγράψαι τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν πόλεων ὅσαι συναγωνιζόμεναι ἐνίκησαν τοὺς βαρβάρους καὶ ἀνέθεσαν εἰς τὸν θεὸν τὸ ἀφιέρωμα. Ἀλλὰ τὸ ἔγκλημα τοῦ Πausανίου ἐθεωρεῖτο ὑπάρχον ἀκόμη καί, ἀφοῦ εἶχε διατυπωθῇ ἐναντίον του τριαύτη κατηγορία (δηλ. μηδισμοῦ), ἐφαίνεται τώρα πολὺ περισσότερον (ἀπὸ πρὶν) ὅτι ἡ πρᾶξις αὐτῇ ἦτο σύμφωνος μὲ τὰ σημερινὰ φρονήματά του⁽³⁾. Ἐπληροφοροῦντο ἀκόμη ὅτι εἶχε κάποιαν συνεινότησιν καὶ μὲ τοὺς Εἰλωτας, τὴν ἐξῆς. Ὑπέσχετο δηλαδὴ εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίαν καὶ πολιτικὰ δικαιώματα, ἐὰν ἐπανεστάτουν καὶ ἐβοήθουν αὐτὸν νὰ φέρῃ εἰς πέρας ὁλόκληρον τὸ σχέδιόν του. Ἐν τούτοις ὅμως δὲν ἐθεώρησαν ὀρθὸν νὰ βασισταῶναι τοὺς Εἰλωτας μηνυτάς⁽⁴⁾ καὶ νὰ τιμωρήσουν αὐτόν, ἐπειδὴ ἐτήρουν πιστῶς τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς αὐτοὺς συνήθειαν, δηλαδὴ νὰ μὴ λαμβάνουν ἐσπευσμένως ἀποφάσεις ἀνεπανορθώτους, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀναμφισβητήτους ἀποδείξεις, περὶ ἀνδρὸς Σπαρτιάτου. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους, καθὼς λέγεται, ἐκεῖνος ποὺ ἐπρόκειτο νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸν Ἀράβαζον τὴν τελευταίαν ἐπιστολὴν τοῦ Πausανίου πρὸς τὸν βασιλέα, κάποιος ἄνθρωπος καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀργίλον τῆς Χαλκιδικῆς, ὁποῖος ἦτο κάποτε «παιδικὰ»⁽⁵⁾ τοῦ Πausa-

4. Ἡ μαρτυρία τῶν Εἰλωτῶν ἐναντίον Σπαρτιάτου πολίτου δὲν ἐθεωρεῖτο ἐπαρκὴς ἀπόδειξις.

5. Δηλ. Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν συνεδέετο διὰ στενωπάτης φιλίας πρὸς τὸν Πausανίαν, ὅντα πρεσβύτερον αὐτοῦ.

τατος ἐκείνῳ μηνυτῆς γίνεται· δείσας κατὰ ἐνθύμησίν τινα ὅτι οὐδείς πω τῶν πρὸ ἑαυτοῦ ἀγγέλων πάλιν ἀφίκετο, καὶ παραποιησάμενος σφραγίδα, ἵνα, ἣν ψευσθῇ τῆς δόξης ἥ καὶ ἐκεῖνός τι μεταγράψαι αἰτήσῃ, μὴ ἐπιγνῶ, λύει τὰς ἐπιστολάς, ἐν αἷς ὑπονοήσας τι τοιοῦτο προσεπεστάλθαι καὶ αὐτὸν ἡῤρεν ἐγγεγραμμένον κτείνειν.

133. Τότε δὴ οἱ ἔφοροι δείξαντος αὐτοῦ τὰ γράμματα μᾶλλον μὲν ἐπίστευσαν, ἀντήκοοι δὲ βουλευθέντες ἔτι γενέσθαι αὐτοῦ Πανσανίου τι λέγοντος, ἀπὸ παρασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ Ταίναρον ἰκέτου οἰχομένου καὶ σκηνησάμενου διπλὴν διαφράγματι καλύβην, ἐς ἣν τῶν (τε) ἐφόρων ἐντός τινας ἔκρυψε, καὶ Πανσανίου ὡς αὐτὸν ἐλθόντος καὶ ἐρωτῶντος τὴν πρόφασιν τῆς ἰκετείας ἦσθοντο πάντα σαφῶς, αἰτιωμένου τοῦ ἀνθρώπου τὰ τε περὶ αὐτοῦ γραφέντα καὶ τᾶλλ' ἀποφαίνοντος καθ' ἕκαστον, ὡς οὐδὲν πώποτε αὐτὸν ἐν ταῖς πρὸς βασιλέα διακονίαις παραβάλοιτο, προτιμηθεῖν δ' ἐν ἴσῳ τοῖς πολλοῖς τῶν διακόνων ἀποθανεῖν, κακεῖνον αὐτὰ ταῦτα ξυνομολογοῦντος καὶ περὶ τοῦ παρόντος οὐκ ἔωντος ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ πίστιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ διδόντος τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀξιοῦντος ὡς τάχιστα πορεύεσθαι καὶ μὴ τὰ πρασσόμενα διακωλύειν.

134. Ἀκούσαντες δὲ ἀκριβῶς τότε μὲν ἀπῆλθον οἱ ἔφοροι, βεβαίως δὲ ἤδη εἰδότες ἐν τῇ πόλει τὴν ξύλληψιν ἐποιοῦντο. Λέγεται δ' αὐτὸν μέλλοντα ξυλληφθίσεσθαι ἐν τῇ ὁδῷ, ἐνὸς μὲν τῶν ἐφόρων τὸ πρόσωπον προσιόντος ὡς εἶδε, γνῶναι ἐφ' ᾧ ἐχώρει, ἄλλον δὲ νεύματι ἀφανεῖ χρησάμενον καὶ δηλώσαντος εὐνοίᾳ, πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Χαλκιοῖκου χωρῆσαι δρόμῳ καὶ προκαταφυγεῖν· ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ τέμενος. Καὶ ἐς οἴκημα οὐ μέγα δ' ἦν τοῦ ἱεροῦ ἐσελθὼν, ἵνα μὴ ὑπαίθριος ταλαιπωροίῃ, ἡσύχαζεν. 2. Οἱ δὲ τὸ παρ-

1. Ὁ Πανσανίας ἀνησύχησε διὰ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν τοῦ ἀπεσταλμένου καὶ ἔσπευσε ἀμέσως πρὸς αὐτόν. Δὲν ἐγνώριζε ὅμως τὴν ἀποσφράγισιν τῆς ἐπιστολῆς του καὶ τὴν καταγγελίαν εἰς τοὺς ἐφόρους.

νίου καὶ πιστότατος εἰς αὐτόν, παρουσιάσθη ὡς μηνυτής. Οὗτος ἐφοβήθη, διότι ἐσκέφθη ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς προηγούμενους ἀγγελιαφόρους δὲν ἐπέστρεψε καὶ ὡς ἐκ τούτου, ἀφοῦ κατεσκεύασε σφραγῖδα ὁμοίαν με τοῦ Πausανίου, ὥστε, ἂν ἡ ὑποψία τοῦ ἀποδειχθῇ ἄβάσιμος ἢ ζητήσῃ ὁ Πausανίας τὴν ἐπιστολὴν διὰ νὰ μεταβάλῃ κάτι, νὰ μὴν ἀντιληφθῇ τίποτε, ἀπεσφράγισε τὴν ἐπιστολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρεν ἀναγεγραμμένον νὰ φονεύσῃ καὶ αὐτόν ὁ Ἀρτάβαζος, ὅπως εἶχεν ὑποπτευθῇ ὅτι θὰ παρηγγέλλετο ἐκτὸς τῶν ἄλλων.

133. Τότε πλεόν οἱ ἔφοροι, ὅταν αὐτὸς ἔδειξε τὴν ἐπιστολὴν, ἐπίστευσαν περισσότερον, ἀλλ' ἤθελσαν νὰ ἀκούσουν καὶ τὸν ἴδιον τὸν Πausανίαν νὰ λέγῃ αὐτά. Συναφώνησαν λοιπὸν με τὸν ἄνθρωπον τοῦτον καὶ μετέβη εἰς τὸ Ταῖναρον ὡς ἱκέτης, κατεσκεύασε δὲ ἐκεῖ καλύβην χωριζομένην με διάφραγμα εἰς δύο. Εἰς ταύτην ἔκρυψε μερικὸς ἐκ τῶν ἐφόρων καὶ ὅταν ἤλθε πρὸς αὐτόν ὁ Πausανίας ⁽¹⁾ καὶ τὸν ἠρώτα τὴν ἀφορμὴν τῆς ἱκετείας, ἔμαθον ἀκριβῶς τὰ πάντα, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐμέμφετο τὸν Πausανίαν διὰ τὰ γραφέντα περὶ αὐτοῦ καὶ ἐφάνερωνεν ὅλα τὰ ἄλλα ἐν πρὸς ἓν. Ἔλεγε δηλαδὴ, ὅτι ἐνῶ μέχρι σήμερον δὲν τὸν εἶχεν ἐκθέσει καθόλου με τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τὸν βασιλέα ἀποστολῶν του, ἐν τούτοις ὅμως ἐκρίθη καὶ αὐτὸς ἄξιος νὰ φονευθῇ ὅπως οἱ πολλοὶ ἄλλοι ἀπεσταλμένοι. Ὁ Πausανίας τότε παρεδέχετο αὐτὰ καὶ τὸν παρεκάλει νὰ μὴ ὀργίζεται ἐναντίον του διὰ τὸ παρὸν κακόν, συγχρόνως δὲ τοῦ ἔδιδεν ἐγγύησιν διὰ τὴν ἀσφάλειάν του, ἂν ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸν ἱερὸν τόπον, καὶ τοῦ ἐζήτει νὰ μεταβῇ τὸ ταχύτερον πρὸς τὸν βασιλέα καὶ νὰ μὴ παρεμβάλῃ ἐμπόδιον εἰς τὰς ἐνεργείας του.

134. Τότε οἱ ἔφοροι, ἀφοῦ ἤκουσαν ἀκριβῶς τὰ πάντα, ἀπῆλθον, ἀλλ' ἀπεφάσισαν νὰ συλλάβουν αὐτόν εἰς τὴν πόλιν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχον πλεόν καμμίαν ἀμφιβολίαν. Λέγεται δὲ ὅτι αὐτὸς τὴν στιγμὴν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συλληφθῇ εἰς μίαν ὁδὸν τῆς πόλεως, μόλις εἶδε τὸ πρόσωπον ἐνὸς ἐφόρου πλησιάζοντος αὐτόν, ἀντελήφθη τὰς προθέσεις του. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως ἓνας ἄλλος ἔφορος τοῦ ἔκαμιν ἀφανὲς νεῦμα καὶ τὸν εἰδοποίησε, διότι ἦτο φίλος του, ἔτρεξε δρομαῖος πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, τὸ ὁποῖον ἦτο πλησίον, καὶ ἐπρόλαβε νὰ καταφύγῃ εἰς αὐτό. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τι μικρὸν οἶκημα, τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν εἰς τὸ ἱερόν, διὰ νὰ μὴ τλαιπωρῇται εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἡσύχαζεν. Οἱ δὲ ἔφοροι

αντίκα μὲν ὑστέρησαν τῇ διώξει, μετὰ δὲ τοῦτο τοῦ τε οἰκλήματος τὸν ὄροφον ἀφείλον καὶ τὰς θύρας, ἔνδον ὄντα τηρήσαντες αὐτὸν καὶ ἀπολαβόντες ἔσω, ἀφωκοδόμησαν, προσκαθεζόμενοι τε ἐξεπολιόρκησαν λιμῶ. 3. Καὶ μέλλοντος αὐτοῦ ἀποφύγειν ὥστερ εἶχεν ἐν τῷ οἰκλήματι, αἰσθόμενοι τε ἐξάγουσιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἔτι ἔμπροσθεν ὄντα καὶ ἐξαχθεὶς ἀπέθανε παραχρῆμα. 4. Καὶ αὐτὸν ἐμέλλησαν μὲν ἐς τὸν Καιάδαν οὐπὲρ τοὺς κακούργους ἐμβάλλειν· ἔπειτα ἔδοξε πλησίον πον κατορύξαι. Ὁ δὲ θεὸς ὁ ἐν Δελφοῖς τὸν τε τάφον ὕστερον ἔχορσε τοῖς Λακεδαιμονίοις μετενεγκεῖν οὐπὲρ ἀπέθανε (καὶ τὴν κεῖται ἐν τῷ προτεμενίσματι, ὃ γραφῇ στήλαι δηλοῦσι), καὶ ὥς ἄγος αὐτοῖς ὄν τὸ πεπραγμένον δύο σώματα ἀνθ' ἑνὸς τῇ Χαλκιοίκῃ ἀποδοῦναι. Οἱ δὲ ποιησάμενοι χαλκοῦς ἀνδριάντας δύο ὥς ἀντὶ Πανσανίου ἀνέθεσαν.

135. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ὥς καὶ τοῦ θεοῦ ἄγος κρίναντος, ἀντεπέταξαν τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐλαύνειν αὐτό. 2. Τοῦ δὲ Μηδισμοῦ τοῦ Πανσανίου Λακεδαιμόνιοι, πρέσβεις πέμψαντες παρὰ τοὺς Ἀθηναίους, ξυνεπητιῶντο καὶ τὸν Θεμιστοκλέα, ὥς ἡύρισκον ἐκ τῶν περὶ Πανσανίαν ἐλέγχων, ἡξίουν τε τοῖς αὐτοῖς κολάζεσθαι αὐτόν. 3. Οἱ δὲ πεισθέντες (ἔτρχε γὰρ ὡστρακισμένος καὶ ἔχων δίαίταν μὲν ἐν Ἀργεῖ, ἐπιφοιτῶν δὲ καὶ ἐς τὴν ἄλλην Πελοπόννησον) πέμ-

1. Κατὰ τὸν ἀρχαῖον Σχολιαστὴν τοῦ Θουκυδίδου, ἡ μήτηρ τοῦ Πανσανίου Ἀλκιθέα ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον.

2. Διὰ τὰ μὴ μολυνθῆ ὁ ναὸς ἀπὸ τὸν θάνατόν του.

3. Κατὰ τὸν περιηγητὴν Πανσανίαν ὁ Καιάδας ἦτο βέραθρον. Κατὰ τὸν Στράβωνα ἦτο σπήλαιον χρησιμοποιούμενον ὡς δεσμοτήριον. Σήμερον παραδέχονται τινὲς ὅτι Καιάδας ὠνομάζετο ἡ ὀπισθεν τοῦ Μιστρά ἀπότομος φάραγξ.

4. Δηλ. ἡ ἀπομάχρυνσις τοῦ Πανσανίου ἀπὸ τοῦ ἱερόν.

5. Οἱ ἔφοροι ἀπομαχρύναντες τὸν Πανσανίαν ἀπὸ τοῦ ἱερόν ἀφήρεσαν ἀπὸ τὴν θεάν ἓνα ἱκέτην. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὸν χρησμόν, ἔπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν αὐτὴν διὰ δύο σωμάτων.

ἐκείνην τὴν στιγμήν δὲν κατώρθωσαν νὰ τὸν συλλάβουν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ἐνῶ αὐτὸς ἦτο μέσα, ἀφήρεσαν τὴν στέγην τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τὰ θυρόφυλλα, ἔκτισαν δὲ τὰς θύρας¹ καὶ τὸν ἔκλεισαν. Κατόπιν ἐκάθησαν ἐκεῖ καὶ τὸν ἐφρούρουν διὰ τὸ ν' ἀποθάνῃ ἀπὸ τὴν πείναν. Ὅτε δὲ ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐκπνεύσῃ κλεισμένος ἐντὸς τοῦ οἰκήματος, οἱ ἔφοροι τὸ ἀντελήφθησαν καὶ τὸν ἔβγαλαν ἔξω² ζωντανὸν ἀκόμῃ, ἀλλὰ μόλις ἐβγήκεν ἀπέθανεν ἀμέσως. Καὶ τότε μὲν ἐσκέφθησαν νὰ τὸν ῥίψουν εἰς τὸν Καιάδαν³, ὅπου ῥίπτουν τοὺς κακούργους, ἀλλὰ κατόπιν ἀπεφάσισαν νὰ τὸν θάψουν κάπου πλησίον ἐκεῖ (εἰς τὸν Καιάδαν). Ὑστερον ὅμως ὁ ἐν Δελφοῖς θεὸς ἐχρησιμοδότησε νὰ μεταφέρουν τὸν τάφον τοῦ εἰς τὸ μέρος ὅπου ἀπέθανε (ὕπάρχει δὲ καὶ τώρα ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ, καθὼς φανερώνουν ἐνεπίγραφοι στήλαι) καὶ ἐπειδὴ ἡ πράξις⁴ των ἦτο ἄγος, νὰ ἀποδώσουν εἰς τὴν Χαλκίδα ὅσα δὴ δύο σώματα ἀντὶ τοῦ ἐνός⁵. Αὐτοὶ τότε κατεσκεύασαν δύο χαλκίνους ἀνδριάντας καὶ τοὺς ἀφιέρωσαν εἰς τὴν θεάν, τάχα ἀντὶ τοῦ Παισανίου.

135. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ καὶ ὁ θεὸς εἶχε χαρακτηρίσει τὴν πρᾶξιν ὡς ἄγος, ἀπήτησαν ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμόνιους νὰ ἐκδιώξουν αὐτό⁶. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γεγονότων ἐκείνων οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατηγόρουν διὰ μηδισμὸν καὶ τὸν Θεμιστοκλέα, λέγοντες ὅτι ἀνεκάλυψαν τοῦτο ἀπὸ τὰς ἐναντίων τοῦ Παισανίου ἀνακρίσεις καὶ ἀπήτησαν νὰ ἐπιβληθῇ καὶ εἰς αὐτὸν ἡ ἰδία ποινὴ. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐπέισθησαν (διότι ἔτυχε τότε ἐξωστραχισμένος⁷ καὶ ἔμενεν εἰς τὸ Ἄργος, ἐπήγαγε δὲ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου) καὶ στέλλουν μαζί με

¹) Δηλ. νὰ ἐκδιώξουν τοὺς ἐνεχομένους εἰς αὐτό.

²) Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὰ οὔτε τὰ αἷτια οὔτε ὁ χρόνος τοῦ ἐξωστρακισμού τοῦ Θεμιστοκλέους. Φαίνεται ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς προσεπάθει μὲ πάντα τρόπον νὰ ἀποσπάσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ δήμου ἀπὸ τὸν Κίμωνα καὶ τὸν Ἀριστείδην, τοῦτο δ' ἐπροκάλεσε ἄλλον εἰς τὴν πολιτείαν καὶ παρέστη ἀνάγκη νὰ ἐφαρμοσθῇ ὁ νόμος τοῦ ὀστρακισμού. Ἡ πιθανωτέρα χρονολογία τοῦ γεγονότος τούτου εἶναι τὸ 470 π.Χ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν μηδισμὸν τοῦ Θεμιστοκλέους, δὲν γνωρίζομεν τίποτε. Ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι εἶχε μάθει τὰς ἀνεργείας τοῦ Παισανίου, ἀλλὰ δὲν ἀπεκάλυψεν αὐτάς εἰς τοὺς Ἕλληνας.

πουσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐτοιμῶν ὄντων ξυνδιώκειν ἄνδρας οἷς εἴρητο ἄγειν ὅπου ἂν περιτύχωσιν.

136. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς προαισθόμενος φεύγει ἐκ Πελοποννήσου εἰς Κέρκυραν, ὣν αὐτῶν εὐεργέτης. Δεδιέναι δὲ φασκόντων Κερκυραίων ἔχειν αὐτὸν ὥστε Λακεδαιμονίους καὶ Ἀθηναίους ἀπέχθασθαι, διακομίζεται ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν ἡπειρον τὴν καταντικρὺ. 2. Καὶ διωκόμενος ὑπὸ τῶν προστεταγμένων κατὰ πύστιν ἢ χωροίη, ἀναγκάζεται κατὰ τι ἄπορον παρὰ Ἀδμήτον τὸν Μολοσσῶν βασιλέα, ὄντα αὐτῷ οὐ φίλον, καταλῦσαι. 3. Καὶ ὁ μὲν οὐκ ἔτυχεν ἐπιδημῶν, ὁ δὲ τῆς γυναικὸς ἰκέτης γενόμενος διδάσκεται ὑπ' αὐτῆς τὸν παῖδα σφῶν λαβὼν καθέζεσθαι ἐπὶ τὴν ἐστίαν. 4. Καὶ ἐλθόντος οὐ πολὺ ὕστερον τοῦ Ἀδμήτου δηλοῖ τε ὅς ἐστι καὶ οὐκ ἄξιοι, εἴ τι ἄρα αὐτὸς ἀντεῖπεν αὐτῷ Ἀθηναίων δεομένῳ, φεύγοντα τιμωρεῖσθαι. Καὶ γὰρ ἂν ὑπ' ἐκείνου πολλῶ ἀσθενέστερος ἐν τῷ παρόντι κακῶς πάσχειν, γενναῖον δὲ εἶναι τοὺς ὁμοίους ἀπὸ τοῦ ἴσου τιμωρεῖσθαι. Καὶ ἅμα αὐτὸς μὲν ἐκείνῳ χρεῖας τινὸς καὶ οὐκ ἐς τὸ σῶμα σφάζεσθαι ἐναντιωθῆναι, ἐκείνον δ' ἂν εἰ ἐκδοίη αὐτὸν (εἰπὼν ὑφ' ὧν καὶ ἐφ' ᾧ διώκεται), σωτηρίας ἂν τῆς ψυχῆς ἀποστερήσει.

137. Ὁ δὲ ἀκούσας ἀνίστησί τε αὐτὸν μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ υἱέος (ὥσπερ καὶ ἔχων αὐτὸν ἐκαθέζετο, καὶ μέγιστον ἦν ἰκέτευμα τοῦτο) καὶ ὕστερον οὐ πολλῶ τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ Ἀθηναίοις ἐλθοῦσι καὶ πολλὰ εἰποῦσιν οὐκ ἐκδίδωσιν,

¹⁾ Ἀξιοπαράκλητος εἶναι ἢ δραστηριότης καὶ ἢ σύμπτωσις Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων εἰς τὰς προσπάθειάς των πρὸς σύλληψιν καὶ ἐξόντωσιν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν ὅποιον ὅλοι ὁμοφώνως εἶχον ἀποδώσει πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος. (Πρὸλ. λόγον Ἀθηναίων πρέσβεων A 74).

²⁾ Διότι ὀρισθεῖς κριτῆς ὑπὸ τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Κερκυραίων διὰ τὴν λύσιν κάποιας διαφορᾶς των, ἐδικαίωσε τοὺς Κερκυραίους.

³⁾ Οἱ Μολοσσοὶ ἦσαν λαὸς κατοικῶν εἰς τὴν ἡπειρον πρὸς Δ. τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου. Κατὰ τὴν μυθολογίαν ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦτο

τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ ὅποιοι ἦσαν πρόθυμοι νὰ τὸν καταδιώξουν ἀπὸ κοινοῦ, ἀνδρας τινὰς μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ τὸν συλλάβουν ὅπου τὸν συναντήσουν ⁽¹⁾.

136. Ὁ Θεμιστοκλῆς μαθὼν τοῦτο ἐγκαίρως φεύγει ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον εἰς τὴν Κέρκυραν, ἐπειδὴ εἶχε εὐεργετήσῃ ⁽²⁾ τοὺς Κερκυραίους. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Κερκυραῖοι ἔλεγον ὅτι φοβοῦνται νὰ τὸν κρατήσουν καὶ νὰ γίνουν ἐχθροὶ μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς Ἀθηναίους, διεκομίσθη ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν ἀπέναντι ξηράν. Ἐνῶ δὲ κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν παρακολουθούντων αὐτόν, οἵτινες ἐπληροφοροῦντο ποῦ ἐπήγαινον ἐκάστοτε, ἡναγκάσθη εἰς τινα στιγμὴν ἀμηχανίας νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀδμήτου τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν ⁽³⁾, ὅστις ἦτο ἐχθρὸς του ⁽⁴⁾. Ἀλλ' ὁ Ἀδμητος ἔτυχε ν' ἀπουσιάζῃ, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἰκετεύσας τὴν γυναῖκα του ἔλαβε παρ' αὐτῆς τὴν συμβουλὴν νὰ πάρῃ εἰς τὰς χεῖρας του τὸ παιδί των καὶ νὰ καθήσῃ εἰς τὴν ἐστίαν. Ὅτε μετ' ὀλίγον ἦλθε ὁ Ἀδμητος τοῦ ἀπεκάλυψε ⁽⁵⁾ ποῖος ἦτο καὶ τὸν παρεκάλεσε, ἂν αὐτὸς ὠμίλῃσεν ἐναντίον του ὅταν ὁ Ἀδμητος ἐξήτῃ κατὰ τὸν τοὺς Ἀθηναίους, νὰ μὴ τὸν ἐκδικηθῇ τῶρα ποὺ καταδιώκεται. Διότι εἰς τὴν σημερινήν του κατάστασιν εἶναι δυνατόν νὰ τὸν βλάβῃ καὶ ἓνας πολὺ ἀσθενέστερος τοῦ Ἀδμήτου, ἀλλ' ὁ γενναῖος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐκδικῇται τοὺς ὁμοίους του, ὅταν εὐρίσκωνται εἰς ἴσην θέσιν μὲ αὐτόν. Ἐκτὸς τούτου αὐτὸς μὲν ἡναντιώθη εἰς τὸν Ἀδμητον, ὅταν ἐπρόκειτο περὶ τινος αἰτήσεώς του καὶ ὅχι περὶ τῆς σωτηρίας τῆς ζωῆς του, ἐνῶ ὁ Ἀδμητος ἂν τὸν παραδώσῃ (εἶπε δὲ ἀπὸ ποίους καταδιώκεται καὶ διατί) θὰ τοῦ στερήσῃ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς του.

137. Ὁ Ἀδμητος ἀκούσας αὐτὰ τὸν ἐσῆκωσε μαζὶ μὲ τὸ παιδί του (διότι ἐκάθητο κρατῶν αὐτὸ εἰς τὰς χεῖρας του καὶ τοῦτο ἦτο ἡ μεγίστη ἰκετεία), ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἦλθον οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, μολονότι πολλὰ ἡπειλῆσαν, δὲν τὸν παρέδωσαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ᾔθελε νὰ ταξι-

ἐκ τοῦ Μολοσσοῦ, υἱοῦ τοῦ Πύρρου ἢ Νεοπτολέμου (υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως).

4. Μετὰ τὸ τέλος τῶν Περσικῶν πολέμων ὁ Ἀδμητος ἐξήττησε κατὰ τὸν τοὺς Ἀθηναίους ἀλλ' ἐχλευάσθη ὑπὸ τοῦ ἰσχύοντος τότε Θεμιστοκλέους.

5. Δηλ. ἀπεκάλυψε τὴν ταυτότητά του ὁ ἴδιος ὁ Θεμιστοκλῆς.

ἀλλ' ἀποστέλλει βουλόμενον ὡς βασιλέα πορευθῆναι ἐπὶ τὴν ἐτέραν θάλασσαν περὶ τὴν Πύδναν τὴν Ἀλεξάνδρου. 2. Ἐν ἡ ὀλκάδος τυχὼν ἀναγομένης ἐπ' Ἰωνίας καὶ ἐπιβάς καταφέρεται χειμῶνι ἐς τὸ Ἀθηναίων στρατόπεδον ὃ ἐπολιόρκει Νάξον. Καὶ (ἦν γὰρ ἀγνώως τοῖς ἐν τῇ νηϊ) δείσας φορᾷ τῷ ναυκλήρῳ ὅστις ἐστὶ καὶ δι' αὐτοῦ φεύγει, καὶ εἰ μὴ σώσει αὐτόν, ἔφη ἔρεῖν ὅτι χρήμασι πεισθεὶς αὐτόν ἄγει· ἦν δὲ ἀσφάλειαν εἶναι μηδένα ἐκβῆναι ἐκ τῆς νεὼς μέχρι πλοῦς γένηται· πειθομένῳ δ' αὐτῷ χάριν ἀπομνήσκειται ἀξίαν. Ὁ δὲ ναύκληρος ποιεῖ τε ταῦτα καὶ ἀποσαλεύσας ἡμέραν καὶ νύκτα ὑπὲρ τοῦ στρατοπέδου ὕστερον ἀφικνεῖται ἐς Ἐφεσον. 3. Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐκεῖνόν τε ἐθεράπευσε χρημάτων δόσιν (ἦλθε γὰρ αὐτῷ ὕστερον ἐκ τῆς Ἀθηνῶν παρὰ τῶν φίλων καὶ ἐξ Ἀργούς αὐτῷ ὑπεξέκειτο), καὶ μετὰ τῶν κάτω Περσῶν τινος πορευθεὶς ἄνω ἐσπέμπει γράμματα ἐς βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸν Σέρξου νεωστὶ βασιλεύοντα. 4. Ἐδήλου δ' ἡ γραφή ὅτι «Θεμιστοκλῆς ἦκω παρὰ σέ, ὃς κακὰ μὲν πλείστα Ἑλλήνων εἰργασμαι τὸν ὑμέτερον οἶκον, ὅσον χρόνον τὸν σὸν πατέρα ἐπιόντα ἐμοὶ ἀνάγκη ἡμυνόμην, πολὺ δ' ἔτι πλείω ἀγαθὰ, ἐπειδὴ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ μὲν ἐμοί, ἐκείνῳ δὲ ἐν ἐπικινδύνῳ πάλιν ἡ ἀποκομιδὴ ἐγίγνετο. Καὶ μοι εὐεργεσία ὀφείλεται (γράψας τὴν ἐκ Σαλαμῖνος προάγγελσιν τῆς ἀναχωρήσεως καὶ τὴν τῶν γεφυρῶν, ἣν ψευδῶς προσεποιήσατο, τότε δι' αὐτόν οὐ διάλυσιν), καὶ νῦν ἔχων σε μεγάλα ἀγαθὰ δοῦναι πάρεμι διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν σὴν φιλίαν. Βούλομαι δ' ἐνιαυτὸν ἐπισχὼν αὐτός σοι περὶ ὧν ἦκω δηλῶσαι».

1. Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμύντου ἦτο βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.

2. Δηλ. εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος· (ἡ Πύδνα εὐρίσκετο εἰς τὰ παράλια τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου).

3. Ἡ πολιορκία αὕτη ἐγένετο τὸ 467 π.Χ. Κατὰ τινὰς ἀντὶ «Νάξον» πρέπει νὰ γραφῇ «Θάσον», διότι ἡ φυγὴ τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ὁ θάνατος τοῦ Πάυσανίου συνέβησαν τὸ 465 π.Χ.

4. Κατὰ τὸν ἀρχαῖον Σχολιαστὴν τοῦ Θουκυδίδου ὁ Θεμιστο-

δεύσῃ πρὸς τὸν βασιλέα, τὸν ἔστειλε διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Πύδναν, πόλιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ⁽¹⁾, εἰς τὴν ἄλλην ⁽²⁾ θάλασσαν. Ἐκεῖ εὔρε φορτηγὸν πλοῖον ἑτοιμον ν' ἀποπλεύσῃ διὰ τὴν Ἰωνίαν καὶ ἐπεβιβάσθη, ἀλλὰ λόγῳ τρικυμίας εὗρέθη πλησίον τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἐπολιόρκει τὴν Νάξον ⁽³⁾. Τότε (ἦτο δὲ ἄγνωστος εἰς τὸ πλήρωμα) φοβηθεὶς ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν πλοίαρχον ποῖος ἦτο καὶ διατὶ ἔφευγεν, ἠπειλήσεν δὲ ὅτι, ἂν δὲν τὸν σώσῃ, θά εἴπῃ ὅτι τὸν ἐπῆρεν εἰς τὸ πλοῖον του πεισθεὶς διὰ χρημάτων. Δὲν πρέπει λοιπόν, πρὸς ἀσφάλειάν των, νὰ ἐξέλθῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ πλοῖον, ἕως ὅτου δυνηθοῦν νὰ συνεχίσουν τὸ ταξίδιον. Καὶ ἂν πεισθῇ, θὰ τὸ ἐνθυμῆται καὶ θὰ τοῦ πληρώσῃ τὴν εὐεργεσίαν ἐπαξίως. Ὁ πλοίαρχος ἐδέχθη ταῦτα καὶ ἀφοῦ παρέμεινε μίαν ἡμέραν καὶ μίαν νύκτα εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος ἀπέναντι τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, ἔφθασε κατόπιν εἰς τὴν Ἐφεσον. Ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν ἀντήμειψε δώσας εἰς αὐτὸν χρήματα (διότι τοῦ ἐστάλησαν κατόπιν ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας ἐκ μέρους φίλων του καὶ ἀπὸ τὸ Ἄργος, ὅσα εἶχον μεταφερθῇ ἐκεῖ πρὸς ἀσφάλειαν) καὶ πορευθεὶς πρὸς τὰ μεσόγεια μαζὶ μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς παραθαλασσίους Πέρσας ἔστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸν υἱὸν τοῦ Εἰρξου, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀνέλθει προσφάτως εἰς τὸν θρόνον. Ἐγραφε δὲ ἡ ἐπιστολὴ τὰ ἑξῆς: «Ἐρχομαι πρὸς σέ ἐγὼ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ ὁποῖος ἐπροξένησα εἰς τὸν οἶκόν σου περισσότερα κακὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ἐφ' ὅσον χρόνον ἀπέκρουον ἐξ ἀνάγκης τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ πατρός σου, ἀλλ' ἐπροξένησα καὶ κατὰ πολὺ μεγαλύτερα, ὅταν ὁ πατέρας σου ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ καὶ ἐγὼ μὲν εὐρισκόμην ἐν ἀσφαλείᾳ, ἐκεῖνος δὲ εἰς μέγαν κίνδυνον. Μοῦ ὀφείλεται δὲ εὐεργεσία δι' αὐτὰ (καὶ ἔγραψε τὴν ἐκ Σαλαμῖνος προειδοποίησιν περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἐξ αἰτίας του μὴ διάλυσιν τῶν γεφυρῶν τοῦ Ἑλλησπόντου, τὴν ὁποίαν ψευδῶς παρέστησεν ὡς ἰδικόν του ἔργον) καὶ τώρα ἔχω ἔλθει ἐδῶ καταδιωκόμενος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ὡς φίλος σου καὶ δύναμαι νὰ σοῦ παράσχω μεγάλας ὠφελείας. Θέλω ὅμως νὰ μείνω ἐδῶ ἕνα ἔτος καὶ κατόπιν θὰ σοῦ φανερῶσω ὁ ἴδιος τὸν σκοπὸν τῆς ἀφίξεώς μου».

κλῆς ἐξήτησε τὴν προθεσμίαν ταύτην, διότι ἤλπιζεν ὅτι ἐν τῷ με-
ταξὺ θὰ τὸν ἀνεκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι.

138. Βασιλεὺς δέ, ὥς λέγεται, ἐθαύμασέ τε αὐτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ ἐκέλευε ποιεῖν οὕτως. Ὁ δ' ἐν τῷ χρόνῳ οὐκ ἐπέσχε τῆς Περσίδος γλώσσης ὅσα ἐδύνατο κατενόησε καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων τῆς χώρας. 2. ἀφικόμενος δὲ μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν γίγνεται παρ' αὐτῷ μέγας καὶ ὅσος οὐδέεις ποῦ Ἑλλήνων διὰ τε τὴν προϋπάρχουσαν ἀξίωσιν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐλπίδα ἦν ὑπετίθει αὐτῷ δουλώσειν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ πεῖραν διδοῦς ξυνετὸς φαίνεσθαι. 3. Ἦν γὰρ ὁ Θεμιστοκλῆς, βεβαιότατα δὴ φύσεως ἰσχὺν δηλώσας, καὶ διαφερόντως τι ἐξ αὐτὸ μᾶλλον ἐτέρου ἄξιος. Θαυμάσαι οἰκεία γὰρ ξυνέσει, καὶ οὔτε προμαθὼν ἐς αὐτὴν οὐδὲν οὔτ' ἐπιμαθὼν, τῶν τε παραχοῆμα δι' ἐλαχίστης βουλήs κοράτιστος γνώμων καὶ τῶν μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής· καὶ ἃ μὲν μετὰ χεῖρας ἔχει, καὶ ἐξηγήσασθαι οἷός τε, ὧν δὲ ἄπειρος εἴη, κοῦναι ἱκανῶς οὐκ ἀπὴλλάκτο, τό τε ἄμεινον ἢ χεῖρον ἐν τῷ ἀγῶνι ἔτι προεώρα μάλιστα. Καὶ τὸ ξύμπαν εἰπεῖν, φύσεως μὲν δυνάμει, μελέτης δὲ βραχυτέτῃ κοράτιστος δὴ οὗτος αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα ἐγένετο. 4. Νοσήσας δὲ τελευτᾷ τὸν βίον· λέγουσι δὲ τινες καὶ ἐκούσιον φαρμάκῳ ἀποθανεῖν αὐτόν, ἀδύνατον νομίσαντα εἶναι ἐπιτελέσαι βασιλεῖ ἃ ὑπέσχετο. 5. Μημεῖον μὲν οὖν αὐτοῦ ἐν Μαγνησίᾳ ἔστι τῇ Ἀσιωῇ ἐν τῇ ἄγορᾳ ταύτης γὰρ ἦρχε τῆς χώρας, δόντος βασιλέως αὐτῷ Μαγνησίαν μὲν ἄρτον, ἣ προσέφερε πεντήκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ, Λάμφακον δὲ οἶνον (ἐδόκει γὰρ πολυσινότατον τῶν τότε εἶναι), Μνῶντα δὲ ὄσπον. 6. Τὰ δὲ ὁσῶ φασι νομισθῆναι αὐτοῦ οἱ προσήκοντες οἷαδε κελεύσαντος ἐκείνου

1. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἀπέθανε θεληματικῶς, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐξήτησε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του, διότι ἀνεμέτρῃσε τὰς δυσκολίας τοῦ πράγματος, κυρίως ὅμως διότι δὲν ᾔθελῃσε νὰ ἀμυρῶσῃ τὴν παλαιὰν δόξαν του. Ὁ Θουκυδίδης πιστεύει μᾶλλον ὅτι ἀπέθανε νοσήσας. Ἐκ τοῦ ἐγκωμίου ὅμως, τὸ ὅποιον ὀλίγον ἀνωτέρω ἐπλεξεν εἰς τὸν ἄνδρα, φαίνεται σαφῶς ὅτι δὲν ἀμφέβαλλε καθόλου οὔτε διὰ τὴν ἀθωότητά του οὔτε διὰ τὴν φιλοπατρίαν του.

138. Ὁ βασιλεὺς, ὡς λέγεται, ἐθαύμασε τὴν τόλμην του καὶ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πράξῃ ὅ,τι ἐζήτει. Αὐτὸς δὲ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ποὺ ἔμεινεν ἐκεῖ ἔμαθε ὅσον ἡδύνατο τὴν περσικὴν γλῶσσαν καὶ τὰς συνηθείας τῆς χώρας. Παρουσιασθεῖς δὲ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἔτους εἰς τὸν βασιλέα ἀπέκτιψε πλησίον του δύναμιν μεγίστην καὶ ὅσῃν κανεῖς μέχρι τότε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, διὰ τὴν προτέραν φήμην του καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα ποὺ ὑπέβαλεν εἰς αὐτόν, ὅτι θὰ τοῦ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα, πρὸ πάντων ὅμως διὰ τὴν ἔμπρακτον ἐκδήλωσιν τῆς συνέσεώς του. Διότι ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος παρουσίασε λαμπρότατα δειγμάτων μεγαλοφυΐας καὶ δι' αὐτὸ εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ περισσότερο ἀπὸ πάντα ἄλλον. Διότι διὰ τῆς φυσικῆς συνέσεως, χωρὶς νὰ καλλιεργήσῃ αὐτὴν οὔτε διὰ προγενεστέρας οὔτε διὰ μεταγενεστέρας διδασκαλίας, ἡδύνατο καὶ διὰ τὰ παρόντα νὰ ἐκφέρῃ ὀρθοτάτην κρίσιν κατόπιν βραχυτάτης σκέψεως, καὶ διὰ τὰ μέλλοντα ἀρίστην εἰκασίαν, προβλέπουσαν περὶ πλείστων ὅσων λεπτομερειῶν τῶν συμβησομένων. Καὶ ὅσα μὲν ἐγνώριζεν ἐκ πείρας ἦτο εἰς θέσιν νὰ τὰ ἀναπτύξῃ σαφῶς, ἀλλὰ καὶ ὅσα δὲν εἶχε δοκιμάσει, δὲν ἐστερεῖτο τῆς ἱκανότητος νὰ τὰ κρίνῃ, προέβλεπε δὲ κάλλιστα τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἐπιζήμιον, ἐνῶ ἀκόμη τοῦτο εὗρίσκετο εἰς τὸ σκότος τοῦ μέλλοντος. Γενικῶς δὲ οὗτος ὑπῆρξεν ἱκανώτατος εἰς τὸ νὰ ἐπινόῃ τὰ πρέποντα διὰ μόνης τῆς μεγαλοφυΐας του, χωρὶς μακρὰν μελέτην.

Ἀπέθανε δὲ συνεπείᾳ νόσου. Μερικοὶ ὅμως λέγουσιν ὅτι ἀπέθανε θεληματικῶς μὲ δηλητήριον, ἐπειδὴ ἐνόμισεν ὅτι δὲν τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα ὑπεσχέθη εἰς τὸν βασιλέα ⁽¹⁾. Ὁ τάφος του ὑπάρχει εἰς τὴν ἀσιατικὴν Μαγνησίαν, ἐν τῇ ἀγορᾷ, διότι εἰς αὐτὴν τὴν χώραν ἦτο ἄρχων. Ὁ βασιλεὺς δηλαδὴ εἶχε δώσει εἰς αὐτόν διὰ τὸν ἄρτον του τὴν Μαγνησίαν, ἥτις τοῦ ἐδίδε πεντήκοντα τάλαντα τὸ ἔτος ὡς εἰσόδημα, διὰ τὸν οἶνον τὴν Λάμψακον, ἡ ὁποία τότε ἔθεωρεῖτο ὡς ἔχουσα τὴν πλουσιωτέραν οἶνοπαραγωγὴν, καὶ διὰ τὸ προσφάγιον τὴν Μυοῦντα. Λέγεται δὲ ὅτι οἱ συγγενεῖς του κατ' ἐντολὴν ἐκείνου ⁽²⁾ μετέφερον τὰ ὀστέα του εἰς

2. Καὶ τοῦτο ἀκόμη εἶναι ἓνα δεῖγμα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεμιστοκλέους πρὸς τὴν πατρίδα του, διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς ὁποίας τὸν ἐμόχθησεν.

καὶ τεθῆναι κρύφα Ἀθηναίων ἐν τῇ Ἀττικῇ· οὐ γὰρ ἐξῆν θάπτειν ὥς ἐπὶ προδοσίᾳ φεύγοντος. Τὰ μὲν κατὰ Πανσαρίαν τὸν Λακεδαιμόνιον καὶ Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον λαμπροτάτους γενομένους τῶν καθ' ἑαυτοὺς Ἑλλήνων οὕτως ἐτελεύτησεν.

139. Λακεδαιμόνιοι δὲ ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης πρεσβείας τοιαῦτα ἐπέταξάν τε καὶ ἀντεκελεύσθησαν περὶ τῶν ἐναγῶν τῆς ἐλάσεως· ὕστερον δὲ φοιτῶντες παρ' Ἀθηναίους Ποτιδαίας τε ἀπανίστασθαι ἐκέλευον καὶ Αἴγιναν αὐτόνομον ἀφιέναι, καὶ μάλιστα γε πάντων καὶ ἐνδηλότατα προύλεγον τὸ περὶ Μεγαρέων ψήφισμα καθελοῦσι μὴ ἂν γενέσθαι πόλεμον, ἐν ᾧ εἴρητο αὐτοὺς μὴ χρῆσθαι τοῖς λιμέσι τοῖς ἐν τῇ Ἀθηναίων ἀρχῇ μηδὲ τῇ Ἀττικῇ ἀγορᾷ. 2. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι οὔτε τᾶλλα ὑπήκουον οὔτε τὸ ψήφισμα καθήρουν, ἐπικαλοῦντες ἐπεργασίαν Μεγαρεῦσι τῆς γῆς τῆς ἱερᾶς καὶ τῆς ἀορίστου καὶ ἀνδραπόδων ὑποδοχὴν τῶν ἀφισταμένων. 3. Τέλος δὲ ἀφικομένων τῶν τελευταίων πρέσβεων ἐκ Λακεδαιμόνος, Ῥαμφίων τε καὶ Μελησίππου καὶ Ἀγησάνδρου, καὶ λεγόντων ἄλλο μὲν οὐδὲν ὢν πρότερον εἰώθεσαν, αὐτὰ δὲ τάδε ὅτι «Λακεδαιμόνιοι βούλονται τὴν εἰρήνην εἶναι, εἴη δ' ἂν εἰ τοὺς Ἑλληνας αὐτονόμους ἀφεῖτε», ποιήσαντες ἐκκλησίαν οἱ Ἀθηναῖοι γνώμας σφίσις αὐτοῖς προυτίθεσαν, καὶ ἐδόκει ἅπαξ περὶ ἀπάντων βουλευσαμένους ἀποκρίνασθαι. 4. Καὶ παριόντες ἄλλοι τε πολλοὶ ἔλεγον, ἐπ' ἀμφοτέρω γιγνόμενοι ταῖς γνώμαις καὶ ὥς χρὴ πολεμεῖν καὶ ὥς μὴ ἐμπόδιον εἶναι τὸ ψήφισμα εἰρήνης, ἀλλὰ καθελεῖν, καὶ παρελθὼν Περικλῆς ὁ Ξανθίππου, ἀνὴρ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον πρῶτος Ἀθηναίων, λέγειν τε καὶ πράσσειν δυνατώτατος, παρήγει τοιάδε.

1. Ἡ ἱερὰ γῆ ἦτο ἑκτασίς μεταξὺ Ἐλευσίνος καὶ Μεγάρων ἀφιερωμένη εἰς τὰς ἐν Ἐλευσίνι λατρευομένας Θεὰς Δήμητρα καὶ Περσεφόνην.

τὴν πατρίδα καὶ τὰ ἔθαψαν εἰς τὴν Ἀττικὴν κρυφά, δότι δὲν ἐπετρέπετο νὰ τὸν θάψουν φανερά ὡς ἐξορισθέντα ἐπὶ προδοσίᾳ.

Τοιοῦτοτρόπως ἀπέθανον ὁ Λακεδαιμόνιος Πausanίας καὶ ὁ Ἀθηναῖος Θεμιστοκλῆς, οἱ ἀποκτήσαντες μεγαλυτέραν δόξαν ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους των.

139. Κατὰ τὴν πρώτην λοιπὸν πρεσβειάν αὐτὴν τὴν ἀξίωσιν διετύπωσαν καὶ αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν ἔλαβον οἱ Λακεδαιμόνιοι διὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν ἐναγῶν. Κατόπιν ἔστειλαν ἐπικνειλημμένους πρεσβεῖας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ διέτασσον νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Ποτειδαίαν καὶ νὰ ἀφήσουν αὐτόνομον τὴν Αἴγιναν, περισσότερον δὲ ἀπῆτουν καὶ ἐπιμόνως ἐτόνιζον ὅτι δὲν θὰ γίνῃ πόλεμος ἂν καταργήσουν τὸ περὶ τῶν Μεγαρέων ψήφισμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς (τοὺς Μεγαρεῖς) νὰ εἰσέρχωνται εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας καὶ τὴν ἀγορὰν τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι οὔτε τὰ ἄλλα ἐδέχοντο οὔτε τὸ ψήφισμα κατήργουν δικαιολογούμενοι, ὅτι οἱ Μεγαρεῖς ἐκαλλιεργουν μέρος τῆς ἱερᾶς ⁽¹⁾ γῆς καὶ τῆς ἀμφισβητουμένης, καὶ ὅτι ἐδέχοντο εἰς τὴν χώραν των τοὺς δραπετεύοντας δούλους τῶν Ἀθηναίων. Τέλος δέ, ὅτε ἦλθον ἀπὸ τὴν Λακεδαίμονα οἱ τελευταῖοι πρέσβεις Ῥαμφίας, Μελέσιππος καὶ Ἀγῆσανδρος, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶπον τίποτε ἀπὸ ὅσα συνήθιζον νὰ λέγουν οἱ προηγούμενοι, ἀλλὰ μόνον αὐτά, ὅτι δηλαδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπιθυμοῦν τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Θὰ διατηρηθῇ δὲ αὕτη, ἂν ἀφήσετε τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους ⁽²⁾, συνεκάλεσαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκκλησίαν τοῦ δήμου διὰ νὰ ἐκφράσουν τὰς γνώμας των καὶ ἀπεφάσισαν νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ ἀποκριθοῦν δι' ὅλα μαζὶ τὰ ζητήματα. Τότε πολλοὶ ἀνερχόμενοι εἰς τὸ βῆμα ὠμίλουν ἐκφράζοντες ἀντιθέτους γνώμας, δηλαδὴ ὅτι πρέπει νὰ πολεμήσουν ἢ ὅτι πρέπει νὰ καταργήσουν τὸ ψήφισμα διὰ νὰ μὴν εἶναι ἐμπόδιον εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Τέλος ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα ὁ Περικλῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, ὁ σπουδαιότατος ἐκ τῶν Ἀθηναίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἱκανώτατος ῥήτωρ καὶ κυβερνήτης, ὁ ὁποῖος συνεβούλευσε τὰ ἐξῆς περίπου.

2. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον μεταβάλει τοὺς συμμάχους των εἰς ὑπηκόους των (βλ. Α κερ. 99).

140. «Τῆς μὲν γνώμης, ὧ Ἀθηναῖοι, ἀεὶ τῆς αὐτῆς ἔχομαι μὴ εἶκιν Πελοποννησίοις, καίπερ εἰδὼς τοὺς ἀνθρώπους οὐ τῇ αὐτῇ ὀργῇ ἀναπειθομένους τε πολεμεῖν καὶ ἐν τῷ ἔργῳ πράσσοντας, πρὸς δὲ τὰς ξυμφορὰς καὶ τὰς γνώμας τρεπομένους. Ὅρῳ δὲ καὶ νῦν ὁμοῖα καὶ παραπλήσια ξυμβουλευτέα μοι ὄντα, καὶ τοὺς ἀναπειθομένους ὑμῶν δικαίῳ τοῖς κοινῇ δόξασιν, ἣν ἄρα τι καὶ σφαλλόμεθα, βοηθεῖν, ἢ μηδὲ κατορθοῦντας τῆς ξυνέσεως μεταποιεῖσθαι. Ἐνδέχεται γὰρ τὰς ξυμφορὰς τῶν πραγμάτων οὐχ ἥσσον ἀμαθῶς χωρῆσαι ἢ καὶ τὰς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου· διόπερ καὶ τὴν τύχην, ὅσα ἂν παρὰ λόγον ξυμβῇ, εἰώθαμεν αἰτιῶσθαι. 2. Λακεδαιμόνιοι δὲ πρότερόν τε δῆλοι ἦσαν ἐπιβουλεύοντες ἡμῖν καὶ νῦν οὐχ ἥκιστα. Εἰρημέρον γὰρ δίκας μὲν τῶν διαφορῶν ἀλλήλοις διδόναι καὶ δέχεσθαι, ἔχειν δὲ ἐκατέρους ἃ ἔχομεν, οὔτε αὐτοὶ δίκας πω ἤτησαν οὔτε ἡμῶν διδόντων δέχονται, βούλονται δὲ πολέμῳ μᾶλλον ἢ λόγοις τὰ ἐγκλήματα διαλύεσθαι, καὶ ἐπιτάσσοντες ἤδη καὶ οὐκέτι αἰτιώμενοι πάρεσι. 3. Ποτιδαίας τε γὰρ ἀπανίστασθαι κελεύουσι καὶ Αἴγιναν αὐτόνομον ἀφιέναι καὶ τὸ Μεγαρέων ψήφισμα καθαιρεῖν· οἱ δὲ τελευταῖοι οἳ δε ἦκοντες καὶ τοὺς Ἕλληνας προαγορεύουσιν αὐτοτόμους ἀφιέναι. 4. Ὑμῶν δὲ μηδεὶς νομίσῃ περὶ βραχέος ἂν πολεμεῖν, εἰ τὸ Μεγαρέων ψήφισμα μὴ καθέλοιμεν, ὅπερ μάλιστα προύχονται εἰ καθαιρεθεῖν, μὴ ἂν γίνεσθαι τὸν πόλεμον, μηδ' ἐν ὑμῖν αὐτοῖς αἰτίαν ὑπολίπησθε ὥς διὰ μικρὸν ἐπολεμήσατε. 5. Τὸ γὰρ βραχὺ τι τοῦτο πᾶσαν ὑμῶν

1. Εἰς μεταγενέστερον λόγον ὁ Περικλῆς μέμφεται τοὺς Ἀθηναίους ὡς μεταβαλόντας γνώμην καὶ καμπτομένους ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας τοῦ πολέμου (B κεφ. 60).

2. Τὴν δίκην ἐπρότειναν οἱ Ἀθηναῖοι πρέσβεις εἰς τὴν ἐν Σπάρτῃ ἐκκλησίαν τῶν Λακεδαιμονίων, ἐδέχθη δὲ τὴν πρότασιν ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος (βλ. A 78 καὶ 85).

3. Δηλ. ἡ στάσις σας εἰς τὸ ἀσήμαντον τοῦτο ζήτημα θὰ δεῖξῃ

140. «Ἐγώ, ὦ Ἀθηναῖοι, μένω πάντοτε σταθερὸς εἰς τὴν ἰδίαν γνώμην, νὰ μὴν ὑποχωρήσωμεν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν Πελοποννησίων, ἂν καὶ γνωρίζω ὅτι οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου δὲν διατηροῦν τὴν προθυμίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐπείσθησαν νὰ ἐπιχειρήσουν αὐτόν, ἀλλὰ μεταβάλλουν γνώμας συμφώνως πρὸς τὰς τυχαίας περιστάσεις. Βλέπω δὲ ὅτι καὶ σήμερον πρέπει νὰ σᾶς δώσω ὁμοίας καὶ παραπλησίας συμβουλάς, καὶ ἔχω τὴν δικαίαν ἀξίωσιν ὅσοι ἀπὸ σᾶς πεισθοῦν, νὰ μένουν πιστοὶ εἰς τὰς κοινὰς ἀποφάσεις ⁽¹⁾, καὶ ὅταν τυχὸν ὑποστῶμεν ἀτυχίαν τινά, εἰδ' ἄλλως νὰ μὴν οἰκειοποιοῦνται τὴν φρόνησιν, ὅταν ἐπιτυχάνωμεν. Διότι εἶναι ἐνδεχόμενον αἱ ἐκβάσεις τῶν ἐπιχειρήσεων νὰ λάβουν τροπὴν περισσύτερον ἀπροσδόκητον παρ' ὅσον τὰ σχέδια τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο δὲ ἀκριβῶς συνηθίζομεν νὰ κατηγοροῦμεν τὴν τύχην, δι' ὅσα συμβαίνουν ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ὑπολογισμοὺς μας.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπὸν καὶ εἰς τὸ παρελθὸν ἐφάνερων ἐχθρικὰς διαθέσεις ἐναντίον μας καὶ τῶρα πολὺ περισσότερον. Διότι ἐνῶ ἀναφέρεται εἰς τὰς συνθήκας ὅτι πρέπει, νὰ ζητοῦμεν καὶ νὰ δεχώμεθα δικαστικὴν κρίσιν διὰ τὰς μεταξὺ μας διαφοράς, νὰ διατηρῇ δὲ ἕκαστος ὅσα ἔχει εἰς τὴν ἐξουσίαν του, αὐτοὶ οὔτε ἐζήτησαν ποτὲ μέχρι τῶρα δίκην οὔτε δέχονται τοιχύτην προσφερομένην ⁽²⁾ ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ θέλουν νὰ λύσουν τὰς διαφοράς των διὰ τοῦ πολέμου μᾶλλον παρὰ διὰ τῶν διαπραγματεύσεων. Ἐπὶ πλέον δὲ ἔρχονται τῶρα ἐδῶ διατάσσοντες καὶ ὄχι πλέον ἐκθέτοντες αἰτιάσεις. Μᾶς διατάσσουν δηλαδὴ νὰ ἀπομακρύνωμεν τὸν στρατόν μας ἀπὸ τὴν Ποτείδαιαν καὶ νὰ ἀφήσωμεν τὴν Αἴγιναν αὐτόνομον καὶ νὰ καταργήσωμεν τὸ ψήφισμα τῶν Μεγαρέων. Αὐτοὶ δὲ πού ἦλθον τῶρα, οἱ τελευταῖοι, μᾶς διατάσσουν ἀπροκαλύπτως νὰ ἀφήσωμεν καὶ τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους. Λοιπὸν κανεὶς ἀπὸ σᾶς νὰ μὴ νομίσῃ, ὅτι ἀνοίγομεν πόλεμον διὰ κάτι ἀσήμαντον ⁽³⁾ ἐν δὲν καταργήσωμεν τὸ Μεγαρικὸν ψήφισμα, διὰ τὸ ὅποιον πρὸ πάντων προφασίζονται ἐκεῖνοι ὅτι ἂν καταργηθῇ δὲν θὰ γίνῃ πόλεμος. Καὶ νὰ μὴν ἀφήσετε εἰς τὴν συνείδησίν σας καμμίαν κατηγορίαν ἐναντίον σας, ὅτι ἀπεφασίσατε τὸν πόλεμον διὰ μικρὸν πρᾶγμα. Διότι τὸ μικρὸν τοῦτο πρᾶγμα ἐμπεριέχει τὸν ἑλεγχον καὶ

τὸ ψυχικόν σας σθένος καὶ θὰ ἔχῃ μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸν διακανονισμόν ἄλλων σπουδαιοτέρων ζητημάτων.

ἔχει τὴν βεβαίωσιν καὶ πείραν τῆς γνώμης, οἷς εἰ ξυγχωρήσετε, καὶ ἄλλο τι μείζον εὐθὺς ἐπιταχθήσεσθε ὥς φόβῳ καὶ τοῦτο ὑπακούσαντες· ἀπισχυρισάμενοι δὲ σαφὲς ἂν καταστήσατε αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ ἴσου ὑμῖν μᾶλλον προσφέρεισθαι.

141. «Αὐτόθεν δὴ διανοήθητε ἢ ὑπακούειν πρὶν τι βλαβῆναι, ἢ εἰ πολεμήσομεν, ὥς ἔμοιγε ἄμεινον δοκεῖ εἶναι, καὶ ἐπὶ μεγάλη καὶ ἐπὶ βραχεία ὁμοίως προφάσει μὴ εἴξοντες μηδὲ ξὺν φόβῳ ἔξοντες ἃ κεκτήμεθα. Τὴν γὰρ αὐτὴν δύναται δούλωσιν ἢ τε μεγίστη καὶ ἐλαχίστη δικαίωσις ἀπὸ τῶν ὁμοίων πρὸ δίκης τοῖς πέλας ἐπιτασσομένη. 2. Τὰ δὲ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐκατέροις ὑπαρχόντων ὥς οὐκ ἄσθενέστερα ἔξομεν γνῶτε καθ' ἕκαστον ἀκούοντες. 3. Αὐτουργοί τε γὰρ εἰσι Πελοποννήσιοι καὶ οὔτε ἰδίᾳ οὔτε ἐν κοινῷ χρήματά ἐστιν αὐτοῖς, ἔπειτα χρονίων πολέμων καὶ διαποιτίων ἄπειροι διὰ τὸ βραχέως αὐτοὶ ἐπ' ἀλλήλους ὑπὸ πενίας ἐπιφέρειν. 4. Καὶ οἱ τοιοῦτοι οὔτε ναῦς πληροῦντες οὔτε πεζὰς στρατιάς πολλάκις ἐκπέμπειν δύνανται, ἀπὸ τῶν ἰδίων τε ἅμα ἀπόντες καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν δαπανῶντες καὶ προσέτι καὶ θαλάσσης εἰργόμενοι. 5. αἱ δὲ περιουσίαι τοὺς πολέμους μᾶλλον ἢ αἱ βίαιοι ἐσφοραὶ ἀνέχουσι. Σώμασί τε ἐτοιμότεροι οἱ αὐτουργοὶ τῶν ἀνθρώπων ἢ χρήμασι πολεμεῖν, τὸ μὲν πιστὸν ἔχοντες ἐκ τῶν κινδύνων κἂν περιγενέσθαι, τὸ δὲ οὐ βέβαιον μὴ οὐ προαναλώσειν, ἄλλως τε κἂν παρὰ δόξαν, ὅπερ εἰκός, ὁ πόλεμος αὐτοῖς μηχανῆται. 6. Μάχη μὲν γὰρ μιᾷ πρὸς ἅπαντας Ἑλλήνας δυνατοὶ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἀντισχεῖν, πολεμεῖν δὲ μὴ

1. Δηλ. πρὶν εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν οἱ πολέμιοι καὶ καταστρέψουν τὰς περιουσίας σας.

2. Ἡ λέξις αὐτουργὸς σημαίνει τὸν γεωργὸν ὁ ὁποῖος καλλιεργεῖ τὰ κτήματά του μόνος του, ὅχι διὰ δούλων.

3. Διότι ἡ ἔλλειψις χρημάτων καὶ ἐφοδίων ἐξαναγκάζει αὐτοὺς νὰ καταπαύσουν συντόμως τοὺς μεταξὺ των πολέμους.

4. Τοῦτο ἐπιδεικνύει τὴν θέσιν των διότι οὔτε τὰ περισσεύματα τῶν προϊόντων των δύνανται νὰ ἐξάγουν οὔτε ἐλλείποντα εἶδη πρώτης ἀνάγκης νὰ εἰσάγουν.

τὴν πλήρη ἀπόδειξιν τῶν φρονημάτων σας, ἐὰν δὲν ὑποχωρήσετε εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ὡς πρὸς τοῦτο, θὰ διαταχθῇτε ἀμέσως νὰ ἐκτελέσετε κατὰ ἄλλο μεγαλύτερον, διότι ἐκεῖνοι θὰ πιστεύουν ὅτι θὰ τὸ δεχθῇτε καὶ αὐτὸ ἀπὸ φόβου. Ἄν ὅμως τὸ ἀποκρούσετε ἐντόνως, θὰ καταστήσετε εἰς αὐτοὺς σαφές, ὅτι πρέπει νὰ φέρονται πρὸς σᾶς μόνον ὡς ἴσοι.

141. Ἀποφασίσατε λοιπὸν ἀμέσως ἀπὸ τώρα ἢ νὰ ὑπακούσετε προτοῦ πάθετε βλάβην ⁽¹⁾ ἢ νὰ πολεμήσωμεν, πρᾶγμα πού ἐγὼ τοῦλάχιστον τὸ θεωρῶ ὡς τὸ καλύτερον, καὶ νὰ μὴν ὑποχωρήσωμεν μήτε εἰς μεγάλην μήτε εἰς μικράν ἀξίωσιν των καὶ νὰ μὴ κατέχωμεν μετὰ φόβου τὰς κτήσεις μας. Διότι συνεπάγεται τὴν ἰδίαν ὑποδούλωσιν καὶ ἡ μεγίστη καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀξίωσις, ὅταν ἐπιβάλλεται εἰς τινὰς ἀπὸ τοὺς ἴσους των χωρὶς νὰ ἔχη γίνῃ δίκη.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ μέσα τοῦ πολέμου καὶ τοὺς πόρους ἐκάστου, ἀκούσατέ τα ἕνα-ἓνα καὶ θὰ μάθετε, ὅτι δὲν θὰ εἴμεθα οἱ ἀσθενέστεροι. Οἱ Πελοποννήσιοι, ὅπως γνωρίζετε, εἶναι γεωργοὶ ⁽²⁾ καὶ δὲν ἔχουν χρήματα οὔτε ἰδιωτικά οὔτε δημόσια. Ἐκτὸς τούτου εἶναι ἀσυνήθιστοι εἰς μακροχρονίους καὶ ὑπερποντίους πολέμους, διότι μόνον μικροὺς πολέμους διεξάγουν μετὰ τῶν, ἕνεκα τῆς πενίας ⁽³⁾ των. Τοιοῦτοι λαοὶ δὲν ἠμποροῦν οὔτε πλοῖα νὰ ἐξοπλίσουν οὔτε πεζικὰ στρατεύματα νὰ στέλλουν συχνά, διότι καὶ ἀπὸ τὰς ἐργασίας των ἀπομακρύνονται καὶ ἰδικὰ των χρήματα ἐξοδεύουν καὶ ἐπὶ πλέον ἀποκλείονται ἀπὸ τὴν χρῆσιν τῆς θαλάσσης ⁽⁴⁾. Τοὺς δὲ πολέμους διατηροῦν μᾶλλον τὰ περισσεύματα παρὰ αἱ ἀναγκαστικαὶ εἰσφοραί. Ἄλλως τε οἱ γεωργοὶ εἶναι προθυμότεροι νὰ διεξάγουν μὲ τὰ σώματά των παρὰ μὲ τὰ χρήματά των, διότι διὰ τὰ σώματά των ἐλπίζουν ὅτι ἴσως καὶ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ διὰ τὰ χρήματά των δὲν πιστεύουν ὅτι δὲν θὰ τελειώσουν πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον, πρὸ πάντων δὲ ὅταν αὐτοὺς παρὰ τὰς προσδοκίας των παρατείνεται, πρᾶγμα πού εἶναι φυσικόν. Οἱ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ σύμμαχοί των δύνανται ν' ἀντιμετωπίσουν ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς μίαν μάχην ⁽⁵⁾, ἀλλὰ δὲν

5. Δηλαδή δύνανται κατὰ ξηρὰν νὰ παρατάξουν στρατὸν πολυ-
ἀριθμον, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ διατηρήσουν τοῦτον ἐπὶ μακρὸν χρό-
νον ὑπὸ τὰ ὅπλα.

πρὸς ὁμοίαν ἀντιπαρασκευὴν ἀδύνατοι, ὅταν μήτε βουλευτηρίῳ ἐνὶ χρώμενοι παραχορῆμά τι δέξῃς ἐπιτελῶσι, πάντες τε ἰσόψηφοι ὄντες καὶ οὐχ ὁμόφυλοι τὸ ἐφ' ἑαυτὸν ἕκαστος σπεύδῃ· ἐξ ὧν φιλεῖμὲν ἐπιτελεῖς γίγνεσθαι. 7. Καὶ γὰρ οἱ μὲν ὥς μάλιστα τιμωρήσασθαι τινα βούλονται, οἱ δὲ ὥς ἥκιστα τὰ οἰκεῖα φθειραῖ. Χρόνιοι τε ξυνιόντες ἐν βραχεῖ μὲν μορίῳ σκοποῦσι τι τῶν κοινῶν, τῷ δὲ πλέονι τὰ οἰκεῖα πράσσουν· καὶ ἕκαστος οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀμέλειαν οἴεται βλάψειν, μέλειν δέ τινι καὶ ἄλλῳ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τι προὔδειν, ὥστε τῷ αὐτῷ ὑπὸ ἀπάντων ἰδίᾳ δοξάσματος λανθάνειν τὸ κοινὸν ἀθρόον φθειρόμενον.

142. »Μέγιστον δὲ τῇ τῶν χρημάτων σπάνει κωλύονται, ὅταν σχολῇ αὐτὰ ποριζόμενοι διαμέλλωσι· τοῦ δὲ πολέμου αἱ καιροὶ οὐ μενετοί. 2. Καὶ μὴν οὐδ' ἡ ἐπιτειχισις οὐδὲ τὸ ναυτικὸν αὐτῶν ἄξιον φοβηθῆναι. 3. Τὴν μὲν γὰρ χαλεπὸν καὶ ἐν εἰρήνῃ πόλιν ἀντίπαλον παρασκευάσασθαι, ἥπου δὴ ἐν πολεμίᾳ τε καὶ οὐχ ἥσσον ἐκείνοις ἡμῶν ἀντεπιτειχισμένων. 4. φρούριον δ' εἰ ποιήσονται, τῆς μὲν γῆς βλάπτειν ἂν τι μέρος καταδρομαῖς καὶ αὐτομολίαις, οὐ μέντοι ἱκανόν γε ἔσται ἐπιτειχίζειν τε κωλύειν ἡμᾶς πλεύσαντας ἐς τὴν ἐκείνων καί, ἥπερ ἰσχύομεν, ταῖς ναυσὶν ἀμύνεσθαι. 5. Πλέον γὰρ ἡμεῖς ἔχομεν τοῦ κατὰ γῆν ἐκ τοῦ

1. Οἱ Κορίνθιοι π.χ. ἐπιθυμοῦν νὰ τιμωρήσουν τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Κερκυραίους, διὰ τοῦτο εἶναι διατεθειμένοι νὰ πολεμοῦν ἐπὶ πολλὸν χρόνον.

2. Ἄλλοι Πελοποννήσιοι μὴ ἔχοντες ἰδίᾳς ἀφορμὰς ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων ἐπιθυμοῦν τὴν ταχεῖαν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου, διότι ἡ παράτασις αὐτοῦ ζημιώνει τὰ συμφέροντά των.

3. Τὰ κοινὰ συμβούλια ἐγίνοντο κατόπιν προσκλήσεως τῶν Λακεδαιμονίων, ἡδύναντο ὅμως νὰ προκαλέσουν ταῦτα καὶ ἄλλοι σύμμοχοι (Α κεφ. 67). Πάντως ἡ συγκρότησις των δὲν ἦτο πολὺ εὐχερὴς καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐγίνοντο συχνά.

4. Ταῦτα ὥς ἀπάντησις εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Κορινθίων λεχθέντα περὶ «ἐπιτειχισμού» κτλ. (Α. 122). Ὁ Περικλῆς βεβαίως δὲν ἤκουσε ταῦτα, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔγιναν γνωστά εἰς τοὺς Ἀθηναίους

εἶναι εἰς θέσιν νὰ πολεμοῦν πρὸς δυνάμεις διαφορετικὰς ἀπὸ τὰς ἰδικὰς των, ἐφόσον μάλιστα δὲν ἔχουν κοινὸν βουλευτήριον διὰ νὰ ἀποφασίζουσιν κάτι καὶ νὰ τὸ ἐκτελοῦν ἀμέσως καὶ προθύμως, φροντίζει δὲ ὁ καθένας διὰ τὸ συμφέρον του, ἀφοῦ εἶναι ἴσοι μεταξὺ των ὡς πρὸς τὴν ψῆφον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁμόφυλοι. Συνήθως δὲ ὑπὸ τοιούτους ὅρους κανένα ἔργον δὲν τελειώνει. Διότι ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἐπιθυμοῦν νὰ τιμωρῇσιν κάποιον ⁽¹⁾ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον, ἄλλοι δὲ νὰ παραμελήσουσιν ⁽²⁾ τὰ ἔργα των ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον. Εἰς κοινὰ ⁽³⁾ συμβούλια συνέρχονται μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου, οὕτως ὥστε τὸν περισσότερον καιρὸν καταγίνονται μὲ τὰς ἰδιαιτέρας ἀσχολίας των, διὰ τὰς κοινὰς δὲ ὑποθέσεις μόνον ἐπ' ὀλίγον διάστημα σκέπτονται. Ὁ καθένας ἐξ αὐτῶν νομίζει ὅτι ἡ ἰδική του ἀμέλεια δὲν πρόκειται νὰ φέρῃ βλάβην τινά, ἀλλ' ὅτι κάποιος ἄλλος θὰ τύχῃ νὰ φροντίσῃ ἀντὶ ἐκείνου. Ἐπειδὴ ὁμως ὅλοι κἀνουν τὴν σκέψιν αὐτὴν καθένας διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἡ κοινὴ ὑπόθεσις ἀνεπισθίτως καταβαρυνέται.

142. Μέγιστον ἐμπόδιον θὰ εἶναι εἰς αὐτοὺς ἡ ἔλλειψις χρημάτων, καθόσον ἐξευρίσκουν αὐτὰ μετὰ δυσκολίας καὶ χάνουν καιρὸν, ἐνῶ αἱ περιστάσεις τοῦ πολέμου δὲν περιμένουν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄξια νὰ μᾶς φοβίσουν οὔτε ἡ ἀνέγερσις ἐχθρικοῦ τείχους εἰς τὴν χώραν μας οὔτε τὸ ναυτικὸν των ⁽⁴⁾. Διότι τὸ νὰ κατασκευάσουσιν μέγα τεῖχος ὡς πόλιν ἰσόπαλον (πρὸς τὴν ἰδικήν μας) εἶναι δύσκολον καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἀκόμη, πολὺ δυσκολώτερον δὲ ἐπὶ ἐδάφους ἐχθρικοῦ, ἐφ' ὅσον μάλιστα καὶ ἡμεῖς ἔχομεν τεῖχη ἐναντίον ἐκείνων. Ἄν πάλιν κατασκευάσουσιν ἓνα ὀχυρὸν ὀρμητήριον, ἴσως νὰ βλάπτουν τὴν χώραν μας μὲ τὰς ἐπιδρομάς των καὶ μὲ τὰς αὐτομολίας τῶν δούλων ⁽⁵⁾, ἀλλ' αὐτὸ δὲν θὰ εἶναι ἱκανὸν νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ νὰ πλεύσωμεν εἰς τὴν χώραν των καὶ νὰ κτίσωμεν καὶ ἡμεῖς ὀρμητήρια, οὔτε νὰ τοὺς ἀνταποδῶμεν τὰς βλάβας μὲ τὸ ναυτικόν, εἰς τὸ ὅποιον ἐγκρίνεται ἡ δυνάμεις μας. Διότι ἡμεῖς ἐκ τῆς ναυτικῆς μας ἐμπει-

τὰ μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων διαμειφθέντα. Ἐκτὸς τούτου ὁ Περικλῆς ὡς πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς προέβλεπεν ὅλα τὰ πιθανὰ σχέδια τῶν ἐχθρῶν.

5. Δηλαδή θὰ δύνανται νὰ δραπετεύουσιν οἱ δοῦλοι μας καὶ νὰ καταφεύγουν εἰς τὸ μόνιμον ἐχθρικὸν στρατόπεδον.

ναντικῷ ἐμπειρίᾳ, ἣ ἐκεῖνοι ἐκ τοῦ κατ' ἡπειρον ἐς τὰ ναντικά. 6. Τὸ δὲ τῆς θαλάσσης ἐπιστήμῃας γενέσθαι οὐ ῥαδίως αὐτοῖς προσγενήσεται. 7. Οὐδὲ γὰρ ὑμεῖς, μελετῶντες αὐτὸ εὐθὺς ἀπὸ τῶν Μηδικῶν, ἐξεύροσθε πῶς πῶς δὴ ἄνδρες γεωργοὶ καὶ οὐ θαλάσσιοι, καὶ προσέτι οὐδὲ μελετῆσαι ἐασόμενοι διὰ τὸ ὕφ' ἡμῶν πολλαῖς νανσὶν αἰεὶ ἐφορμεῖσθαι, ἄξιον ἂν τι δοῶεν; 8. Πρὸς μὲν γὰρ ὀλίγας ἐφορμούσας καὶ διακινδυνεύσειαν πλήθει τὴν ἀμαθίαν θρασύνοντες, πολλαῖς δὲ εἰργόμενοι ἡσυχάσουσι, καὶ ἐν τῷ μὴ μελετῶντι ἀσυνετώτεροι ἔσονται καὶ δι' αὐτὸ καὶ ὀκνηρότεροι. 9. Τὸ δὲ ναντικὸν τέχνης ἐστίν, ὥσπερ καὶ ἄλλο τι, καὶ οὐκ ἐνδέχεται, ὅταν τύχη, ἐκ παρόργον μελετᾶσθαι, ἀλλὰ μάλλον μηδὲν ἐκείνῳ πάρεργον ἄλλο γίνεσθαι.

143. »Εἴτε καὶ κινήσαντες τῶν Ὀλυμπιάσιν ἢ Δελφοῖς χρημάτων μισθῷ μείζονι πειρῶντο ἡμῶν ὑπολαβεῖν τοὺς ξείνους τῶν ναντῶν, μὴ ὄντων μὲν ἡμῶν ἀντιπάλων ἐσβάντων αὐτῶν τε καὶ τῶν μετοίκων δεινὸν ἂν ἦν· τῶν δὲ τότε τε ὑπάρχει καί, ὅπερ κράτιστον, κυβερνήτας ἔχομεν πολίτας καὶ τὴν ἄλλην ὑπηρεσίαν πλείους καὶ ἀμείνους ἢ πᾶσα ἢ ἄλλη Ἑλλάς. 2. Καὶ ἐπὶ τῷ κινδύνῳ οὐδεὶς ἂν δέξαιτο τῶν ξένων τὴν τε αὐτοῦ φεύγειν καὶ μετὰ τοῦ ἥσσορος ἅμα ἐλπίδος ὀλίγων ἡμερῶν ἔνεκα μεγάλου μισθοῦ δόσεως ἐκείνοις ξυναγωνίζεσθαι. 3. Καὶ τὰ μὲν Πελοποννησίων ἔμοιγε τοιαῦτα καὶ παραπλήσια δοκεῖ εἶναι, τὰ δὲ ἡμέτερα τούτων τε ὥνπερ ἐκείνοις ἐμεμψάμην ἀπηλλάχθαι

1. Ἐπομένως κατὰ ξηρὰν θὰ βλαπτώμεθα ἀμοιβαίως, ἀλλὰ κατὰ θάλασσαν ἡμεῖς θὰ εἴμεθα ἀπόλυτοι κύριοι καὶ δὲν θὰ δύναται κανεῖς νὰ μᾶς βλάψῃ.

2. Τοῦτο εἶναι ἀπάντησις εἰς τὸ λεγθὲν ὑπὸ τῶν Κορινθίων, ὅτι ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων στηρίζεται εἰς ἀνθρώπους προσφέροντας τὰς ὑπηρεσίας τῶν ἀντὶ μισθοῦ καὶ ὄχι εἰς ἱκανότητας τῶν ἰδίων τῶν Ἀθηναίων.

3. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις τῶν Ἀθηναίων θὰ ἐτιμώρουν δι' ἐξορίας τοὺς πολίτας τῶν, οἵτινες θὰ ἀνελάμβανον ὑπηρεσίαν εἰς τὸ ναντικὸν τῶν Πελοποννησίων.

ρίας, γνωρίζομεν διὰ τὸν πόλεμον τῆς ξηρᾶς περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐκεῖνοι γνωρίζουν διὰ τὰ ναυτικά ἐκ τῆς ἐμπειρίας των εἰς τὸν κατὰ ξηρὰν πόλεμον¹.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ναυτικῆς ἐμπειρίας, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ τὴν ἐπιτύχουν. Διότι οὔτε καὶ σεῖς δὲν τὴν ἔχετε ἀκόμη ἐπιτύχει ἐντελῶς, μολονότι ἀσχολεῖσθε εἰς αὐτὴν εὐθύς ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Μηδικῶν πολέμων. Πῶς εἶναι δυνατὸν λοιπὸν ἄνθρωποι γεωργοὶ καὶ ὄχι θαλασσινοὶ νὰ πράξουν κάτι ἀξιόλογον, ἐφόσον μάλιστα δὲν θὰ τοὺς ἀφήνωμεν μῆτε νὰ γυμνάζωνται, ἀφοῦ θὰ τοὺς ἔχωμεν πάντοτε πολιορκημένους μὲ πολλὰ πλοῖα; Διότι ἐναντίον ὀλίγων πλοίων ἀποκλειόντων αὐτούς, ἴσως ἤθελον ριψοκινδυνεύσει ἐπίθεσιν ἐνθαρρύνοντες τὴν ἀπειρίαν των μὲ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλήθους, ἀλλ' ἂν πολιορκοῦνται ἀπὸ πολλὰ πλοῖα, θὰ καθίσουν ἥσυχοι. Τότε δέ, ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν ἀσκήσεως θὰ γίνουν περισσότερο ἀπειροὶ καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς θὰ ἔχουν ὀλιγωτέραν τόλμην. Τὸ ναυτικὸν ὁμῶς περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο στηρίζεται εἰς τὴν τέχνην (ἐμπειρίαν) καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ μελετᾶται ὡς πάρεργον ἔταν τύχη εὐκαιρία, ἀντιθέτως μάλιστα δὲν ἀνέχεται καμμίαν ἄλλην πάρεργον ἀσχολίαν.

143. Ἴσως σηκώσουν μέρος ἀπὸ τὰ χρήματα τῆς Ὀλυμπίας ἢ τῶν Δελφῶν καὶ προσπαθήσουν νὰ παρασύρουν διὰ μεγαλυτέρου μισθοῦ τοὺς ξένους ναύτας μας. Τοῦτο θὰ ἦτο φοδερὸν, ἂν δὲν ἤμπορούσαμε νὰ τοὺς ἀναπληρώσωμεν εἰσερχόμενοι εἰς τὰ πλοῖα ἡμεῖς καὶ οἱ μέτοικοι. Ἀλλ' εὐτυχῶς καὶ τοῦτο γίνεται, καί, ὅπερ σπουδαιότατον, εἶναι πολῖται οἱ κυβερνήται τῶν πλοίων καὶ τὰ ἄλλα στελέχη τοῦ ναυτικοῦ μας, τὰ ὁποῖα εἶναι πολυαριθμότερα καὶ καλύτερα ἀπὸ ὅλης τῆς ἄλλης Ἑλλάδος μαζί². Ἐκτὸς τοῦτου κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου κανεὶς ξένος δὲν θὰ ἐδέχετο τὰ ἐξορισθῆ ἀπὸ τὴν πατρίδα του³ καὶ νὰ πολεμήσῃ μαζί μ' ἐκείνους τοὺς (Πελοποννησίους), διὰ νὰ τοῦ δίδουν ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας μεγάλον μισθόν, καὶ νὰ ἔχῃ συγχρόνως ὀλιγωτέρας ἐλπίδας νίκης.

Τοιαύτη καὶ παραπλησία εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ κατάστασις τῶν Πελοποννησίων. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν ἰδικήν μας, νομίζω ὅτι εἶναι ἀπηλλαγμένη τῶν ἐλαττωμάτων, τὰ ὁποῖα κατηγόρησα εἰς ἐκείνους, ἐπὶ πλέον δὲ ἔχει καὶ ἄλλα

καὶ ἄλλα οὐκ ἀπὸ τοῦ ἴσου μεγάλα ἔχειν. 4. Ἦν τ' ἐπὶ τὴν χώραν ἡμῶν πεζῇ ἴωσιν, ἡμεῖς ἐπὶ τὴν ἐκείνων πλευρὸν μεθ' αὐτῶν, καὶ οὐκέτι ἐκ τοῦ ὁμοίου ἔσται Πελοποννήσου μέρος τι τμηθῆναι καὶ τὴν Ἀττικὴν ἀπασαν· οἱ μὲν γὰρ οὐχ ἔξουσιν ἄλλην ἀντιλαβεῖν ἀμαχεί, ἡμῖν δέ ἐστι γῆ πολλή καὶ ἐν νήσοις καὶ κατ' ἡπειρον· μέγα γὰρ τὸ τῆς θαλάσσης κράτος. 5. Σκέψασθε δέ· εἰ μὲν γὰρ ἡμεῖς νησιῶται, τίνες ἂν ἀληπτότεροι ἦσαν; Καὶ νῦν χρὴ δι' ἐγγύτητα τούτου διανοηθέντας τὴν μὲν γῆν καὶ οἰκίας ἀφεῖναι, τῆς δὲ θαλάσσης καὶ πόλεως φυλακὴν ἔχειν, καὶ Πελοποννησίοις ὑπὲρ αὐτῶν ὀργισθέντας πολλῶν πλείοσι μὴ διαμάχεσθαι (κρατήσαντες τε γὰρ αὐτοὶ οὐκ ἐλάσσοσι μαχοῦμεθα καὶ ἦν σφαλῶμεν, τὰ τῶν ξυμμάχων, ὅθεν ἰσχύομεν, προσαπόλλυται· οὐ γὰρ ἡσυχάσουσι μὴ ἱκανῶν ἡμῶν ὄντων ἐπ' αὐτοὺς στρατεύειν), τὴν τε ὀλόφυρσιν μὴ οἰκιῶν καὶ γῆς ποιεῖσθαι, ἀλλὰ τῶν σωμάτων· οὐ γὰρ τάδε τοὺς ἄνδρας, ἀλλ' οἱ ἄνδρες ταῦτα κτῶνται. Καὶ εἰ ὥμην πείσειν ὑμᾶς, αὐτοὺς ἂν ἐξελθόντας ἐκέλευον αὐτὰ δηῶσαι καὶ δεῖξαι Πελοποννησίοις δι' αὐτῶν γε ἔνεκα οὐχ ὑπακούουσεσθε.

144. Ἐπολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἔχω ἐς ἐλπίδα τοῦ περιέσεσθαι, ἣν ἐθέλητε ἀρχὴν τε μὴ ἐπικτιᾶσθαι ἅμα πολεμοῦντες καὶ κινδύνους αὐθαιρέτους μὴ προστίθεσθαι· μᾶλλον γὰρ πεφρόβημαι τὰς οἰκείας ἡμῶν ἀμαρτίας ἢ τὰς τῶν ἐναντίων διανοίας. 2. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν καὶ ἐν ἄλλῳ λόγῳ ἅμα τοῖς ἔργοις δηλωθήσεται· νῦν δὲ τούτοις ἀποκρινάμενοι ἀποπέμψομεν, Μεγαρέας μὲν δι' αὐτοὺς ἀγορᾶ καὶ λιμέσι χρῆσθαι, ἣν καὶ Λακεδαιμόνιοι ξηνηλασίας μὴ ποιῶσι μήτε

¹⁾ Τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς εἶπε καὶ ὁ Ἀρχίδαμος (Α, 81).

²⁾ Δηλ. διὰ τὰς ἐν Ἀττικῇ περιουσίας μας.

³⁾ Δηλ. μόλις ἀντιληφθῶν δι' αὐτὸν ἔχοντες δυνάμεις νὰ ἐκστρατεύωμεν ἐναντίον των, θὰ ἀποστατήσουσιν.

⁴⁾ Ἡ συμφορὰ τῶν Ἀθηναίων προήλθεν ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦς προσηθείους κινδύνους, τοὺς ὁποίους συνεβούλευεν ὁ Περικλῆς νὰ ἀποφεύγουν.

πλεονεκτήματα άσυγκρίτως μεγαλύτερα. Ἐάν ἐκεῖνοι εἰσβά-
λουν εἰς τήν χώραν μας μέ πεζικόν, θά πλεύσωμεν καί ἡμεῖς
έναντίον τῆς ἰδικῆς των. Τό νά λεηλατηθῇ δέ ἕνα μέρος
τῆς Πελοποννήσου θά εἶναι πολύ σοβαρώτερον ἀπό τό νά
λεηλατηθῇ ὁλόκληρος ἡ Ἀττική. Διότι ἐκεῖνοι δέν θά ἔχουν
εἰς τήν διάθεσίν των ἄνευ μάχης ἄλλην χώραν εἰς ἀντικα-
τάστασιν τῆς λεηλατηθείσης, ἐνῶ ἡμεῖς ἔχομεν χώραν ἐκτε-
ταμένην καί εἰς τὰς νήσους καί εἰς τήν ἡπειρον ⁽¹⁾. Διότι ἡ
κυριαρχία τῆς θαλάσσης εἶναι μέγα πλεονέκτημα. Προσέ-
ξατε δέ τοῦτο· ἂν ἐτύχαινε νά εἴμεθα νησιῶναι, θά ὑπῆρ-
χον ἄλλοι πλέον ἀπρόσβλητοι ἀπό μᾶς; Πρέπει λοιπόν καί
τώρα νά σκεφθῶμεν ὅσον τό δυνατόν περισσότερον ὡς τοι-
οῦτοι (νησιῶται) καί νά ἐγκατολείψωμεν ἀγροὺς καί οἰκίας,
ν' ἀφοσιωθῶμεν δέ εἰς τήν φύλαξιν τῆς θαλάσσης καί τῆς
πόλεως, καί νά μὴ συνάπτωμεν μάχην πρὸς τοὺς πολλοὺ πι-
ρισσότερους Πελοποννησίους ἀγανακτήσαντες δι' ἐκεῖνα ⁽²⁾.
Διότι ἂν μὲν τοὺς νικήσωμεν, θά τοὺς ἀντιμετωπίσωμεν εἰς
ἄλλην μάχην ὅχι ὀλιγωτέρους, ἂν ὅμως ἀποτύχωμεν, θά χά-
σωμεν καί τοὺς συμμαχοὺς μας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ποριζό-
μεθα τὴν δύναμιν· διότι αὐτοὶ δέν θά καθήσουν ἥσυχοι ⁽³⁾, ἂν
ἡμεῖς δέν εἴμεθα ἱκανοὶ νά ἐκστρατεύσωμεν ἐναντίον των.
Δέν πρέπει λοιπόν νά θρηνοῦμεν διὰ τὴν ἀπώλειαν ἀγρῶν καί
οἰκιῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν ἀνδρῶν, διότι οἱ ἄνδρες ἀπο-
κτοῦν αὐτὰ καί ὅχι αὐτὰ τοὺς ἄνδρας. Ἐάν δέ εἶχα πεποί-
θησιν ὅτι θά σᾶς ἐπειθον, θά σᾶς συνεβούλευον νά ἐξέλθετε
ἀπὸ τὴν πόλιν καί νά τὰ καταστρέψετε σεῖς οἱ ἴδιοι, διὰ
νά δεῖξετε εἰς τοὺς Πελοποννησίους ὅτι δέν θά καμφθῇτε δι'
αὐτά.

144. Ἐχω ἀκόμη καί πολλὰ ἄλλα διὰ νά σᾶς κάμω
νά ἐλπίζετε ὅτι θά ὑπερισχύσετε, ἐάν δέν θελήσετε νά ἐπε-
κτείνετε τὴν κυριαρχίαν σας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέ-
μου καί δέν ἀναλάβετε μέ τό θέλημά σας προσθέτους κιν-
δύνους ⁽⁴⁾. Διότι φοβοῦμαι περισσότερον τὰ ἰδικὰ μας σφάλ-
ματα, παρὰ τὰ σχέδια τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ' αὐτὰ θά τὰ ἐκ-
θέσω εἰς ἄλλον λόγον, ὅταν ἀρχίσῃ ὁ πόλεμος.

Τώρα δέ ἄς στείλωμεν εἰς τὴν πατρίδα των αὐτοὺς τοὺς
πρέσβεις καί ἄς τοὺς δώσωμε τὰς ἐξῆς ἀπαντήσεις. Θά ἐπι-
τρέψωμεν εἰς τοὺς Μεγαρέας νά χρησιμοποιοῦν τοὺς λιμένας
καί τὴν ἀγοράν μας, ἂν δέν κάμουν καί οἱ Λακεδαιμόνιοι

ἡμῶν μήτε τῶν ἡμετέρων ξυμμάχων (οὔτε γὰρ ἐκεῖνο κωλύει ἐν ταῖς σπονδαῖς οὔτε τόδε), τάς τε πόλεις ὅτι αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα καὶ ὅταν γὰρ κείνοι ταῖς αὐτῶν ἀποδῶσι πόλεις μὴ σφίσι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιτηδείως αὐτονομεῖσθαι, ἀλλὰ αὐτοῖς ἐκάστοις ὡς βούλονται· δίκας δὲ ὅτι ἐθέλομεν δοῦναι κατὰ τὰς ξυθῆκας, πολέμον δὲ οὐκ ἄρξομεν, ἀρχομένους δὲ ἀμννούμεθα. Ταῦτα γὰρ δίκαια καὶ πρόποντα ἅμα τῇδε τῇ πόλει ἀποκρίνασθαι. 3. Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι ἀνάγκη πολεμεῖν· ἦν δὲ ἐκούσιοι μᾶλλον δεχώμεθα, ἥσσον ἐγκεισόμενους τοὺς ἐναντίους ἔξομεν· ἔκ τε τῶν μεγίστων κινδύνων ὅτι καὶ πόλει καὶ ἰδιώτῃ μέγιστα τιμαὶ περιγίγνονται. 4. Οἱ γοῦν πατέρες ἡμῶν ὑποστάντες Μήδους καὶ οὐκ ἀπὸ τοσῶνδε ὁρμώμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἐκλιπόντες, γνώμη τε πλείονι ἢ τύχῃ καὶ τόλμῃ μείζονι ἢ δυνάμει τόν τε βάρβαρον ἀπέωσαντο καὶ ἐς τάδε προήγαγον αὐτά· ὣν οὐ χρὴ λείπεσθαι, ἀλλὰ τοὺς τε ἐχθροὺς παντὶ τρόπῳ ἀμύνεσθαι καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις πειρᾶσθαι αὐτὰ μὴ ἐλάσσω παραδοῦναι».

145. Ὁ μὲν Περικλῆς τοιαῦτα εἶπεν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι νομίσαντες ἄριστα σφίσι παραινεῖν αὐτὸν ἐψηφίσαντο ἃ ἐκέλευε, καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀπεκρίναντο τῇ ἐτοῖμοι γνώμῃ, καθ' ἑκαστὰ τε ὡς ἔφρασε καὶ τὸ ξύμπαν, οὐδὲν κελευόμενοι ποιήσιν, δίκη δὲ κατὰ τὰς ξυθῆκας ἐτοῖροι εἶναι διαλύεσθαι περὶ τῶν ἐγκλημάτων ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ. Καὶ οἱ μὲν ἀπεχώρησαν ἐπ' οἶκον καὶ οὐκέτι ἕστερον ἐπρεσβεύοντο.

1. Ἡ ξενηλασία (=ἐκδίωξις τῶν ξένων) ἡσχεῖτο ἐν Σπάρτῃ ὑπὸ τῶν ἐφόρων, οἵτινες ἐξεδίωκον πάντα ξένον, τοῦ ὁποίου τὰ ἥθη ἦτο δυνατόν νὰ ἔχουν ἐπιβλαβῆ ἐπίδρασιν εἰς τοὺς Σπαρτιατάς.

2. Αἱ σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων πόλεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ κυβερνῶνται ὀλιγαρχικῶς.

3. Δηλ. ἐάν δεῖξωμεν ψυχικὸν σθένος οἱ ἐχθροὶ μας θὰ φοβοῦν-

ξενηλασίας ⁽¹⁾ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τοὺς συμμάχους μας, διότι οὔτε διὰ τὸ ἓνα ὑπάρχει ἐμπόδιον εἰς τὰς συνθήκας οὔτε διὰ τὸ ἄλλο. Θὰ ἀφήσωμεν τὰς πόλεις αὐτονόμους, ἂν τὰς εἴχομεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μας αὐτονόμους κατὰ τὴν σύναψιν τῶν συνθηκῶν καὶ ὅταν καὶ ἐκεῖνοι δώσουν τὸ δικαίωμα εἰς τὰς πόλεις τῶν νὰ αὐτονομοῦνται ὅχι ὅπως συμφέρει εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ⁽²⁾, ἀλλ' ὅπως θέλει ἐκάστη πόλις. Τέλος δὲ ὅτι δεχόμεθα νὰ δικασθῶμεν συμφώνως πρὸς τὰς συνθήκας, καὶ ὅτι θὰ ἀρχίσωμεν πρῶτοι τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἂν ἀρχίσουν ἐκεῖνοι θὰ τοὺς ἀποκρούσωμεν.

Αἱ ἀπαντήσεις αὗται εἶναι δικαίαι καὶ ἀρμόζουσιν εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν πόλιν.

Πρέπει δὲ νὰ γνωρίζετε ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἀναπόφευκτος, καὶ ἂν τὸν δεχθῶμεν μᾶλλον ἐκουσίως, οἱ ἐχθροὶ μας θὰ εἶναι ὀλιγώτερον ⁽³⁾ ἐπιθετικοί. Καὶ ὅτι αἱ μέγιστα τιμὰι προσγίνονται εἰς τὰς πόλεις καὶ τοὺς ιδιώτας ἀπὸ τοὺς μεγίστους κινδύνους. Οἱ πατέρες μας, ὡς γνωρίζετε, ἀντέστησαν εἰς τοὺς Μήδους εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὅχι μόνον δὲν διέθετον τόσους πολλοὺς πόρους (ὄσους ἡμεῖς), ἀλλ' εἰχον ἐγκαταλείψει ἐντελῶς τὴν πόλιν των. Ἐν τούτοις ὅμως χάρις εἰς τὴν φρόνησιν παρὰ εἰς τὴν τύχην καὶ χάρις εἰς τὴν τόλμην παρὰ εἰς τὴν ὑλικὴν δύναμιν, ἀπέκρουσαν τὸν βάρβαρον καὶ ἀνύψωσαν τὴν πόλιν τῶν εἰς τὴν σημερινὴν ἀκμὴν. Ἔχομεν λοιπὸν καθῆκον νὰ μὴ φανῶμεν κατώτεροι αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ἀποκρούσωμεν τοὺς ἐχθροὺς μὲ κάθε τρόπον καὶ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ παραδώσωμεν τὴν πόλιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὅχι μικροτέρων».

145. Αὐτὰ περίπου εἶπεν ὁ Περικλῆς. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι θεωρήσαντες τὰς συμβουλὰς τοῦ ἀρίστου ἐπεδοκίμασαν διὰ τῆς ψήφου τῶν ὅσα ἐπρότενε καὶ ἀπεκρίθησαν σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην του εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους διὰ τὸ κάθε ζήτημα χωριστά, ὅπως ἐκεῖνος ὑπηγόρευσε, καὶ γενικῶς ὅτι δὲν θὰ πράξουν τίποτε κατόπιν διαταγῆς, ἀλλ' εἶναι πρόθυμοι νὰ δεχθῶν δίκην διὰ τὰς ἐναντίον τῶν κατηγορίας ὡς ἴσοι καὶ ὅμοιοι.

Τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνεχώρησαν διὰ τὴν πατρίδα των καὶ ἔκτοτε δὲν ἔστειλαν πλέον ἄλλους πρέσβεις.

ταὶ ἀντεκδικήσεις ἐκ μέρους μας καὶ θὰ μᾶς βλάπτουν ὀλιγώτερον. Τούναντίον δέ, ἂν φανῶμεν διστακτικοὶ καὶ φοβισμένοι.

146. Αἰτίαι δὲ αὗται καὶ διαφοραὶ ἐγένοντο ἀμφοτέ-
ροις πρὸ τοῦ πολέμου, ἀρξάμεναι εὐθὺς ἀπὸ τῶν ἐν Ἐπι-
δάμνῳ καὶ Κερκύρᾳ. Ἐπεμίγνυντο δὲ ὁμῶς ἐν αὐταῖς καὶ
παρ' ἀλλήλους ἐφοίτων ἀκηρύκτως μὲν, ἀνυπόπτως δὲ οὐ·
σπονδῶν γὰρ ξύγχυσις τὰ γιννόμενα ἦν καὶ πρόφασις τοῦ
πολεμεῖν.

146. ⁽¹⁾ Αὐταὶ εἶναι αἱ πρὸ τοῦ πολέμου αἰτίαι καὶ προστριβαὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, γενομένης ἀρχῆς ἀπὸ τὰ πρῶτα γεγονότα τῆς Ἐπιδάμνου καὶ τῆς Κερκύρας. Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως αὐτῶν ἐπεκοινώνουν μεταξύ των χωρὶς κήρυκα ⁽²⁾, ἀλλ' ὅχι καὶ χωρὶς ὑποψίας. Διότι τὰ συμβαίνοντα ἦσαν παράβασις τῶν συνθηκῶν καὶ πρόφασις πολέμου.

B. A. G. 17.

π

Alexandri
Vasso

3710
411

527
16⁰⁵

ΕΓΚΡΙΘΕΝΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ Γ'. ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΤΟΥ
ΚΡΑΤΟΥΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ :

Δυνάμει τῆς ὑπ' 128840/24.9.66 ἐγκριτικῆς ἐγκυκλίου Διαταγῆς

- 1) Θουκυδίδου Ἱστορία Βιβλίον Α' Ὑπὸ Π. ΞΙΦΑΡΑ Δρχ. 35
2) Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι Ὑπὸ ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ
3) » ἡ ἐν Ταύροις » » » Δρχ. 25
καὶ τὰ δύο μαζὶ

- 3) ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΦΑΙΔΩΝ Ὑπὸ Ε. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ
ΚΕΦΑΛΑΙΑ 1- 8
» 64-67 Δρχ. 15

Ἄπαντα ἐκ τῆς σειρᾶς μας τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Συγγραφέων
Ἐπὶ χάρτου γραφῆς

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Ι. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐν Ἀθήναις 1966

B i l y